

ЗМІСТ

Вступне слово	5
1 Загальні відомості	7
1.1 Географічне розташування та кліматичні особливості території	7
1.2 Соціальний та економічний розвиток Чернігівської області	8
2 Атмосферне повітря	12
2.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря	12
2.1.1 Динаміка викидів забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами	12
2.1.2 Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин в атмосферне повітря у містах Чернігівської області	13
2.1.3 Основні забруднювачі атмосферного повітря (за галузями економіки)	17
2.2 Транскордонне забруднення атмосферного повітря	19
2.3 Якість атмосферного повітря в населених пунктах	19
2.4 Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря	25
2.5 Використання озоноруйнівних речовин	26
2.6 Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття	27
2.7 Заходи, спрямовані на покращення стану атмосферного повітря	27
3 Зміна клімату	29
3.1. Тенденції зміни клімату	29
3.2. Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів	29
3.3. Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату	29
4 Водні ресурси	34
4.1 Водні ресурси та їх використання	34
4.1.1 Загальна характеристика	34
4.1.2 Водозабезпеченість територій Чернігівської області	35
4.1.3 Водокористування та водовідведення	38
4.2 Забруднення поверхневих вод	43
4.2.1 Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод	43
4.2.2 Основні забруднювачі водних об'єктів (за галузями економіки)	44
4.2.3 Транскордонне забруднення поверхневих вод	49
4.3 Якість поверхневих вод	51
4.3.1 Оцінка якості вод за гідрохімічними показниками	51
4.3.2 Гідробіологічна оцінка якості вод та стан гідробіоценозів	61
4.3.3 Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію	62
4.3.4 Радіаційний стан поверхневих вод	62
4.4 Якість питної води та її вплив на здоров'я населення	62
4.6 Заходи щодо покращення стану водних об'єктів	64
5 Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та формування регіональної екологічної мережі	65
5.1 Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування регіональної екологічної мережі	65
5.1.1 Загальна характеристика	65

5.1.2	Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття	65
5.1.3	Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття	66
5.1.4	Формування регіональної екомережі	67
5.1.5	Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами	68
5.2	Охорона, використання та відтворення рослинного світу	69
5.2.1	Загальна характеристика рослинного світу	69
5.2.2	Охорона, використання та відтворення лісів	69
5.2.3	Стан використання природних недеревних рослинних ресурсів	77
5.2.4	Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів	77
5.2.5	Адвентивні види рослин	79
5.2.6	Охорона, використання та відтворення зелених насаджень	80
5.2.7	Використання та відтворення природних рослинних ресурсів на території природно-заповідного фонду	81
5.3	Охорона, використання та відтворення тваринного світу	83
5.3.1	Загальна характеристика тваринного світу	83
5.3.2	Стан і ведення мисливського та рибного господарств	84
5.3.3	Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів	88
5.3.4	Інвазивні види тварин	89
5.3.5	Заходи щодо збереження тваринного світу	89
5.4	Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні	90
5.4.1	Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду	90
5.4.2	Водно-болотні угіддя міжнародного значення	93
5.4.3	Біосферні резервати та Всесвітня природна спадщина	93
5.4.4	Формування української частини Смарагдової мережі Європи	94
5.5	Стан рекреаційних ресурсів та розвиток курортних зон	94
5.6	Туризм	96
6	Земельні ресурси та ґрунти	98
6.1	Структура та стан земель	98
6.1.1	Структура та динаміка основних видів земельних угідь	98
6.1.2	Стан ґрунтів	100
6.1.3	Деградація земель	101
6.2	Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси та ґрунти	104
6.3	Охорона земель	106
6.3.1.	Практичні заходи	106
6.3.2	Нормативно-правове, фінансове та інституційне забезпечення, міжнародне співробітництво	109
7	Надра	111
7.1.	Мінерально-сировинна база	111
7.1.1.	Стан та використання мінерально-сировинної бази	111
7.2.	Система моніторингу геологічного середовища	111
7.2.1.	Підземні води: ресурси, використання, якість	111
7.2.2.	Екзогенні геологічні процеси	114

7.3.	Геологічний контроль за вивченням та використанням надр	118
7.4.	Дозвільна діяльність у сфері використання надр	118
8	Відходи	119
8.1	Структура утворення та накопичення відходів	119
8.2	Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)	122
8.3	Транскордонне перевезення небезпечних відходів	133
8.4	Державне регулювання в сфері поводження з відходами	133
9	Екологічна безпека	134
9.1	Екологічна безпека як складова національної безпеки	134
9.2	Об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку	143
9.3	Радіаційна безпека	144
9.3.1	Стан радіаційного забруднення Чернігівщини	144
9.3.2	Поводження з радіоактивними відходами	148
9.3.3	Стан і проблеми зони відчуження Чорнобильської АЕС	152
10	Промисловість та її вплив на довкілля	153
10.1	Структура та обсяги промислового виробництва	153
10.2	Вплив на довкілля	157
10.2.1	Гірничодобувна промисловість	158
10.2.2	Металургійна промисловість	158
10.2.3	Хімічна та нафтохімічна промисловість	159
10.2.4	Харчова промисловість	159
10.3	Заходи з екологізації промислового виробництва	161
11	Сільське господарство та його вплив на довкілля	163
11.1	Тенденції розвитку сільського господарства	163
11.2	Вплив на довкілля	167
11.2.1	Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження	167
11.2.2	Використання пестицидів	174
11.2.3	Екологічні аспекти зрошення та осушення земель	175
11.2.4	Тенденції в тваринництві	177
11.3	Органічне сільське господарство	179
12	Енергетика та її вплив на довкілля	180
12.1	Структура виробництва та використання енергії	180
12.2	Ефективність енергоспоживання та енергозбереження	182
12.3	Вплив енергетичної галузі на довкілля	183
12.4	Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики	185
13	Транспорт та його вплив на довкілля	186
13.1	Транспортна мережа Чернігівської області	186
13.1.1	Структура та обсяги транспортних перевезень	186
13.1.2	Склад парку та середній вік транспортних засобів	188
13.2	Вплив транспорту на довкілля	189
13.3	Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля	190
14	Збалансоване виробництво та споживання	191
14.1.	Тенденції та характеристика споживання	191
14.2	Структурна перебудова та екологізація економіки	193

14.3	Впровадження елементів «більш чистого виробництва» в Чернігівській області	194
14.4	Ефективність використання природних ресурсів	195
14.5	Оцінка «життєвого циклу виробництва»	196
15	Державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища	197
15.1	Регіональна екологічна політика	197
15.2	Удосконалення системи управління та нормативно-правового регулювання у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки	198
15.3	Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства	198
15.4	Виконання державних цільових екологічних програм	204
15.5	Моніторинг навколишнього природного середовища	205
15.6	Державна екологічна та геологічна експертиза	206
15.7	Економічні засади природокористування	208
15.7.1	Економічні механізми природоохоронної діяльності	208
15.7.2	Стан фінансування природоохоронної галузі	211
15.8	Технічне регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування	214
15.9	Дозвільна діяльність у сфері природокористування	216
15.10	Екологічний аудит	218
15.11	Стан та перспективи наукових досліджень у галузі охорони довкілля	219
15.12	Участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля	230
15.12.1	Діяльність громадських екологічних організацій	230
15.12.2	Діяльність громадських рад	233
15.13	Екологічна освіта та інформування	233
15.14	Міжнародне співробітництво у галузі охорони довкілля	235
15.14.1	Європейська та євроатлантична інтеграція	235
15.14.2	Залучення міжнародної технічної допомоги та координація діяльності програм /проектів зовнішньої допомоги	235
15.14.3	Двостороннє та багатостороннє співробітництво	237
	Висновки	239
	Додатки	241

ВСТУПНЕ СЛОВО

Кожна людина незалежно від віку, статі, статусу у суспільстві усвідомлює свою залежність від здорового та безпечного стану довкілля, і повністю зрозумілим є те, що технократичний, деструктивний підхід до природокористування вичерпав себе. Проблеми, які стоять перед нами зараз, є результатом тривалого нехтування законами розвитку відносин між людиною і природою, це уроки та наслідки нерозуміння принципів раціонального природокористування. Усвідомлення цих проблем і труднощів, розробка виваженої екологічної політики для їх вирішення на Чернігівщині залишається незмінним пріоритетом Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації.

Департамент, у звітній доповіді «Про стан навколишнього природного середовища в Чернігівській області за 2014 рік», надає крім систематизованих і офіційних даних щодо стану навколишнього природного середовища, порівняльних з минулими періодами характеристик повітряного басейну, водних об'єктів, земельних ресурсів, рослинного і тваринного світу, стану і використання природних ресурсів, але й комплексний, ґрунтовний аналіз причинно-наслідкових зв'язків між господарською діяльністю суспільства та впливових цих дій на навколишнє природне середовище.

Видання містить 15 розділів, у яких описано нинішній стан та динаміку змін. Значна увага приділена питанням збереження біотичного та ландшафтного різноманіття, розвитку природно-заповідного фонду та формування екомережі в Чернігівській області, поводження з відходами, впливу промисловості, енергетики, транспорту на стан довкілля.

У 2014 році Департамент продовжував комплексну роботу щодо вирішення проблем охорони довкілля, впровадження принципу екологічного підходу в системі природокористування.

Зрушення намітилися у розвитку економічних інструментів природоохоронної діяльності. В червні 2014 року було затверджено Програму охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області на 2014-2020 року, що дає змогу профінансувати найважливіші природоохоронні заходи.

До позитивних результатів діяльності можна віднести і розвиток заповідної справи. Площа природно-заповідного фонду збільшилася більш ніж на тисячу гектарів і на 7 об'єктів в області. Звичайно, цей показник не може задовольнити потреби суспільства, але поступово наближує до бажаного результату.

Над Доповіддю працював колектив Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації при активній інформаційній підтримці структурних підрозділів Чернігівської обласної державної адміністрації - Департаменту житлово-комунального господарства, регіонального розвитку та інфраструктури, Департаменту економічного розвитку, Департаменту фінансів, Департаменту

агропромислового розвитку, Департаменту культури і туризму, національностей та релігій, Управління охорони здоров'я, а також Державної екологічної інспекції у Чернігівській області, Деснянського басейнового управління водних ресурсів, Чернігівської філії державної установи «Держґрунтохорона», Чернігівського обласного центру з гідрометеорології, Головного управління Держсанепідслужби у Чернігівській області, Головного управління статистики у Чернігівській області, Чернігівського обласного управління лісового та мисливського господарства, Управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в Чернігівській області, Управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради, Державної фітосанітарної інспекції Чернігівської області, Державної служби геології та надр України, Головного управління ветеринарної медицини в Чернігівській області, Територіального управління Держгірпромнагляду у Чернігівській області, Державної інспекції сільського господарства в Чернігівській області, Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка, Комунального закладу «Чернігівська обласна станція натуралістів», Чернігівського національного технологічного університету, Північної державної інспекції з ядерної та радіаційної безпеки, Центральної геофізичної обсерваторії, Державного науково-виробничого підприємства «Державний інформаційний геологічний фонд України», Державної корпорації «Українське державне об'єднання «Радон» Київського державного міжобласного спецкомбінату, Дочірнього підприємства НАК «Надра України» «Чернігівнафтогазгеологія», Інституту сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН, Мезинського національного природного парку, Ічнянського національного природного парку, регіонального ландшафтного парку «Міжрічинський», Комунального підприємства «Чернігівоблагроліс», а також лісгоспів Чернігівської області, за що всім спеціалістам висловлюємо велику вдячність та побажання подальших трудових звершень.

Сподіваємося, що видання стане у нагоді під час ухвалення екологічно значущих рішень органам виконавчої влади та місцевого самоврядування, буде цікавим та корисним для діяльності наукових установ, громадських організацій та окремих громадянам, небайдужим до збереження природи та охорони довкілля.

Доповідь розміщено на офіційному сайті Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації (<http://eco23.gov.ua/>).

Директор Департаменту
екології та природних ресурсів
Чернігівської обласної державної адміністрації
К.В.Тканко

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

1.1. Географічне розташування та кліматичні умови

Чернігівська область розташована на крайній півночі Лівобережної України. Протяжність території із заходу на схід становить 180 км, з півночі на південь – 220 км. Загальна площа складає 31,9 тис. км², що становить 5,3 % території країни і посідає друге місце в Україні, густота населення області – 33 особи/км².

Територія області пролягає в поліській та лісостеповій зонах Придніпровської низовини. На заході і північному заході межує з Гомельською областю Білорусі, на півночі – з Брянською областю Росії, на сході – з Сумською, на півдні – з Полтавською, на південному заході – з Київською областями України. Середня висота над рівнем моря – 120 метрів, на північному сході – 200 метрів, на південному заході – 120-150 метрів.

Клімат області помірно континентальний, м'який, достатньо вологий. Зима малосніжна, порівняно тепла, літо тепле і помірно вологе. Середня температура січня -6.-8 °С, липня +18,0...+19,5 °С. Середньорічна кількість опадів – 550-660 мм.

Чернігівська область належить до зони достатнього зволоження. Середня річна відносна вологість повітря складає 75-80% (від 50-70% у липні-серпні до 80-95% взимку). Протягом року спостерігається від 20 до 44 днів з відносною вологістю повітря 30% і менше.

Наш регіон має своєрідні природні ландшафти, досить поширені біологічні різновиди.

Ландшафтам Чернігівського Полісся властивий високий ступінь поширення природних територій, попри великі втрати від меліоративних робіт, проведених у свій час. Значна частина з них зберігає потенційні можливості відновлення – повернення до природного стану або деякого наближення до нього. Добре збережені заплавні ландшафтні комплекси середніх та великих річок – Десни, Сейму, Снову, Сожу. Лучні, лучно-болотні та болотні заплавні комплекси верхів'їв, а здебільшого і всієї течії, багатьох малих річок дуже змінені – осушені і частково розорані.

Майже цілком область розміщується у Придніпровській низовині, південна її частина у межах Полтавської рівнини має переважно рівнинну, злегка хвилясту поверхню, в цілому сприятливу для господарської діяльності. Абсолютні висоти 100-220 м (максимальна відмітка 222 м біля с. Березова Гать Новгород-Сіверського району). Переважають ерозійно-аккумулятивні форми рельєфу (річкові долини, яри, балки) у поєднанні з акумулятивними (льодовикові і водно-льодовикові вали, зандрові рівнини). Виключенням є сильно еродовані території Придеснянського плато (західні відроги Середньо-Російської височини), численні лесові «острови» у північній та південно-східній частинах області, а також болота і знижені та

перезволожені землі давніх річкових та прохідних долин (Замглай, Смолянка та інші).

Надра Чернігівщини багаті корисними копалинами. Сировинний потенціал регіону на 59,4 % складається з паливно-енергетичних корисних копалин – нафти, конденсату, торфу; 31,7 % загальних мінеральних ресурсів належить будівельній сировині; 8,2 % – води прісної та мінеральні, 0,7 % – нерудні корисні копалини для металургії та бішофіт.

Чернігівщина є однією з найбагатших за запасами водних ресурсів. Гідрографічна мережа належить до басейну Дніпра. Територією області протікають великі річки: Дніпро (124 км), Десна (505 км); середні: Сож (30 км), Судость (17 км), Сейм (56 км), Снов (190 км), Остер (195 км), Трубіж (15 км), Супой (25 км), Удай (195 км), 1560 малих річок.

Загальна довжина річкової мережі складає 8369 км, в т.ч. великих річок – 629 км, середніх – 723 км, малих – 7017 км. Густота річкової мережі області – 0,26 – 260 м на 1 км².

Природні ресурси Десни мають важливе значення для розвитку продуктивного потенціалу Дніпра. Десна (загальна площа басейну – 88,9 тис. км²) є другою за величиною, на території басейну Дніпра, річкою після Прип'яті, та першою за довжиною (1130 км) лівобережною притокою Дніпра. В басейні Десни, в середній за водністю рік, формується біля 22 % поверхневого стоку Дніпра і біля 15 % стоку усіх річок його основних притоків.

Область лежить у зонах мішаних лісів і лісостеповій. Загальна площа земель лісового фонду становить 739,4 тис. га, у тому числі вкритих лісовою рослинністю – 660,9 тис. га (23,2 % від загальної площі області). Відсоток площ, вкритих лісом, у різних районах області не однаковий. Лісистість північних районів становить 20 – 41 % від загальної площі району, південних – 7 – 20 %.

1.2. Соціальний та економічний розвиток Чернігівської області

Займаючи 5,3% території, де проживає 2,4% населення України, Чернігівська область представлена 4-ма містами обласного значення: м.Чернігів, Ніжин, Прилуки та Новгород-Сіверський; 22-ма адміністративними районами: Бахмацький, Бобровицький, Борзнянський, Варвинський, Городнянський, Ічнянський, Козелецький, Коропський, Корюківський, Куликівський, Менський, Ніжинський, Новгород-Сіверський, Носівський, Прилуцький, Ріпкинський, Семенівський, Сосницький, Срібнянський, Талалаївський, Чернігівський та Щорський.

Населення області проживає в 16 містах (4 обласного та 12 районного значення), 29 селищах міського типу та 1466 сільських населених пунктах, що об'єднані в 525 сільських рад. У 2014 році місто районного значення Н.-Сіверський було віднесено до категорії міст обласного значення.

Найбільша кількість сільських рад знаходиться на території Чернігівського (42) та Козелецького (40) районів, а найменша – на території Срібнянського (11), Талалаївського (13), Варвинського (14) районів. Найбільшу кількість сільських населених пунктів має Чернігівський район – 120, а найменшу – Куликівський район (24).

За попередніми розрахунками обласного Головного управління статистики за 2014 р. *індекс обсягу продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств* становив 107,7% до 2013 р. У сільськогосподарських підприємствах він був 113,3%, а в господарствах населення – 98,8%. Індекс обсягу виробництва продукції рослинництва становив 110,8%, продукції тваринництва – 98,4%.

Обсяг експорту товарів та послуг за 2014 р. становив 720,7 млн.дол. США, імпорту – 557,0 млн.дол. США. Порівняно з 2013 р. експорт збільшився на 25,0%, імпорт – зменшився на 9,6%. Позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу становило 163,7 млн.дол. США (у 2013р. від’ємне – 40,0 млн.дол.).

За 2014 р. обсяги експорту та імпорту товарів становили, відповідно, 700,1 млн.дол. США та 528,1 млн.дол. США. Порівняно з 2013р. експорт збільшився на 26,1%, імпорт – зменшився на 9,9%. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами склало 172,0 млн.дол. США (у 2013 р. від’ємне – 30,9 млн.дол.).

Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 1,33 (у 2013р. – 0,95).

Партнерами підприємств та організацій області були 120 країн світу (з них 28 країн ЄС).

Поставки країнам Європейського Союзу формували 31,9% від загального обсягу експорту товарів, іншим країнам – 68,1% (у 2013р., відповідно, 27,2% та 72,8%).

Найбільші експортні поставки здійснювалися до Російської Федерації (17,7% загального обсягу), Білорусі (7,0%), Литви (5,9%), Іспанії (5,5%), Кореї, Республіки (4,4%), Азербайджану (4,2%), Італії (3,9%), Туреччини (3,8%), Єгипту (3,5%), Румунії (3,4%), Нідерландів (3,3%), Грузії (3,1%), Ірану, Ісламської Республіки (2,7%), Молдови, Республіки (2,6%), Казахстану та Німеччини (по 2,5% до кожної).

Проти 2013 р. збільшився експорт товарів до Ірану, Ісламської Республіки (у 12,6 раза), Кореї, Республіки (у 6,9 раза), Литви (у 3,3 раза), Німеччини (у 2,5 раза), Нідерландів (у 2,2 раза), Єгипту (в 1,7 раза), Іспанії (в 1,6 раза), Італії (на 40,1%), Грузії (на 35,9%), Туреччини (на 30,7%), Азербайджану (на 29,2%), Румунії (на 19,0%), Молдови, Республіки (на 3,3%), Казахстану (на 0,8%); зменшився – до Білорусі (на 9,9%), Російської Федерації (на 11,6%).

Збільшився експорт зернових культур, олій рослинних, готових харчових продуктів, насіння і плодів олійних рослин, взуття, деревини й виробів із неї, молока та молочних продуктів, виробів із паперу та картону;

зменшився – текстильних матеріалів та текстильних виробів, котлів, машин.

У структурі експорту 29,3% становили зернові культури, 18,7% – вироби з паперу та картону, 10,7% – готові харчові продукти, 6,7% – деревина й вироби з неї, 5,4% – текстильні матеріали та текстильні вироби, 4,7% – насіння і плоди олійних рослин, 4,1% – молоко та молочні продукти, 3,9% – мінеральні продукти, 3,6% – взуття, по 2,1% – олії рослинного походження, котли, машини.

Надходження з країн ЄС становили 42,4% загального обсягу імпорту, з інших країн світу – 57,6% (у 2013 р., відповідно, 35,8% та 64,2%).

Основними партнерами в імпорті товарів були: Німеччина (19,4% загального обсягу), Російська Федерація (12,8%), Білорусь (11,7%), Китай (9,4%), Бразилія (5,2%), Італія (4,9%), Велика Британія (3,7%), Індія (3,5%), Еквадор (3,4%), Польща (2,8%) та Нідерланди (2,6%).

Порівняно з 2013 р. збільшилися надходження з Китаю (в 1,9 раза), Великої Британії (на 37,9%), Німеччини (на 34,9%), Нідерландів (на 27,4%), Бразилії (на 22,9%), Італії (на 21,1%); зменшилися – з Індії (на 31,7%), Російської Федерації (на 34,4%), Польщі (на 47,8%), Білорусі (на 48,6%).

Збільшився імпорт продуктів рослинного походження, котлів, машин, паперу та картону, текстильних матеріалів та текстильних виробів; зменшився – готових харчових продуктів, полімерних матеріалів, пластмас та виробів із них, продукції хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості.

У структурі імпорту переважали: готові харчові продукти (18,2%), полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них (18,1%), папір та картон (15,1%), текстильні матеріали та текстильні вироби (10,6%), котли, машини (10,1%), продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості (6,8%), продукти рослинного походження (4,2%).

Індекс споживчих цін (індекс інфляції) за 2014р. в області становив 126,7%, в Україні – 124,9%.

У 2014 р. середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників підприємств, установ та організацій (з кількістю працюючих 10 осіб і більше) порівняно з 2013 р. зросла на 7,4% й становила 2690 грн.

Продовжує утримуватися високий рівень диференціації розмірів заробітної плати за видами економічної діяльності. Так, найбільш оплачуваними в економіці області залишалися працівники фінансової та страхової діяльності, а серед промислових видів діяльності – підприємств із постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, добувної промисловості й розроблення кар'єрів, виготовлення виробів із деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності, де нарахування в 1,5–2,0 раза перевищили середньообласний показник.

Водночас абсолютний розмір заробітної плати працівників підприємств поштової та кур'єрської діяльності, виробництва

автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів, тимчасового розміщування й організації харчування був значно нижчим і не перевищував 66% середнього показника в області.

Загальна сума заборгованості з виплати заробітної плати на 1 січня 2015 р. становила 18,2 млн.грн., що на 1,7 млн.грн. (на 10,3%) більше, ніж на початок 2014 р.

Чисельність наявного населення в області, за оцінкою, на 1 січня 2015 р. становила 1055,7 тис. осіб. Упродовж 2014 р. кількість жителів Чернігівщини зменшилася на 11,1 тис. осіб, або на 10,5 у розрахунку на 1000 наявного населення.

Зменшення чисельності населення області відбулося переважно за рахунок природного скорочення – 10772 особи, міграційне скорочення населення склало 381 особу.

Порівняно з 2013 р. народжуваність зменшилася з 9,2 до 9,0 живонароджених у розрахунку на 1000 наявного населення, смертність збільшилася з 18,6 до 19,2 померлих на 1000 наявного населення.

2. АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ

2.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря

За даними обласного управління статистики в 2014 році 462 підприємства (435 – в 2013 році), з них 186 підприємств агропромислового комплексу (208– в 2013 році), звітувались по формі 2-ТП (повітря) щодо викидів від стаціонарних джерел забруднення в атмосферне повітря.

Відповідно до інструкції щодо порядку складання державної статистичної звітності про охорону атмосферного повітря за формою 2-ТП (повітря), починаючи з 2004 року звіт складають підприємства, установи, організації, громадяни-суб'єкти підприємницької діяльності, що мають стаціонарні джерела викидів забруднюючих речовин і взяті на державний облік у галузі охорони атмосферного повітря.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів № 1655 від 13.12.2001 року, станом на 31.12.2014 рік, на державний облік підпадають 506 промислових майданчиків підприємств, організацій, установ.

Частка об'єктів агропромислового комплексу області, що звітуються за викиди в атмосферне повітря становить – 27,8%.

Загальний обсяг викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел в атмосферу у 2014 році склав 41,869 тис. тонн. В порівнянні з 2013 роком кількість викидів зменшилась на 4 % , що складає 1,809 тис. тонн.

В 2014 році кількість викидів від агропромислового комплексу склали 11,654 тис. тонн, що на 857 тонн менше 2013 року.

Біля 52 % (45,502 тис. тонн) від загального об'єму викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря припадає на пересувні джерела забруднення (автотранспорт, залізничний та річковий транспорт, виробнича техніка).

2.1.1 Динаміка викидів забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами

Динаміка загальних обсягів викидів забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел забруднення по Чернігівській області в 2014 році стабілізувалась до незначного зменшення за рахунок зменшення викидів від КЕП «Чернігівська ТЕЦ» Фірми «ТехНова». В 2014 році загальна кількість викидів області становила 87,371 тис. тонн. В порівнянні з 2013 роком загальні викиди зменшились на 3,655 тис.тонн.

В 2014 р. викиди від стаціонарних джерел 462 підприємств, організацій, установ, громадян – суб'єктів підприємницької діяльності, та агропромислового комплексу в Чернігівській області склали 41,869 тис. тонн, що на 1,809 тис. тонни (4,1%) менше, ніж в минулому році.

Обсяги викидів від пересувних джерел в 2014 році склали 45,502 тис. тонн, що на 1,846тис. тонни (3,9%) менше минулорічного показника.

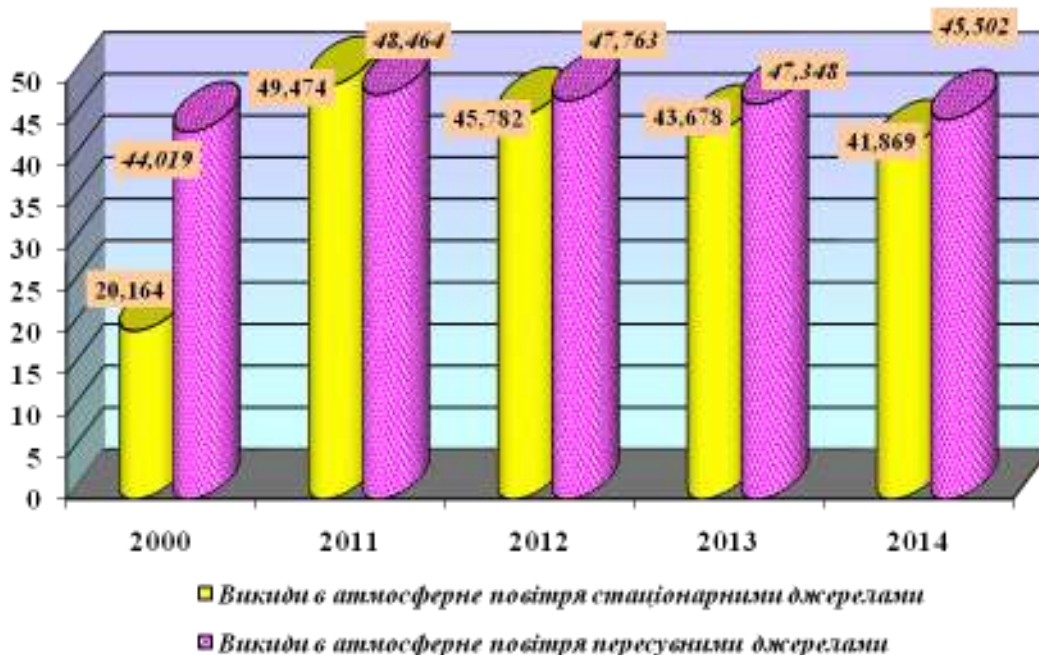
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел по Чернігівській області у розрахунку на одну особу

склав 39,452 кг, в порівнянні з минулим роком кількість викидів зменшилась на 0,873 кг. У 2014 році викиди від стаціонарних та пересувних джерел по Чернігівській області у розрахунку на 1 км² склали 2738 кг, на душу населення – 82 кг (дивись табл. 2.1.1).

Табл.2.1.1 Динаміка викидів в атмосферне повітря, тис. т.

Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис. т			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км, кг	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг	Обсяг викидів на одиницю ВРП
	Всього	у тому числі				
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами			
2000	64,183	20,164	44,019	2001	55	
2011	97,938	49,474	48,464	3071	90	
2012	93,545	45,782	47,763	2932	86	
2013	91,026	43,678	47,348	2853	88	
2014	87,371	41,869	45,502	2738	82	

Динаміка викидів в атмосферне повітря, тис. тонн

2.1.2 Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин в атмосферне повітря у містах

В 2014 р. викиди від стаціонарних джерел 462 проммайданчиків підприємств, організацій, установ, громадян–суб’єктів підприємницької діяльності та агропромислового комплексу в Чернігівській області склали 41,869 тис. тонн, що на 1,809 тис. тонни (4,1%) менше, ніж в минулому році (дивись табл. 2.1).

Найбільша кількість промислових підприємств знаходиться в м.Чернігові – 61 (або 13,2 % - усіх підприємств області), у м. Прилуки –23 (5,0%), у м. Ніжині – 24 (5,2 %) Бахмацькому районі - 28 (6,1%), Чернігівському районі – 37 (8,0%) відповідно.

Табл.2.1.2.1 Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у регіоні по окремим населеним пунктам, тис. т

<i>Назва населених пунктів</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>	<i>2013</i>	<i>2014</i>
Всього,	47,388	49,474	45,782	43,678	41,869
м. Чернігів	19,815	23,041	21,357	21,060	20,027
м. Ніжин	1,010	1,060	1,030	0,973	1,103
м.Новгород-Сіверський	-	-	-	-	0,092
м. Прилуки	0,535	0,796	0,724	0,834	0,807
Бахмацький	1,989	1,671	1,841	1,654	1,527
Бобровицький	0,619	0,501	0,470	0,603	0,475
Борзнянський	1,199	1,222	1,208	0,913	1,031
Варвинський	2,404	2,198	2,227	2,314	2,928
Городнянський	0,938	0,840	0,748	0,784	0,612
Ічнянський	1,465	1,458	1,355	1,256	1,162
Козелецький	0,760	0,721	0,707	0,634	0,555
Коропський	0,536	0,456	0,467	0,445	0,432
Корюківський	1,678	1,670	1,612	1,552	1,455
Куликівський	0,695	0,765	0,784	0,799	0,794
Менський	1,036	1,059	1,037	0,985	0,795
Ніжинський	0,428	0,419	0,266	0,377	0,335
Н-Сіверський	0,591	0,523	0,526	0,488	0,370
Носівський	2,891	2,634	1,755	1,454	1,272
Прилуцький	1,204	1,110	1,378	1,051	0,903
Ріпкинський	0,598	0,559	0,460	0,360	0,534
Семенівський	0,628	0,626	0,637	0,571	0,558
Сосницький	0,238	0,191	0,202	0,187	0,163
Срібнянський	0,462	0,489	0,462	0,462	0,427
Талалаївський	0,457	0,503	0,472	0,318	0,301
Чернігівський	4,936	4,771	3,816	3,390	3,115
Щорський	0,319	0,276	0,240	0,215	0,095

Табл.2.1.2.2 Динаміка викидів стаціонарними джерелами в атмосферне повітря, в тому числі по найпоширеніших речовинах (мл, діоксид сірки, діоксид азоту, оксид вуглецю) в цілому по області та в розрізі населених пунктів, тис. тонн

Населені пункти	2000 р.					2011 р.					2012 р.				
	разом	в т.ч.				разом	в т.ч.				разом	в т.ч.			
		мл	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю		мл	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю		мл	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю
Всього:	20,164	2,673	4,902	3,107	4,286	49,474	5,432	14,296	4,110	2,693	45,782	5,320	12,961	3,928	2,872
м. Чернігів	8,001	1,651	3,495	1,745	0,819	23,041	4,573	13,721	2,891	0,373	21,357	4,337	12,369	2,782	0,372
м.Ніжин	1,198	0,108	0,190	0,119	0,672	1,060	0,096	0,021	0,074	0,829	1,030	0,100	0,015	0,070	0,804
м. Прилуки	0,470	0,033	0,028	0,117	0,234	0,796	0,073	0,076	0,061	0,047	0,724	0,070	0,080	0,062	0,047
Бахмацький	0,563	0,081	0,215	0,029	0,164	1,671	0,121	0,118	0,018	0,037	1,841	0,126	0,123	0,024	0,051
Бобровицький	0,398	0,008	0,172	0,036	0,172	0,501	0,039	0,002	0,10	0,024	0,470	0,049	0,0	0,017	0,022
Борзнянський	0,410	0,191	0,120	0,022	0,073	1,222	0,033	0,002	0,008	0,023	1,208	0,050	0,020	0,006	0,016
Варвинський	2,957	0,019	0,014	0,288	0,743	2,198	0,003	0,002	0,600	0,376	2,227	0,002	0,001	0,588	0,356
Городнянський	0,097	0,011	0,020	0,013	0,039	0,840	0,011	0,014	0,013	0,012	0,748	0,010	0,004	0,010	0,017
Ічнянський	0,238	0,012	0,038	0,031	0,131	1,458	0,012	0,003	0,011	0,001	1,355	0,012	0,004	0,011	0,001
Козелецький	0,120	0,036	0,009	0,029	0,041	0,721	0,013	0,030	0,042	0,030	0,707	0,016	0,036	0,028	0,027
Коропський	0,088	0,007	0,034	0,008	0,028	0,456	0,001	0,004	0,003	0,002	0,467	0,001	0,003	0,003	0,007
Корюківський	0,040	0,085	0,054	0,035	0,137	1,670	0,085	0,065	0,113	0,255	1,612	0,065	0,052	0,107	0,245
Куликівський	0,640	0,002	0,007	0,004	0,023	0,765	0,0	0,0	0,005	0,001	0,784	0,0	0,0	0,006	0,001
Менський	0,322	0,067	0,132	0,025	0,080	1,059	0,081	0,055	0,032	0,060	1,037	0,096	0,066	0,027	0,068
Ніжинський	0,123	0,030	0,058	0,006	0,023	0,419	0,025	0,025	0,001	0,009	0,266	0,022	0,021	0,001	0,011
Н.-Сіверський	0,177	0,039	0,047	0,026	0,041	0,523	0,028	0,013	0,008	0,034	0,526	0,034	0,020	0,009	0,045
Носівський	1,838	0,024	0,033	0,321	0,243	2,634	0,300	0,004	0,047	0,112	1,755	0,053	0,005	0,053	0,140
Прилуцький	0,094	0,006	0,004	0,013	0,042	1,110	0,066	0,014	0,055	0,140	1,378	0,140	0,013	0,054	0,255
Ріпкинський	0,252	0,094	0,029	0,012	0,108	0,559	0,053	0,040	0,022	0,109	0,460	0,051	0,038	0,021	0,096
Семенівський	0,232	0,059	0,062	0,016	0,087	0,626	0,025	0,025	0,013	0,063	0,637	0,019	0,023	0,012	0,062
Сосницький	0,031	0,002	0,010	0,005	0,010	0,191	0,007	0,012	0,002	0,056	0,202	0,006	0,008	0,002	0,082
Срібнянський	0,020	0,007	0,001	0,003	0,009	0,489	0,0	0,0	0,001	0,0	0,462	0,0	0,0	0,001	0,0
Талалаївський	0,076	0,002	0,020	0,019	0,016	0,503	0,003	0,008	0,010	0,025	0,472	0,003	0,0	0,0	0,025
Чернігівський	1,661	0,065	0,082	0,173	0,316	4,771	0,045	0,030	0,057	0,069	3,816	0,048	0,026	0,025	0,112
Щорський	0,118	0,034	0,028	0,012	0,035	0,191	0,008	0,011	0,011	0,007	0,240	0,010	0,032	0,009	0,009

Населені пункти	20013 р.					2014 р.				
	разом	в т.ч.				разом	в т.ч.			
		пил	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю		пил	діоксид сірки	діоксид азоту	оксид вуглецю
Всього:	43,678	4,978	12,769	4,103	2,598	41,869	4,846	11,917	3,778	2,566
м. Чернігів	21,060	4,100	12,269	2,908	0,311	20,027	4,057	11,560	2,656	0,324
м. Ніжин	0,973	0,085	0,020	0,068	0,755	1,103	0,141	0,019	0,060	0,853
м. Н.-Сіверський	-	-	-	-	-	0,092	0,023	0,007	0,005	0,038
м. Прилуки	0,834	0,085	0,080	0,059	0,063	0,807	0,071	0,072	0,057	0,044
Бахмацький	1,654	0,106	0,109	0,026	0,050	1,527	0,064	0,058	0,014	0,033
Бобровицький	0,603	0,102	0,0	0,024	0,015	0,475	0,060	0,0	0,016	0,013
Борзнянський	0,913	0,053	0,024	0,007	0,021	1,031	0,042	0,015	0,022	0,036
Варвинський	2,314	0,002	0,0	0,645	0,376	2,928	0,002	0,0	0,623	0,342
Городнянський	0,784	0,009	0,003	0,008	0,017	0,612	0,006	0,002	0,008	0,009
Ічнянський	1,256	0,010	0,004	0,011	0,002	1,162	0,007	0,004	0,009	0,001
Козелецький	0,634	0,012	0,019	0,024	0,018	0,555	0,012	0,022	0,019	0,016
Коропський	0,445	0,0	0,004	0,002	0,009	0,432	0,0	0,004	0,001	0,007
Корюківський	1,552	0,041	0,039	0,116	0,257	1,455	0,041	0,032	0,112	0,0274
Куликівський	0,799	0,0	0,0	0,005	0,001	0,794	0,0	0,0	0,004	0,001
Менський	0,985	0,093	0,055	0,039	0,107	0,795	0,070	0,034	0,030	0,088
Ніжинський	0,377	0,016	0,015	0,001	0,010	0,335	0,0	0,0	0,001	0,002
Н.-Сіверський	0,488	0,032	0,018	0,006	0,040	0,370	0,010	0,011	0,0014	0,009
Носівський	1,454	0,052	0,001	0,044	0,101	1,272	0,035	0,001	0,031	0,083
Прилуцький	1,051	0,073	0,012	0,042	0,112	0,903	0,082	0,009	0,046	0,093
Ріпкинський	0,360	0,030	0,019	0,018	0,053	0,534	0,031	0,022	0,016	0,047
Семенівський	0,571	0,022	0,028	0,013	0,075	0,558	0,023	0,027	0,015	0,075
Сосницький	0,187	0,007	0,002	0,001	0,090	0,163	0,005	0,001	0,001	0,079
Срібнянський	0,462	0,0	0,0	0,001	0,0	0,427	0,0	0,0	0,001	0,0
Талалаївський	0,318	0,016	0,001	0,007	0,017	0,301	0,016	0,0	0,007	0,017
Чернігівський	3,390	0,022	0,016	0,020	0,085	3,115	0,036	0,010	0,016	0,065
Щорський	0,215	0,010	0,031	0,008	0,013	0,095	0,011	0,005	0,006	0,014

Табл.2.1.2.3 Обсяги викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря по районах та містах області у 2014р.,тонн

	Обсяги викидів, тис. тонн		Збільшення / зменшення викидів у 2014р. проти 2013р., тонн	Обсяги викидів у 2014р. до 2013 р., %	Викинуто в середньому одним підприємством, тонн
	у 2014 р.	2013			
Всього,	41,869	43,678	-1,809	95,9	90,625
м. Чернігів	20,027	21,060	-1,032	95,1	328,312
м. Ніжин	1,103	0,973	+0,13	113,3	45,961
м.Н.-Сіверський	0,092	-			10,269
м. Прилуки	0,807	0,834	-0,027	96,7	35,094
Бахмацький	1,527	1,653	-0,126	92,4	54,538
Бобровицький	0,475	0,603	-0,128	78,7	33,909
Борзнянський	1,031	0,913	+0,118	112,9	54,255
Варвинський	2,928	2,314	+0,614	126,5	325,329
Городнянський	0,612	0,784	-0,172	78,0	35,988
Ічнянський	1,162	1,256	-0,094	92,5	58,081
Козелецький	0,555	0,634	-0,079	87,5	27,746
Коропський	0,432	0,445	-0,013	97,1	28,828
Корюківський	1,455	1,552	-0,097	93,8	72,742
Куликівський	0,794	0,799	-0,006	99,3	88,176
Менський	0,795	0,985	-0,19	80,7	41,825
Ніжинський	0,335	0,377	-0,042	88,8	55,851
Н.-Сіверський	0,370	0,488	-0,118	75,8	36,968
Носівський	1,272	1,454	-0,182	87,5	106,028
Прилуцький	0,903	1,051	-0,148	85,9	50,139
Ріпкинський	0,534	0,360	+0,056	148,6	33,381
Семенівський	0,558	0,571	-0,013	97,9	31,022
Сосницький	0,163	0,187	-0,024	87,6	16,334
Срібнянський	0,427	0,462	-0,035	92,5	61,052
Талалаївський	0,301	0,318	0,017	94,8	37,681
Чернігівський	3,115	3,390	-0,275	91,9	84,202
Щорський	0,095	0,215	-0,12	44,1	7,307

2.1.3 Основні забруднювачі атмосферного повітря (за галузями економіки)

Найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря мають підприємства: електроенергетики 18,068 тис. т, або 43,2 % від загальних викидів стаціонарними джерелами по області, транспортування газу трубопроводами – 2,424 тис. т або 5,8 %, добування паливно-енергетичних корисних копалин – 0,587 тис. т, або 1,4 %. У містах та районах, де розташовані підприємства цих галузей, спостерігаються найвищі обсяги викидів в атмосферне повітря. А саме: м. Чернігів (20,027 тис. т, або 48,8%), Чернігівський район (3,115 тис. т, або 7,4%), Варвинський район (2,628 тис. т, або 7,0 %), Носівський район (1,272 тис. т, або 3,0%). Серед населених пунктів найбільшого антропогенного навантаження зазнала атмосфера міста Чернігова – 257 т/ км², 67,843 кг у розрахунку на душу населення.

Табл.2.1.3.1 Основні забруднювачі атмосферного повітря

Пор. №	Підприємство - забруднювач	Відомча приналежність	Валовий викид, т		Зменшення /- збільшення/+	Причина зменшення/ збільшення
			2014 р.	2013 р.		
1	КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми "ТехНова"	Управління комунального господарства	18067,811	19084,462	-1016,651	Зменшення вироблення електроенергії
2	Гнідинцівський газопереробний завод	ПАТ «Укрнафта»	2250,011	1685,978	+546,033	Збільшення виробничих потужностей
3	Чернігівське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів	ПАТ «Укртрансгаз»	2424,402	2576,106	-151,704	Тимчасове зменшення виробничих потужностей
4	Мринське виробниче управління підземного зберігання газу	ПАТ «Укртрансгаз»	620,915	830,066	-209,151	Тимчасове зменшення виробничих потужностей

Найбільшим забруднювачем атмосферного повітря в області залишається КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ Фірма «ТехНова» викиди якого, складають 43 % викидів від стаціонарних джерел області. В 2014 році підприємством в атмосферне повітря викинуто 18,068 тис. тонн забруднюючих речовин, що на 1016,651 тонн (5 %) менше минулорічного показника. Підприємством в атмосферне повітря викидається за рік 2,405 тис. тонн сполук азоту, діоксиду сірки 11,549 тис.тонни, оксиду вуглецю 0,165 тис.тонн, речовин у вигляді суспендованих твердих частинок 3,930 тис.тонни.

Табл. 2.1.3.2 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за видами економічної діяльності

№ з/п	Види економічної діяльності	Обсяги викидів по регіону	
		тис. т	у % до підсумку
1	2	3	4
1	Усі види економічної діяльності	41,869	100,0
	у тому числі:		
1.1.	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	11,892	28,4
1.2.	Добування сирової нафти та природного газу	0,587	1,4
1.3.	Виробництво харчових продуктів	0,378	0,9
1.4.	Постачання електроенергії ,газу,пари та кондиційованого повітря	18,811	44,9
1.5.	Будівництво	0,022	0,0
1.6.	Забір,очищення та постачання води	1,192	2,8
1.7.	Наземний і трубопровідний транспорт	2,448	5,8
1.8.	Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0,433	1,0
1.9.	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,147	0,4
1.10.	Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	2,363	5,6
1.11.	Інші	3,596	8,8

2.2 Транскордонне забруднення атмосферного повітря

На території Чернігівської області спостереження за транскордонним забрудненням атмосферного повітря не проводиться.

2.3 Якість атмосферного повітря в населених пунктах

Моніторингові дослідження стану атмосферного повітря міста Чернігова здійснювалися Чернігівським обласним центром з гідрометеорології із виконанням досліджень в лабораторії Центральної геофізичної обсерваторії та лабораторією КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ «ТехНова». Стан атмосферного повітря населених пунктів області досліджувався державною установою «Чернігівським обласним лабораторним центром Держсанепідслужби України».

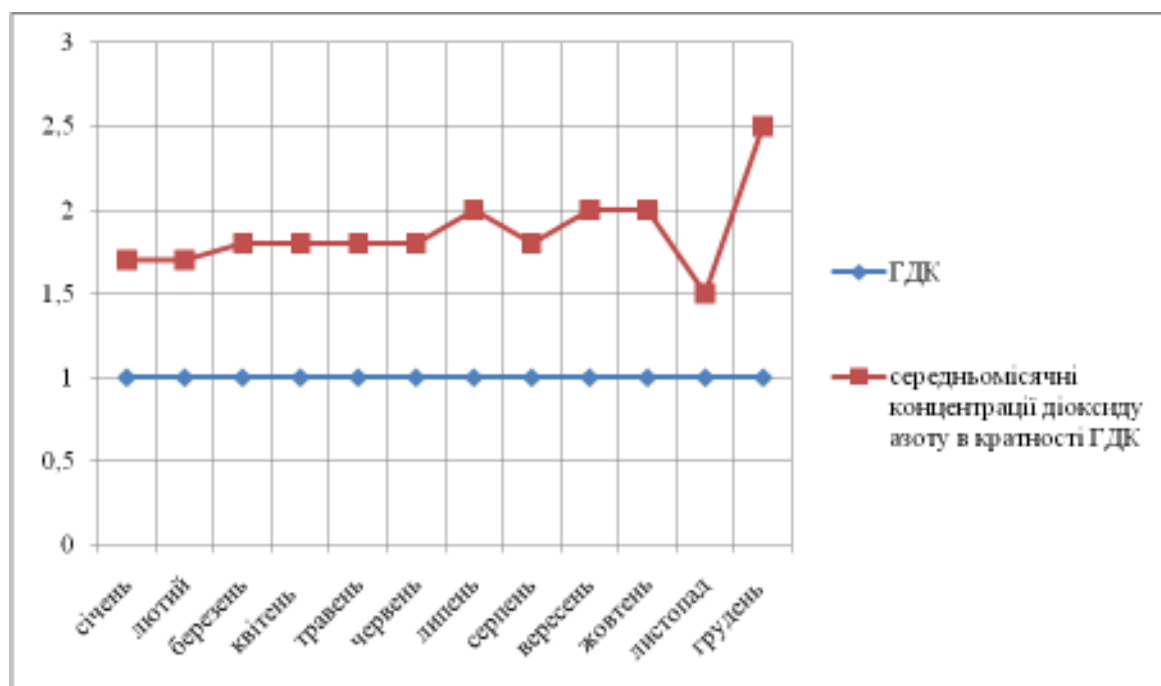
Моніторинг стану забруднення атмосферного повітря в м. Чернігів Чернігівським обласним центром з гідрометеорології здійснювався на двох стаціонарних постах: ПСЗ № 1, який розташований на вул. 50 років СРСР та ПСЗ №2 – на вул. Пирогова. Спостереження велись за вмістом трьох основних домішок: завислих речовин, діоксиду сірки, діоксиду азоту. Вміст оксиду вуглецю не визначався через відсутність приладу, завислих речовин (у січні) – через відсутність фільтрів. Специфічні домішки – вісім важких металів (кадмій, залізо, манган, мідь, нікель, свинець, хром, цинк) визначались на одному посту (ПСЗ № 1). Визначення вмісту бенз(а)пірену мало здійснюватися у РЛА Донецького регіонального центру з гідрометеорології, але в зв'язку з її ліквідацією, визначення цієї домішки у повітрі на мережі гідрометслужби тимчасово припинено.

У 2014 р. Чернігівським обласним центром з гідрометеорології відібрано 5404 проби атмосферного повітря.

За результатами досліджень загальний рівень забруднення повітря в місті за індексом забруднення атмосфери (ІЗА) оцінювався як низький.

Середньорічні концентрації домішок, що визначались не перевищували середньодобову гранично допустиму концентрацію (ГДКс.д.*), за винятком діоксиду азоту (речовини 3-го класу небезпеки), середня концентрація якого дорівнювала 2,0 ГДКс.д. Протягом року середньомісячні концентрації діоксиду азоту коливались у межах 1,5-2,5 ГДКс.д., що відображено на рис.2.3.1.

Рис.2.3.1. Динаміка перевищень норм ГДКс.д. діоксиду азоту в атмосферному повітрі м. Чернігів в 2014 році

Середньорічні концентрації інших домішок становили: діоксиду сірки – 0,6 ГДКс.д., завислих речовин – 0,2 ГДКс.д.

Максимально разові концентрації досягали: діоксиду азоту 0,9 ГДКм.р., авислих речовин та діоксиду сірки – 0,2 ГДКм.р.

Середні за рік та максимальні з середньомісячних концентрацій важких металів були значно нижчими за відповідні ГДКс.д. Найбільші середньомісячні концентрації заліза (0,2 ГДКс.д.) спостерігались у квітні та липні.

Забрудненість повітря діоксидом азоту була дещо вищою в районі вулиці Пирогова, іншими домішками – однаковою на обох постах спостережень.

У річному ході спостерігалось деяке зростання середньомісячних концентрацій діоксиду азоту у липні, вересні - жовтні та грудні, діоксиду сірки – у лютому, жовтні та грудні, завислих речовин – у березні, жовтні, грудні.

Загалом порівняно з 2013 роком рівень забруднення атмосферного повітря міста діоксидом азоту та діоксидом сірки дещо підвищився, завислими речовинами – не змінився.

Лабораторією КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ «ТехНова» визначення вмісту забруднюючих речовин в атмосферному повітрі м.Чернігова в зоні впливу підприємства проводилися з квітня по жовтень 2014 року на постах: м. Чернігів вул. Кропивницького, 105; вул. Придеснянська, 14 та с. Жовинка, вул. 1 Травня, 161.

Максимально разові концентрації забруднюючих речовин, що визначалися, були нижче відповідних гранично допустимих концентрацій і

складали: діоксиду сірки – 0,36 - 0,68 ГДКм.р., пилу – 0,26 – 0,82 ГДКм.р., діоксиду азоту – 0,11 - 0,23 ГДКм.р., оксиду вуглецю – 0,18 - 0,3 ГДКм.р.

Також, в жовтні 2014 року лабораторією КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ «ТехНова», на виконання заходів Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2014 – 2020 роки, виконано заміри вмісту оксиду вуглецю, діоксиду азоту, діоксиду сірки та пилу в місцях найбільш імовірного забруднення атмосферного повітря, в першу чергу викидами автомобільного транспорту. Результати досліджень відображено на рис.2.3.2 – 2.3.5. Зафіксовано підвищення вмісту діоксиду сірки, на рівні 1 – 1,7 рівнів максимально разової гранично допустимої концентрації на перехресті вул. 1 Травня і вул. генерала Белова та на Красній площі. Визначено, що найменш забрудненим є атмосферне повітря по вул. Елеваторній та в районі перехрестя вул. ім. генерала Белова та вул. Доценка. В інших досліджуваних місцях: на перехрестях вул. Щорса - Толстого, вул. Рокосовського – Доценка, вул. Шевченко - Рокосовського, вул. Київська – Горького, вул. Войкова – проспект Миру, біля Головоштампу, біля Красного мосту, біля підніжжя Болдиної гори, вул. Стахановців, вул. Незалежності, перевищень гранично допустимих концентрацій не зафіксовано.

Рис.2.3.2. Вміст діоксиду азоту в атмосферному повітрі м. Чернігів в жовтні 2014 року (мг/м³)

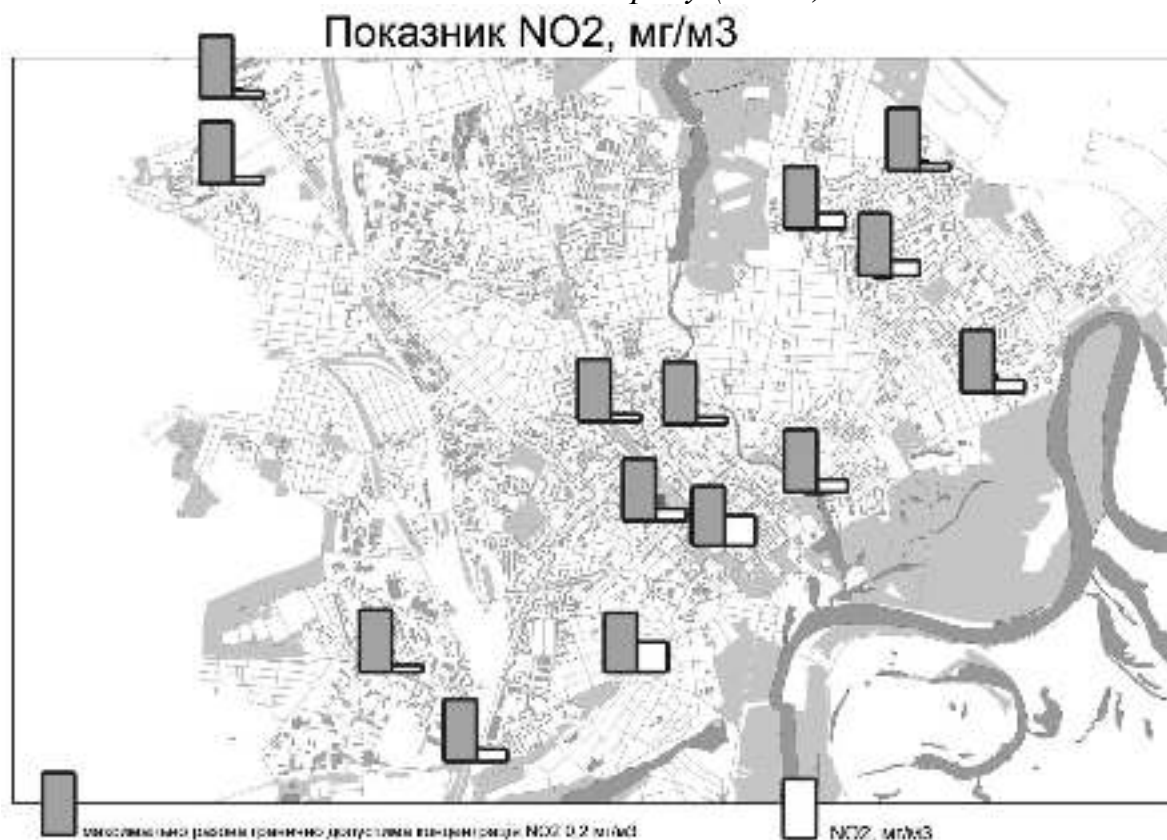

Рис.2.3.3. Вміст діоксиду сірки в атмосферному повітрі м. Чернігів в жовтні 2014 року (мг/м³)

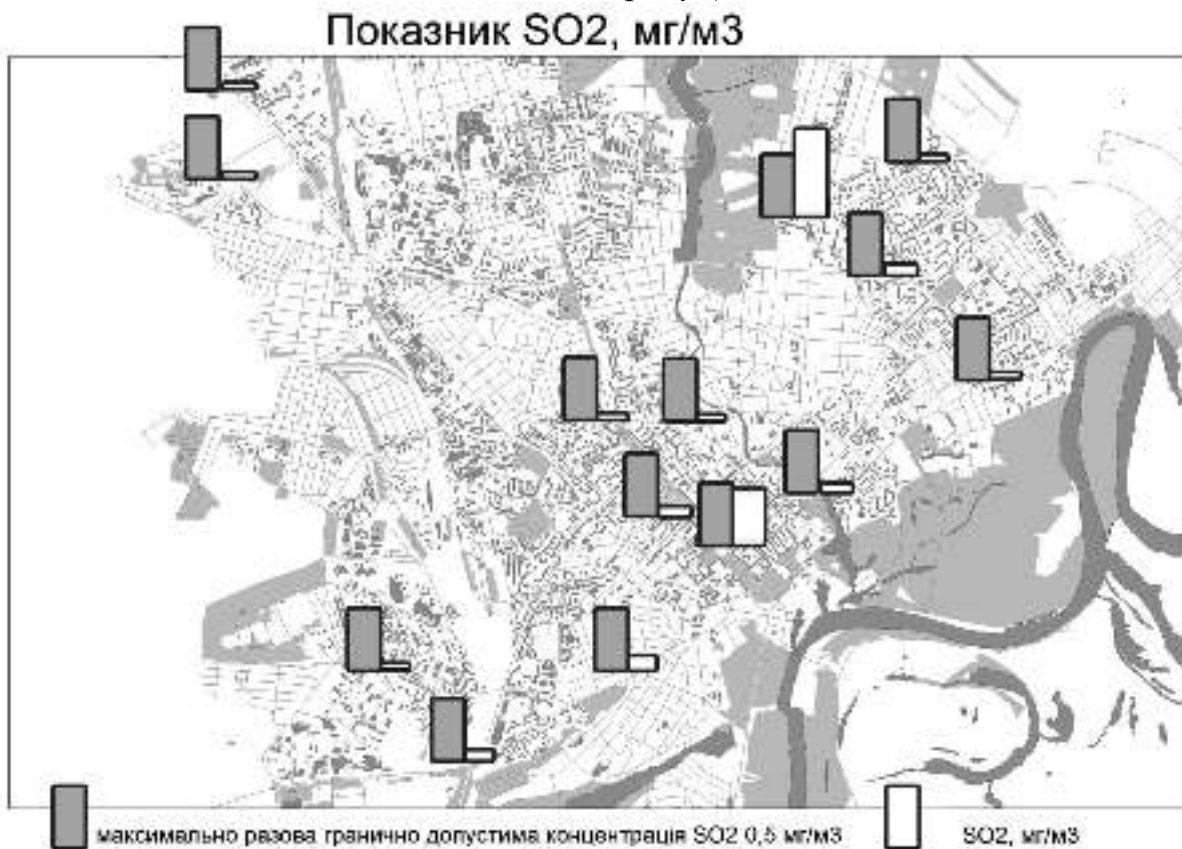

Рис.2.3.4. Вміст оксиду вуглецю в атмосферному повітрі м. Чернігів в жовтні 2014 року (мг/м³)

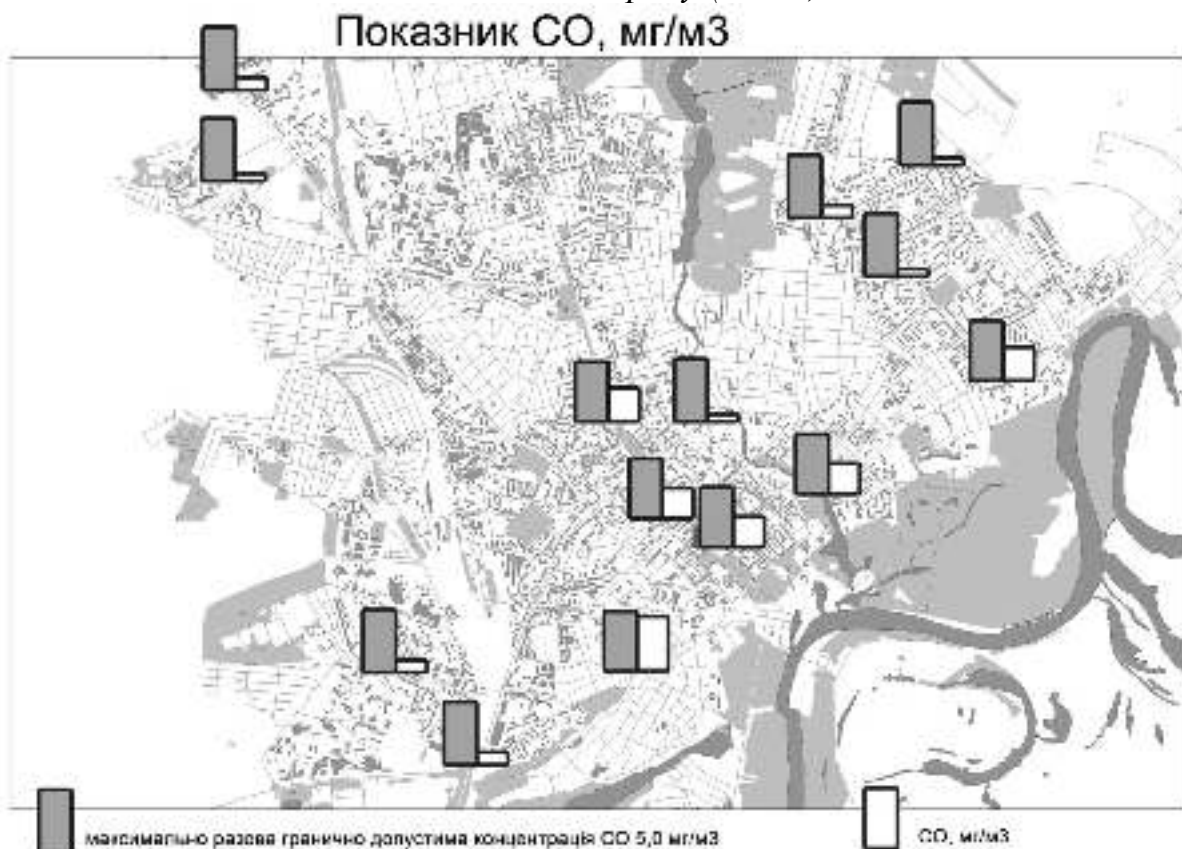

Рис.2.3.5. Вміст пилу в атмосферному повітрі м. Чернігів в жовтні 2014 року (мг/м³)

За даними Головного управління Держсанепідслужби у Чернігівській області спостереження за станом атмосферного повітря області здійснювалися державною установою «Чернігівським обласним лабораторним центром Держсанепідслужби України» на маршрутних постах та в районі впливу промислових підприємств – забруднювачів атмосфери в містах Чернігові, Ніжині, Прилуках та в районах на маршрутних та підфакельних постах по 16 інгредієнтах (пил, діоксид сірки, діоксид азоту, оксиду вуглецю, фенолу, формальдегід, сірчана кислота, хром шестивалентний, толуол, аміак, свинець, заліза оксид, перхлоретилен, марганець та його з'єднання, оксид нікелю, ксилол).

Табл.2.3.1 Вміст основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі

Речовина	Клас небезпеки	Кількість міст, охоплених спостереженнями	Середньорічний вміст, мг/м ³	Середньодобові ГДК	Максимальний вміст, мг/м ³	Максимально разові ГДК	Частка міст (%), де середньорічний вміст перевищував:			Частка міст (%), де максимальний разовий вміст перевищував:		
							1 ГДК	5 ГДК	10 ГДК	1 ГДК	5 ГДК	10 ГДК
діоксид азоту	3	12	-	-	0,16	0,2	-	-	-	-	-	-
ангідрид сірчастий	3	8	-	-	1,23	0,5	-	-	-	25,0	-	-

оксид вуглецю	4	8	-	-	8,3	5,0	-	-	-	25,0	-	-
пил	3	12	-	-	0,54	0,5	-	-	-	8,3	-	-

Табл.2.3.2 Найбільші середні і максимальні концентрації забруднюючих речовин(в кратності ГДК) в атмосферному повітрі міст

<i>Забруднююча речовина</i>	<i>Місто</i>	<i>Середньорічна концентрація</i>	<i>Максимально разова концентрація, мг/м³</i>
пил	м. Бахмач	-	0,39
	м. Бобровиця	-	<0,26
	м. Борзна	-	<0,26
	м. Короп	-	<0,26
	м. Корюківка	-	<0,26
	м. Н-Сіверський	-	0,43
	м. Носівка	-	0,3
	м. Семенівка	-	0,16
	м. Щорс	-	0,47
	м. Ніжин	-	0,5
	м. Прилуки	-	<0,26
	м. Чернігів	-	0,54
ангідрид сірчистий	м. Бахмач	-	<0,04
	м. Борзна	-	0,12
	м. Н-Сіверський	-	0,46
	м. Носівка	-	0,35
	м. Щорс	-	0,37
	м. Ніжин	-	1,23
	м. Прилуки	-	<0,04
азоту діоксид	м. Бахмач	-	0,06
	м. Бобровиця	-	0,04
	м. Борзна	-	<0,26
	м. Короп	-	0,09
	м. Корюківка	-	0,06
	м. Н-Сіверський	-	0,16
	м. Носівка	-	0,07
	м. Семенівка	-	0,08
	м. Щорс	-	0,06
	м. Ніжин	-	0,08
	м. Прилуки	-	<0,02
	м. Чернігів	-	0,17
вуглецю оксид	м. Бахмач	-	4,6
	м. Бобровиця	-	2,4
	м. Корюківка	-	1,5
	м. Н-Сіверський	-	4,4
	м. Носівка	-	1,78
	м. Ніжин	-	8,3
	м. Прилуки	-	4,8
	м. Чернігів	-	6,0

Табл.2.3.3 Рівень забруднення атмосферного повітря за значенням ІЗА

<i>Міста, (значення ІЗА)</i>	<i>Забруднюючі речовини, які визначають високий рівень забруднення атмосферного повітря</i>
м. Чернігів, (низький)	-

2.4 Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря

Чернігівським обласним центром з гідрометеорології вимірюється рівень гамма-фону на 7 постах: м.Ніжин, м.Остер, ВБ (Придеснянська) с. Покошичі, м. Прилуки, м. Семенівка, АМСЦ Чернігів, м. Щорс, які відображені на рис.2.4.1.

Рис.2.4.1. Розташування на території області метеостанцій Чернігівського обласного центру з гідрометеорології

■ - метеостанції Чернігівського обласного центру з гідрометеорології

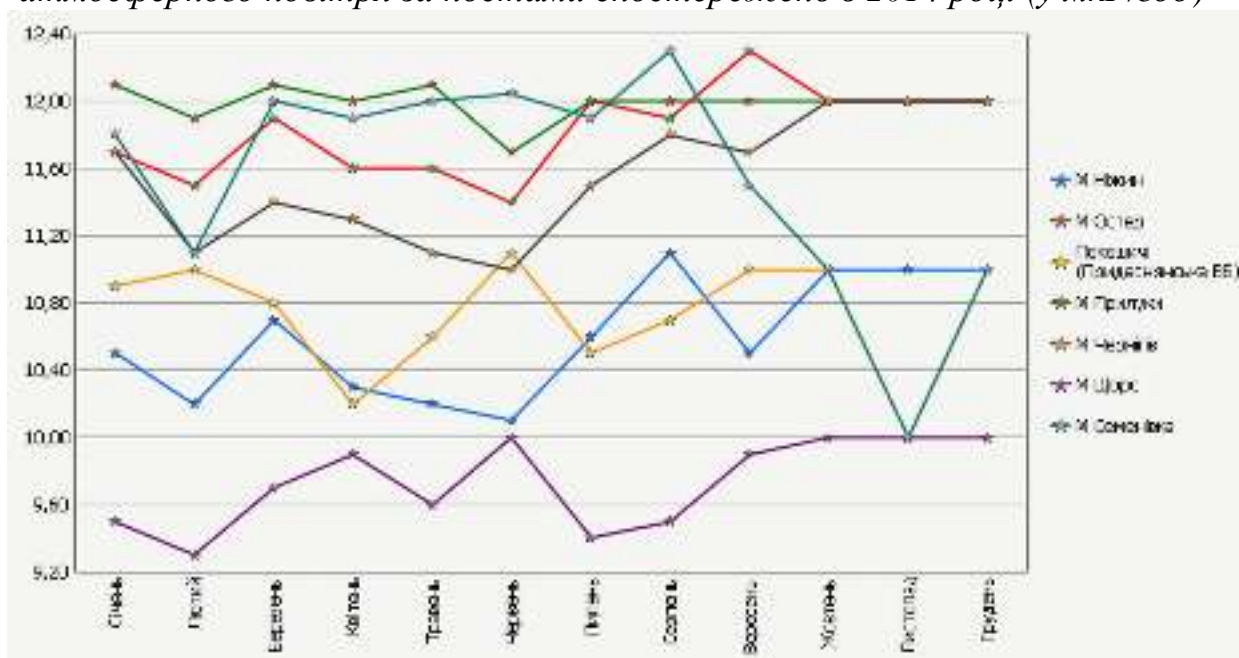
В 2014 році потужність експозиційної дози гамма-випромінювання по області становила 9 - 12 мкР/год, що не відрізняється від минулорічних показників.

Максимально разовий рівень 14,0 мкР/год зафіксовано на всіх постах (по декілька днів на рік).

Гамма-фон за 2014 рік не зазнав значних змін, коливання в значеннях зумовлені сезонними явищами, температурою повітря, напрямками та силою вітру.

Динаміку середньомісячних значень гамма-фону атмосферного повітря за постами спостережень в 2014 році (у мкР/год) зображено на рис.2.4.2.

Рис.2.4.2. Динаміка середньомісячних значень гамма-фону атмосферного повітря за постами спостережень в 2014 році (у мкР/год)

В порівнянні з іншими областями України середньомісячне значення гамма-фону Чернігівської області знаходиться на середньому рівні і показники схожі з показниками Полтавської області.

2.5 Використання озоноруйнівних речовин

У вересні 1987 року Україною був підписано Монреальський протокол щодо обмеження використання озоноруйнуючих речовин (надалі - ОРР) та поступове припинення їх виробництва. Постановою Кабінету Міністрів України № 256 від 04.03.2004 р. затверджена Програма припинення виробництва та використання ОРР на 2004-2030 роки.

Програмою передбачена поступова заміна холодильного (та іншого) обладнання в сервісному обслуговуванні, де найбільше використовується ОРР.

В Чернігівській області використання ОРР, зокрема Фреону-12, призупинено.

На пунктах пропуску (постах екоконтролю) на Держкордоні в Чернігівській області постійно проводиться особливий контроль за ввезенням небезпечних озоноруйнівних речовин.

2.6 Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття

На території Чернігівської області не проводяться наукові дослідження щодо впливу забруднюючих речовин на здоров'я людей та біорізноманіття.

2.7 Заходи, спрямовані на покращення стану атмосферного повітря

За даними статистичної звітності по формі 2ТП (повітря) загальний обсяг витрат за кошторисною вартістю при впровадженні 10 повітряохоронних заходів в атмосферу по області в 2014 році склав 10141,6 тис. грн., фактично виконано з початку виконання заходів 10141,6 тис. грн (в 2013 р.- 9231,4 тис. грн.) Зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря після впровадження заходів становить 103,295 тонн (в 2013 р - 147,336 тонн).

З метою нормування та регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря Департаментом за звітний період видано 199 дозвіл (в 2013 р.- 141 дозвіл) в яких визначено шляхи та терміни зменшення обсягів викидів в атмосферне повітря. Контроль за умовами наданих дозволів, дотриманням регламентів прийнятих технологічних процесів та не перевищення встановлених граничнодопустимих обсягів викидів забруднюючих речовин є основою забезпечення охорони атмосферного повітря.

Проведено аналіз ефективності виконання підприємствами заходів, спрямованих на зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. На КЕП «Чернігівська ТЕЦ» виконані планові роботи по щорічному ремонту існуючих очисних установок. Загальний обсяг витрат КЕП «Чернігівська ТЕЦ» за кошторисною вартістю склав 682 тис. грн. (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 Капіталовкладення КЕП «Чернігівська ТЕЦ»
ТОВ фірми «ТехНова»

Назва підприємства	Викиди шкідливих речовин, тис. тонн				
	2007 р.	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.
КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ	11,420	20,925	19,223	19,084	18,068
фірми «ТехНова»	Затрачено коштів на ремонт пилогазоочисного обладнання та котлоагрегатів, тис.грн				
	2007 р.	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.
	40,3	23,2	65,8	820,0	682

В м.Чернігові ПАТ «Облетеплокомуненерго» проведено реконструкції 4 котелень з заміною котлів НІСТУ – 5 з КПД 86% на котли RTQ з КПД, в середньому, 93%. Обсяг витрат за кошторисною вартістю склав 9174,903 тис. грн., при цьому економія палива складає біля 92 тис.м³

на рік. Після впровадження заходів, обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря зменшились на 68,25 тонн.

Значно зменшує забруднення атмосферного повітря переведення громадського транспорту на менш токсичні види палива (пропан-бутанові суміші, метан).

3. ЗМІНА КЛІМАТУ

3.1 Тенденції зміни клімату

Збільшуючи викиди парникових газів в атмосферу, люди порушують баланс, що склався впродовж століть. В результаті діяльності людини концентрація парникових газів збільшується, через, що посилюється парниковий ефект, а це вже неприродний та потенційно небезпечний ефект.

До парникових газів відносяться діоксид вуглецю (CO₂), метан (CH₄), закис азоту (N₂O), гідрофторвуглеці (HFCs), перфторвуглеці (PFCs), гексафторид сірки (SF₆).

Із загальної кількості викинутих в атмосферне повітря Чернігівщини шкідливих речовин, що належать до парникових газів, становили: діоксид вуглецю - 1676,036 тис. тонн, метану – 13589,686 тонн та закис азоту – 33,265 тонн.

3.2 Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів

В основі національної системи оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів лежить підготовка щорічних інвентаризацій викидів та поглинання парникових газів і розробка національних повідомлень про зміни клімату.

В Україні національні інвентаризації викидів парникових газів розроблювалися чотири рази. Перші дві інвентаризації було здійснено за активної участі Інституту загальної енергетики НАН України. Для останньої інвентаризації було проведено певну діяльність із забезпечення якості. Її результати оприлюднена на веб-сайті Мінприроди України для розгляду і рецензування експертами і громадськістю.

3.3 Політика та заходи у сфері адаптації до зміни клімату

Зміна клімату – проблема, яка загрожує майбутньому людства. Першим рішучим кроком у її вирішенні стало підписання Рамкової конвенції ООН про зміну клімату у червні 1992 року у Ріо-де-Жанейро. У багатьох відношеннях Конвенція є безпрецедентною міжнародною угодою, яку на сьогодні ратифіковано 194 країнами.

Наступник кроком у боротьбі світової спільноти з глобальним потеплінням стало прийняття у грудні 1997 року Кіотського протоколу.

Підписавши Кіотський протокол, Україна, як і інші держави, визнала, що державний сектор економіки і приватний бізнес можуть і повинні запобігати глобальному потеплінню.

Базовими аспектами у сфері адаптації до зміни клімату є:

- визначення шляхів досягнення скорочення або обмеження викидів парникових газів;
- створення і стійке функціонування національної системи для оцінки викидів і поглинання парникових газів, національної системи реєстрації;
- розробка програми участі у гнучких механізмах Кіотського протоколу - проектах спільного впровадження та міжнародної торгівлі квотами на викиди парникових газів;
- наукова підтримка всієї діяльності, пов'язаної з питанням зміни клімату;
- участь громадськості у прийнятті рішень з національних дій в області зміни клімату, що є складовою побудови громадянського суспільства в державі.

За даними статистичного спостереження в 2014 році викиди парникових газів від стаціонарних джерел забруднення атмосферного повітря, зокрема діоксиду вуглецю (CO₂), метану (CH₄), закису азоту (N₂O) відповідно склали 1676035,699; 13589,686; 33,671 тонни. Від пересувних джерел забруднення викиди діоксиду вуглецю в 2014 році склали 583004,624 тонни.

Найбільші викиди діоксиду вуглецю здійснює КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова», що складає 1105421,045 тонн (66% по області) та оксид діазоту 15,553 тонни або 47 % по області.

Найбільше викидів метану припадає на підприємства сільського господарства та підприємства, які займаються виробництвом та розподіленням газу, електроенергетики та води.

4. ВОДНІ РЕСУРСИ

4.1 Водні ресурси та їх використання

Гідрографічна мережа Чернігівської області належить до басейнів великих річок Десна та Дніпро. Ці басейни згідно Державного водного кадастру в межах області розбито на водогосподарські ділянки (басейн р.Дніпро – 7 ділянок, басейн р. Десна – 6 ділянок).

4.1.1 Загальна характеристика

Загальна площа земель водного фонду, згідно державної статистичної звітності форми 6-ЗЕМ, становить 198,320 тис. га, в тому числі площа відкритих заболочених земель - 130,290 тис. га.

Площі, зайняті водними об'єктами, становлять 68,030 тис. га, в тому числі: річками та струмками – 17,696 тис. га, озерами та прибережними замкнутими водоймами – 10,293 тис. га, ставками та водосховищами – 29,711 тис. га, штучними водотоками – 10,330 га.

Всього на території області протікає 1570 річок загальною довжиною 8369 км. Відповідно до класифікації річок України всі річки Чернігівської області поділяються на: 2 великих річки – Дніпро (124 км) та Десна (505 км), 8 середніх – Сож, Трубіж, Супой, Удай, Судость, Сейм, Снов, Остер (загальна протяжність 723 км), 1560 малих річок (загальна протяжність 7017 км), з яких 160 мають довжину > 10 км.

Головною водною артерією області являється р. Десна. Вона ж є лівобережною притокою р. Дніпро першого порядку, яка впадає на відстані 894 км від гирла, на 10 км вище по течії від Києва. Загальна довжина річки в межах України 575 км, з яких 70 км – протяжність по території Київської області, 468 км – по території Чернігівської області та 37 км – по границі Чернігівської та Сумської областей.

До основних приток р. Десна відносяться середні річки Судость (довжина в межах України - 17 км, в межах Чернігівської області – 17 км), Снов (довжина в межах України - 190 км, в межах Чернігівської області – 190 км), Остер (довжина в межах України - 195 км, в межах Чернігівської області – 195 км) та Сейм (в межах України – 228 км, з них в межах Чернігівської області - 56 км, в межах Сумської області – 167 км).

Витоки таких великих та середніх річок як Дніпро, Десна, Сож, Судость та Сейм знаходяться на території сусідніх областей Російської Федерації і Республіки Беларусь, тобто є транскордонними.

Для регулювання річкового стоку з метою його рівномірного розподілу у часі і просторі на території області функціонують штучні водойми – водосховища та ставки. В основному вони розміщені у південно-східних районах області (Варвинському, Ічнянському, Прилуцькому, Срібнянському, Талалаївському), для яких характерна яружно-балочна форма рельєфу. Для районів Поліської природно-

кліматичної зони характерна велика кількість ставків-копаней, для районів Лісостепу – руслових ставків.

Всього на території Чернігівської області на даний час функціонує 24 водосховища, загальною площею водного дзеркала 2184,9 га і об'ємом 47877,3 тис. м³, серед яких 18 водосховищ розміщені у басейні р. Дніпро (площа водного дзеркала – 1657,3 га, загальний об'єм – 37187,3 тис. м³) і 6 водосховищ – у басейні р. Десна (площа водного дзеркала – 527,6 га, загальний об'єм – 10690,0 тис. м³).

За уточненими даними на території Чернігівської області побудовано 1805 ставків (площею > 0,5 га), сумарним об'ємом 127,9 млн. м³ та загальною площею водного дзеркала 7336,7 га.

Використовуються ставки, в основному, для риборозведення, рибогосподарських потреб, а також як протиерозійні і протипожежні водойми.

У області налічується 1324 озера, сумарним об'ємом 136,50 млн. м³ та площею водного дзеркала 6524,6 га. З них 124 озера знаходиться у басейні р. Дніпро (сумарний об'єм 14,94 млн. м³, площа водного дзеркала – 952,6 га) та 1200 озер – у басейні р. Десна (сумарний об'єм 121,56 млн. м³, площа водного дзеркала – 5572,0 га).

Живлення озер здійснюється водами різного походження: атмосферні опади, поверхневий стік з прилеглого водозбору, підземні води у вигляді джерел. Частина озер має постійний зв'язок з річками, що протікають поруч, через рукави, протоки та стариці. Озера, як правило заростають водно-болотною рослинністю, а береги – чагарниками.

Технічний стан водойм в цілому по області визначений як задовільний, але більшість гідротехнічних споруд на них потребує проведення ремонтно-відновлюваних робіт.

4.1.2 Водозабезпеченість території Чернігівської області

Найбільшою у Чернігівській області є система водозборів басейну річки Десна, в цілому в басейні Десни формується біля 22 % поверхневого стоку р.Дніпро, або 15 % стоку усіх річок України. Водні ресурси Десни є джерелом господарського питного водопостачання м. Києва та технічного водопостачання промислових підприємств та теплоенергетики м.Чернігова. На р. Снов у 50 роки минулого сторіччя побудовано малу гідроелектростанцію. В якості транспортних шляхів річки Чернігівської області, окрім р. Десна в межах м. Чернігів та періодично на ділянці до м.Новгород-Сіверський, не використовуються.

Ресурси річкового стоку Чернігівської області в середній по водності та дуже маловодні роки забезпеченості 50 % та 95 %, подані нижче.

Табл. 4.1.2.1 Ресурси річкового стоку Чернігівської області в середній по водності та дуже маловодні роки.

Область	Приток, км ³		Місцевий стік, км ³		Загальні ресурси, км ³		Питомі середні місцеві ресурси тис. м ³	
	середній 50 %	дуже маловодний 95 %	середній 50 %	дуже маловодний 95 %	середній 50 %	дуже маловодний 95 %	на 1 км ²	на одну людину
Чернігівська	26,12	17,35	3,45	1,91	29,57	19,26	108,2	3,25

Вся територія Чернігівської області у гідрогеологічному відношенні знаходиться в межах Дніпровського артезіанського басейну. Прісні підземні води приурочені до осадових відкладів четвертинних, неогенових, палеогенових, верхньо - та нижньокрейдяних.

Усі водоносні горизонти підземних вод є водними об'єктами загальнодержавного значення. Чернігівська область забезпечена підземними водними ресурсами в достатній мірі.

Прогнозні ресурси підземних вод в Чернігівській області за даними Державної геологічної служби України складають 3038,0 млн.м³. Експлуатаційні запаси підземних вод становлять 188,0 млн.м³.

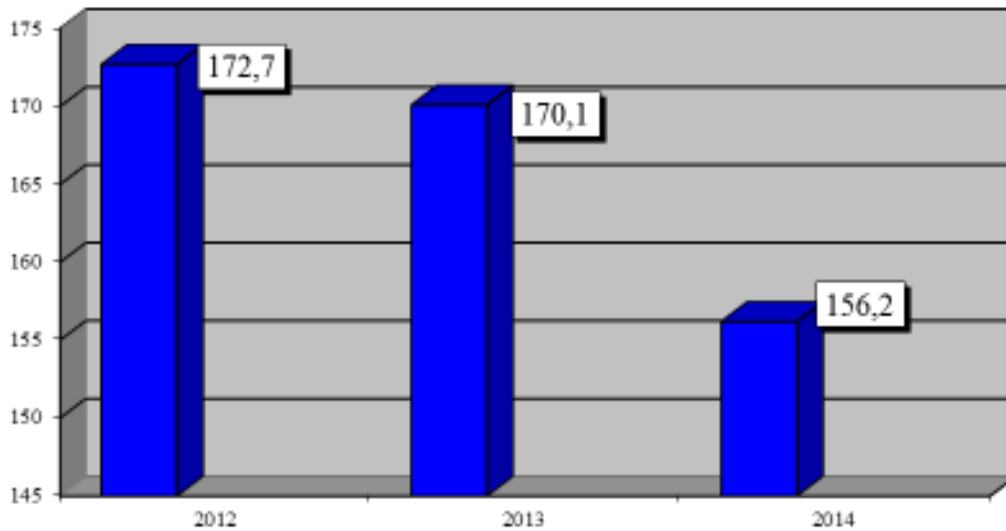
На питні та санітарно-побутові потреби населення в області використовуються лише підземні води.

Табл. 4.1.2.2 Дані про питомі величини запасів підземних вод

Пор. №	Найменування показника	Одиниця виміру	Величина показника
1	Площа області	тис. км ²	31,9
2	Населення області (в середньому за 2014 р.)	тис. осіб	1055,7
3	Величина прогнозних запасів підземних вод:		
	– загальні	тис. м ³ /добу	8323,3
	– на 1 км ²	м ³ /добу	260,9
	– на одну людину	м ³ /добу	7,88
4	Величина експлуатаційних запасів підземних вод:		
	– експлуатаційні запаси	тис. м ³ /добу	515,1
	– на 1 км ²	м ³ /добу	16,15
	– на одну людину	м ³ /добу	0,49

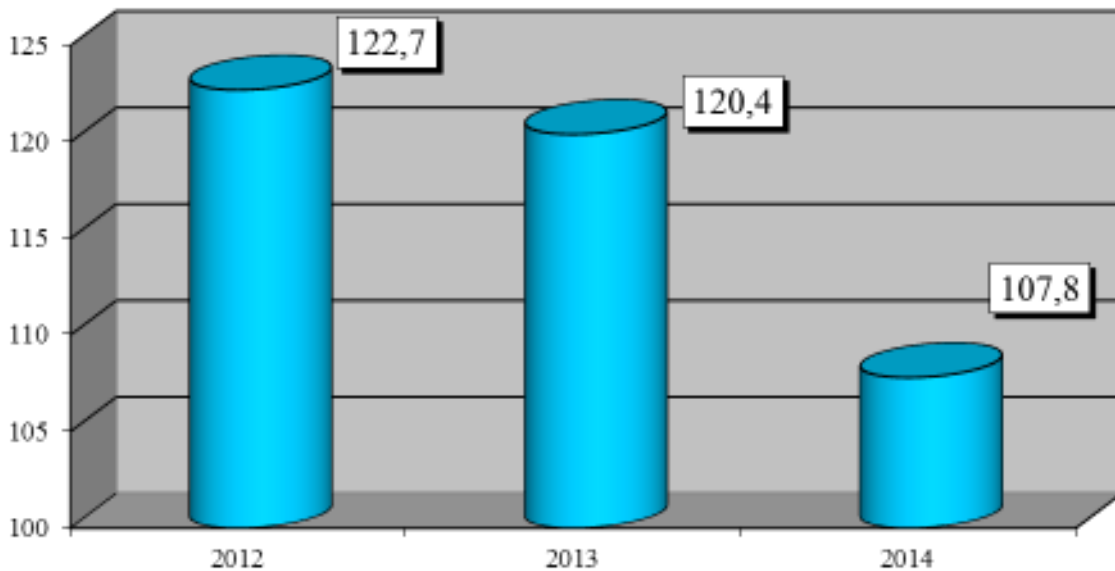
Загальний забір води в 2014 році по області, згідно з даними державної статистичної звітності форми № 2-ТП (водгосп), становив 156,2 млн. м³. У порівнянні з 2013 роком (170,1 млн. м³) забір свіжої води зменшився на 13,9 млн. м³ або на 8,2 % (рис. 4.1.2.1).

Рис. 4.1.2.1 Забір свіжої води, млн.м³

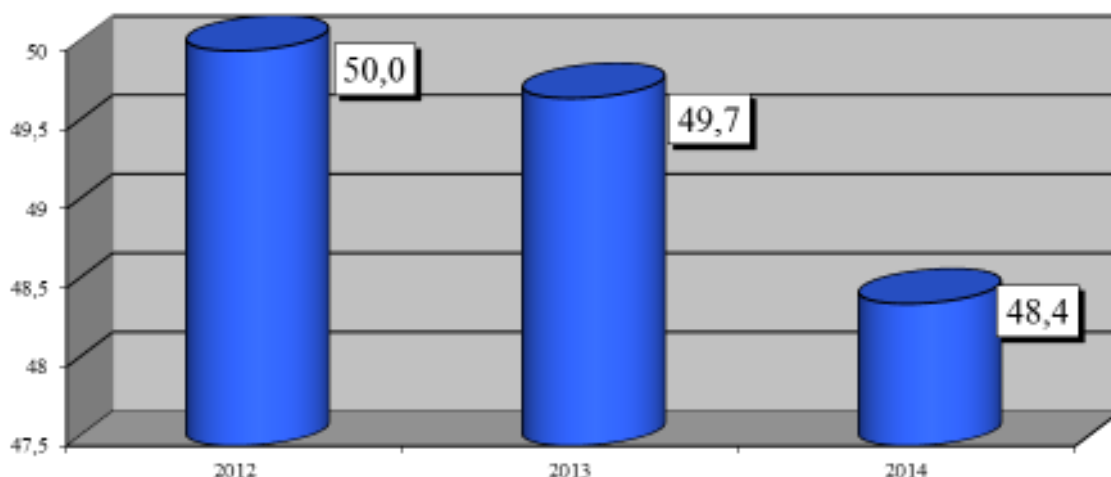
Забір води з поверхневих джерел в 2014 році зменшився в порівнянні з минулорічним на 12,6 млн. м³ або на 10,5 % і становив 107,8 млн. м³. Динаміка забору води з поверхневих джерел за останні три роки представлена на рис. 4.1.2.2.

Рис. 4.1.2.2 Динаміка забору води з поверхневих джерел, млн.м³

Загальний обсяг забору підземних вод становив 48,4 млн. м³, і в порівнянні з 2013 роком (49,7 млн. м³) зменшився на 1,3 млн. м³, або на 2,6 %. Динаміка забору води з підземних джерел за останні три роки наведена на рис. 4.1.2.3.

Рис. 4.1.2.3. Динаміка забору води з підземних джерел,
млн.м³

T

Табл. 4.1.2.3 Структура загального водозабору

	млн. м ³			%
	2013р.	2014р.	Різниця (+ збільш. - зменш.)	
Загальний водозабір	170,1	156,2	- 13,9	- 8,2
- забір води поверхневої	120,4	107,8	- 12,6	- 10,5
- забір води підземної	49,7	48,4	- 1,3	- 2,6

4.1.3 Водокористування та водовідведення

Загальне використання водних ресурсів в 2014 році становило 142,4 млн. м³ в порівнянні з минулим 2013 роком (156,3 млн. м³) зменшилось на 13,9 млн. м³ або 8,9 %.

Використання води в комунальному господарстві становило 25,4 млн. м³, і зменшилось проти 2013 року (26,5 млн. м³) на 1,1 млн. м³.

Використання води в промисловості, в порівнянні з 2013 роком (83,5 млн. м³), зменшилось на 8,7 млн. м³, і становило 74,8 млн. м³.

Використання води в сільському господарстві становило 39,0 млн. м³, і зменшилось в порівнянні з попереднім роком (42,6 млн. м³) на 3,6 млн. м³. Це пояснюється зменшенням об'ємів використання води на ставково-рибне господарство.

Рис. 4.1.3 Структура загального використання води, млн.м.3

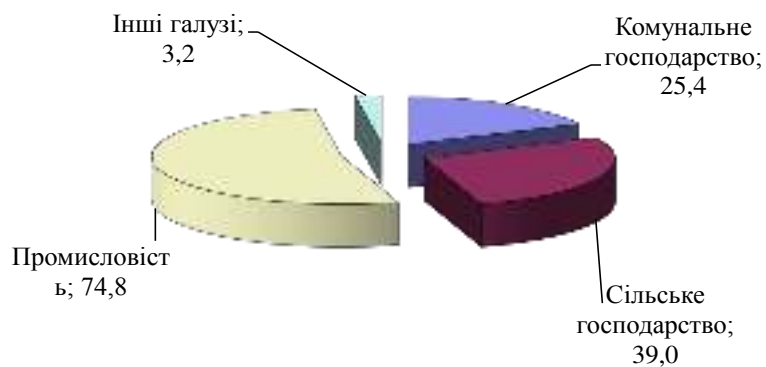

Табл. 4.1.3.1 Відсоток від загального використання води

Промисловість	52,53 %
Комунальне господарство	17,84 %
Сільське господарство	27,39 %
Інші галузі	2,25 %
Всього	100 %

Забір і використання води в галузях народного господарства в динаміці представлено у табл. 4.1.3.2.

Табл. 4.1.3.2 Забір і використання води, млн. м³

Роки	Найменування річкового басейну	Забрано води			Використано води						
		З поверхневих джерел	З підземних джерел	Всього	Промисловість	Сільське господарство	В тому числі		Комунгосп	Інші галузі	Всього
							Риборозведення	Зрошення			
2012	р. Десна	79,05	38,03	117,1	82,95	2,950	0,472	0,066	23,26	3,740	112,9
	р. Сула	35,54	11,19	45,73	7,793	30,28	29,03	0,002	3,288	0,189	41,55
	р. Трубіж	-	0,577	0,577	0,170	0,168	-	-	0,167	0,029	0,534
	р. Дніпро	9,070	0,090	9,160	-	8,005	7,977	-	0,039	0,010	8,054
	р. Супой	-	0,048	0,048	-	0,048	-	-	-	-	0,048
	р. Сож	0,043	0,089	0,132	0,044	0,007	-	-	0,047	0,003	0,101
	Всього по області	122,7	50,02	172,7	90,96	41,46	37,48	0,068	26,80	3,971	163,2
2013	р. Десна	76,73	37,37	114,1	79,67	3,144	0,648	0,05	23,01	3,476	109,3
	р. Сула	34,69	11,52	46,21	3,652	31,25	29,97	0,015	3,259	0,179	38,34
	р. Трубіж	-	0,572	0,572	0,153	0,178	-	-	0,169	0,026	0,526
	р. Дніпро	8,914	0,093	9,007	-	7,977	7,951	-	0,027	0,009	8,013
	р. Супой	-	0,049	0,049	-	0,049	-	-	-	-	0,049
	р. Сож	0,052	0,075	0,127	0,054	0,004	-	-	0,038	0,002	0,098
	Всього по області	120,4	49,68	170,1	83,53	42,6	38,57	0,065	26,5	3,692	156,3
2014	р. Десна	67,54	34,76	102,3	70,63	3,013	0,648	0,051	21,93	3,037	98,61
	р. Сула	31,96	12,90	44,86	3,957	28,43	27,12	0,003	3,219	0,164	35,77
	р. Трубіж	-	0,579	0,579	0,108	0,212	-	-	0,179	0,03	0,529
	р. Дніпро	8,231	0,08	8,311	-	7,29	7,268	-	0,019	0,035	7,344
	р. Супой	-	0,053	0,053	0,002	0,051	-	-	-	-	0,053
	р. Сож	0,057	0,068	0,125	0,06	0,004	-	-	0,04	0,004	0,108
	Всього по області	107,8	48,44	156,2	74,76	39,0	35,04	0,054	25,4	3,27	142,4

Використання та відведення води по підприємствам галузей економіки за 2014 рік представлено у табл. 4.1.3.3.

Табл. 4.1.3.3 Використання та відведення води підприємствами галузей економіки за 2014 рік, млн.м³

Галузь економіки	Використано води	З неї на:		Відведено зворотних вод у поверхневі водні об'єкти		
		побутово-питні потреби	виробничі потреби	всього	у тому числі забруднених	з них без очищення
Електроенергетика	67,97	1,15	66,82	55,55	-	-
Вугільна промисловість	-	-	-	-	-	-
Металургійна промисловість	-	-	-	-	-	-
Хімічна та нафтохімічна промисловість	0,028	0,007	0,022	-	-	-
Машинобудування	0,157	0,072	0,085	-	-	-

Нафтогазова промисловість	1,539	0,041	0,801	-	-	-
Житлово- комунальне господарство	26,423	25,849	0,572	22,57	18,98	-
Сільське господарство	39,0	0,007	19,0	20,43	-	-
Харчова промисловість	4,493	0,391	3,98	1,836	0,001	-
Транспорт	0,477	0,384	0,093	0,024	-	-
Промисловість будівельних матеріалів	0,081	0,01	0,071	-	-	-
Інші галузі	2,232	1,849	0,366	0,29	-	-
Всього	142,4	29,76	91,81	100,7	18,981	-

Загальний скид стічних вод у 2014 році зменшився проти минулого року на 12,3 млн. м³ (10,1 %) і становив 109,1 млн. м³.

Табл. 4.1.3.4 Структура скиду стічних вод

	млн. м ³		% від загального скиду
	2013 р.	2014 р.	
1. У водойми області	114,0	100,7	92,3
2. На поля фільтрації	1,823	1,674	1,53
3. У накопичувачі	1,421	1,404	1,29
4. У підземні горизонти	4,165	5,335	4,89
Всього	121,4	109,1	100

Табл. 4.1.3.5 Структура скиду стічних вод у водойми області

	млн. м ³		% від загального скиду
	2013 р.	2014 р.	
1. Недостатньо очищених	16,94	18,98	18,85
2. Нормативно чистих без очистки	90,39	77,04	76,5
3. Нормативно очищених	6,63	4,679	4,65
Всього	114,0	100,7	100

Динаміка використання та відведення води зведена до табл. 4.1.3.6.

Табл. 4.1.3.6 Основні показники використання і відведення води, млн.м³

Показники	1990	2000	2011	2012	2013	2014
Забрано води з природних водних об'єктів - всього	293,9	134,8	155,0	172,7	170,1	156,2
у тому числі для використання	286,4	130,7	149,8	168,5	162,1	147,3
Спожито свіжої води (включаючи морську) з неї на	285,2	122,0	141,1	163,2	156,3	142,4
виробничі потреби	159,9	62,75	107,1	105,4	103,8	91,81
побутово-питні потреби	54,06	47,67	29,43	31,41	30,64	29,76
зрошення	0,825	-	0,041	0,068	0,065	0,054
сільськогосподарські потреби	62,02	6,774	4,294	4,049	4,073	4,047
ставково-рибне господарство	3,827	3,420	-	-	-	-
Втрати води при транспортуванні	2,088	8,774	8,683	5,328	5,772	4,851
Загальне водовідведення з нього	211,8	96,27	128,0	125,6	121,4	109,1
у поверхневі водні об'єкти	177,4	87,14	119,9	117,2	114,0	100,7

у тому числі						
забруднених зворотних вод	7,244	32,34	17,00	18,55	16,94	18,98
з них без очищення	1,330	-	-	-	-	-
нормативно очищених	55,13	10,07	5,977	4,58	6,63	4,679
нормативно чистих без очистки	114,7	44,73	96,89	94,11	90,39	77,04
Обсяг оборотної та послідовно використаної води	346,0	177,2	143,0	138,6	146,2	147,9
Частка оборотної та послідовно використаної води,%	66,24	71,13	74,65	72,36	73,28	74,82
Потужність очисних споруд	71,52	60,43	66,81	66,28	65,57	64,32

Табл. 4.1.3.7 Забір, використання та відведення води за 2014 рік, млн.м³

Назва водного об'єкта	Забрано води із природних водних об'єктів - всього	Використано води	Водовідведення у поверхневі водні об'єкти	
			всього	з них забруднених зворотних вод
Поверхневі води	107,8	104,2	100,7	18,98
Підземний горизонт	48,44	38,25	-	-

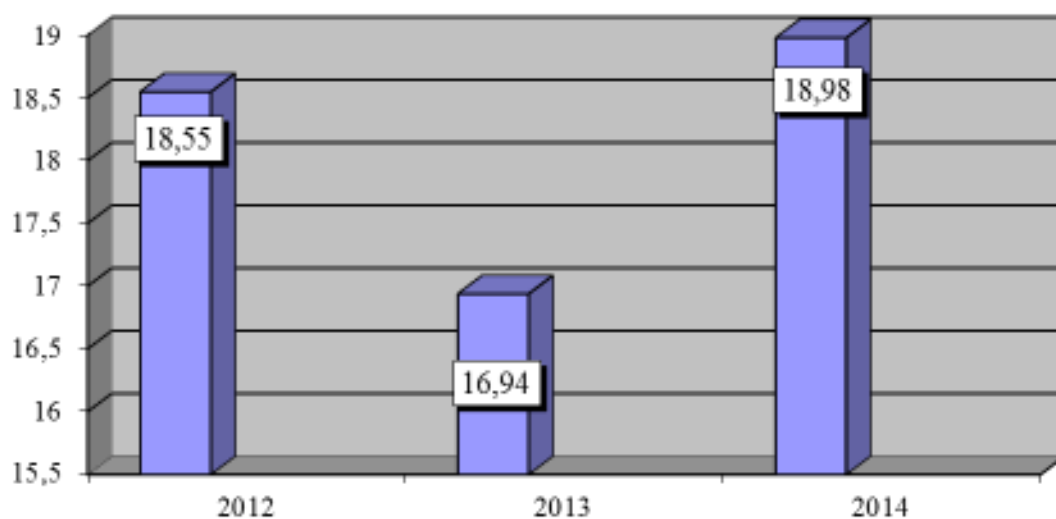
4.2. Забруднення поверхневих вод

4.2.1 Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод

Головні джерела забруднення поверхневих водних об'єктів - це підприємства комунального господарства – 99,99 % скидів від загального обсягу забруднених стічних вод.

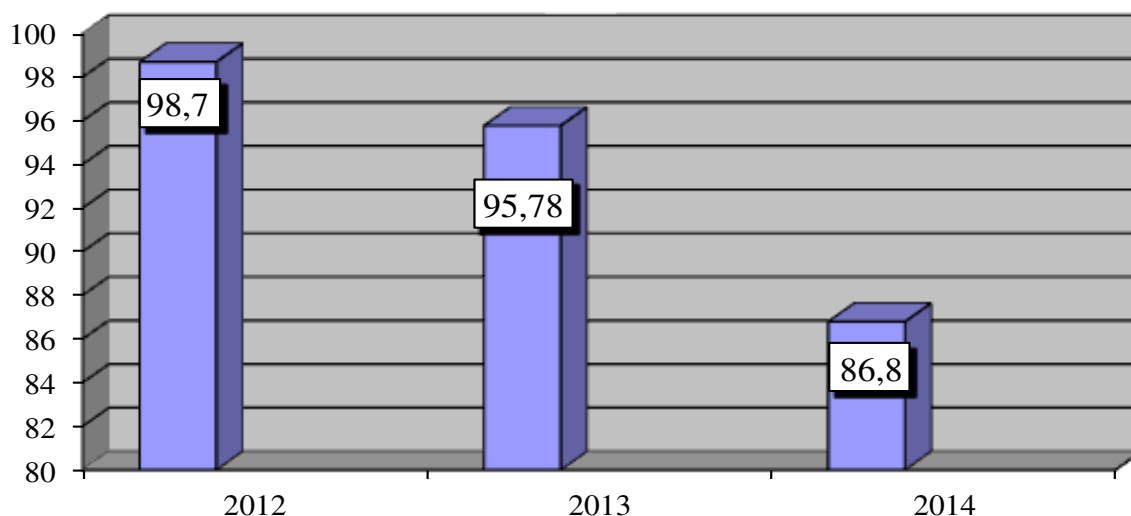
Скид недостатньо очищених стічних вод збільшився в порівнянні з 2013 роком на 2,04 млн. м³ (12 %) і становив 18,98 млн. м³ (рис. 4.2.1.1).

Рис. 4.2.1.1 Динаміка скиду недостатньо очищених стічних вод у поверхневі водні об'єкти, млн.м³

Незважаючи на зменшення скидів зворотних вод в порівнянні з 2013 роком з 95,78 млн. м³ до 86,8 млн. м³, великого навантаження від впливу зворотних вод зазнає басейн р.Десна (рис. 4.2.1.2).

Рис. 4.2.1.2 Динаміка скиду зворотних вод у басейн р. Десна, млн.м³

Перелік підприємств-забруднювачів, типи очищення зворотних вод у розрізі річкових басейнів та скидання зворотних вод і забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти наведено в додатку 1 таблицях 4.12 – 4.15.

Обсяг оборотної та повторно-послідовно використаної води збільшився і становив 147,9 млн. м³, що на 1,8 млн. м³ більше рівня 2013 року. Відсоток економії свіжої води за рахунок оборотної у 2014 році становив 74,82 проти 73,28 у попередньому році.

Дані по використанню води в системах оборотного, повторно-послідовного водопостачання зведені до табл. 4.2.1 додатку 1.

4.2.2. Основні забруднювачі водних об'єктів (за галузями економіки)

Основною проблемою щодо охорони та раціонального використання водних ресурсів області протягом останніх років залишається питання забруднення поверхневих водних об'єктів. У 2014 р. дванадцять підприємств допустили скид недостатньо очищених стічних вод у водойми області у обсязі 18,98 млн.м³, що більше ніж у 2013 році на 2,04 млн.м³ (12 %).

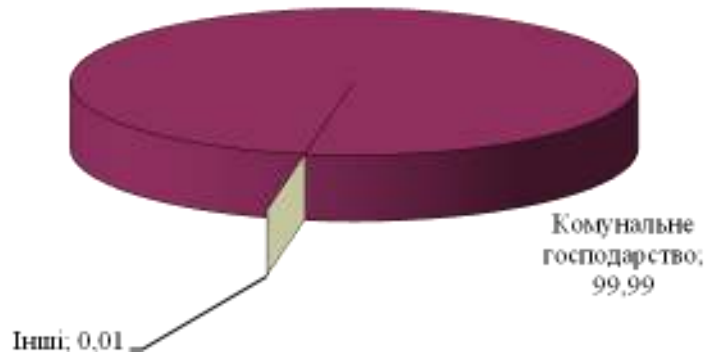
Загальний скид забруднюючих речовин у природні водні об'єкти по підприємствах-забруднювачах збільшився на 1859,8955 т і становив 15161,2693 т проти минулорічних 13301,3738 т (табл. 4.2.2.1).

Табл.4.2.2.1 Перелік основних забруднювачів водних об'єктів по галузях народного господарства

По р. №	Галузі народного господарства	Об'єм скидання забруднених стічних вод, млн.м ³ /рік			Обсяги забруднюючих речовин, що скидаються при цьому, тонн/рік
		Всього	НО	НДО	
1.	Комунальне господарство				
	2013 р.	16,7905	-	16,7905	13154,1063
	2014 р.	18,9793	-	18,9793	15160,3568
2.	М'ясо-молочна галузь				
	2013 р.	0,1534	-	0,1534	147,2675
	2014 р.	0,0012	-	0,0012	0,9035
3.	Інші				
	2013 р.	-	-	-	-
	2014 р.	-	-	-	-
	Всього:				
	2013 р.	16,94	-	16,94	13301,3738
	2014 р.	18,98	-	18,98	15161,2693

Обсяги скидів забруднених стічних вод між галузями економіки у процентному відношенні в 2014 році розподілилися наступним чином (рис. 4.2.2):

Рис. 4.2.2 Стіввідношення обсягів скидів забруднених стічних вод, %

Основними забруднювачами водних об'єктів є підприємства комунального господарства.

За даними Державної екологічної інспекції у Чернігівській області водовідведення господарсько-побутових та виробничих стічних вод з міських та селищних каналізаційних мереж області проводиться на 23 комплекси очисних споруд повної штучної біологічної очистки, з яких 17 комплексів працюють зі скидом зворотних вод у водні об'єкти, 3 - без скиду очищених стічних вод у водні об'єкти та 3 комплекси взагалі не працюють. В дев'яти населених пунктах відведення комунально-побутових стічних вод проводиться на поля фільтрації, які є одним із найбільш застарілих методів очистки стічних вод. В тому числі відведення стічних вод на поля фільтрації здійснюється в населених пунктах де проживає значна кількість населення та проводять виробничу діяльність підприємства, це м. Городня, смт. Сосниця, м. Носівка, смт. Гончарівське Чернігівського району, смт. Десна Козелецького району. Питання щодо будівництва нових сучасних комплексів очисних споруд, які можуть забезпечити зменшення шкідливого впливу на навколишнє природне середовище не вирішується. На сьогоднішній день розроблена, але вже потребує коригування проектно-кошторисна документація на реконструкцію комунальних комплексів очисних споруд в м. Ніжині, м. Бахмач, м. Ічня, смт. Куликівка, смт. Короп. В зв'язку з відсутністю фінансування будівельні роботи не проводяться.

Не працюють комплекси очисних споруд в смт. Талалаївка, с. Наумівка та смт. Срібне. В смт. Талалаївка та смт. Срібне для розміщення стічних вод використовуються поля фільтрації колишніх тваринницьких комплексів. В с. Наумівка Корюківського району видалення стічних вод проводиться на мулові майданчики колишнього комплексу очисних споруд.

Комплекс очисних споруд Куликівського виробничого управління житлово-комунального господарства знаходиться у напівзруйнованому стані, практично всі металеві деталі комплексу демонтовані. В зв'язку з критичним фінансовим станом комунального підприємства тривалий час не проводився необхідний поточний ремонт основних ланок очистки. Очисні

споруди потребують проведення повної реконструкції та модернізації. Куликівською селищною радою проведені роботи по розробленню проектно-кошторисної документації на реконструкцію очисних споруд, але в зв'язку з відсутністю фінансування роботи не проводяться.

Аналогічна ситуація з очисними спорудами в місті Бахмач та смт. Короп. Очисні споруди Бахмацької міської ради знаходяться в напівзруйнованому стані. Ремонт основних ланок очистки не проводиться. Існуюча ланка очистки – біофільтр, не виконує своїх функцій, чим спричинено повторне забруднення зворотних вод та негативний вплив на гідрохімічний стан річки Борзенка. Очисні споруди потребують проведення робіт з повної реконструкції та переоснащення, або будівництва нового комплексу очисних споруд. Бахмацькою міською радою проведені роботи по розробленню проектно-кошторисної документації на реконструкцію очисних споруд, але в зв'язку з відсутністю фінансування роботи не проводяться.

Комунальне підприємство «Вода» Коропської селищної ради Коропського району експлуатує очисні споруди штучної біологічної очистки проектною потужністю 400 куб.м/добу. Комплекс очисних споруд знаходиться в напівзруйнованому стані, потребує проведення робіт з реконструкції. Стічні води з комунальної мережі селища відводяться на очисні споруди з наступним їх скидом в озеро Коноплянка. Скид стічних вод у водний об'єкт здійснюється з перевищенням нормативів гранично допустимого скиду забруднюючих речовини.

Коропською селищною радою забезпечено розроблення проектною документації на реконструкцію комплексу очисних споруд, але в зв'язку з відсутністю фінансування будівельні роботи не проводяться.

Очисні споруди штучної біологічної очистки комунального підприємства «Господар» смт. Варва загальною потужністю 3000 м³/добу працюють з порушенням технологічного регламенту. Однією з причин неефективної роботи комплексу очисних споруд є значна недовантаженість, фактично добове надходження становить біля 200 м³ стічних вод. В результаті недостатньо очищені стічні води скидаються в річку Удай, що негативно впливає на гідрохімічний стан водойми. Першочерговим є підключення до каналізаційної мережі частини приватного сектору, що дасть змогу використовувати комплекс у відповідності до запроектованого технологічного регламенту і тим самим зменшити антропогенне навантаження на водойму.

Очисні споруди комунального підприємства «Ніжинського управління водопровідно-каналізаційного господарства» завантажені лише на половину проектною потужністю. На сьогоднішній день для недопущення наднормативних скидів у водний об'єкт пов'язаних з застарілою технологією очистки та моральною і фізичною зношеністю ланок очистки необхідно:

- провести повну реконструкцію та модернізацію всіх ланок очистки комплексу очисних споруд;

- передбачити проектування і будівництво цеху зневоднення мулового осаду для вирішення питання утилізації надлишкового мулу;
- забезпечити відновлення системи доочищення стічних вод шляхом розчистки та впорядкування ставків доочистки.

Зазначені вище роботи необхідно провести в найближчий термін оскільки подальша експлуатація застарілого і зношеного обладнання Ніжинських очисних споруд приведе до наднормативних скидів та негативного впливу на річку В'юницю.

Очисні споруди комунального підприємства «Ладан-житлосервіс» (смт. Ладан Прилуцького району) працюють з порушень технологічного режиму, що є результатом значної недовантаженості. Всі ланки очистки потребують проведення ремонтних робіт, необхідна заміна системи аерації з використанням малоенергоємних технологій, що дасть змогу покращити процес очищення та здешевити собівартість очистки.

Проблемою в сфері охорони навколишнього природного середовища Талалаївського району є вирішення питання каналізування смт. Талалаївка та підключення каналізаційних мереж до існуючого комплексу очисних споруд повної біологічної очистки ЕКО-100, який збудовано за кошти обласного природоохоронного фонду. В зв'язку з незначними об'ємами стічних вод комплекс очисних споруд тривалий час не експлуатується. На сьогоднішній день стічні води, які надходять з комунальної мережі, розміщуються на полях фільтрації колишнього тваринницького комплексу.

З метою зменшення негативного впливу на об'єкти довкілля проведено часткове переоснащення комунальних очисних споруд м. Ічня, а саме впроваджено блок попереднього очищення стічних вод, що включає: блок приготування та дозування флокулянту, блок попереднього освітлення оброблених стічних вод та блок аеробного окислення частково освітлених стічних вод. Також для покращення роботи Ічнянських комунальних очисних споруд відновлено систему пневматичної аерації, збудовано будівлю для реагентного господарства в якій обладнано установку для автоматичного дозування коагулянтів (каустична сода і хлорне залізо).

Для зменшення навантаження на роботу комунальних очисних споруд м.Ічня на території ПАТ «Ічнянський молочно-консервний комбінат» збудовано жировловлювач, що зменшило вміст жирів в стічних водах та обладнано усереднювальні ємності для запобігання залповим скидам. Для зменшення вмісту білка в рідких виробничих відходах на території ПАТ «Ічнянський молочно-консервний комбінат» проведено переоснащення виробничих процесів, а саме запущено в експлуатацію вібросито для відділення сирного пилу.

Проведена робота частково покращила стан очистки стічних вод на комплексі очисних споруд КП ВКГ «Ічень», але остаточне відновлення буде після проведення повного об'єму робіт. Враховуючи застарілість конструкцій комплексу очисних споруд та значних фінансових затрат на проведення робіт не можливо виконати їх в короткі терміни.

За результатами досліджень річкової води нижче скиду з комплексу очисних споруд поки що фіксуються незначні перевищення встановлених нормативів. Зазначене говорить, що на сьогоднішній день природа ще справляється з навантаженням та сприяє відновленню річкової води, але подальше зволікання з фінансуванням заходів по проведенню реконструкції комплексу очисних споруд може привести до незворотних наслідків.

Основні проблеми щодо незадовільного очищення зворотних вод виникають на комплексах очисних споруд, які експлуатуються підприємствами житлово-комунального господарства. Зазначені проблеми пов'язані з недовантаженістю, зношеністю обладнання та відсутністю коштів на проведення поточних ремонтних робіт чи реконструкції в цілому. Також нагальною проблемою на сьогоднішній день практично всіх очисних споруд, які приймають комунально-побутові стічні води є використання населенням фосфатовмісних миючих засобів, що в свою чергу приводить до високих показників по вмісту фосфатів на вході до очисних споруд. Існуючі технологічні регламенти роботи очисних споруд не можуть забезпечити ефективну очистку зворотних вод і як наслідок фіксується скид недостатньо очищених стічних вод до поверхневих водних об'єктів з перевищенням граничнодопустимих показників по вмісту фосфатів.

На сьогоднішній день підтримуються в задовільному технічному стані каналізаційні мережі та комплекси очисних споруд в містах зі значною кількістю населення та де здійснюють виробничу діяльність підприємства. В сільській місцевості в зв'язку з зупинкою підприємств, відсутністю достатньої матеріально-технічної бази і фахівців та зменшенням об'ємів водокористування комплекси очисних споруд біологічної очистки взагалі не використовуються, або експлуатуються з порушенням технологічних регламентів.

Очисні споруди КП «Чернігівводоканал» Чернігівської міської ради

Загальний скид забруднюючих речовин у природні водні об'єкти згідно державної статистичної звітності форми № 2-ТП (водгосп) у 2014 році становив 21,598 тис.тонн. В перерахунку на душу населення маса скинутих забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти становить 20,46 кг.

4.2.3 Транскордонне забруднення поверхневих вод

На території Республіки Білорусь і Російської Федерації формується 84% річкових вод басейну р. Дніпра.

На території Республіки Білорусь до Дніпра з його великими притоками: Березина, Прип'ять, Сож, скидають стічні води промислові і комунальні підприємства таких міст, як Орша, Шклов, Могильов, Бихов, Речиця і Лоев (р. Дніпро), Мінськ, Борисів, Бобруйськ і Світлогорськ (р. Березина), Гомель, Кричев (р.Сож).

На території Брянської області Російської Федерації формується 53% вод басейну р. Десна. Найбільшим забруднювачем р. Десни є м. Брянськ. З початком функціонування заводу зі знищення хімічної зброї та могильника для поховання хімічних відходів в м. Почеп Брянської області виникає загроза стану р. Судость, притоці р. Десни.

Визначити об'єм і якість забруднень не можливо, через відсутність даних по звітності 2 ТП (Водгосп) Республіки Білорусь та Російської Федерації.

Контроль за станом поверхневих вод в транскордонних створах здійснювався Деснянським басейновим управлінням водних ресурсів та Державною екологічною інспекцією у Чернігівській області.

Згідно «Програми спільного гідрохімічного стану водних об'єктів у зоні діяльності Московсько-Окського басейнового водного управління та Деснянського басейнового управління водних ресурсів у прикордонних створах» проводився у I - II кварталах спільний контроль якості води у 9 створах: на р. Десна (с. Камінь та с. Мурав'ї Н. – Сіверського р-ну); р. Снов (с. Тимоновичі Семенівського р-ну, с. Забрама Климівського р-ну (Російська Федерація), с. Горськ Щорського р-ну), р. Судость (с. Грем'яч Н. - Сіверського р-ну), р. Ірпа (с. Городок Семенівського р-ну), р. Цата (с. Ключи Щорського р-ну), р. Ревна (с. Леонівка Семенівського р-ну).

У 2014 році з спеціалістами лабораторії м. Клинці спільно відібрано 20 проб на гідрохімічний аналіз, включаючи 2 проби із діючих колодязів, які розташовані поблизу транскордонних створів. У III –IV кварталах, лабораторія моніторингу вод та ґрунтів проби поверхневої води у прикордонних створах відбирала самостійно.

Інші прикордонні створи на р. Дніпро (с. Кам'янка Ріпкинського р-ну) та на р. Сож (с. Ст. Яриловичі Ріпкинського р-ну) на кордоні з Республікою Білорусь контролювались Деснянським БУВР самостійно.

Державною екологічною інспекцією у Чернігівській області здійснювалися спостереження за вмістом фосфатів, розчиненого кисню та органічних сполук у транскордонних водних об'єктах: р. Судость (с. Грем'яч Н. – Сіверського р-ну) та р. Десна (с. Камінь та с. Мурав'ї Н. - Сіверського р-ну).

Деснянським басейновим управлінням водних ресурсів здійснювався щоквартальний контроль стану водних об'єктів на кордоні з Республікою Білорусь в створах: р. Дніпро (с. Кам'янка Ріпкинського району) та р. Сож (с. Старі Яриловичі Ріпкинського району).

За результатами гідрохімічних аналізів в транскордонних створах річок Дніпра, Сож, Десни, Судость, Снов, Ірпи, Ревни та Цати гідрохімічний та радіологічний стан річкової води залишається на рівні минулорічних показників.

Основними забруднюючими речовинами транскордонних водотоків, які надходять в водойми від промислових і сільгоспідприємств Брянської області Російської Федерації та Гомельської області Республіки Білорусь, є: органічні речовини, залізо загальне, марганець, іони амонію, фосфат-іони. Зафіксовані перевищення гранично-допустимих концентрацій для водойм рибогосподарського призначення заліза загального та марганцю характерні для річок Поліської зони.

4.3 Якість поверхневих вод

4.3.1 Оцінка якості вод за гідрохімічними показниками.

Відбір проб та гідрохімічний аналіз поверхневих вод області в 2014 році здійснювався Деснянським басейновим управлінням водних ресурсів, Державною екологічною інспекцією у Чернігівській області, Головним управлінням Держсанепідслужби у Чернігівській області, Чернігівським обласним центром з гідрометеорології, КП «Чернігівводоканал» та КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ «ТехНова». Поверхневі води контролювались відповідно до затверджених відомчих планів робіт.

В результаті проведених досліджень встановлено, що екологічний стан водних об'єктів у порівнянні з 2013 роком не набув суттєвих змін. Як і раніше, спостерігалось перевищення норм гранично допустимих концентрацій (ГДК) для водойм рибогосподарського призначення по залізу загальному, марганцю та, іноді, по амоній-іонам і нітрит-іонам. Кисневий режим водних об'єктів області в 2014 році був задовільний.

На якісний стан поверхневих вод Чернігівщини впливає антропогенне навантаження та природні чинники. Чернігівське і Новгород-Сіверське Полісся відносяться до гумідної зони, ґрунтові і дренажні води якої мають підвищену концентрацію органічних сполук гумусового ряду (гумусові кислоти). Головним джерелом надходжень гумусових кислот (гумінової і фульвіокислоти) в ґрунтові, дренажні і поверхневі води є ґрунти і торф'яники болотистої і лісної місцевості області, з яких вони вимиваються дощовими і дренажними водами. Підвищений вміст гумусових сполук у воді спричиняє порушення кисневого режиму у водоймах і каналах у бік його погіршення, особливо в умовах підвищеного температурного режиму повітря. Особливо чутливий до цих змін марганець. В анаеробних умовах він здатний накопичуватись в значній кількості. Таким чином, вміст марганцю у дренажних та поверхневих водах має природне походження.

Органічні сполуки фосфору присутні в поверхневих водах у розчинному, зваженому і колоїдному стані. Мінеральний фосфор потрапляє в природні води у вигляді поліфосфат-іонів. Це домішки добрив, компоненти господарсько-побутових стічних вод (с/г підприємств, неочищених чи недостатньо очищених побутових стічних вод), які надходять з водозбору осушувальних систем в умовах зниженого та застійного водообміну у каналах.

Під час паводку, коли діючі гідро-технічні споруди відкриваються, велика кількість органічного фосфору, який утворюється в непроточних каналах продовж попереднього вегетаційного періоду в результаті життєдіяльності і посмертного розпаду водних організмів і обміну з донними відкладами, потрапляє у водотоки. Таким чином, вміст сполук фосфору у дренажних та поверхневих водах має як природне, так і антропогенне та техногенне походження.

Джерелом аміакових сполук є азотовмісні речовини, що потрапляють в поверхневі і дренажні води різними шляхами: з тваринницьких ферм, з накопичених твердих відходів несанкціонованих сміттєзвалищ, накопичених органічних відходів життєдіяльності сільськогосподарських тварин, за рахунок скидів господарсько-побутових стічних вод, залишків складів мінеральних добрив та пестицидів, мінералізації донних відкладень каналів. Утворення нітритів і нітратів (нітрифікація) зумовлено подальшим окисленням аміакових сполук.

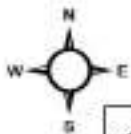
В рамках Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2014 - 2020 роки у вересні - жовтні 2014 року здійснено визначення токсичності поверхневих вод річок Десна, Стрижень та Білоус в створах в межах міста за допомогою методики визначення токсичності води на ракоподібних *Daphnia magna* Straus (цериодафніях). Результати біотестування відображені на рис. 4.3.1.1.

Річка Десна досліджувалася від району старої переправи міста Чернігів до села Шестовиця. На цьому проміжку ріки досліджено токсичність води в таких створах: біля готелю «Брянськ», на пляжі «Золотий берег», після впадіння річок Стрижень та Білоус в річку Десна. За результатами досліджень визначено, що вода в річці Десна не чинить токсичну дію.

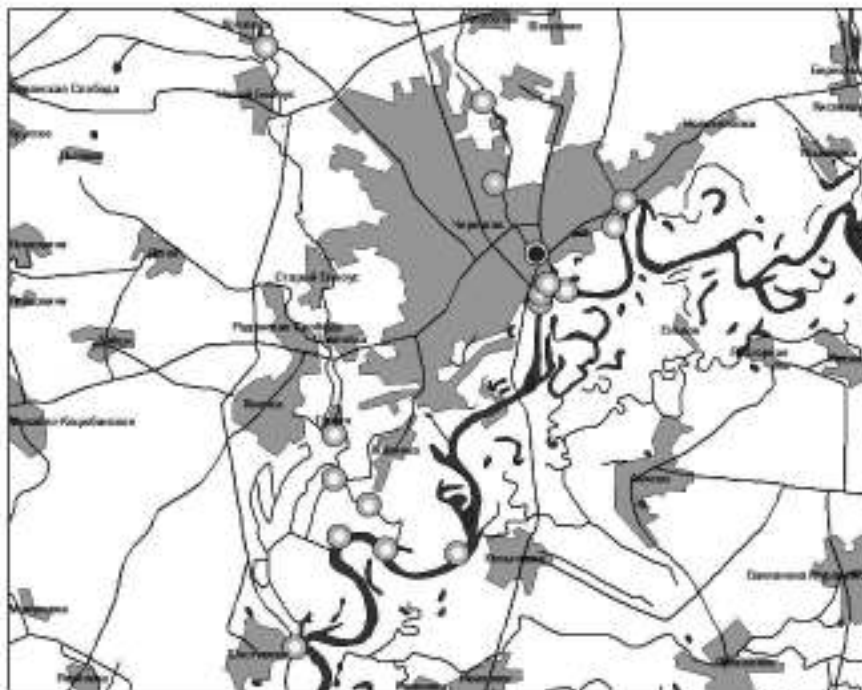
Вода річки Стрижень досліджувалася від села Півці до впадіння в річку Десна. В створі біля РАЦСу виявлено слабку токсичну дію. В точках – с. Півці, водосховище Ялівщина та гирло річки – вода не чинить токсичну дію.

Вода річки Білоус вище міста Чернігів біля села Новий Білоус, вище скиду очисних споруд КП «Чернігівволоканал» (село Гуцин), нижче скиду очисних споруд КП «Чернігівволоканал» (село Жавинка) та гирло річки – не чинить токсичну дію.

Рис.4.3.1.1 Результати біотестування водою в 2014 році

Результати біотестування 2014

1:125 000

● виявляє слабку токсичну дію
○ не чинить токсичну дію

За результатами досліджень *Деснянського басейнового управління водних ресурсів*:

Річка Дніпро – 1116 км. Створ на кордоні з Республікою Білорусь, с. Кам'янка Ріпкинського р-ну. Кисневий режим продовж року був задовільний і становив $8,50 \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$, а за час спостереження концентрація коливалась в межах $7,89 - 9,82 \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$.

Перевищення середньорічних норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення спостерігалось по: залізу загальному – у 2,7 рази ($0,13 - 0,39 \text{ мг}/\text{дм}^3$), марганцю – у 5,9 рази ($0,040 - 0,075 \text{ мг}/\text{дм}^3$). Концентрації інших гідрохімічних показників знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення. Впливу на якісний стан води у створі на території нашої області не має.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Дніпро можна віднести до 2 класу (добрі) 2 категорії (дуже добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до 2 класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Дніпро можна віднести до 3 класу якості (помірно забруднені).

Річка Сож – 32 км, ліва притока р. Дніпро. Створ на кордоні з Республікою Білорусь. Кисневий режим упродовж року був задовільним (середня концентрація $8,40 \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$), а за час спостереження концентрація коливалась в межах $7,66 - 9,66 \text{ мгО}_2/\text{дм}^3$.

Перевищення середньорічних концентрацій, в порівнянні з ГДК, спостерігалось по: залізу загальному – у 2,5 рази (0,11 – 0,37 мг/дм³), марганцю – у 6,1 рази (0,046 - 0,073 мг/дм³). Концентрації інших гідрохімічних показників знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення з незначними коливаннями в залежності від пори року. В даному створі на води р. Сож негативного впливу не спостерігалось.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Сож можна віднести до 2 класу (добрі) 2 категорії (дуже добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до 2 класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Сож можна віднести до 3 класу якості (помірно забруднені).

Річка Десна – 573 км, 569 км, 390 км, 350 км, 200 км, 55 км, ліва притока р. Дніпро. Якість води у головній водній артерії області контролювалась у шести створах, починаючи з кордону з Російською Федерацією (573 км, 569 км) і закінчуючи кордоном з Київською областю (55 км). Всі створи контролювались щоквартально, за виключенням створів: (569 км) біля с. Камінь Н.- Сіверського р-ну та (200 км) м. Чернігів – щомісячно. Кисневий режим у всіх створах був задовільним – 7,96 (6,49 - 9,22) мгО₂/дм³.

Гідрохімічна якість поверхневих вод у створах р. Десна практично не зазнала значних змін, спостерігались тільки поодинокі коливання концентрацій окремих показників, зокрема заліза загального та марганцю. Перевищення концентрацій цих показників, порівняно з ГДК, у 2014 році складали: заліза загального – у 2,8 рази (0,11 – 0,56 мг/дм³), марганцю – у 7,5 рази (0,057 - 0,109 мг/дм³).

Концентрації інших гідрохімічних показників знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення і їх значення, з невеликим відхиленням, відповідали сезонним коливанням. Безпосередньо в русло річки скид стічних вод здійснюють лише 2 підприємства області це - ТОВ «Комунальник» та ПрАТ «Н.- Сіверський сир-завод» м. Н.- Сіверський, тому якість води у р. Десна практично не зазнає значного впливу на території області.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Десна можна віднести до 2 класу (добрі) 2 категорії (дуже добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до 2 класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Десна можна віднести до 3 класу (помірно забруднені).

Річка Судость – 3 км, права притока р. Десна. Створ на кордоні з Російською Федерацією, с. Грем'яч Новгород-Сіверського р-ну. Кисневий режим упродовж року був задовільним – 7,93 (6,7 - 9,4) мгО₂/дм³. Як і у минулих роках, в 2014 році спостерігалось сезонні перевищення норм ГДК: заліза загального в середньому в 2,4 рази (0,11 - 0,37 мг/дм³), марганцю – у

7,5 разів (0,044 - 0,094 мг/дм³). Концентрація інших гідрохімічних показників відповідала нормам ГДК для водойм рибогосподарського призначення. На території Чернігівської області р. Судость значного антропогенного тиску не зазнає.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Судость можна віднести до 2 класу (добрі) 2 категорії (дуже добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до 2 класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Судость можна віднести до 3 класу якості (помірно забруднені).

Річка Сейм – 42 км, ліва притока р. Десна. Створ на кордоні з Сумською областю, м. Батурич Бахмацького району. Кисневий режим упродовж року був задовільним – 7,88 (7,21 - 8,27) мгО₂/дм³. Перевищення норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення у 2014 році зафіксовані по: марганцю – у 7,5 разів (0,068– 0,084 мг/дм³). Концентрація інших показників відповідала нормам ГДК для водойм рибогосподарського призначення. Води р. Сейм не зазнають значного впливу на території Чернігівської області.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Сейм можна віднести до 2 класу (добрі) 2 категорії (дуже добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до 2 класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Сейм можна віднести до 2 класу якості (чиста).

Річка Снов – 182 км, 156 км, 120 км, права притока р. Десна. Якість води контролювалась у трьох транскордонних створах (с. Тимоновичі та с. Блешня Семенівського р-ну, с. Горськ Щорського р-ну). Всі створи контролювались щоквартально, створ на 182 км (с. Тимоновичі Семенівського р-ну) – щомісячно. Кисневий режим у всіх створах був задовільним – 8,13 (7,88 - 8,37) мгО₂/дм³.

Перевищення середньорічних концентрацій показників, порівняно з нормами ГДК для водойм рибогосподарського призначення у 2014 році складали: заліза загального – у 2,7 рази (0,26 - 0,29 мг/дм³), марганцю – у 7,1 рази (0,067 - 0,076 мг/дм³). Концентрації інших гідрохімічних показників відповідали нормам ГДК для водойм рибогосподарського призначення. Антропогенного навантаження на території області річка не зазнає.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Снов можна віднести до 2 класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до 2 класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Снов можна віднести до 3 класу якості (помірно забруднені).

Річка Ірпа – 2 км, ліва притока р. Снов. Створ на кордоні з Російською Федерацією, с. Городок Семенівського р-ну. Кисневий режим

упродовж року був задовільним – 8,11 (7,22 - 9,2) мгО₂/дм³. Постійне перевищення норм ГДК у даному створі спостерігається по деяких показниках: залізу загальному – у 3,4 рази (0,26 - 0,39 мг/дм³), марганцю – у 9,4 рази (0,088 - 0,10 мг/дм³). Інші показники знаходились в межах норм для водойм рибогосподарського призначення. Негативного впливу на території області річка не зазнає.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Ірпа можна віднести до 2 класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до 2 класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Ірпа можна віднести до 3 класу якості (помірно забруднені).

Річка Ревна – 52 км, ліва притока р. Снов. Створ на кордоні з Російською Федерацією, с.Леонівка Семенівського р-ну. Кисневий режим упродовж року був задовільним – 8,21 (6,61 - 8,8) мгО₂/дм³, спостерігався стабільний хімічний склад води з незначними коливаннями в залежності від пори року. Перевищення концентрацій деяких речовин в 2014 році, порівняно з ГДК, зафіксовані по залізу загальному – у 2,4 рази (0,20 – 0,29 мг/дм³), марганцю – у 7,9 разів (0,072 – 0,093 мг/дм³). Концентрація інших речовин відповідала нормам ГДК для водойм рибогосподарського призначення. На території Чернігівської області підприємств, які б могли негативно впливати на її гідрологічний стан, не має.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Ревна можна віднести до 2 класу (добрі) 2 категорії (дуже добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до 2 класу (чисті) 2 категорії (чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Ревна можна віднести до 3 класу якості (помірно забруднена).

Річка Цата – 7 км, права притока р. Снов. Створ на кордоні з Російською Федерацією, с. Клюси, Щорського р-ну. Кисневий режим упродовж року був задовільним – 7,80 (6,3 - 8,8) мгО₂/дм³. Перевищення норм ГДК забруднюючих речовин в середньому спостерігалось по деяких показниках: залізу загальному – у 5,0 разів (0,39 – 0,66 мг/дм³), марганцю – у 11,0 разів (0,097 – 0,13 мг/дм³). Концентрація інших речовин відповідала нормам ГДК для водойм рибогосподарського призначення. Води р. Цата негативного впливу в Чернігівській області не зазнають.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Цата можна віднести до 2 класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до 2 класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Цата можна віднести до 3 класу якості (помірно забруднена).

Річка Білоус – 0,5 км, права притока р. Десна. Створ у м. Чернігів. Кисневий режим упродовж року був задовільним – 7,26 (6,32 - 8,10)

мгО₂/дм³. Перевищення норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення у 2014 році спостерігалось по: залізу загальному – у 5,3 разів (0,30 – 0,75 мг/дм³), марганцю – у 9,7 разів (0,079– 0,110 мг/дм³), нітрит-іонам – у 2,9 разів (0,14 - 0,33 мг/дм³). Інші показники знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення. Основним забруднювачем річки є КП «Чернігівводоканал», яке цього року скинуло в річку близько 18,0 млн. м³ недостатньо очищених стічних вод, причиною цього стало значне перевантаження очисних споруд, дисбаланс співвідношення органічних компонентів і азоту призводить до низької ефективності очистки стоків також річка протікає по сільській місцевості, де в неї потрапляють стічні води з сільгоспугідь, де широко застосовуються мінеральні добрива.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Білоус можна віднести до 2 класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до 2 класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Білоус можна віднести до 3 класу якості (помірно забруднена).

Річка Стрижень – 0,1 км, права притока р. Десна. Створ у м. Чернігів. Середня концентрація розчиненого у воді кисню упродовж року була задовільна 7,92 (6,31 - 9,02) мгО₂/дм³. Гідрохімічний стан р. Стрижень залишився на рівні минулого року: дещо збільшився вміст амоній-іонів у 1,04 рази, фосфат – іонів у 1,2 рази, зменшився вміст нітрат-іонів, нітрит-іонів, заліза загального, марганцю. Перевищення норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення у 2014 році спостерігалось по: залізу загальному – 4,2 рази (0,27 – 0,70 мг/дм³), марганцю – у 8,7 разів (0,071– 0,10 мг/дм³), нітрит – іонам – у 1,2 разів (0,046 – 0,15 мг/дм³). Інші показники знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення. Річка Стрижень зазнає великого антропогенного навантаження, оскільки протікає по території м. Чернігів і в її русло стікають дощові та талі води майже з усієї території населеного пункту (24 водовипуски).

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Стрижень можна віднести до 2 класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до 2 класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Стрижень можна віднести до 3 класу якості (помірно забруднена).

Річка Остер – 30 км, ліва притока р. Десна. Створ знаходиться на 1 км нижче по течії від смт. Козелець. Кисневий режим упродовж року був задовільним – 8,13 (6,60 - 9,19) мгО₂/дм³. Перевищення норм ГДК у 2014 році для водойм рибогосподарського призначення спостерігалось по: залізу загальному – у 2,2 рази (0,08 – 0,31 мг/дм³), марганцю – у 8,7 разів (0,072– 0,10 мг/дм³).

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Остер можна віднести до 2 класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до 2 класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Остер можна віднести до 3 класу якості (помірно забруднена).

Річка Удай – 233 км, права притока р. Сула. Створ знаходиться на 2 км нижче м.Прилуки. Кисневий режим упродовж року був задовільним – 7,35 (6,49 - 8,16) мгО₂/дм³. Перевищення норм ГДК у 2014 році для водойм рибогосподарського призначення спостерігалось по: залізу загальному – у 2,3 рази (0,11 – 0,32 мг/дм³), марганцю – у 7,3 рази (0,064– 0,081 мг/дм³). Інші показники знаходились в межах норм ГДК для водойм рибогосподарського призначення.

За Методикою екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями на основі середніх значень блокових індексів, води річки Удай можна віднести до 2 класу (добрі) 3 категорії (добрі) за їх станом, а за ступенем їх чистоти до 2 класу (чисті) 3 категорії (досить чисті).

За комплексною оцінкою якості на основі ІЗВ, води річки Удай можна віднести до 3 класу якості (помірно забруднена).

У 2014 році Чернігівською гідрогеолого-меліоративною експедицією за програмою робіт продовжувалися роботи з нагляду за якістю дренажних та ґрунтових вод 12 типових та 16 нетипових осушувальних систем Чернігівської області згідно з вимогами «Інструкції з організації та здійснення моніторингу зрошуваних та осушуваних земель» (НД 33– 5.5– 15– 2008 р.).

За результатами досліджень вміст азоту амонійного в дренажних водах протягом звітнього року не перевищував ГДК як на типових, так і на нетипових об'єктах. Концентрація його коливалась від 0,11 до 1,16 мг/дм³ на типових і від 0,01 до 1,36 мг/дм³ – на нетипових осушувальних системах. В порівнянні з минулим роком суттєве його зменшення (у 6-11 разів) простежується на о/с «Калита Гало» і о/с «Остер І ч» (відповідно), а на інших осушувальних системах зменшення спостерігалось у 1,1-2,5 рази. Концентрація токсичної форми азоту амонійного (вища за 0,8 мг/дм³) спостерігалась на о/с «Смолянка» (26.06.2014), о/с «Черниш» (14.05.2014), о/с «Остер І ч» (26.06.2014), о/с «Струга» (15.05.2014), о/с «Автодорога» Борзнянського району (29.07.2014), о/с «Сиволож» (30.07.2014).

Кількісний вміст нітритного азоту, який є проміжною сходиною у ланцюжку бактеріального процесу окислення амонію до нітратів і навпаки, відновлення нітратів до азоту і аміаку (денітрофікація – в анаеробних умовах), в звітньому році не перевищив показників ГДК і в 2014 році становив 0,0006– 0,03 мг/дм³ на типових і 0,0006-0,14 мг/дм³ – на нетипових осушувальних системах. Збільшення його у 3 рази простежується на о/с «Смолянка», о/с «Млинок» і о/с «Крюкова». На інших об'єктах спостерігалось його зменшення у 1,6-3 рази.

Вміст нітратного азоту в звітному році, також не перевищував ГДК ($\text{ГДК} \leq 10,2 \text{ мг/дм}^3$) і в порівнянні з минулим роком ($0,0023\text{--}0,5194 \text{ мг/дм}^3$) в 2014 році він складав $0,01\text{--}0,45 \text{ мг/дм}^3$ на типових і $0,05\text{--}0,56 \text{ мг/дм}^3$ на нетипових об'єктах. На о/с «Черниш» і о/с «Калита Гало» спостерігалось підвищення вмісту показника в порівнянні з минулим роком, а на всіх інших простежується тенденція суттєвого його зменшення. Отже, зафіксовані значення вмісту нітратного і нітритного азоту в період спостережень знаходяться значно нижче допустимих концентрацій і якогось негативного впливу на якість дренажних вод не мають.

В звітному році на типових осушувальних системах на підставі проведеного аналізу, як і в попередні роки, кількісний вміст заліза в дренажних водах складав $0,17\text{--}3,84 \text{ мг/дм}^3$ і перевищує ГДК ($\text{ГДК} \leq 0,3 \text{ мг/дм}^3$) у $1,3\text{--}12,8$ разів, але, в порівнянні з минулим роком, вміст заліза в більшості випадків зменшився у $1,2\text{--}4,2$ разів. На нетипових осушувальних системах вміст заліза складав $0,08\text{--}5,49 \text{ мг/дм}^3$, що також, перевищує ГДК у $1,1\text{--}18,3$ рази.

Вміст марганцю у 2014 році на типових осушувальних системах в порівнянні з минулим роком ($0,03\text{--}0,19 \text{ мг/дм}^3$) складав $0,01\text{--}0,70 \text{ мг/дм}^3$ ($\text{ГДК} \leq 0,1 \text{ мг/дм}^3$). Збільшення кількості його у $1,1\text{--}5$ разів відбулось на о/с «Крюкова», о/с «Кучинівка», о/с «Калита Гало», о/с «Смолянка».

В звітному році перевищення ГДК за вмістом фосфатів не спостерігалось. Як на типових, так і на нетипових осушувальних системах вміст фосфатів в звітному році складав $0,06\text{--}1,76 \text{ мг/дм}^3$ (в минулому році $0,14\text{--}1,35 \text{ мг/дм}^3$). Накопичення сполук фосфору у каналах осушувальних систем відбувається, переважно, за рахунок біологічної переробки залишків тваринних і рослинних організмів (сполуки органічного фосфору), домішок добрив, компонентів господарсько-побутових стічних вод, чи не доочищених побутових стічних вод, які надходять з водозбору осушувальних систем в умовах зниженого та застійного водообміну в каналах. Таким чином, вміст сполук фосфору у дренажних водах має як природне, так і антропогенне та техногенне походження.

Кількісний вміст хлоридів у 2014 році не перевищував ГДК.

За результатами хімічних вимірювань дренажні води у 2014 році, як на типових, так і на нетипових осушувальних системах за компонентами сольового складу – прісні. Мінералізація складала $0,17\text{--}0,71 \text{ мг/дм}^3$. За іонним складом дренажні води у більшості випадків гідрокарбонатні кальцієві першого та другого типу (за класифікацією Альокіна О.А.), простежувались також, гідрокарбонатні магнієві першого типу і сульфатно-кальцієві води другого типу.

За екологічною класифікацією поверхневих вод дренажні води на типових осушувальних системах відносяться переважно до 2 класу 2–3 категорії («чисті», «досить чисті»). Спостерігалось також, зниження якості вод до 3 класу 4 категорії (води перехідні від «досить чистих» до «слабко забруднених») на о/с «Смолянка».

Проведені роботи показали, що зі складу спостережень необхідно виключити лабораторні дослідження з визначення хрому, нікелю, міді через їх відсутність на протязі всього періоду спостережень за якісним станом дренажних вод.

За результатами вимірювань ґрунтові води у звітному році за співвідношенням аніонів та катіонів – гідрокарбонатні кальцієві та гідрокарбонатні магнієві першого, рідше другого типу (за класифікацією Альокіна О.А.). Мінералізація становила 0,21–0,58 г/дм³. Вміст амонійного азоту коливався від 0,11 до 3,71 мг/дм³. Вміст нітритного та нітратного азоту, а також хлоридів не перевищує гранично допустимих концентрацій. Реакція водневого показника в більшості випадків спостерігалась від нейтральної до середньо-лужної.

За даними *Державної екологічної інспекції у Чернігівській області* гідрохімічні показники якості поверхневих вод у створах спостереження в цілому не зазнали значних змін у порівнянні з 2013 роком і переважно відповідали ГДК для водойм рибогосподарського призначення. Зафіксовані в пробах перевищення ГДК по залізу загальному та марганцю характерні для водойм території Полісся. З метою відстеження можливих транскордонних техногенно-екологічних загроз у зв'язку з функціонуванням в м. Почеп Брянської області Російської Федерації заводу зі знищення хімічної зброї щомісячно здійснювалися спостереження за вмістом фосфатів, розчиненого кисню та органічних сполук на транскордонних водних об'єктах: р. Судость (с. Грем'яч Н. – Сіверського р-ну) та р. Десна (с. Камінь та с. Мурав'ї Н. - Сіверського р-ну). Кисневий режим водойм упродовж року був задовільним, перевищень ГДК по показникам, що визначалися, не зафіксовано.

Також, в 2014 році здійснювалися дослідження впливу на стан річкової води м. Новгород – Сіверський на р. Десна, м. Прилуки на р. Удай та м. Чернігів на р. Десна, р. Стрижень, р. Білоус.

Чернігівським обласним центром з гідрометеорології щомісячно здійснювався відбір проб води р. Десна в районі м. Чернігів і аналіз першого дня (вміст розчиненого кисню, БСК₅, діоксид вуглецю, рН, температура води та гідрологічні показники) у створах: 1 км вище міста та в межах міста.

Аналіз проб води за гідрохімічними і гідробіологічними показниками проводився в лабораторіях Центральної геофізичної обсерваторії.

У 2014 році водність річки Десна була нижче попереднього року і середньої багаторічної (K=0,62).

За даними гідрохімічних спостережень вміст розчиненого у воді кисню був задовільним, в межах 10,9 – 10,94 мгО₂/дм³.

У 2014 році у воді річки спостерігався невисокий вміст сполук азоту амонійного та азоту нітритного. Середньорічні концентрації азоту амонійного не перевищували рівня ГДК, а вміст сполук азоту нітритного у створі в межах міста перевищував ГДК у 1,2 рази.

Досить високий вміст зафіксовано за сполуками міді, середньорічні концентрації перевищували допустимі норми у 11-13 разів.

У порівнянні з попереднім роком вміст сполук цинку та хрому шестивалентного у воді річки значних змін не зазнав. Межі забруднення склали 2,4 - 2,8 ГДК і 4 - 5 ГДК (за середніми концентраціями) відповідно.

Незначне покращення якості води відмічено за рахунок зниження вмісту сполук заліза загального та мангану. Середньорічні концентрації сполук заліза загального досягали рівня 1,5 - 1,8 ГДК (проти 3,1 - 4,8 ГДК у попередньому році), сполук мангану – 2,6 - 3,5 ГДК (проти 5,9 - 6,5 ГДК у 2013 р.)

В обох створах спостережень середньорічний вміст фенолів був на рівні 1,0 ГДК.

Якість води за іншими забруднювальними речовинами відповідала нормативним вимогам. У звітному році у р. Десна випадки високого забруднення (ВЗ) не зареєстровані.

Головним управлінням Держсанепідслужби у Чернігівській області лабораторні дослідження води річок проводились у 59 контрольних створах.

Зафіксовано перевищення нормативів по азоту амонійному для води водойм р. Стрижень в створі гирло та р. Білоус в створі 500 м нижче скиду стічних вод КП «Чернігівводоканал».

4.3.2 Гідробіологічна оцінка якості вод та стан гідробіоценозів

В 2014 році гідробіологічні спостереження на р. Десна в районі м. Чернігів проводились 4 рази Центральною геофізичною обсерваторією за фітопланктоном та зоопланктоном. За даними спостережень фітопланктон річки був чисельним та різноманітним, його розвиток відповідав сезонній динаміці. Основу альгофлори склали діатомові та зелені β -мезосапробні водорості. У червні місяці масовий розвиток діатомових водоростей свідчив про початковий ступінь «цвітіння» води (екологічно нешкідливі концентрації), у жовтні спостерігалась його помірний ступінь (концентрації клітин, що суттєво погіршують якість води). Якість вод за фітопланктоном відповідала 3 класу - помірно забруднені води.

Сезонна динаміка розвитку зоопланктону простежувалась. Угруповання було представлене коловертками, гіллястовусими та веслоногими ракоподібними та личинками-глохідіями двостулкових молюсків. Взимку домінували оліго- та β -мезоолігосапробні безхребетні (індикатори чистих – помірно забруднених вод). У червні та серпні домінуючу роль в обох створах відігравав гіллястовусий рачок полі- α -мезосапроб *Moina rectirostris* (індикатор брудних–дуже брудних вод), його частка складала до 91% від загальної чисельності. Якість вод за

зоопланктоном відповідала 4 класу - забруднені води з погіршенням умов у створі в межах м.Чернігів у серпні.

4.3.3 Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію

За даними Головного управління Держсанепідслужби у Чернігівській області у 2014 р. по області в цілому питома вага проб води відкритих водойм у місцях водокористування населення, що не відповідали гігієнічним нормативам за бактеріологічними показниками, становила 23,7 % (Бахмацький р-н – 50 %, Борзнянський р-н – 50 %, Городнянський р-н – 28,6 %, Менський р-н – 57,1 %, м. Прилуки – 44,4 %, м. Чернігів – 52,7 %).

4.3.4. Радіаційний стан поверхневих вод

Радіаційний стан поверхневих вод області контролювався Деснянським басейновим управлінням та Головним управлінням Держсанепідслужби у Чернігівській області.

У відповідності з Наказом МОЗ України від 03 травня 2006 р. №256 Про затвердження Державних гігієнічних нормативів, допустимі рівні вмісту радіонуклідів ^{137}Cs та ^{90}Sr у продуктах харчування та питній воді – 2,0 Бк/кг (або 54,0 пКі/дм³).

Деснянським басейновим управлінням водних ресурсів у 2014 році радіологічні проби щоквартально відбирались у 15 створах (в т.ч., 11 транскордонних) річок Дніпро, Сож, Десна, Судость, Снов, Ірпа, Ревна, Цата та Остер. За результатами радіологічних досліджень вміст ^{137}Cs та ^{90}Sr знаходився значно нижче встановлених норм (^{137}Cs : < 2,7 пКі/дм³; ^{90}Sr : 0,09 – 0,9 пКі/дм³).

4.4 Якість питної води та її вплив на здоров'я населення

Вода є основою існування життя на Землі. Вона потрібна скрізь – в побуті, сільському господарстві, промисловості.

Основним джерелом водопостачання на території Чернігівської області є підземні води. За інформацією Головного управління держсанепідслужби у Чернігівській області, Управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи облдержадміністрації водозабезпечення населення області здійснюється 305 господарсько-питними водопроводами, в тому числі 36 комунальними, 269 відомчими і сільськими водопроводами. Крім того, населення використовує воду з колодязів громадського користування.

Для господарсько-питних водопроводів використовується вода тільки з підземних джерел (артсвердловини).

Централізованим водопостачанням охоплено 61,1% населення області, із них 19,0 % - сільське населення.

Якість води централізованого водопостачання в області залишається стабільною.

Згідно даних із досліджених проб води з водопровідної мережі не відповідали вимогам Державних санітарних норм та правил 2.2.4.171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною», затверджених наказом МОЗ України від 12.05.10р. № 400 (зі змінами), затверджених наказом МОЗ України від 12.05.10р. № 400, з санітарно-хімічних показників 5,6% проб проти 5,2% в 2013 році. Перевищення обласного показника відзначалось за рахунок Варвинського (9,5% проб), Корюківського (11,2% проб) та Ніжинського (27,7% проб) районів. Підвищений вміст нітратів у воді з водопровідної мережі відзначався у воді сільського водопроводу в с. Чайкине Новгород-Сіверського району в 1,2 – 1,5 рази і складав 51,2 – 70,26мг/дм³.

Згідно даних із досліджених проб води з водопровідної мережі не відповідали вказаним вимогам з мікробіологічних показників 2,1% проб проти 2,0% в 2013 році, в тому числі 8,8% проб в Ріпкинському районі, 5,9% проб в Талалаївському районі, 6,0% проб в м. Прилуки за рахунок загального мікробного числа (КУО/см³) та наявності загальних коліформ.

В 2014 році для питного водопостачання використовувалась вода з джерел децентралізованого водопостачання, кількість яких щорічно скорочується за рахунок відсутності коштів на балансі сільських рад для їх утримання та обслуговування.

Згідно даних з досліджених проб води джерел децентралізованого водопостачання не відповідали вимогам Державних санітарних норм та правил 2.2.4.171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною», затверджених наказом МОЗ України від 12.05.10р. № 400 (зі змінами), затверджених наказом МОЗ України від 12.05.10р. № 400, з санітарно-хімічних показників 33,7% проб проти 36,9% в 2013 році за рахунок Борзнянського району (47,4% проб), Козелецького району (53,2% проб), Прилуцького району (46,3% проб), Чернігівського району (83,3% проб), в основному, за рахунок підвищеного вмісту нітратів (Варвинський район – в 1,1-11,8 рази, Куликівський район – в 1,24-12,6 рази, Ніжинський район – в 1,2-20 разів, Щорський район – в 1,2-10,3 рази). Вміст нітратів складав у Варвинському районі - 57,0-590,0 мг/дм³, Козелецькому районі – 53,5-464,4мг/дм³, Куликівському районі – 62,0-632,0мг/дм³, Ніжинському районі – 60,3-1005,0мг/дм³.

Згідно даних з досліджених проб води децентралізованого водопостачання не відповідали вказаним вимогам з мікробіологічних показників 30,9% проб проти 21,5% проб в 2013 році, в основному, за рахунок Борзнянського району (45,5% проб), Городнянського району (41,4% проб), Корюківського району (45,8% проб), Чернігівського району (76,6% проб).

Згідно з договорами, заключеними з сільськими та селищними радами, фахівцями санепідслужби проводиться профілактична дезінфекція

води колодязів громадського користування сучасними деззасобами («Жавель») з послідувачим лабораторним контролем якості дезінфекції.

З метою забезпечення якості питної води передбачено чітке виконання графіку промивок 50 тупикових колонок водорозбірної мережі та дотримання правил їх експлуатації з посиленням виробничого лабораторного контролю атестованою хіміко-бактеріологічною лабораторією КП «Чернігівводоканал» ЧМР за робочими програмами скороченого, скороченого періодичного та повного контролю води з санітарно-хімічних та мікробіологічних показників.

Слід зазначити, що спалахів інфекційних захворювань, пов'язаних з водним фактором передачі, в області не зареєстровано.

Проблемами безпеки питної води систем централізованого водопостачання комунальних водопроводів продовжує залишатись значна зношеність водопровідних мереж, внаслідок чого виникають аварійні ситуації та пориви, що створює умови для виникнення інфекційних захворювань (вірусний гепатит А, кишкові інфекції, тощо).

Незадовільний стан систем централізованого водопостачання сільського населення поглиблюється тим, що більша частина сільських водопроводів стала безгосподарною з причин розформування сільських колективних господарств і несвоєчасної їх передачі у власність органів місцевого самоврядування. Крім того, не створені служби чи бригади по експлуатації сільських водопроводів, відсутні необхідна техніка та фонд запасних частин, не вирішене питання фінансування цих заходів.

Поверхневі води використовуються в обмеженій кількості, в основному для рибоводних ставів та технічного водопостачання підприємств.

4.6 Заходи щодо покращання стану водних об'єктів

Найбільш актуальними проблемами в сфері охорони та раціонального використання водних ресурсів є незадовільний стан мереж водопостачання і водовідведення та каналізаційних очисних споруд.

Необхідно ліквідувати диспропорцію між потужностями каналізаційних очисних споруд та фактичними об'ємами стічних вод, які поступають на очистку, забезпечити будівництво нових та реконструкцію існуючих каналізаційних очисних споруд та мереж водопровідно-каналізаційного господарства.

Вирішення проблеми очистки стічних вод та припинення забруднення водних об'єктів можливо при достатній фінансовій підтримці існуючих природоохоронних програм на національному, регіональному та місцевому рівнях.

5. ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ, РОЗВИТОК ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ

5.1 Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування регіональної екологічної мережі

5.1.1 Загальна характеристика

Забезпечення сталого, екологічно збалансованого розвитку України, підвищення її природно-ресурсного потенціалу, збереження цінних природних територій, біологічних ресурсів, що на них знаходяться, генетичного фонду тваринного та рослинного світу вимагають дотримання оптимального балансу між територіями, що інтенсивно експлуатуються, і такими, щодо яких запроваджуються спеціальні режими охорони та відтворення. Для забезпечення такого балансу в Україні формується екологічна мережа.

Екомережа – це природні ділянки (біогеоценотичний покрив), що поєднані між собою і можуть складати значну неперервну територію з певним природоохоронним та/чи господарським статусом, даючи можливість рослинам і тваринам забезпечити розмноження та тривале існування їх груп (популяцій), а людям – на визначених умовах ними користуватися чи їх охороняти. Річ в тім, що в процесі суспільно-історичного розвитку людство на значних територіях знищило або суттєво змінило біогеоценотичний покрив, що має негативні наслідки в можливостях популяцій організмів існувати, а біогеоценотичного покриву – здійснювати роботу з трансформації сонячної енергії, підтримання біогеохімічного балансу, балансу води, кліматичних умов, що є основою для виживання людства і існування держав.

В області діє Програма формування національної екомережі в Чернігівській області на 2003 – 2015 роки, затверджена рішенням обласної ради від 14 серпня 2003 року. Основною метою Програми є збільшення в області земель з природними ландшафтами до рівня близького до притаманного їм природного стану, та формування територіально єдиної системи, побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин, яка б забезпечувала збереження природних екосистем, видів рослинного і тваринного світу та їх популяцій.

5.1.2 Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття

Головні загрози біорізноманіттю пов'язані сьогодні з діяльністю людини. Знищення природних середовищ існування тварин і місць зростання рослин відбувається внаслідок розорювання земель, вирубування лісів, осушення або обводнення територій, промислового, житлового та дачного будівництва тощо. Спостерігається катастрофічне зменшення площі

територій водно-болотних угідь, степових екосистем, природних лісових екосистем, які є основою для збереження біорізноманіття.

Одним із основних антропогенних чинників, що негативно впливає на структурні елементи екомережі та біорізноманіття Чернігівської області є:

- значний ступінь господарського освоєння даної території
- розробка будівельних матеріалів та інших видів корисних копалин
- надмірне рекреаційне навантаження на узбережжя водних об'єктів та інших рекреаційних ділянок
- прогресуюча деградація полежахисних лісосмуг, пов'язана з їх вирубаням і недостатнім поновленням
- інтенсивне забруднення сільськогосподарських земель та інших угідь хімікаліями, промисловими та побутовими відходами.

Табл. 5.1.2. Складові структурних елементів екологічної мережі

Одиниця адміністративно-територіального устрою	Загальна площа, тис. га	Загальна площа екомережі, тис. га	Складові елементи екомережі, тис. га											
			Об'єкти ПЗФ	Водно-болотні угіддя	Відкриті заболочені землі	Водоохоронні зони винесені в натуру	Прибережні захисні смуги	Ліси та інші лісовкриті площі	Курортні та лікувально-оздоровчі території	Рекреаційні території	Землі під консервацію	Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним	Пасовища, сіножаті	Радіоактивно забруднені землі, що не використовуються в господарстві
Чернігівська область	3190,3	1847,1	254,6	0	130,3	0	100,2	738,8	0,1	2,0	3,39	27,7	590,0	0

5.1.3 Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття

Біорізноманіття, крім його самодостатньої цінності, забезпечує людуство усім необхідним для існування. Воно забезпечує функціонування екосистем, у тому числі підтримує кругообіг та очистку природних вод, збереження ґрунтів і стабільність клімату. Біорізноманіття забезпечує населення продуктами харчування, ліками, сировиною для промисловості, формує безпечне для життя і здоров'я довкілля.

На виконання заходів щодо розбудови екомережі в області проводяться щорічні заходи щодо створення захисних лісових насаджень, рекультивациі

малопродуктивних земель, розширення мережі природно-заповідного фонду області.

З метою збереження біологічного та ландшафтного різноманіття та розширення мережі об'єктів і територій природно-заповідного фонду області, в 2014 році Чернігівською обласною радою було оголошено 7 природно-заповідних об'єктів місцевого значення, велись роботи по розробці проектів створення нових природно-заповідних об'єктів місцевого значення.

5.1.4 Формування регіональної екомережі

Екомережа утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні.

Табл. 5.1.4 Площі земельних угідь – складових національної екомережі за роками, тис га

<i>Категорія землекористування</i>	<i>2000</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>	<i>2013</i>	<i>2014</i>
Землі природоохоронного призначення	127,7	253,6	253,6	253,6	254,6
Сіножаті та пасовища	626,6	591,9	591,9	591,9	590,0
Землі водного господарства (рибні ставки)	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Землі водного фонду	67,7	68,0	68,0	68,0	68,0
у т. ч. площа рибних ставків	0,02	1,94	1,94	1,94	1,94
Землі оздоровчого призначення	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Землі рекреаційного призначення	2	1,8	1,8	1,8	2,0
Землі історико-культурного призначення	12,3	15,1	15,1	15,1	15,1
Землі лісогосподарського призначення	712,2	738,8	738,8	738,8	738,8

Природні ландшафти спостерігаються майже на половині території Чернігівщини. У найменш зміненому вигляді вони збереглися на землях, зайнятих лісами, чагарниками, болотами, на відкритих землях. Найбільш захищеними є природні комплекси в межах територій природно-заповідного фонду які займають 7,71 % території області.

5.1.5 Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами

З метою захисту від ГМО, у багатьох країнах запроваджено маркування на продуктах із ГМО, в інших (як правило, європейських) введена повна заборона ГМ-продуктів і ГМ-культур (сої, кукурудзи, бавовни, рапсу, цукрового буряка і картоплі, стійких до гербіцидів, комах і вірусів), організовані зони вільні від ГМО.

Згідно із Законом України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» забороняється промислове виробництво та введення в обіг ГМО, а також продукції, виробленої із застосуванням ГМО.

Державна реєстрація генетично модифікованих організмів здійснюється відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 18.02.2009 №114 «Про затвердження Порядку державної реєстрації генетично модифікованих організмів джерел харчових продуктів, а також харчових продуктів, косметичних та лікарських засобів, які містять такі організми або отримані з їх використанням»

Відповідно до «Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг» (постанова кабінету міністрів України від 13.05.2009 № 468), етикетування харчових продуктів, які містять ГМО обсягом понад 0,9% (або вироблені із сільськогосподарської продукції, вміст ГМО у якій становить понад 0,9%) повинне проводитися їх виробником (постачальником) із зазначенням відповідної інформації. Якщо на етикетці не виконано відповідний напис згідно з Порядком, такі харчові продукти підлягають вилученню з обігу.

У переліку складників харчового продукту після найменування кожного з тих, що містять генетично модифіковані організми чи вироблені з їх використанням, у дужках виконується напис «(генетично модифікований)», «(містить генетично модифікований організм)» або «(вироблений з генетично модифікованого організму)» із зазначенням найменування організму або до кожного такого складника робиться відповідна виноска. Напис виконується таким самим шрифтом, що і перелік складників

За даними Головного управління Держсанепідслужби у Чернігівській області у 2014 році досліджено 189 проб продовольчої сировини і харчових продуктів на вміст ГМО. Генетично модифікованих організмів в пробах не виявлено.

5.2 Охорона, використання та відтворення рослинного світу

5.2.1 Загальна характеристика рослинного світу

Рослинний світ Чернігівщини характеризується значною різноманітністю видового складу. Серед видів лісової рослинності поширеними є сосна, ялина, дуб, вільха, береза. Уздовж залізниць, автомобільних доріг насаджені лісосмуги, які мають важливе значення для очищення повітря від шкідливих викидів транспортних засобів, у підліску росте крушина, ліщина, калина.

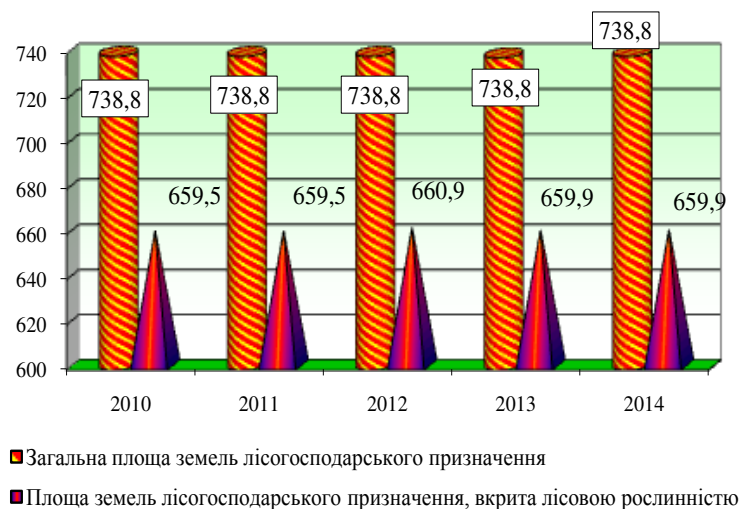
У зниженнях з надмірним зволоженням розвивається болотна рослинність. Болота мають значні запаси торфу. За розміщенням розрізняють болота заплавні, низинні, долинні, притерасні, старих річищ. Найбільш поширені низинні болота. В їх рослинному покриві переважають трав'яні і трав'яно-мохові угруповання. Поширені осока, очерет, рогіз, тростяниця, хвощ, лепеха та ін. З дерев – вільха чорна, менше – сосна, береза, верба, чагарники з верби і берези.

Рослини – головна ланка в екосистемі і є основним компонентом біогеоценозів і саме вони надають йому загального вигляду. Вони є джерелом більш як десяти тисяч біологічно активних речовин, які діють на організм людини та тварин. Основу переважної більшості біогеоценозу складають зелені рослини. Рослини приймають участь в утворенні корисних копалин і ґрунтів, захищають ґрунти від ерозії тощо. Для людини рослини створюють необхідне середовище існування, є об'єктами естетичного задоволення, важливим джерелом їжі, сировиною для промисловості тощо.

5.2.2 Охорона, використання та відтворення лісів

Загальна площа земель лісгосподарського призначення становить 738,8 тис. га.

Рис. 5.2.2.1. Динаміка земель лісгосподарського призначення, в т.ч. вкритих лісом, тис. га

Лісистість території області нерівномірна і коливається від 37–41 % (Семенівський, Ріпкинський, Корюківський райони), до 8 – 11 % (Бахмацький, Варвинський, Куликівський, Менський райони), середня лісистість території області складає 20,7 %.

Розподіл земель лісогосподарського призначення наведений в табл. 5.2.2.1

Табл.5.2.2.1 Землі лісогосподарського призначення Чернігівської області (станом на 01.01.2015 року)

Пор. №		Одиниця виміру	Кількість	Примітка
1	2	3	4	5
1.	Загальна площа земель лісогосподарського призначення	тис. га	738,8	
	у тому числі:			
1.1	площа земель лісогосподарського призначення державних лісогосподарських підприємств	тис. га	444,5	
1.2	площа земель лісогосподарського призначення комунальних лісогосподарських підприємств	тис. га	204,6	
1.3	площа земель лісогосподарського призначення інших власників лісів	тис. га	50,9	
1.4	площа земель лісогосподарського призначення, що не надана у користування	тис. га	38,8	
2.	Площа земель лісогосподарського призначення, що вкрита лісовою рослинністю	тис. га	659,9	
3.	Лісистість (відношення покритої лісом площі до загальної площі регіону)	%	20,7	

Більшість лісочористувачів області провели поділ лісів на категорії захисності та виділення особливо захисних ділянок.

Табл.5.2.2.2. Спеціальне використання лісових ресурсів державного значення у 2014 році

Затверджена розрахункова лісосіка, тис. м ³	Фактично зрубано разом, га/тис.м ³	Зрубано по господарствам					
		хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
		Розрахункова Лісосіка, тис.м	фактично зрубано, га/тис. м ³	розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, га/тис. м ³	розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, га/тис. м ³
989,03	3046,8/ 855,44	590,04	1928,75/ 585,637	51,71	171,5/ 46,43	347,28	954,5/ 223,371

Протягом 2014 року на території області проводились санітарні рубки. У порівнянні з 2013 роком площа суцільних санітарних рубок збільшилась на 81,6 га. Лісовідновні рубки в звітному періоді відсутні.

Заготівля деревини під час проведення рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства становить 701,736 тис. м³, в тому числі рубки догляду – 137,108 тис. м³. Хоча зауважимо, що рубки догляду за лісом – це масова лісова селекція дерев, за допомогою якої лісівники формують насадження за складом і формою, за якістю деревини, за швидкістю зростання та продуктивністю дерев.

Основними причинами проведення суцільних санітарних рубок є буреломи, вітровали, лісові пожежі, а також зміна кліматичних умов та гідрологічного режиму.

Використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт здійснюється в підприємствах, підпорядкованих Чернігівському обласному управлінню лісового та мисливського господарства, з урахуванням вимог щодо збереження лісового середовища та природних ландшафтів з додержанням правил архітектурного планування приміських зон і санітарних вимог.

Використання корисних властивостей лісів для потреб мисливського господарства здійснюється відповідно Лісового кодексу України та законів України «Про рослинний світ», «Про тваринний світ» «Про мисливське господарство та полювання».

Лісовідновлення на території області проводиться на площах після суцільних рубок, створення нових лісів – на непридатних для сільськогосподарського використання землях.

За 2014 рік лісгосподарськими підприємствами відтворено лісів на площі 3631,41 гектарів.

На всіх зрубках протягом року проходить лісовідновлення, а на зрубках після пожежі – лісовідновлення проходить протягом 2-х років, щоб в перший рік площа набула відповідних якостей природного середовища.

Табл.5.2.2.3. Динаміка лісовідновлення та створення захисних лісонасаджень

	2000	2010	2011	2012	2013	2014
Лісовідновлення, лісорозведення на землях лісового фонду	2708,4	2961,7	3386,2	3979,16	4038,77	3631,41
Створення захисних лісонасаджень на непридатних для с/г землях	523,0	425,4	255,6	406	-	-
Створення полезахисних лісових смуг	2,0	-	-	-	-	-

га

Табл.5.2.2.4 Динаміка проведення лісогосподарських заходів, пов'язаних і не пов'язаних з веденням лісового господарства

Рік	Загальна площа, га	Фактично зрубано, тис. м ³	Зрубано по господарствах					
			хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
			площа, га	фактично зрубано, га/тис. м ³	площа, га	фактично зрубано, га/тис. м ³	площа, га	фактично зрубано, га/тис. м ³
Усього рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства								
2010	15363,9	367,9	13217,5	13217,5/338,1	2213,8	2213,8/26,1	262,2	262,2/8,51
2011	26655,16	554,5	23368,06	9129,4/215,3	2473,3	369,8/3,2	403,1	225,05/3,9
2012	21317,9	647,754	18958,42	706,3/596,194	1930,83	1930,83/51,183	562,45	562,45/15,007
2013	21743,6	644,148	19050,2	/605,427	1584,1	/26,094	337,4	/12,601
2014	22331,1	701,736	19283	19283/646,791	2146,2	2146,2/43,71	902,0	902,0/11,303
у тому числі: 1. Рубки догляду								
2010	3979	66,9	3503,4	3503,4/58,8	347,3	347,3/4,9	126,3	126,3/3,0
2011	6977,4	189,9	6339,7	1707,01/32,03	482	204,1/0,2	154,9	45,7/0,4
2012	5125,134	71,156	4624,834	398/65,583	326,3	326,3/4,191	129,2	129,2/1,409
2013	6990,1	129,114	5844,3	/123,303	277,5	/3,968	83,1	/1,843
2014	4521,6	137,108	3697	122,778	571,6	10,1	272,8	4,399
2. Лісовідновні рубки								
2010	11,3	2,0	5,1	0,9	-	-	6,2	1,1
2011	167	20,33	163	20,31	1	1	3	3/0,4
2012	14,1	4,985	13,1	4,785	-	-	1,0	0,2
2013	3,1		3,1					
2014	-	-	-	-	-	-	-	-
3. Суцільні санітарні рубки								
2010	538,9	131,9	588,5	588,5/129,0	2,6	2,6/0,4	10,3	10,3/2,4
2011	648,06	154,3	606,1	439,2/76,6	9,6	2,1	12,3	4,6/0,4

2012	1147,8	320,341	1083,4	1083,4/309,92 5	21,7	6,336	24,8	4,08
2013	1087,6	283,408	1073,1	/280,322	12,5	2,881	2,0	0,205
2014	1169,2	306,485	1143,3	300,485	16,3	4,0	9,6	2,0

Забезпечення розширеного відтворення лісів, тобто створення нових лісових насаджень в обсягах, які перевищують їх вирубування, а також збереження лісових масивів, зростання продуктивності та раціональне використання – одне із основних завдань лісівників Чернігівщини.

В останні роки значну соціальну підтримку має збільшення площ лісових насаджень за рахунок створення нових лісів на деградованих, малопродуктивних сільськогосподарських землях. Це чітко засвідчено в останніх законодавчих і нормативних актах, що є ключовим блоком Державної програми «Ліси України» та регіональної програми комплексного розвитку лісового господарства Чернігівської області на 2011-2015 роки.

Кожного року колективи лісгоспів, незважаючи на низку об'єктивних причин (починаючи із несприятливих погодних умов), роблять все можливе, щоб забезпечити вчасне відтворення лісів. А це дозволить безперервно та ефективно поповнювати запаси деревини, зберегти і підвищувати корисні властивості лісів, зміцнювати екологічний стан в області. Так, протягом минулого року було відтворено лісів на площі 3631,41 га, в тому числі понад 173 га новостворених лісів.

Для забезпечення сталого розвитку лісонасінневої справи на науковій основі, визначення її основних напрямків і показників, розроблена обласна Галузева програма розвитку на 2010-2015 роки. Вже створено 10,0 га клонових насінневих плантацій сосни звичайної, 6,8 га родинних насінневих плантацій модрина та родинну плантацію сосни звичайної в Городнянському держлісгоспі площею 4,8 га.

Ймовірність загрози за коефіцієнтом пожежної небезпеки для Чернігівщини дещо вище від середньо українського. Поширення лісових пожеж на значних територіях може створювати реальну загрозу для життя людей, діяльності об'єктів господарювання та відпочинку. Показники ймовірності виникнення великих пожеж та найбільші масштаби пошкоджень і матеріальних збитків характерні для лісів, де можливе виникнення пожежної небезпеки III-V класів, особливо на території Городнянського, Козелецького, Корюківського, Новгород-Сіверського і Семенівського районів. Загальна площа таких лісів в області складає близько 226,0 тис. га.

Основною причиною виникнення лісових пожеж на початку пожежонебезпечного періоду, як правило, є випалювання сухої рослинності та її залишків на сільгоспугіддях і придорожніх смугах поруч з лісовими масивами.

Протягом 2014 року виникло 32 пожежі настилу в лісі на загальній площі 18,56 га. Середня площа однієї пожежі становить 0,58 га. Для забезпечення охорони лісів від пожеж в структурних підрозділах управління створено 16 лісових пожежних станцій, до складу яких входять 38 пожежних автомобілів, 36 мотопомп, споруджено 30 спеціальних спостережних веж висотою 36-45 м, встановлено 21 телевізійна система

спостереження, а також обладнано 28 місць для забору води пожежними автомобілями. Спостереження за лісами в пожежонебезпечний сезон здійснюється при допомозі телевізійних систем спостереження і наземного патрулювання. За 2014 рік створено мінералізованих смуг 4321 км., а догляд за ними проведено на 10991 км. Всі небезпечні в пожежному відношенні лісові масиви були оборані.

Інформація щодо динаміки лісових пожеж на території Чернігівської області наведена на рис. 5.2.2.2 та в табл. 5.2.2.5.

Рис. 5.2.2.2. Динаміка лісових пожеж

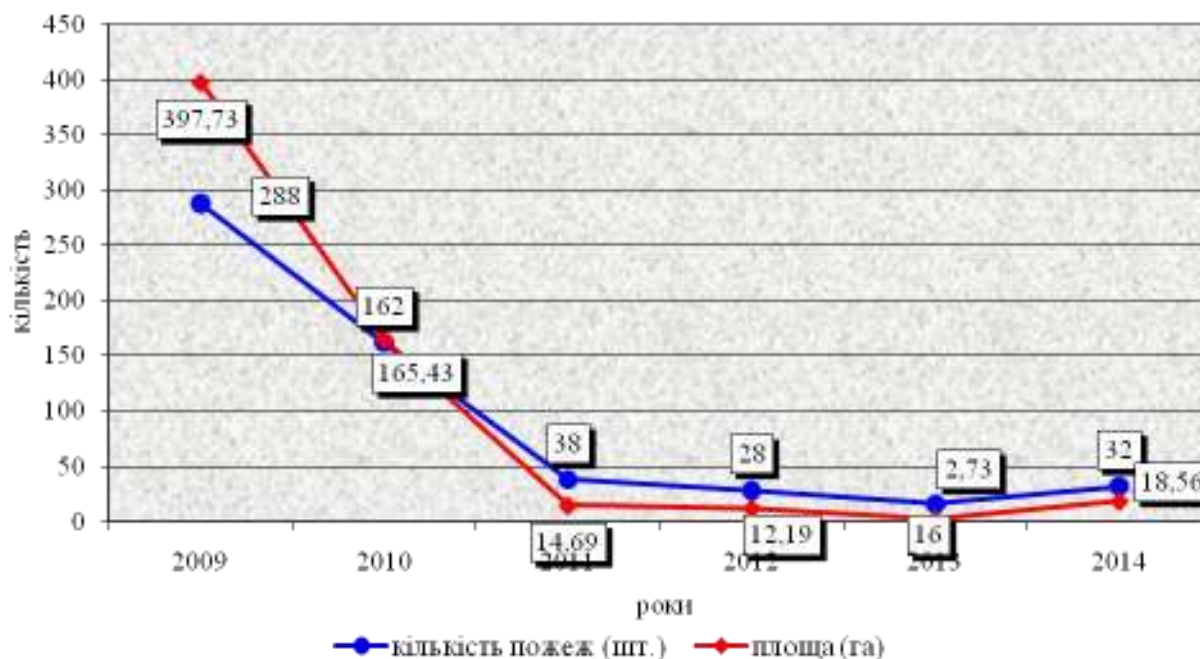

Табл.5.2.2.5. Загибель лісових насаджень від пожеж

№	Користувач	Кількість випадків	Пройдено пожежами, га			Площа на 1 випадок, га		Завдані збитки, тис. грн.	
			Лісові землі		Нелісові землі	Звітний рік, га	Попередній рік, га	всього	в т.ч. побічні **
			всього	в т.ч. верховими					
1	Чернігівське обласне управління лісового та мисливського господарства	1	1,10	-	-	1,10	2,0	4	-
2	Чернігівський військовий лісгосп	-	-	-	-	-	-	-	-
3	Ічнянський НПП	-	-	-	-	-	-	-	-
4	Мезинський НПП	-	-	-	-	-	-	-	-
5	Коропське СЛП «Агролісгосп»	1	2,5	-	-	2,5	-	-	-

6	РКСЛП «Корюківкаліс»	-	-	-	-	-	-	-	-
7	КП «Чернігівоблагроліс»	-	-	-	-	-	-	-	-
8	ТОВ СЛГ «Авангардліс»	-	-	-	-	-	-	-	-
	Всього	2	3,6	-	-	3,6	2,0	4	-

5.2.3 Стан використання природних недеревних рослинних ресурсів

Заготівля лікарських рослин протягом 2010 – 2013 року не проводилася.

Табл.5.2.3 Динаміка заготівлі лікарської сировини, т

Рік	Вид рослин	Обсяги заготівлі, т	
		встановлені ліміти	фактично заготовлено
2000	Лікарські рослини	30,9	9,5
2010	-	-	-
2011	-	-	-
2012	-	-	-
2013	-	-	-
2014	Лікарські рослини	1,5	-

5.2.4 Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів

Рослинний світ області багатий і різноманітний. Природна рослинність, представлена великою кількістю видів вищих і нижчих рослин. Флора — найбеззахисніша перед діяльністю людини, вона дуже чутливо реагує на зміни екологічних чинників і є показником їх впливу на природу.

Причин зникнення окремих видів рослин у природі є декілька: зміна кліматичних умов, косіння, випасання худоби, розорювання земель, зривання на букети, використання лікарської сировини, висаджування на присадибних ділянках. Тобто, найбільший негативний вплив несе діяльність людини.

Для збереження рідкісних видів рослинності в області створено 4 ботанічні заказники загальнодержавного значення та 96 – місцевого. Значну увагу збереженню видів рослин занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України приділяють і на територіях Ічнянського та Мезинського національних природних парків, регіонального ландшафтному парку «Міжрічинський».

На території Мезинського НПП на сьогодні виявлено 17 видів судинних рослин, занесених до Червоної книги України. Група регіонально рідкісних видів нараховує на території парку 14 видів. Також охороняються 3 види рослин, занесених до Європейського червоного списку.

Регіональним ландшафтним парком «Міжрічинський» у 2014 році в межах їх діяльності підготовлено матеріали для державного кадастру території ПЗФ України відносно РЛП «Міжрічинський» та 17 об'єктів ПЗФ (заказники, пам'ятки природи, заповідне урочище), що розташовані у його межах, виявлено та закартовано понад 30 нових місць зростання рідкісних видів рослин, занесених до Червоної книги України – водяного горіха плаваючого, зозулиних слізок яйцевидних, коручки болотяної, ковили дніпровської, смілки литовської, півників сибірських, плауна колючого), виявлено та закартовано ряд нових місць зростання регіонально рідкісних видів рослин, що охороняються у Чернігівській області (ялівець звичайний, зимолюбка зонтична, андромеда багатоквіткова, гвоздика несправжньорозчепірена тощо), виявлено нові території із рослинними угрупованнями із домінуванням регіонально рідкісних видів рослин – багна болотяного, мучниці, журавлини болотяної тощо.

Табл.5.2.4 Динаміка охорони, невиснажливого використання та відтворення дикорослих рослин

Регіон	Усього видів рослин, занесених до Червоної книги України, екз.	Усього рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, од.	Кількість видів рослин, занесених до Червоної книги України, відтворено на територіях та об'єктах ПЗФ, екз., назва	Кількість популяцій видів рослин, занесених до Червоної книги України, які зникли, од., назва
Чернігівська область	50	19	–	–

5.2.5 Адвентивні види рослин

Адвентивні види рослин – це рослини, занесені людиною, тваринами або різними природними чинниками з одних географічних районів чи областей в інші, де вони акліматизувалися.

Поширення плодів і насіння є одним з основних засобів розселення видів. Чимало видів з великим потенціальним ареалом здатні значно поширитися у відповідних місцезростаннях, якщо вони мають виключно ефективні засоби поширення. Наявність різноманітних пристосувань до поширення плодів і насіння різними агентами має особливе значення для адвентивних рослин.

Діяльність людини допомагає рослинам подолати природні перешкоди, які стримують їх поширення. Прижившись в новій місцевості, рослини продовжують поширюватись також і природними засобами. Від ефективності останніх часто залежить доля занесених рослин. З первісного осередку адвентивні рослини розносяться людиною в нові місцевості і утворюють там нові осередки. Навколо цих осередків адвентивні рослини розселяються вже самостійно і згодом утворюють великі колонії. Поступово ці колонії з'єднуються між собою і поширення чужоземців набирає загрозливих розмірів. Адвентивні бур'яни поширюються переважно в місцях з порушеним рослинним покривом, тому що ніякі, навіть найбільш ефективні, засоби поширення не можуть подолати конкуренцію, яку бур'яни зустрічають у природних ценозах. Бур'янові угруповання менше здатні протистояти поширенню адвентивних рослин і навіть іноді повністю витісняються ними.

Аналіз фітосанітарного стану області по розповсюдженню амброзії полинолистої та повитиці польової на території області

Щодо флори Чернігівської області, то адвентивних рослин тут налічується незначна кількість. Це в основному типові для всієї України види рослин. З адвентивних рослин що є карантинними на території області зареєстровано два види: це амброзія полинолиста та повитиця польова.

Площі засмічення залишилися в межах 2013 року і складають по

амброзії полинолистій 1365,445 га (19 районів області) та повитицею польовою 111,5 га (3 райони).

Під час геоботанічних досліджень науковцями відмічаються найбільш поширені амброзії полинолистої - узлісся масивів, які контактують із с/г ділянками, узбіччя доріг

Вогнища амброзії полинолистої в області в основному зайняли неорані території з порушеним природним рослинним покривом, які являються джерелом поширення цього бур'яну. На них, просто неможливо застосувати хімічні заходи контролю амброзії. Багаторазове скошування бур'яну неефективне, тому що в період росту і розвитку рослини дуже швидко відростають, утворюючи велику кількість бокових пагонів, які буквально лежать на землі. Наступне скошування їм уже не заважає, бур'ян утворює насіння на низько розміщених стеблах і засмічує ґрунт.

Табл. 5.2.5. Аналіз фітосаніторного стану області по розповсюдженню амброзії полинолистої на території області

Рік	2010	2011	2012	2013	2014
Площа засмічення, га	1315,2	1327,4	1360,365	1365,445	1365,445

Табл. 5.2.5.1. Аналіз фітосаніторного стану області по розповсюдженню повитиці польової на території області

Рік	2010	2011	2012	2013	2014
Площа засмічення, га	75,5	111,5	111,5	111,5	111,5

5.2.6 Охорона, використання та відтворення зелених насаджень

Одним із основних елементів благоустрою населених пунктів є зелені насадження. Крім естетичного, вони мають ще й величезне санітарне значення, захищаючи міста і села від диму, вихлопних газів, пилу тощо. Зелений масив приміської зони є резервуаром чистого повітря для населеного пункту. Парки, сади, алеї і бульвари – це своєрідні легені, які очищають забруднене повітря, створюють сприятливий мікроклімат і оздоровлюють довкілля. Вдале поєднання різних рослин дозволяє значно зменшити шкідливі санітарні фактори урбанізації. Так, насадження дерев і кущів значно зменшують амплітуду температурних коливань, збільшують у спекотні дні вологість повітря, покращуючи таким чином теплообмін людини і її самопочуття.

Але на сьогодні стан утримання зелених насаджень, розвиток зеленого господарства знаходяться на досить низькому рівні. Відсутні плани озеленення, найчастіше посадка дерев проводиться лише під час екологічних акцій. Гостро стоїть питання з якісним посадковим матеріалом.

Важливим для забезпечення охорони та використання зелених насаджень населених пунктів є їх інвентаризація, метою якої є одержання

достовірних комплексних даних про кількість і стан зелених насаджень; ведення моніторингу стану і кількості зелених насаджень; розроблення програм, заходів з розвитку зелених зон населених пунктів України; визначення основних напрямів селищної, районної та міської політики щодо утримання, розведення і захисту зелених насаджень.

Табл.5.2.6 Озеленення населених пунктів, га

Заходи	Рік				
	2000	2011	2012	2013	2014
Створено нових зелених насаджень, тис. од.	-	96,54	100,5	100,0	100,0
Проведено ландшафтну реконструкцію насаджень, га	18,8	-	-	-	-
Проведено догляд за насадженнями, га	470	2834,1	2834,1	2834,1	2834,1

5.2.7 Використання та відтворення природних рослинних ресурсів на території природно-заповідного фонду

Рослинний світ або флора дуже чутливо реагує на зміни екологічних факторів і є чітким показником обсягу антропогенного впливу на природу. Рослини — найбільш беззахисні перед діяльністю людини, й з урахуванням сучасного стану біосфери їх охорона стала нині важливим комплексним міжнародним завданням.

Охорона рослинного світу передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження просторової, видової та ценотичної різноманітності і цілісності об'єктів рослинного світу, охорону умов їх місцезростання, збереження від знищення, пошкодження, захист від шкідників і хвороб, а також невиснажливе використання.

Охорона рослинного світу здійснюється центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, власниками та користувачами (у тому числі орендарями) земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти рослинного світу, а також користувачами природних рослинних ресурсів.

З метою збереження умов місцезростання об'єктів рослинного світу підприємства, установи, організації та громадяни, діяльність яких пов'язана з розміщенням, проектуванням, реконструкцією, забудовою населених пунктів, підприємств, споруд та інших об'єктів, а також уведенням їх в експлуатацію, повинні передбачати і здійснювати заходи щодо збереження умов місцезростання об'єктів рослинного світу.

Щорічно працівниками наукових установ ведуться дослідження видового складу рослинного світу національних природних та регіонального ландшафтного парків області.

Серед охорони та збереження рослинного світу важливим є, раціональне обмежене їх використання; висаджування нового лісу на місці

вирубаного; створення та оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду; раціональне збереження ягідних, кормових, лікарських, технічних рослин; проведення селекції та насінневих дослідів для створення видів лісової флори, продуктивніших і стійкіших до хвороб і забруднень середовища; створення лісозахисних і водоохоронних лісосмуг, рекреаційних і заповідних лісових і лісопаркових зон і масивів; боротьба з кислотними дощами; охорона об'єктів рослинного світу від пожеж, захист від шкідників і хвороб; підвищення рівня екологічної освіти та виховання свідомого ставлення населення, особливо молоді, до рослинного світу.

Важливим є створенням системи державного обліку та здійсненням державного контролю за охороною, використанням та відтворенням рослинного світу; занесенням рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин до Червоної книги України та рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, типових природних рослинних угруповань — до Зеленої книги України. Встановленням юридичної відповідальності за порушення порядку охорони та використанням природних рослинних ресурсів.

5.3 Охорона, використання та відтворення тваринного світу

5.3.1 Загальна характеристика тваринного світу

Значення тваринного світу для будь-якої сучасної держави, у тому числі і для України, важко переоцінити, оскільки він є невід'ємним компонентом навколишнього природного середовища, національним багатством, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей.

Тваринний світ нашої області виділяється багатством і різноманітністю, для нього характерні представники як лісової, так і степової фауни. Чернігівщина перш за все асоціюється з лісом, типовими мешканцями якого є різноманітні ссавці, як козуля, лось, олень, кабан, бобр, білка, ондатра, заць-русак, а типовими хижаками є лисиця, єнотоподібний собака, вовк. Своєю різноманітністю виділяються хижаки родини кунячих: борсук, норка, куниця, ласка, видра, тхір. Представниками комахоїдних ссавців є широковідомі їжак і кріт, менше відома бурозубка. Багато рукокрилих ссавців – кажанів, серед яких переважає вухань, велика та мала вечірниця. До плазунів відносяться ящірки, змії, черепахи, тритони, жаби.

5.3.2 Стан та ведення мисливського та рибного господарства

Використання тваринного світу в порядку ведення мисливського господарства здійснюється з наданням підприємствам, установам, організаціям права користування середовищем перебування тварин — мисливськими угіддями.

На сьогоднішній день площа мисливських угідь області становить 2 млн. 789 тис. га. із них лісових – 681,0 тис. га., польових – 1905,7 тис. га., водно-болотних – 180,8 тис. га, інші – 21,5 тис. га. В області налічується 59 користувачів мисливських угідь, яким рішеннями обласної ради надані мисливські угіддя, в т.ч.:

- держлісгоспи (8 господарств) – 212,7 тис. га. (8 %)
- УТМР (9 господарств) – 1808,7 тис. га. (65 %)
- інші користувачі (42 господарства) – 710,9 тис. га. (25 %)
- резерв державного мисливського фонду – 57,3 тис. га. (2 %)

В цілому по області в мисливському господарстві зайнято 521 працівник із них 43 мисливствознавці та 373 єгері.

У 2014 році на охорону і відтворення тваринного світу в області було витрачено 4 млн. 631 тис. грн. В середньому на 1 тис. га мисливських угідь області витрачається 1696 грн., що перевищує норму вкладення коштів згідно ст. 30 Закону України «Про мисливське господарство та полювання».

Табл. 5.3.2.1. Динаміка чисельності основних видів мисливських тварин, голів

Види мисливських тварин	2000	2010	2011	2012	2013	2014
Копитні	9903	14179	14298	13936	13437	14688
Хутрові	75676	56599	64769	66085	68151	68966
Пернаті	325004	798982	845797	801149	839714	882470

Використання ліміту добування мисливських тварин наводиться в таблиці:

Табл. 5.3.2.2. Добування основних видів мисливських тварин, голів

Рік	Види мисливських тварин	Затверджений ліміт добування	Видано ліцензій	Добуто	Не використано ліцензій	Причина невикористання
2000	кабан	85	92	74	-	Складні погодні умови, збереження поголів'я новими користувачами
	козуля	122	155	95	-	
	олень благор.	-	-	-	-	
	лось	-	-	-	-	
2011	кабан	997	995	626	150	Складні погодні умови, збереження поголів'я новими користувачами
	козуля	397	399	251	100	
	олень благ.	34	34	23	10	
	олень плямистий	8	8	8	-	

2012	лось	16	16	16	0	Складні погодні умови, збереження поголів'я новими користувачами
	кабан	839	868	545	121	
	козуля	310	314	245	37	
	олень благ.	27	27	19	6	
	олень плямистий	-	-	-	-	
	бобер	10	10	10	0	
	куниця	24	24	9	15	
2013	лось	31	31	30	0	Низький попит через високу вартість ліцензій, доведення поголів'я тварин до оптимальної чисельності
	кабан	899	899	537	119	
	козуля	406	406	302	104	
	олень благ.	30	30	24	6	
	олень плямистий	8	8	1	6	
	бобер	15	15	15	0	
	куниця	21	21	8	12	
2014	лось	29	30	29	0	Доведення поголів'я тварин до оптимальної чисельності та виявлення захворювання диких кабанів на африканську чуму свиней на території області
	кабан	908	881	576	27	
	козуля	422	423	314	59	
	олень благ.	21	21	16	5	
	олень плямистий	10	10	6	3	
	бобер	10	10	10	0	
	куниця	6	6	6	0	

За звітний рік в області складено 177 протоколи на порушників правил полювання та стягнуто 40722 грн. штрафів.

В 2014 році дозвільні документи на вилучення водних біоресурсів на підконтрольних водоймах отримали 8 користувачів:

1. ФОП Чоботар А.М., (м. Чернігів); р. Дніпро в межах Чернігівської області та Київське водосховище.

2. ПП «Трактородеталь», (м. Чернігів); р. Десна з озерами та р. Дніпро в межах Чернігівської області.

3. ФОП Белік О.Ф., (м. Мена); р. Десна з озерами в межах Чернігівської області.

4. ТОВ «Штиль», (сmt. Любеч, Ріпкинського району); р. Дніпро в межах Чернігівської області.

5. ПП «Міронов», (с. Смолин, Чернігівського району); Київське водосховище.

6. ТОВ «Рибалка», (с. Радянська Слобода, Чернігівського району); р. Дніпро в межах Чернігівської області та Київське водосховище.

7. ФОП Притиковський М.Ф., (м. Чернігів); р. Дніпро в межах Чернігівської області та Київське водосховище.

8. ПП «Гринько», (с. Мамакине, Новгород-Сіверський район), р. Десна з озерами в межах Чернігівської області.

За перше півріччя 2014 року користувачами було вилучено на р. Дніпро – 8,292 т., що складає 30,9 % від виділеної квоти, на р. Десна було вилучено 3,32 т. риби, що складає 16,3 % від виділеної квоти.

На кінець року на р. Дніпро користувачами було використано: ПП «Трактородеталь» - 90,6 % від квоти, ТОВ «Штиль» - 95,2 % від квоти, ФОП Чоботар А.М. – 91,4 % від квоти, ТОВ «Рибалка» - 0 % від квоти, ФОП Притиковський М.Ф. – 89,8 %. По видам риб була використана загальна квота по верховодці – 99,9 %, плітці – 90,9 %, лящу – 79,8 %, плоскирці – 78 %, синцю – 68,4 %, по щуці – 43,5 %. Зовсім не використовувалась квота на раки.

На р. Десна з озерами використання квот користувачами склалося наступним чином: ФОП Белік О.Ф. було використано – 84,67 % від виділеної квоти, ПП «Трактородеталь» - 92,6 % від виділеної квоти, ПП «Гринько» - 8,47%, ПП «Міронов» - 7,71%. По видам риб було використана загальна квота по верховодці – 100 %, підусту – 82,35 %, карасю – 80,24 %, синцю – 74,04 %, білизні – 71,76 %, краснопірці – 60,59 %, плоскирці – 59,36 %, лящу – 45,24 %, плітці – 43,92 %, щуці – 39,58 %, окуню – 39,2 %.

На р. Дніпро в межах Чернігівської області на кінець року переважну більшість в уловах склав лящ – 12,45 т. (40,1 % від загальної маси), плоскирки було вилучено – 7,639 т. (24,6 % від загальної маси), плітки – 3,318 т. (12,3 % від загальної маси), верховодці – 3,495 т. (11,3 % від загальної маси), вилов щуки – 1,197 т. (3,86 % від загальної маси), синця вилучили – 0,616 т. (1,99 % від загальної маси), інші водні біоресурси склали – 1,802 т. (5,85 % від загальної маси).

На р. Десні з озерами в межах Чернігівської області переважну більшість в уловах, згідно звітів про обсяги використання квот, займає лящ – 3,447 т. (25,44 % від загальної маси), плоскирка – 2,42 т. (17,87 % від загальної маси), потім йдуть синець – 1,89 т. (13,93 % від загальної маси), плітка – 1,51 т. (11,15 % від загальної маси), щука – 0,95 т. (7,01 % від загальної маси), верховодка – 1 т. (7,38 % від загальної маси), інші види риб склали – 2,332 т. (17,22 % від загальної маси).

В звітному році працівниками Управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в Чернігівській області було виявлено 2 порушення Правил промислового рибальства. Рибалки ПП «Гринько» здійснювали промисел на незареєстрованому плавзасобі, рибалки ФОП Притиковський М.Ф. знаходилися на промислі без посвідчення рибалки. Винні особи були притягнуті до адміністративної відповідальності.

Динаміка вилову водних біоресурсів на р. Дніпро показує, що вилов в 2014 році найбільший за 10 років. По всім видам водних біоресурсів показник за цей рік перевищує середній багаторічний вилов.

На р. Десні з озерами в межах Чернігівської області показник вилову також один із найбільших, більше було вилучено тільки в 2006 році. По всім видам водних біоресурсів показник за 2014 рік перевищує середній багаторічний вилов, окрім лина і верховодки.

Рибницько-меліоративні роботи з метою поліпшення умов природного відтворення водних біоресурсів у 2014 році не виконувались. Всі користувачі приймали участь у вселенні водних біоресурсів у р. Десна.

В звітному році вселення водних біоресурсів в природні водойми здійснювали користувачі водних біоресурсів, а також проводилось вселення водних біоресурсів за рахунок благодійних внесків громадян.

Користувачами водних біоресурсів в р. Десна в районі с. Количівка Чернігівського району, Чернігівської області в 2014 році вселено дволітку товстолоба 0,007961 млн.шт., громадянами за рахунок благодійних внесків у р. Десна в районі с. Жавинка, Чернігівського району, Чернігівської області було вселено дворічку коропа 0,00019 млн.шт., дворічку щуки 0,000046 млн.шт.

В 2014 році в Чернігівській області здійснювали штучне розведення та вирощування водних біоресурсів за Режимом СТРГ 13 користувачів на 15 водних об'єктах.

Управлінням охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в Чернігівській області за 2014 рік було викрито 990 порушень правил рибальства, з них 462 справи розглянуто посадовими особами Чернігіврибоохорони, 399 справ передано на розгляд судів, викрито 202 справи з нанесенням шкоди рибному господарству України на загальну суму 165308 грн. та 56 протоколів за порушення порядку придбання чи збуту об'єктів тваринного світу (про виявлені порушення складаються адміністративні матеріали за ст.85 ч 4 КУпАП, за ст.88-1 КУпАП, які направляються до суду), виявлено 14 справ з ознаками кримінального правопорушення передбаченого ст. 249 КК України, які були направлені до районних судів Чернігівської області для прийняття рішення згідно статті 253 КУпАП України. З них по 7 справах надійшли постанови судів про направлення матеріалів до слідчих органів УМВС України в Чернігівській області.

Табл. 5.3.2.3. Динаміка вилову риби

Рік	Водний об'єкт	Затверджений ліміт вилову, т/рік	Фактичний вилов, т/рік
2000	р. Дніпро	56,1	28,26
	р. Десна та Деснянські озера	130,7	7,19
Разом по області		110,8	23,973
2011	р. Дніпро	48,8	16,935
	р. Десна та Деснянські озера	46,7	8,899
Разом по області		95,5	25,834
2012	р. Дніпро	48,8	27,329
	р. Десна та Деснянські озера	46,7	10,727
Разом по області		95,5	38,056
2013	р. Дніпро	48,8	22,308
	р. Десна та Деснянські озера	46,7	13,333
Разом по області		95,5	35,641

<i>Рік</i>	<i>Водний об'єкт</i>	<i>Затверджений ліміт вилову, т/рік</i>	<i>Фактичний вилов, т/рік</i>
2014	р. Дніпро	48,8	31,989
	р. Десна та Деснянські озера	46,7	14,077
Разом по області		95,5	46,066

5.3.3 Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України

Тваринний світ становить один з найбільш вразливих об'єктів природи, бо впливати на його стан можна як безпосередньо (на самих тварин), так і через вплив на середовище його перебування. Підґрунтям такої діяльності є комплексний підхід до охорони та поліпшення всієї екологічної системи довкілля, в якій перебуває і складовою частиною якої є тваринний світ.

До Червоної книги України заносяться види тварин і рослин, які постійно або тимчасово перебувають чи зростають у природних умовах на території України, в межах її територіальних вод, континентального шельфу та виняткової (морської) економічної зони. Занесені до Червоної книги України види тварин і рослин підлягають особливій охороні на всій території України.

Україна є стороною більш ніж 50 міжнародних багатосторонніх угод, які стосуються збереження та збалансованого використання біорізноманіття. Серед них Конвенція про біологічне різноманіття і Картахенський протокол про біобезпеку до неї, Конвенція про охорону мігруючих видів диких тварин, Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення та угоди до неї, Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів, Всеєвропейська стратегія збереження біотичного різноманіття, Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат, Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі та інші.

Серед дикої природи області зустрічаються багато тварин занесених до Червоної книги України (2009), серед яких ссавці: видра річкова, норка європейська, рись, горностай; птахи: лелека чорний, скопа, шуліка рудий, лунь польовий, лунь степовий, змієїд, орел-карлик, підорлик малий, орлан-білофіст, балобан, журавель сірий, дрофа, поручайник; риби: стерлядь, марена, ялець звичайний, карась звичайний минь річковий та йорж носар.

Область населяє близько 425 видів хребетних тварин, серед яких понад 65 видів ссавців, біля 290 вид птахів, більше 45 видів риб. З них до Червоної книги України занесено – 152 види, до списку міжнародного союзу охорони природи – 29 видів, до Європейського червоного списку – 52 види, до списку видів Бернської конвенції – 381 вид, Бонської конвенції – 30 видів. З 290 видів птахів 194 види гніздяться на території

області, 50 видів є осілими, 207 видів мають статус пролітних в групу залітних або випадково залітних входить 41 вид, зимуючих 51 вид.

Охороною та відтворенням занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України тварин, займаються як уповноважені державні органи, так і користувачі. Особливій охороні також підлягають середовища перебування Червонокнижних тварин.

На території Мезинського НПП виявлено 64 види тварин, занесених до Червоної книги України, та 25 видів тварин, що занесені до Європейського червоного списку. Кількість тварин, що підпадають під дію міжнародних договорів України: Бернська конвенція – 189 видів; CITES, додаток – 22 видів; ЧК МСОП – 26 видів; Бонської конвенції – 72 види.

Табл. 5.3.3.1. Охорона та відтворення тваринного світу

<i>Регіон</i>	<i>Усього видів тварин, занесених до Червоної книги України, екз.</i>	<i>Кількість видів тварин, занесених до Червоної книги України, відтворено на територіях та об'єктах ПЗФ, екз., назва</i>	<i>Кількість популяцій видів тварин, занесених до Червоної книги України, які зникли, од., назва</i>
Чернігівська область	152	Рись (<i>Lynx lynx L</i>) на території РЛП «Міжрічинський» орієнтовно 10 особини	1 Бізон європейський <i>Bison bonasus</i>

Табл. 5.3.3.2. Кількість видів фауни, яким загрожує небезпека

<i>Назва виду</i>	<i>Кількість видів</i>	<i>Види, яким загрожує небезпека</i>				
		<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2012</i>	<i>2013</i>	<i>2014</i>
Норка європейська <i>Mustela lutreola</i>	Кількість уточнюється	+	+	+	+	+

5.3.4 Інвазивні види тварин

Інвазивні види тварин – чужорідні немісцеві види, інтродуковані навмисно або ненавмисно за межами їхніх природних середовищ існування, де вони осіли, розмножуються й поширюються в способи, що завдають шкоди середовищу, до якого вони потрапили.

В Чернігівській області у 2014 році чужорідних видів тварин не виявлено. На сьогодні видовий склад даних видів достовірно невідомий через відсутність спеціальних досліджень, в першу чергу фауни безхребетних.

5.3.5 Заходи щодо збереження тваринного світу

За інформацією Головного управління ветеринарної медицини в Чернігівській області протягом 2014 року на території області реєструвались захворювання диких тварин на сказ.

Основним джерелом інфекції є хворі на сказ дикі тварини, в основному лисиці.

У 2014 році виявлено неблагополучних пунктів та захворіло на сказ диких тварин:

- сказ лисиць – виявлено 6 неблагополучних пунктів, де захворіло 9 тварин,
- сказ єнотовидних собак – 1 неблагополучні пункти, захворіло 1 тварин,
- сказ бобрів – 1 неблагополучний пункт, захворіла – 1 тварина.

В результаті проведення моніторингових досліджень в дикій фауні згідно плану протиєпізоотичних заходів Чернігівською регіональною державною лабораторією ветеринарної медицини за 2014 рік досліджено:

- на бруцельоз всього 300 голів з них: 250 голів кабанів (в 4-х пробах серологічно виявлено антитіла), 46 кіз, 3 лосі, 1 олень;
- на лептоспіроз 314 голів з них: 117 кабанів (в 10-ти пробах серологічно виявлено антитіла), 1 лось, 1 олень, 38 кіз, та 157 інших тварин;
- на хворобу Ауєскі – 66 голів свиней (в 6-ти пробах серологічного виявлено антитіла);
- на класичну чуму свиней – 66 голів (в 6-ти пробах серологічного виявлено антитіла);
- на африканську чуму свиней – 525 голів (методом ПЛР виявлено 12 позитивних результатів);
- на трихінельоз – 574 матеріали з них: 388 матеріалів від диких свиней, 7 від єнотовидних собак, 2-х – вовків, 177 – від лисиць, позитивних результатів не встановлено.

5.4 Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні

5.4.1 Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду

Станом на 01 січня 2015 року природно-заповідний фонд області нараховує 663 об'єкта загальною площею 254,594 тис. га, що становить 7,71 % площі області. Природно-заповідний фонд складають 8 категорій об'єктів: Ічнянський (площею 9665,8 га) та Мезинський (площею 31035,2 га) національні природні парки, частина національного природного парку «Залісся» (площею 1287,5 га) регіональний ландшафтний парк «Міжрічинський» (78753,95 га), регіональний ландшафтний парк «Ялівщина» (площею 168,7 га), 446 заказники, 139 пам'яток природи, 19 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 52 заповідні урочища, дендропарки «Тростянець» загальнодержавного значення та «Прилуцький» місцевого значення, Менський зоопарк загальнодержавного значення.

Табл. 5.2.1.1 Структура природно-заповідного фонду Чернігівської області станом на 01.01.2015 року

Пор. №	Категорія об'єкта	Загальна кількість	Площа, га
Території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення			
1.	Національні природні парки	2*	41988,5

Пор. №	Категорія об'єкта	Загальна кількість	Площа, га
2.	Заказники:	11	9326
	Ландшафтні	2	5217
	Ботанічні	4	1038
	Гідрологічні	4	2556
	Загальнозоологічні	1	515
3.	Пам'ятки природи	7	297
	Комплексні	1	100
	Гідрологічні	6	197
4.	Дендрологічний парк	1	204,7
5.	Зоологічний парк	1	9
6.	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	1	40
Всього територій та об'єктів загальнодержавного значення		23	51865,2
Території та об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення			
1.	Регіональний ландшафтний парк	2	78922,65
2.	Заказники:	435	105353
	Ландшафтні	32	12385,1
	Лісові	39	7689,2
	Ботанічні	96	29128,9
	Ентомологічні	2	58
	Іхтіологічні	2	52,7
	Орнітологічні	4	104,3
	Гідрологічні	260	55936,8
3.	Пам'ятки природи	132	571,02
	Ботанічні	96	139,69
	Зоологічні	7	64,3
	Гідрологічні	25	334,03
	Геологічні	4	23
4.	Заповідні урочища	52	17538,26
5.	Дендрологічний парк	1	11,9
6.	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	18	332,9
Всього територій та об'єктів місцевого значення		640	202729,73
Всього територій та об'єктів природно-заповідного фонду		663	254594,93

* НПП «Залісся» враховується, як об'єкт ПЗФ Київської області, площа території НПП «Залісся», що розташована на території Чернігівської області, додана до площі національних природних парків.

Об'єкти природно-заповідного фонду на території області розташовані досить нерівномірно.

Табл. 5.2.1.2 Об'єкти природно-заповідного фонду Чернігівської області в розрізі адміністративних територій станом на 01.01.2015 року

№	Район, місто	Кількість, шт.	Площа, тис га	Відсоток заповідності, %
1.	Бахмацький	27	3,21	2,16

2.	Бобровицький	32	5,67	4,00
3.	Борзнянський	30	2,00	1,24
4.	Варвинський	10	2,27	3,85
5.	Городнянський	31	9,65	6,16
6.	Ічнянський	27	16,26	10,32
7.	Козелецький	36	71,79	26,99
8.	Коропський	30	37,41	28,51
9.	Корюківський	28	8,08	5,68
10.	Куликівський	29	6,69	7,09
11.	Менський	34	7,49	5,44
12.	Ніжинський	16	4,04	2,67
13.	Н.-Сіверський	50	6,47	3,59
14.	Носівський	23	2,72	2,36
15.	Прилуцький	30	10,96	6,11
16.	Ріпкинський	45	12,66	6,07
17.	Семенівський	30	6,34	4,31
18.	Сосницький	19	3,41	3,72
19.	Срібнянський	14	2,08	3,59
20.	Талалаївський	8	1,85	2,92
21.	Чернігівський	52	22,34	8,77
22.	Щорський	31	10,81	8,43
23.	м.Ніжин	4	0,06	1,40
24.	м. Прилуки	5	0,012	0,28
25.	м. Чернігів	21	0,34	4,34
	Всього	663	254,597	7,71

По кількості заповідних об'єктів область посідає перше місце в Україні, але така значна кількість викликає певні труднощі з їх охорони та збереження.

На збереження об'єктів природно-заповідного фонду, значною мірою, впливає наявність проектів землеустрою з організації та встановлення їх меж. Однією з головних причин, що значно стримує виконання зазначених робіт, є недостаток коштів в місцевих бюджетах при значній кількості об'єктів.

Постійно ведуться роботи по визначенню територій перспективних для подальшого заповідання. У 2014 році, відповідно до «Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2014-2020 роки», здійснено наукове дослідження та обґрунтування екологічно цінних територій для резервування та подальшого заповідання.

До природно-заповідного фонду області в 2014 році внесли:

- чотири лісових заказника місцевого значення загальною площею 951,2 га;
- гідрологічна пам'ятка природи площею 10,0 га;
- ботанічна пам'ятка природи місцевого значення площею 0,05 га.

Рішенням Чернігівської обласної ради від 28 березня 2014 року в м.Чернігові створено регіональний ландшафтний парк «Ялівщина», площею 168,7 га.

5.4.2 Водно-болотні угіддя міжнародного значення

Водно-болотні угіддя мають велике як природне, так і соціокультурне значення. У планетарному аспекті важливе екологічне значення мають висока акумулююча і продуктивна здатність водно-болотних угідь, їх сполучна функція між суходільними та водними типами екосистем.

Багаті і різноманітні водно-болотні угіддя Чернігівщини. Постановою Ради Міністрів УРСР № 143 від 26.березня 1979 року в Чернігівській області було визначено 156 болотних комплексів загальною площею 45 тис. га, які потребують збереження і охорони.

На сьогодні більшість цінних водно-болотних угідь входить до складу природно-заповідного фонду. Переважна більшість гідрологічних заказників та пам'яток природи (266 заказники та 31 пам'яток природи) в Чернігівській області створена з метою збереження унікальних та типових водно-болотних масивів. Їх площа, понад 50 тис. га, складає близько 19 % від загальної площі природно-заповідного фонду області.

5.4.3 Біосферні резервати та Всесвітня природна спадщина

У травні 2009 року в Республіці Корея (острів Жежу) на 21-ій сесії Міжнародної координаційної ради з програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» була затверджена заявка України щодо надання статусу Деснянському біосферному резервату, із включенням його до Світової мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО.

Загальна площа Деснянського біосферного резервату, в межах Новгород-Сіверського району Чернігівської області, становить близько 10 тис. га і відноситься, за виключенням існуючих на цій території природно-заповідних об'єктів, до транзитної зони резервату.

Гідроекологічне значення цієї транзитної території полягає в тому, що Десна є незарегульованою і найбільшою лівою притокою Дніпра. На даній території відрізка Десни знаходиться значна кількість заплавних озер, які відіграють певну роль у збереженні гідробіорізноманіття та функціонуванні гідрофільних фітокомплексів.

Слід відзначити характерну для Десни рису, таку як високий рівень весняної повені, що сприяє щорічному затопленню майже всієї заплави річки, а це сприяє формуванню значного біорізноманіття на цій території.

Характерними рисами цієї території є наявність натуральних ландшафтів місць знаходжень популяцій окремих раритетних видів флори і фауни, територій для ренатуралізації.

В області відсутні об'єкти, віднесені до Всесвітньої природної спадщини.

5.4.4 Формування української частини Смарагдової мережі Європи

Смарагдові об'єкти – це такі території, на яких мешкають або перебувають тимчасово види тварин та розташовані оселища (біотопи), що охороняються Бернською конвенцією, та відповідають іншим умовам, щоб територія могла отримати статус Смарагдового об'єкта.

У всьому світі продовжується скорочення біологічного розмаїття. Фрагментація місць існування, забруднення, надмірна експлуатація територій і створення штучних ландшафтів збільшують швидкість втрати біотопів.

Допомогти у збереженні природного середовища проживання видів на фрагментованих природних територіях і в антропогенних ландшафтах можуть екологічні мережі. Цей підхід до збереження біорізноманіття, заснований на екологічних принципах і в той же час допускає деяке господарське використання ландшафту. Екологічні мережі складаються з трьох компонентів: «ключові території» (забезпечують умови для збереження важливих екосистем, середовищ існування і популяцій видів); «коридори» (для взаємозв'язку між ключовими територіями) і «буферні зони» (для захисту екологічної мережі від несприятливих зовнішніх впливів).

Серед природно-заповідних об'єктів Чернігівської області до потенційних Смарагдових об'єктів України віднесені: Деснянський біосферний резерват, Ічнянський та Мезинський національні природні парки, регіональний ландшафтний парк «Міжрічинський», загальнодержавні заказники загальнозоологічний «Каморетський», гідрологічний «Дорогинський», ландшафтний «Замглай» та ботанічний «Брецький».

5.5 Стан рекреаційних ресурсів та розвиток курортних зон

Завдяки поєднанню певних природних факторів та ресурсів формуються потужні рекреаційні комплекси. Відповідно до цього регіон має визначену структуру свого рекреаційного комплексу.

Для того, щоб проаналізувати стан і структуру рекреаційних ресурсів в області необхідно чітко розуміти, що саме розуміють під рекреацією і рекреаційними ресурсами.

Рекреація – це система заходів, пов'язана з використанням вільного часу людей для їх оздоровчої, культурно-ознайомчої і спортивної діяльності на спеціалізованих територіях. Ця система охоплює всі види

відпочинку: для короткочасного відпочинку використовуються парки і лісопарки, музеї, заклади культури, стадіони, зони відпочинку; для тривалого відпочинку - санаторії, будинки відпочинку, пансіонати, турбази, готельно-відпочинкові комплекси та різного виду засоби пересування. Перспективи розвитку рекреаційного комплексу Чернігівщини потребують залучення додаткових інвестицій в оновлення інфраструктури, що працює на потреби рекреаційного комплексу, інтенсивного розвитку туризму та індустрії відпочинку і оздоровлення в цілому.

Найбільш захищеними є природні рекреаційні комплекси в межах територій природно-заповідного фонду. У найменш зміненому вигляді вони збереглися на землях, зайнятих лісами, чагарниками, болотами, на відкритих землях.

Сприятливі передумови для збільшення площі земель з природними рекреаційними ландшафтами, що склалися у процесі реформування економічних відносин у землекористуванні, забезпечуються шляхом:

- вилучення земель сільськогосподарського призначення (насамперед деградованих орних земель) внаслідок економічної збитковості їх використання за призначенням;

- вилучення із промислового використання земельних ділянок, які втратили природний стан і становлять підвищену небезпеку для збереження навколишнього середовища;

- надання переваги відновленню природних ландшафтів як найбільш доцільному виду використання земель, що вибувають із сільськогосподарського використання;

- встановлення водоохоронних зон і прибережних захисних смуг навколо водних об'єктів;

- збільшення території лісів, лісосмуг навколо сільськогосподарських угідь, промислових та житлових зон;

- необхідного виконання Україною міжнародних зобов'язань у галузі охорони довкілля.

Природно-культурна спадщина

На державному обліку в області перебувають більше 9 тисяч пам'яток культурної спадщини, у тому числі: 5571 - археології, 3056 - історії, 165 - монументального мистецтва, 310 - архітектури. З них - 1881 пам'яток національного значення. 14 населених пунктів області включено до переліку історичних населених місць України, три з них мають тисячолітню історію (м. Чернігів, м. Новгород-Сіверський, селище Любеч). В області діє 31 музей комунальної форми власності, 26 музеїв на громадських засадах та 3 національні заповідники, а саме: «Чернігів стародавній», «Гетьманська столиця», «Качанівка». Перлинами нашого краю є – Древній Любеч, історичний Седнів, Новгород-Сіверський музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім», Сокиринський палац Галаганів,

Музей-заповідник П. Куліша «Ганнина Пустинь», Козелецький собор Різдва Богородиці, Сосницький музей О.Довженка і тд.

Найбільш відомими природними об'єктами області є: Ічнянський та Мезинський національні природні парки, регіональний ландшафтний парк «Міжріченський», дендрологічний парк «Тростянець».

5.6 Туризм

На Чернігівщині зосереджений значний історико-культурний та природно-рекреаційний потенціал, що робить область привабливою для залучення інвестицій та розвитку різних видів туризму.

На державному обліку за інформацією Департаменту культури і туризму, національностей та релігій облдержадміністрації перебувають більше 9 тисяч пам'яток культурної спадщини, у тому числі: 5571 - археології, 3056 - історії, 165 - монументального мистецтва, 310 - архітектури. З них - 1881 пам'яток національного значення. 14 населених пунктів області включено до переліку історичних населених місць України, три з них мають тисячолітню історію (м. Чернігів, м. Новгород-Сіверський, селище Любеч). В області діє 31 музей комунальної форми власності, 26 музеїв на громадських засадах та 3 національні заповідники, а саме: «Чернігів стародавній», «Гетьманська столиця», «Качанівка». Перлинами нашого краю є – Древній Любеч, історичний Седнів, Новгород-Сіверський музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім», Сокиринський палац Галаганів, Музей-заповідник П.Куліша «Ганнина Пустинь», Козелецький собор Різдва Богородиці, Сосницький музей О.Довженка, Меморіальний комплекс «Пам'яті Героїв Крут», Музейно-меморіальний комплекс партизанської слави «Лісоград».

Наявні водні об'єкти, джерела мінеральних вод, лісовий фонд, різноманітна ландшафтна структура сприятлива для збалансованого розвитку різних напрямків рекреаційної діяльності.

В організації відпочинку особлива роль належить водним об'єктам. Мікрокліматичний комфорт, мальовничий ландшафт берегів, заплавні території – все це сприяє тому, що водойми можна цілком вважати природними лікувальними місцевостями. Основна мета перебування туристів в Чернігівській області – отримання екскурсійних та лікувально-оздоровчих послуг.

Однією з форм відпочинку мешканців і гостей області, іноземних туристів є сільський туризм. В області діє близько 35 садиб, які пропонують різні варіанти відпочинку в сільській місцевості. Основні центри сільського зеленого туризму знаходяться в Чернігівському, Коропському, Ічнянському та Ріпкинському районах.

Швидко набирає обертів такий вид активного туризму як водний. Щороку розширюється акваторія проведення туристичних сплавів. Крім Десни, подорожі організуються по річках Снов та Сейм.

Серед установ природно-заповідного фонду області найбільш привабливими в рекреаційному та туристичному відношенні є Мезинський та Ічнянський національні природні парки, регіональний ландшафтний парк «Міжріччинський», дендропарк загальнодержавного значення «Тростянець» та Менський зоопарк загальнодержавного значення.

6. ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ ТА ҐРУНТИ

6.1 Структура та стан земель

6.1.1 Структура та динаміка основних видів земельних угідь

Земельний фонд Чернігівської області станом на 1 січня 2015 року складає 3190,3 тис. га. Структура земельного фонду свідчить, що 2068,1 тис. га (64,8 %) зайнято сільськогосподарськими угіддями; ліси та інші лісовкриті площі по області становлять 739,5 тис. га (23,2 %); забудовані землі – 100,1 тис. га (3,1 %); відкриті заболочені землі – 130,3 тис. га (4,1%); відкриті землі без рослинного покриву складають 27,7 тис. га (0,9%); території, що покриті поверхневими водами – 68,0 тис. га (2,1 %); інших земель – 56,6 тис. га (1,8 %) (табл. 6.1.1.1.).

Табл. 6.1.1.1. Динаміка структури земельного фонду області

Основні види угідь	2010		2011		2012		2013		2014	
	Всього, тис. га	загально і площі територ	Всього, тис. га	загально і площі територ	Всього, тис. га	загально і площі територ	Всього, тис. га	загально і площі територ	Всього, тис. га	загально і площі територ
Загальна територія у тому числі:	3190,3	100,0	3190,3	100,0	3190,3	100,0	3190,3	100,0	3190,3	100,0
1. Сільськогосподарські угіддя	2069,0	64,8	2069,8	64,9	2068,4	64,8	2068,4	64,8	2068,1	64,8
2. Ліси і інші лісовкриті площі	738,8	23,2	738,1	23,1	739,4	23,2	739,4	23,2	739,5	23,2
3. Забудовані землі	99,8	3,1	99,6	3,1	99,9	3,1	99,9	3,1	100,1	3,1
4. Відкриті заболочені землі	130,1	4,1	130,2	4,1	130,1	4,1	130,2	4,1	130,3	4,1
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	28,2	0,9	28,2	0,9	27,9	0,9	27,9	0,9	27,7	0,9
6. Інші землі	56,4	1,8	56,4	1,8	56,6	1,8	56,5	1,8	56,6	1,8
Усього земель (суша)	3122,3	97,9	3122,3	97,9	3122,3	97,9	3122,3	97,9	3122,3	97,9
Території, що покриті поверхневими водами	68,0	2,1	68,0	2,1	68,0	2,1	68,0	2,1	68,0	2,1

Структура земель, в порівнянні з 2013 роком, майже не змінилася і використання земель за цільовим призначенням має довільний характер і не має достатньої економічної та екологічної обґрунтованості (рис. 6.1.1.1 - 6.1.1.3.).

Рис. 6.1.1.1 Структура земельного фонду по основних видах угідь та функціональному використанню

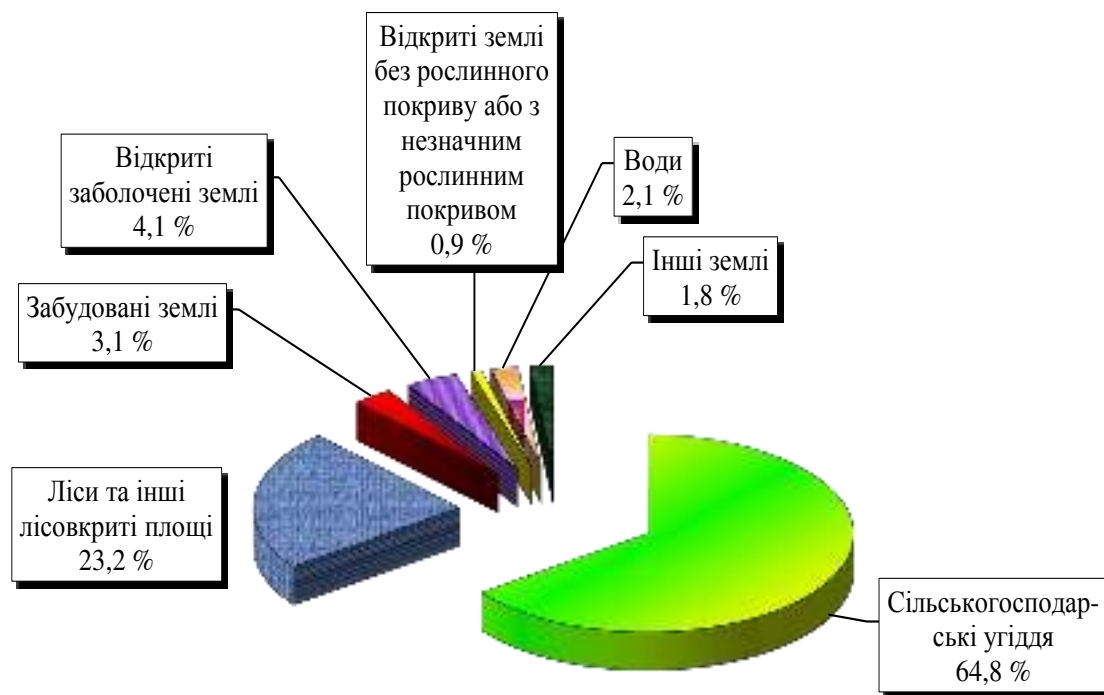

Рис. 6.1.1.2 Структура сільськогосподарських угідь (у % відношенні до загальної площі області)

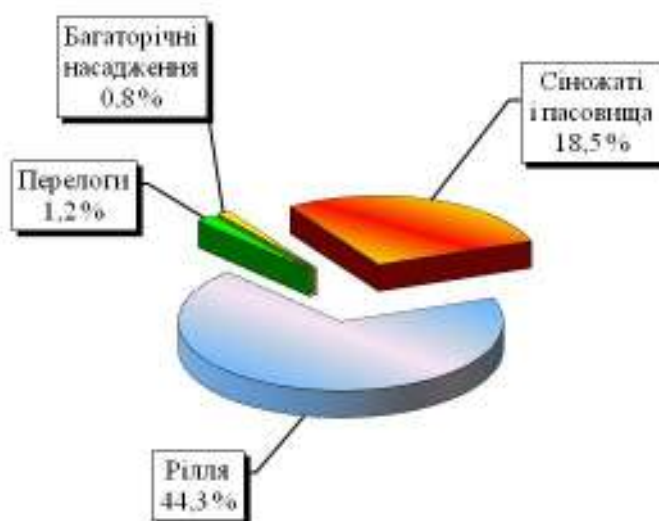
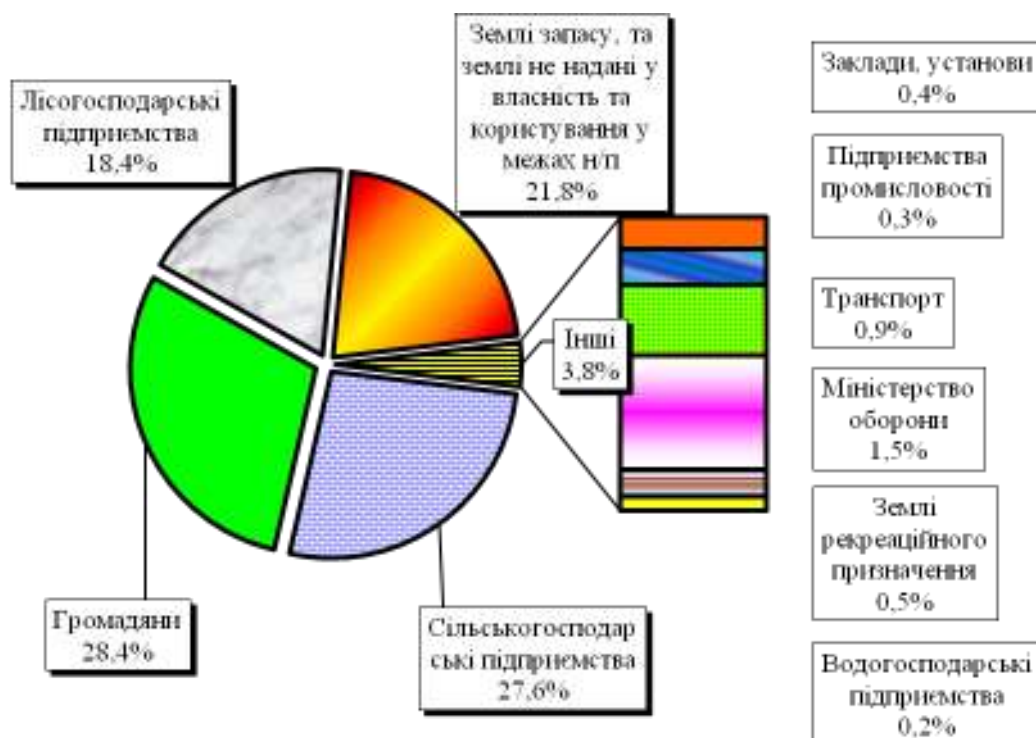

Рис. 6.1.1.3 Структура земельного фонду по власникам землі та землекористувачам

6.1.2 Стан ґрунтів

Територія Чернігівщини відноситься до класу рівнинних, до типів мішанолісових і лісостепових, що зумовило значну строкатість ґрунтового покриву.

Загалом експлікація ґрунтів сільськогосподарських угідь області включає 253 ґрунтові відміни, які об'єднують в 10 агропромислових груп. Дерново-підзолисті ґрунти займають 30% орних земель (432,5 тис. га), сірі лісові та дернові ґрунти – 19% (277,8 тис. га), темно-сірі ґрунти та чорноземи опідзолені – 13% (189,9 тис. га), чорноземи типові, лучно-чорноземні та лучні ґрунти – 38% (540,6 тис. га).

Незважаючи на значні генетичні відмінності між різними групами ґрунтів, для всіх них характерний понижений щодо їхніх типових ознак рівень природної родючості. Це пов'язане з легким гранулометричним складом, малогумусністю, підвищеною кислотністю, значною оглеєністю, засоленістю ґрунтів тощо. Як наслідок, вони мають нестійку структуру, низьку ємність вбирання, невисоку буферність, малу насиченість ґрунтовими колоїдами, що призводить до погіршення водного, повітряного та поживного режимів ґрунту.

В межах орних земель області кислі ґрунти займають 52 % площі, з них сильно- та середньо кислі – 22 %. Слабо- та середньолужні ґрунти поширені на 11 % площі.

Еродованих земель в області нараховується 58,7 тис. га (слабо та середньозмиті ґрунти), площа ґрунтів на пологих і спадистих схилах із нахилом більше 3° становить 11,2 тис. га.

В цілому, відповідно до грошової оцінки ріллі, Чернігівщина разом з Житомирщиною має найбільш бідніші землі в країні.

6.1.3 Деградація земель

Результати агрохімічної паспортизації земель, їх моніторинг показують, що у більшості районів області проявляються процеси агрохімічної деградації ґрунтів.

Порівнюючи основні агрохімічні показники (забезпеченість ґрунтів рухомих фосфором, калієм, ступінь кислотності ґрунтів) в розрізі районів останнього туру обстеження з попереднім туром варто відзначити, що окремі показники родючості ґрунтів дещо стабілізувались, проте зростають площі кислих земель.

Найбільш інтенсивно зменшуються запаси фосфору в Городнянському, Ічнянському, Новгород-Сіверському, Чернігівському, Щорському районах, де вони за 5 років знизились на 5-9 мг/кг ґрунту, зменшення відбулось у 10 районах. В цілому по області урожай сільськогосподарських культур за вмістом фосфору лімітується на 82% площ. В Городнянському, Ріпкинському, Сосницькому, Щорському районах дефіцит рухомого фосфору спостерігається на 91-97% площ.

В забезпеченості ґрунтів рухомих калієм спостерігається збільшення його вмісту, зменшення відбулось лише в Ічнянському, Козелецькому, Менському та Н.-Сіверському районах. Калієм ґрунти області забезпечені набагато гірше, ніж фосфором. За вмістом калію урожай сільськогосподарських культур лімітується на 83% площ орних земель області. В Городнянському, Козелецькому, Корюківському, Новгород-Сіверському, Семенівському районах площі ґрунтів з дуже низьким і низьким вмістом калію займають 50-54%.

Агрохімічний стан ґрунтів погіршується, тому що винос поживних речовин з ґрунту не компенсується внесенням відповідних доз органічних і мінеральних добрив. При цьому, як мінімум, повинен бути забезпечений бездефіцитний баланс елементів живлення.

Недостатні обсяги застосування добрив, відсутність інших значних джерел поповнення ґрунту елементами живлення обумовили, починаючи з 1993 року формування в землеробстві області гостродефіцитного балансу гумусу та поживних речовин.

У зв'язку з відсутністю державного фінансування докорінного поліпшення земель в області за 5 років площі кислих ґрунтів збільшились на 8% і становлять 59% орних земель. В порівнянні з попереднім туром

грунти у Варвинському, Коропському, Куликівському, Менському, Н.-Сіверському, Ріпкинському, Семенівському районах підкислились на 11-20%. Найскладніша ситуація виявлена в Городнянському, Коропському, Менському, Н.-Сіверському, Семенівському та Щорському районах, де площі кислих ґрунтів займають 72-85% орних земель.

Дієвими заходами в області щодо усунення виявлених порушень у малопродуктивних і деградованих ґрунтах є проведення консервації та рекультивації деградованих земель (табл. 6.1.3.1; 6.1.3.2; 6.1.3.3).

Таблиця 6.1.3.1 Консервація деградованих і малопродуктивних земель станом на 01.01.2015 р.

Види земель	Всього на початок року (законсервовано)		Проведено консервацію протягом 2015 р		Всього потребують консервації	
	тис. га	% загальної площі території	тис. га	% загальної площі території	тис. га	% загальної площі території
Деградовані землі	3,7	0,116	0	0	0	0,00
Малопродуктивні землі	5,8	0,182	0	0	9,4	0,29

Таблиця 6.1.3.2 Площа деградованих та малопродуктивних земель по Чернігівській області (тис. га), станом на 01.01.2015 р.

Пор. №	Назва району	Землі, які знаходяться у стані консервації		Землі, які потребують консервації	
		Деградовані	Малопродуктивні	Деградовані	Малопродуктивні
1	Бахмацький			256,14	
2	Бобровицький		166,83		125
3	Борзнянський		176,4		16
4	Варвинський				285,2
5	Городнянський		60		116
6	Ічнянський	394,31			348,9
7	Козелецький		1001,52		25,18
8	Коропський			250,27	317,45
9	Корюківський		155,82		84,95
10	Куликівський				
11	Менський				279
12	Ніжинський		187,5	269,91	325,6
13	Н.Сіверський			783	1469,56
14	Носівський		109,18	151,34	75

15	Прилуцький			600	650
16	Ріпкинський				384,16
17	Семенівський			414,45	
18	Сосницький		254,803	430,197	
19	Срібнянський			510	750,97
20	Талалаївський				17,4
21	Чернігівський		511,21		540,2
22	Щорський		373,3		19,5
23	м. Ніжин				
24	м. Прилуки				
25	м. Чернігів				
Всього:		394,31	2996,563	3665,307	5755,07

Таблиця 6.1.3.3. Площа порушених, відпрацьованих та рекультивованих земель по Чернігівській області станом на 01.01.2015р.

Пор. №	Назва району	Площа порушених земель, тис. га	% до загальної площі території району	Площа відпрацьованих земель, тис. га	% до загальної площі території району	Площа рекультивованих земель, тис. га	% до загальної площі території району
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Бахмацький	0,04635	1,45	0,026	0,02	0	0,00
2	Бобровицький	0,101	3,17	0,071	0,05	0	0,00
3	Борзнянський	0,202	6,33	0,186	0,12	0	0,00
4	Варвинський	0,00382	0,006	0,1019	0,17	0	0
5	Городнянський	0,19491	6,11	0,079	0,05	0	0,00
6	Ічнянський	0,0726	0,46	0,029	0,02	0	0,00
7	Козелецький	0,103	3,23	0,1	0,04	0	0,00
8	Коропський	0,31	9,72	0,246	0,19	0	0,00
9	Корюківський	0,085	2,66	0	0,00	0	0,00
10	Куликівський	0,014	0,15	0,002	0,00	0	0,00
11	Менський	0,1151	3,64	0,039	0,028	0	0,00
12	Ніжинський	0,3008	9,43	0,15	0,10	0	0,00
13	Н.Сіверський	0,254	7,96	0,135	0,07	0	0,00
14	Носівський	0,002	0,02	0,001	0,00	0	0
15	Прилуцький	0,16699	5,23	0,072	0,04	0	0,00
16	Ріпкинський	0,10038	3,15	0,054	0,03	0	0,00
17	Семенівський	0,155	4,86	0,053	0,04	0	0,00
18	Сосницький	0,3114	9,76	0,18	0,20	0	0,00
19	Срібнянський	0	0,00	0	0,00	0	0,00
20	Талалаївський	0,07647	1,21	0,059	0,09	0	0

21	Чернігівський	0,3862	12,11	0,158	0,06	0	0,00
22	Щорський	0,13	4,07	0,111	0,09	0	0,00
23	м. Ніжин	0	0,00	0	0,00	0	0,00
24	м. Прилуки	0	0,00	0	0,00	0	0,00
25	м. Чернігів	0,0028	0,36	0	0,00	0	0,00
Всього:		3,134	0,098	1,7617	0,55	0	0

Основним критерієм родючості ґрунтів при всіх її складових, з практичної точки зору, є величина врожаю сільськогосподарських культур, як функції природних і набутих властивостей, зумовлених складною системою ґрунтових процесів, які регулюються цілеспрямованою діяльністю людини. Родючість ґрунту має також важливе природоохоронне значення, збільшуючи цінність земель сільськогосподарського призначення не тільки як об'єктів виробництва, але і як компонентів біосфери. Охорона земельних ресурсів від деградації – одна з найважливіших проблем сучасності. Необхідно уважно стежити за балансом поживних речовин, процесами їхнього перетворення, щоб не зашкодити природному середовищу, не забруднити його і найбільш економно витратити ресурси, відповідно до планового урожаю. Слід пам'ятати, що родючість ґрунту, як безцінний вичерпний важкопоновлювальний ресурс потребує систематичного поповнення використаних речовин. Одним з найефективніших ресурсних засобів підтримання родючості ґрунтів на оптимальному рівні є застосування органічних та мінеральних добрив.

Збереження, відтворення і раціональне використання родючості ґрунтів є основною умовою забезпечення стабільного розвитку агропромислового комплексу і найважливішим джерелом розширення сільськогосподарського виробництва. Від рівня ґрунтової родючості на пряму залежить ріст урожайності і валових зборів сільськогосподарських культур.

6.2 Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси та ґрунти

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси залишаються сільське господарство, промисловість, енергетика, транспорт та оборонна діяльність.

Зокрема, формування потужних аграрних підприємств у сільському господарстві, які орендують масиви орних земель, що налічують десятки тисяч гектарів, веде до максимального спрощення агроландшафтів. Окремі поля, зайняті зерновими культурами, досягають площі багатьох сотень гектарів на яких відсутнє належне невиснажливе чергування сільськогосподарських культур у сівозмінах.

Екологічну стійкість земельних ресурсів характеризує ступінь розораності земель. Найбільш нестійкими в екологічному відношенні є ті

райони, в яких розорані землі значно переважають над умовно стабільними угіддями. Низькостійкими та найбільш вразливими в екологічному відношенні залишаються території південних районів області, зокрема: Носівського, Варвинського, Бахмацького, Срібнянського, Талалаївського, Прилуцького, Ічнянського.

Проблеми відтворення і підвищення родючості ґрунтів не можна вирішувати ізольовано від проблеми ерозії та зсуву ґрунтів. Разом з природними факторами, розвитку ерозійних процесів сприяють висока ступінь розораності території.

З огляду на екологічну доцільність необхідно провести оптимізацію структури ґрунтового покриву лукопасовищних угідь. Ці угіддя традиційно приурочені до менш родючих, відносно ріллі, ґрунтів, які мають певні обмеження щодо використання під польові культури, але цілком придатні для використання трав.

Реалізація запропонованих заходів щодо консервації деградованих, малородючих ґрунтів орних земель та трансформації лукопасовищних угідь дозволить отримати в першому наближенні екологічно оптимізовану структуру земельного фонду.

Оптимізація співвідношення ріллі, сіножатей і пасовищ має велике значення, тому, що це найдешевший спосіб регулювання еколого-економічних взаємозв'язків у природно-антропогенних відносинах.

Законом України «Про охорону земель» окреслено основні напрями охорони земель із метою раціонального використання, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення, захисту від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів та продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного й історико-культурного призначення.

6.3 Охорона земель

З метою забезпечення виконання заходів, направлених на ефективне використання земель, їх охорону і підвищення родючості ґрунтів, відповідно до Закону України «Про охорону земель» розроблена Програма використання та охорони земель Чернігівської області на 2011-2020 роки, яка затверджена рішенням 3 сесії 5 скликання Чернігівської обласної ради від 25.03.2011.

Передбачена Програмою система заходів спрямовується на цілеспрямоване виконання державою та іншими суб'єктами права власності на землю і всіма землекористувачами робіт направлених на здійснення заходів по попередженню і недопущенню проявів водної та вітрової ерозії та пов'язаних з нею екологічної оптимізації структури земельних угідь, збереженню природи регіону, поліпшенню фізико-хімічних і фізичних властивостей ґрунтового покриву, запобіганню забруднення земель та сільськогосподарської продукції, встановлення механізму економічного стимулювання власників землі і землекористувачів, визначення обсягів робіт, джерел фінансування, а також ефективності здійснюваних заходів.

Заходи Програми розробляються на землі усіх категорій, де існує небезпека виникнення або мають місце появи ерозії та інші несприятливі природні і антропогенні процеси, що спричиняють деградацію ґрунтів, пов'язану з ерозією і дефляцією. Пріоритетно обґрунтовуються заходи на землях сільськогосподарського призначення.

Програма ґрунтується на аналізі сучасного стану земельних ресурсів області і визначає обсяги та ефективність необхідних заходів в питаннях захисту земель від ерозії з врахуванням існуючих наукових рекомендацій.

6.3.1 Практичні заходи

Систематичне сільськогосподарське використання земельного фонду області потребує постійного контролю за станом його родючості, реакцією та сольовим режимом ґрунтового середовища, а також рівнем забруднення важкими металами, радіонуклідами, стійкими пестицидами та іншими токсикантами. Це виконує Чернігівська філія державної установи “Держґрунтоохорона” шляхом проведення агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення.

Вміст у ґрунті в оптимальній кількості гумусу і органічної речовини є основою для високого рівня його родючості і продуктивності та екологічної стійкості ґрунтових екосистем.

Згідно з розрахунками для підтримання бездефіцитного балансу гумусу необхідно щорічно вносити на гектар орних земель в зоні Полісся 10-11 тонн органічних добрив, в перехідній – 8-9, в Лісостепу – 7-8 тонн. Задовольнити цю потребу лише за рахунок застосування гною неможливо, тому передбачається значно розширити видобуток і внесення торфу,

збільшити обсяги використання соломи та іншої побічної продукції рослинництва, розширити посіви сидератів, багаторічних трав, особливо бобових.

Використання гною як відходу тваринницької галузі в якості добрива є способом його утилізації і значним джерелом органічної речовини в ґрунті.

У вісімдесятих роках за рахунок органічних добрив до ґрунту надходило 35-45% елементів живлення.

Основне органічне добриво – гній, в одній тонні якого міститься 9-12 кг поживних речовин, з них 4-5 кг азоту, 1-2 кг фосфору і 4-5 кг калію. Скорочення поголів'я тварин обумовило зниження обсягів отримання гною, до того ж значна частина його втрачається.

Для підвищення ефективності гною необхідно додатково розширити обсяги його виробництва за рахунок збільшення використання підстилкових матеріалів, зменшення його втрат, підвищення якості гною шляхом зберігання в гноєсховищах та великих правильно сформованих буртах, дотримання технології застосування його (рівномірність внесення, раціоналізація доз, своєчасність заробки в ґрунт, врахування пріоритетності культур та окупності добрива тощо).

Як у великотоварних господарствах, так і в фермерських та підсобних слід підвищити увагу до використання безпідстилкового гною, гноївки, сечі тварин, пташиного посліду.

Важливим заходом підвищення родючості ґрунтів, особливо на віддалених полях, є застосування сидеральних культур, що не потребує значних транспортних витрат. Використання сидератів на площі до 10% ріллі дає змогу удобрити віддалені поля при зниженні витрат у 1,5 рази. Взагалі сидерація практично обов'язкова на легких ґрунтах і є важливим додатковим резервом на ґрунтах більш важких. З приораними 200-350 ц зеленої маси у ґрунт надходить 120-220 кг/га загального азоту, що рівноцінно 30-40 т/га гною. До переваг сидератів слід також віднести їх здатність знижувати забур'яненість полів та зменшувати кількість патогенних мікроорганізмів. За рахунок сидерації зменшуються непродуктивні втрати вологи та поживних речовин внаслідок зниження інтенсивності інфільтрації, гальмуються процеси ерозії, підвищується біологічна активність ґрунту.

Для сидерації використовують переважно бобові культури: багаторічний і однорічний люпин, буркун, сераделу. Певні переваги мають озимий та ярий ріпак, олійна редька, як культури з досить невеликою нормою висіву. Доцільне також використання посівів райграсу, озимого жита, особливо на кислих бідних ґрунтах. Сидерацію застосовують, головним чином, у вигляді підсівної або післяжнивної культури.

Важливим джерелом поповнення вмісту органічної речовини у ґрунті є солома. Коефіцієнт гуміфікації її в 1,5-2, а іноді і в кілька разів більший, ніж у зеленоукісних решток. Але солома злакових культур містить лише 0,5% азоту, в той час як мікроорганізмам необхідно 1,5-2,0%

азоту загальної маси рослинних решток, тому вони вбирають його з ґрунту, що несприятливо впливає на живлення більшості наступних культур. Цьому запобігають внесенням при заробці 1 т соломи азоту мінеральних добрив з розрахунку 7-10 кг або рідкого гною, сечівки – 6-8 т.

При внесенні на 1 гектар до 4 тонн соломи у ґрунт надходить: органічної речовини – 3200 кг, азоту – 14-22, фосфору – 3-7, калію – 22-55, кальцію – 9-37, магнію – 2-7 кг. Ґрунт поповнюється також мікроелементами.

Солому вносять заздалегідь, залишаючи на полі після комбайнування, спочатку подрібнюють і загортають її лушпильниками, а через місяць заорюють. Затримування соломи на поверхні ґрунту сприяє її швидкому розкладу і вимиванню з неї фітотоксичних речовин. Вітчизняною та зарубіжною практикою встановлено, що ефективність застосування соломи, як органічного добрива, складає до 8 грн. на 1 грн. витрат. В зв'язку з викладеним, спалювання соломи – це неприпустима річ. Це пряме знищення органічної речовини – акумульованої енергії сонця, знищення поряд із шкідливою і корисною мікробіоти, забруднення довкілля.

У нинішніх умовах дефіцит органічних добрив може бути скорочений за рахунок пріорювання стерні, повного використання на добрива побічної продукції рослинництва (гички буряків, стебел кукурудзи та ін.).

Травосіяння, як фактор збереження родючості ґрунту відомий високоефективний захід.

Розширення посівів багаторічних трав дозволить накопичувати щорічно на кожному гектарі до 800-1000 кг гумусу. Після дворічного їх використання в ґрунті залишається 4-5 т/га корених і поживних залишків, що еквівалентно одноразовому внесенню гною в дозі 15 т/га. Підраховано, що вартість 1 кг азоту, одержаного на посівах бобових трав у 8 разів нижча від азоту промислового виробництва.

При оптимізації структури посівів в зоні Полісся передбачається збільшити площі багаторічних трав до 35-40%, серед них бобових – до 60%, в структурі зернових мати 15% зернобобових. Це сприятиме відтворенню родючості ґрунтів, зменшить залежність рослинництва від промислових форм добрив.

Поряд з органічними добривами на відтворення родючості і підвищення продуктивності ґрунтів в значній мірі впливають мінеральні добрива. За багатьма науковими і виробничими даними їх вклад у приріст урожайності перевищує 50%. На даний час лише за допомогою туків можна сформувавши додатній баланс поживних речовин в землеробстві. Проте в сучасних складних економічних умовах господарювання на селі, при існуванні значного диспаритету цін на продукцію промисловості і сільського господарства, використання мінеральних добрив має базуватись на реальному економічному ефекті.

Важливим фактором у підвищенні родючості ґрунтів області є хімічна меліорація. Згідно з матеріалами агрохімічного обстеження їй підлягає більше 533 тис. га кислих ґрунтів. Проведення меліорації сприятиме поліпшенню фізичних і фізико-хімічних властивостей ґрунтів, забезпеченню рослин кальцієм і магнієм, активізації мікробіологічних процесів, підвищенню ефективності мінеральних добрив на 20% та продуктивності сівозміни на 6-8 ц/га зернових одиниць.

В останні роки через відсутність фінансування як з державного та місцевого бюджетів, так і за кошти господарств, хімічна меліорація практично припинена, що має негативні економічні та екологічні наслідки. Щорічний недобір продукції рослинництва в перерахунку на зерно становить біля 100-120 тис. т.

В умовах області для вапнування кислих ґрунтів в зоні Лісостепу доцільно застосовувати відходи цукрового виробництва – дефекат, який містить 70-85% CaCO_3 . Цим можна значно здешевити меліоративні заходи, але запаси дефекату в області майже вичерпані.

В поліських районах в якості хімічного меліоранту можна використовувати крейду Н.-Сіверського родовища, запаси якої сягають 240 млн. т. Незважаючи на помітно вищу вартість вапнування крейдою витрати окуповуються більш високими приростами урожаю: зерна – 2,4-6,2 ц/га, кукурудзи на силос – 160-180 ц/га.

Хімічна меліорація ґрунтів досить витратний захід. Вартість вапнування 1 га доломітовим борошном коливається по районах області від 832 до 1 188 гривень.

6.3.2 Нормативно-правове, фінансове та інституційне забезпечення, міжнародне співробітництво

Потреба в коштах і джерелах фінансування для забезпечення обсягів робіт, передбачених регіональною Програмою, визначена відповідно до чинного законодавства. Основою для розрахунків є Закони України «Про охорону земель», «Про плату за землю», «Про землеустрій». Питомі показники вартості обсягів робіт визначені по нормативах і даних, що фактично склалися.

Фінансування заходів, передбачених Програмою, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету (фінансування Програми «Ліси України»), місцевих бюджетів (кошти від відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва), власників землі і землекористувачів, а також інших джерел, передбачених законом.

Створення лісових насаджень за проектами консервації передбачається за державні бюджетні кошти, передбачені Державною програмою «Ліси України».

За рахунок коштів місцевих бюджетів (кошти від відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва) здійснюється консервація, інвентаризація земель та інші заходи.

Загальна вартість необхідного комплексу робіт по збереженню родючості ґрунтів та розробці відповідних проектів щодо їх проведення та забезпечення авторського нагляду складає 8025336 тис. грн., за рахунок державного бюджету – 889543 тис. грн., за рахунок коштів, що надходять в порядку відшкодування втрат від сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва на рахунок обласної ради – 10850 тис. грн., за рахунок коштів, що надходять в порядку відшкодування втрат від сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва на рахунки місцевих рад – 21 00 тис. грн., за рахунок коштів власників землі та землекористувачів – 7103343 тис. грн. (у цінах 2010 року). Зазначені в програмі об'єми комплексу робіт по використанню, охороні та поліпшенню земель визначені у мінімальних обсягах до їх потреби.

У 2014 році підприємства Чернігівщини наростили обсяги зовнішньої торгівлі товарами у порівнянні з 2010 роком у 1,7 разів (до 1228,2 млн. дол. США) за рахунок збільшення експорту товарів у 2,2 рази та імпорту в 1,4 рази.

Відбулись зміни і в структурі основних експортних товарних груп. Суттєво наростила питому вагу товарна група «Зернові культури» – з 7,6% до 29,3%.

7. НАДРА

7.1 Мінерально-сировинна база

Державним балансом запасів корисних копалин, за останніми даними, на території області нараховано 258 родовищ з 6 видами корисних копалин. Розробляється 45 родовищ.

7.1.1 Стан та використання мінерально-сировинної бази

Запаси торфу підраховані на 94 родовищах, з яких розробляється 9.

Сировинна база промисловості будівельних матеріалів спирається на 122 родовища і 3 об'єкта обліку з 7 видів різноманітних корисних копалин, з яких до розробки було залучено 13 родовищ.

На території області взято на облік балансові експлуатаційні запаси підземних вод на 34 родовищах, які включають 3 ділянки мінеральних підземних вод та 31 ділянку питні та технічні підземні води.

7.2 Система моніторингу геологічного середовища

Вся територія Чернігівської області у гідрогеологічному відношенні знаходиться в межах Дніпровського артезіанського басейну. Експлуатаційні запаси підземних вод по водоносних горизонтах і комплексах у відкладах приурочені до осадових відкладів четвертинних, олігоцен - пліоценових, еоценових, верхньо - крейдяних, крейдових сеноман - келовейських, юрських .

Усі водоносні горизонти підземних вод є водними об'єктами загальнодержавного значення. Чернігівська область забезпечена підземними водними ресурсами в достатній мірі.

7.2.1 Підземні води: ресурси, використання, якість

Води підземних горизонтів використовуються на виробничі та господарсько-побутові потреби, вони розвідані на 29 ділянках.

Питне забезпечення населення здійснюється тільки підземними водами.

Прогнозні ресурси підземних вод Чернігівської області становлять 3,038 км³/рік, що становить близько 15% загального об'єму підземних вод України (табл. 7.2.1.1, 7.2.1.2).

Табл. 7.2.1.1 Прогнозні ресурси підземних вод питного призначення, зосереджених в річкових басейнах Чернігівської області

Басейн річки	Прогнозні ресурси, км ³ /рік			Експлуатаційні запаси, км ³ /рік
	Всього	В тому числі :		
		пов'язані з поверхневим стоком	не пов'язані з поверхневим стоком	
Дніпро всього:	3,038	0,486	2,552	0,233
в т.ч. Десна	1,600	0,256	1,344	0,130
Сож	0,015	0,002	0,013	-
Судость	0,007	0,001	0,006	-
Сейм	0,048	0,008	0,040	-
Снов	0,258	0,041	0,217	0,011
Остер	0,586	0,094	0,492	0,029
Трубіж	0,003	0,0005	0,0025	-
Супой	0,017	0,003	0,014	-
Удай	0,383	0,061	0,322	0,052
Ромен	0,037	0,006	0,031	-
р.Дніпро від р.Сож до початку Київського водосховища	0,084	0,013	0,071	0,011

Табл. 7.2.1.2. Прогнозні ресурси підземних вод питного призначення, зосереджених в адміністративних районах Чернігівської області

Адміністративні райони	Прогнозні ресурси, км ³ /рік			Експлуатаційні запаси, км ³ /рік
	Всього	В тому числі		
		Пов'язані з поверхневим стоком	Не пов'язані з поверхневим стоком	
Бахмацький	0,210	0,010	0,200	0,0087
Бобровицький	0,033	0,019	0,014	
Борзнянський	0,348	0,030	0,318	
Варвинський	0,032	-	0,032	
Городнянський	0,110	-	0,110	0,0031
Ічнянський	0,149	0,011	0,138	
Козелецький	0,277	0,073	0,204	0,0033
Коропський	0,012	-	0,012	
Корюківський	0,026	-	0,026	
Куликівський	0,175	0,012	0,163	
Менський	0,310	0,031	0,279	
Ніжинський	0,164	0,029	0,135	0,0256
Н.-Сіверський	0,036	-	0,036	0,0036
Носівський	0,182	0,007	0,175	
Прилуцький	0,160	0,026	0,134	0,0517
Ріпкинський	0,143	0,055	0,088	0,0112
Семенівський	0,060	-	0,060	
Сосницький	0,030	-	0,030	
Срібнянський	0,035	-	0,035	
Талалаївський	0,054	-	0,054	
Чернігівський	0,394	0,022	0,372	0,0734
Щорський	0,098	0,084	0,014	0,0076
м. Чернігів	-	-	-	
Всього:	3,038	0,409	2,629	0,188

Підземні води є основним джерелом для забезпечення питних потреб населення, харчової та переробної промисловості і сільгосподопостачання.

В області експлуатується 10 родовищ прісних підземних вод: Бахмацьке, Городнянське, Козелецьке, Крехаївське 1, Ніжинське, Новгород-Сіверське, Прилуцьке, Славутицьке, Чернігівське, Щорське.

В області використовуються такі водоносні горизонти:

- Четвертинний;
- Харківський;
- Бучацький;
- Верхньокрейдяний;
- Нижньокрейдяний.

Четвертинний горизонт використовується повсюди. Забір води, в основному, проводиться шахтними колодзями, рідше – трубчатими.

Харківський і бучацький горизонти можуть бути пов'язані між собою.

Якість води з верхньокрейдяного і нижньокрейдяного горизонтів відповідає вимогам ДСанПіН 2.2.4-171-10. Але в останні роки у верхньокрейдяному виявлені нітрати, які приблизно в 2 рази перевищують нормативні вимоги.

У 2014 році забір підземних вод із артезіанських свердловин становив 48,4 млн. м³.

В області, згідно ліцензій, експлуатується одне родовище мінеральної води: Менське – 1 свердловина, власником якої є санаторій «Остреч» Менського району, 1 свердловина- власник ТОВ «Нептун». Родовище Березнянське – 2 свердловини, власник – ПАТ «САН ІнБев Україна» (Чернігівське відділення), не експлуатується.

7.2.2 Екзогенні геологічні процеси

Незбалансована та безсистемна господарська діяльність створила реальні передумови для активного розвитку природних екзогенних геологічних процесів, серед яких найбільш руйнівними є зсуви, що розвинені на території області разом з переробкою берегів річок, ерозією на схилах балок.

Залучення територій з розвитком природних екзогенних геологічних процесів до сфери господарської діяльності призводить до неминучих змін навколишнього середовища, що супроводжуються техногенним посиленням природного перебігу процесів. Безпека життєдіяльності населення та численних господарських об'єктів у районах розвитку небезпечних природних і природно-техногенних процесів є однією з основних соціально-екологічних проблем сьогодення.

Так, у 2014 році найбільшу небезпеку для об'єктів економіки та життєдіяльності людей становили зсуви та руйнування берегів. Ситуація ускладнюється відсутністю фінансування робіт із захисту сільських

населених пунктів та сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод, населених пунктів від негативної дії зсувних процесів та берегоукріплювальних робіт (табл. 7.2.2.1). Ситуація ускладнюється обмеженістю фінансування робіт із захисту сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод, населених пунктів від негативної дії зсувних процесів та берегоукріплювальних робіт.

Таблиця 7.2.2.1 Поширення екзогенних геологічних процесів (ЕГП)

Пор. №	Вид (ЕГП)	Площа поширення, км ²	Кількість проявів, од.	% ураженості регіону
1.	Розповсюдження зсувів	0,027	9	
2.	Поширення карсту	31810	2313**	99,71
3.	Поширення підтоплення (з глибиною залягання ґрунтових вод тільки в інтервалі 0-3,0 м)	146	36*	0,005
4.	Лесові ґрунти, здатні до просідання	12410		38,9

* у випадку прояву процесу підтоплення об'єктом є населений пункт,

** прояву карстового процесу – поверхневі карстопрояви

На території області зсуви мають розвиток на крутих берегах і крутих схилах долин річок Десна, Дніпро, Удай, їх притоках, а також в ярах і балках.

Адміністративно ці території відносяться до Коропського, Новгород-Сіверського, Прилуцького, Срібнянського районів та м. Чернігова.

25 населеним пунктам області в цих районах загрожують зсувні процеси. Загальна площа таких земель складає 17,67 кв. км.

Кількість зсувонебезпечних ділянок щороку змінюється внаслідок ліквідації (зрізання, зчищення) або появи на тілі раніше закартованих дрібніших молодих зсувів та їхньої активізації.

Таблиця 7.2.2.2 Перелік зсувонебезпечних територій в Чернігівській області

Адреса	Ураженість території зсувами, кв. км	Кількість зсувів, од.	Кількість населених пунктів у зонах зсувів, од.
м. Чернігів	3,37	14	1
Коропський район	1,2	8	4
Н.-Сіверський район	5,7	9	5
Прилуцький район	2,7	9	6
Срібнянський район	4,7	9	9
Всього:	17,67	49	25

Активізація зсувів відбувається під впливом природних та антропогенних факторів. Вплив господарської діяльності на розвиток цього процесу пов'язаний з додатковим навантаженням на схили під час

будівельних робіт, додатковим обводненням зсувонебезпечних територій витоками води з водних споруд та комунікацій тощо.

Зростання активності прояву зсувного процесу також тісно пов'язане з режимом атмосферних опадів та температур, змінами положення рівнів ґрунтових вод тощо. Основними природними чинниками зсувних процесів є - метеорологічні та гідрологічні, дію яких можна суттєво зменшити шляхом застосування пасивних та активних засобів інженерного захисту: зниження ерозійної та абразійної дії вод, перепланування поверхні та дренажування схилів, закріплення схилів рослинністю, технічна меліорація ґрунтів та регулювання поверхневого стоку на схилах.

Основними природними чинниками зсувних процесів є - метеорологічні та гідрологічні, дію яких можна суттєво зменшити шляхом застосування пасивних та активних засобів інженерного захисту: зниження ерозійної та абразійної дії вод, перепланування поверхні та дренажування схилів, закріплення схилів рослинністю, технічна меліорація ґрунтів та регулювання поверхневого стоку на схилах.

Осередкового впливу на розвиток зсувів при сільськогосподарській діяльності можна уникнути зменшенням замулення поверхневих водостоків та недопущенням змін рельєфу шляхом засипання ярів та балок, розорювання зсувонебезпечних схилів та вирубування лісів.

Протягом 2014 року кошти на здійснення протиерозійних та протизсувних заходів не виділялись.

При сучасному рівні функціонування економіки та у зв'язку зі складною екологічною ситуацією, для попередження та уникнення загроз надзвичайних ситуацій від геологічних чинників потрібно:

- забезпечити належне фінансування та реалізацію затверджених програм природоохоронного спрямування;
- удосконалити існуючу систему моніторингу підтоплення земель та зсувонебезпечних територій;
- удосконалити механізм регулювання та контролю за впровадженням господарської діяльності на зсувонебезпечних територіях;
- здійснити економічно та екологічно обґрунтовані протизсувні заходи до початку господарського освоєння зсувонебезпечних територій;
- здійснити аналіз ефективності використання зрошувальних земель та окремих зрошувальних систем та визначити доцільність їх подальшої експлуатації у наявному стані;
- забезпечити соціальний захист населення, що проживає на критично підтоплених територіях.

Осередкового впливу на розвиток зсувів при сільськогосподарській діяльності можна уникнути зменшенням замулення поверхневих водостоків та недопущенням змін рельєфу шляхом засипання ярів та балок, розорювання зсувонебезпечних схилів та вирубування лісів.

На території Чернігівської області спостерігається як природне, так і техногенне підтоплення земель.

За багаторічними спостереженнями постійного природного та техногенного походження зазнають 36 сільських населених пунктів на загальній площі біля 150 км².

Ділянки природного підтоплення земель в області розташовані в основному в межах заплав р.Дніпро (Чернігівський район), р.Десна (Сосницький район), р. Сейм (Бахмацький та Борзнянський райони), р.Снов (Щорський та Городнянський райони) та на територіях з природними пониженнями рельєфу.

Основними причинами техногенного підтоплення в населених пунктах області є:

- порушення умов стоку поверхневих вод різними видами будівництва, інженерними спорудами і комунікаціями, які знаходяться в зоні можливого підтоплення;

- незадовільний стан та ліквідація природних дренажних систем, ярів, балок та вибалків, тимчасових водотоків в зв'язку з будівництвом на них ставків і водоймищ, які створюють підпір води і погіршують умови підземного стоку, що призводить до підвищення рівня ґрунтових вод і зумовлює підтоплення прилеглої до них території;

- незадовільний стан мереж водопостачання та каналізації, відсутність центральних систем водовідводу на забудованих та освоєваних територіях;

- незадовільний стан осушувальних систем;

- припинення експлуатації неглибоких водоносних горизонтів, високий рівень техногенного навантаження, що викликаний міською забудовою;

- зменшення дренажної здатності русел річок через їх замулення.

В останні роки значна частина заплавних низинних територій річки Десна, що належать до зон можливого затоплення, забудована міськими і сільськими поселеннями, дачними будівлями, інженерними спорудами і комунікаціями. На забудованих та освоєваних територіях не здійснюються заходи щодо запобігання розвитку процесів підтоплення. Інженерних споруд та захисних дамб для ефективного запобігання затоплення територій внаслідок повеней на річці Десна в області майже немає.

На території Чернігівської області до об'єктів господарювання, які знаходяться в зоні можливого підтоплення, відносяться очисні споруди, які належать підприємствам житлово-комунального господарства та іншим організаціям.

Згідно з довгостроковим прогнозом циклічності природної водності очікується подальше підвищення рівня ґрунтових вод, що триватиме до 2035 року. Це ще більше погіршить ситуацію в області, особливо на територіях з техногенним підтопленням, що має невідворотний постійний характер.

З метою захисту сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь Чернігівської області від шкідливої дії вод протягом 2013 року в рамках виконання Регіональної цільової програми розвитку водного господарства Чернігівської області на період до 2021 року та плану виконання природоохоронних заходів по напрямках та об'єктах, що фінансуються із державного бюджету, затвердженого Держводагенством України, Деснянським басейновим управлінням водних ресурсів за участю водогосподарських організацій в області протягом 2014 року проводились заходи із захисту сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь.

7.3 Геологічний контроль за вивченням та використанням надр

Державний геологічний контроль за веденням робіт по геологічному вивченню та використанню надр України здійснюється Мінприроди та його органами на місцях.

Органами державного геологічного контролю є: Головне управління державного геологічного контролю за веденням робіт по геологічному вивченню та використанню надр що утворено в структурі Мінприроди, територіальні інспекції за веденням робіт по геологічному вивченню та використанню надр.

Збір, аналіз, узагальнення та надання геологічної інформації забезпечується ДНВП Державним інформаційним геологічним фондом України «ГЕОІНФОРМ УКРАЇНИ».

7.4. Дозвільна діяльність у сфері використання надр

Згідно діючого законодавства: Кодексу України «Про Надра» та чинного «Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами» передбачено отримання спеціальних дозволів на будь-який вид користування надрами, в тому числі розробку корисних копалин, геологічне вивчення чи дослідно-промислову розробку. Документи для отримання спеціальних дозволів погоджуються з органами Мінприроди України.

Інформація про використання надр на території Чернігівської області наведена у додатку 3 табл. 7.4.1.

8. ВІДХОДИ

8.1. Структура утворення та накопичення відходів

Серед низки екологічних проблем, які мають місце в області, особливо гостро стоїть проблема поводження з відходами, які є одним з найбільших забруднювачів навколишнього середовища та негативно впливають на всі його компоненти. Ситуація ускладнюється і тим, що зберігається значний розрив між обсягами накопичених відходів і обсягами їх знешкодження та використання.

Враховуючи природні та економічні фактори, основну складову в загальній масі відходів, що утворюються в області, займають тверді побутові відходи та виробничі відходи 4 класу небезпеки, які, в основному, видаляються на полігони, сміттєзвалища, накопичувачі тощо.

Напрямки поводження з відходами розподілено наступним чином:

- на полігонах та сміттєзвалищах видалено біля 396,3 тис. тонн відходів (за даними статзвітності);
- на підприємствах утворюється біля 0,8 тис. тонн промислових токсичних відходів I-III класів небезпеки, з них - частина утилізується на існуючих установках, інші – передаються для знешкодження на відповідних потужностях за межі області, незначна кількість розміщується на власних об'єктах видалення (підрозділи ПАТ «Укрнафта»);

Динаміка утворення відходів представлена в таблиці 8.1.1.

Табл. 8.1.1 Показники утворення відходів на території Чернігівської області в динаміці за 2010-2014 роки

№ з/п	Показник	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік
1	Обсяги утворення відходів:					
	Промислові (у т.ч. гірничопромислові) відходи, т	148224,0	489400,0	**	**	**
	Відходи за формою 14-МТП (номенклатура з 57 видів), т	**	**	**	**	**
	Небезпечні (токсичні) відходи (за формою звітності № 1 – небезпечні відходи, т	3500,0	2491,3	1012,6	804,547	800,0
	Відходи житлово-комунального господарства, тис. м ³	886,766	796,8	**	977,5	1441,5
	Загальна кількість відходів, т	373415,5	489599,2	740579,6	674700,0	848300,0
2	Інтенсивність утворення відходів:					
	Загальна кількість	**	**	**	**	**

№ з/п	Показник	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік
	відходів на одиницю ВРП, кг/ 1 млн. грн.					
	Утворення небезпечних (токсичних) відходів I-III класів небезпеки на одиницю ВРП, кг/ 1 млн. грн.	**	**	**	**	**
	Утворення твердих побутових відходів на особу, м ³ / на 1 чол.	0,807	0,728	-	0,912	1,385

** - Статистичне спостереження за формою № 14-МТП (звіт про утворення, використання і поставку вторинної сировини і відходів виробництва) починаючи з 2010 року в органах статистики не розроблялось.

Значний негативний вплив на об'єкти довкілля області здійснюють: промислові токсичні відходи, відходи які утворилися в результаті реформування аграрного сектору економіки - непридатні та заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин, накопичені обсяги золи КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова» та тверді побутові відходи. Знижують рівень екологічної безпеки області насамперед не значні обсяги відходів, що накопичені, а стан тих місць де вони зберігаються.

Серед різних видів відходів, які утворюються в процесі господарської діяльності, найбільшу небезпеку для довкілля і здоров'я населення становлять токсичні промислові відходи, що мають в своєму складі фізіологічно активні речовини, які викликають токсичний ефект. Токсичність – міра несумісництва речовини з життям, обернено пропорційна смертельній дозі чи концентрації. Небезпечні хімічні речовини за рахунок наявності небезпечних складників можуть викликати отруєння організму людини та забруднення навколишнього природного середовища. Сам по собі ефект небезпечної дії речовини є наслідком взаємодії між хімічними, фізико-хімічними властивостями та медико-біологічним станом організму на момент контакту з речовиною.

Протягом 2014 року на 761 підприємстві області утворилось 800,000 тонн відходів I-III класів небезпеки.

Інформація щодо обсягів накопичення небезпечних відходів I-III класів небезпеки, станом на 01.01.2015 р., представлена в таблиці 8.1.2.

Табл. 8.1.2 Обсяги накопичення відходів на території Чернігівської області (станом на 01.01.2015 р.)

Пор. №	Показник	Одиниця виміру	Кількість	Примітка
1	Суб'єкти підприємницької діяльності, виробнича діяльність яких пов'язана з утворенням небезпечних відходів	од.	311	Суб'єкти підприємницької діяльності, виробнича діяльність яких пов'язана з утворенням відходів I-III класів небезпеки
2	Накопичено відходів у тому числі:	т	314,6	
3	відходи 1 класу небезпеки	т	–	
4	відходи 2 класу небезпеки	т	–	
5	відходи 3 класу небезпеки	т	314,6	

Тверді побутові відходи (ТПВ), що утворюються в області, складаються на полігонах та сміттєзвалищах. Станом на 01.01.2015р. в обласний реєстр мість видалення відходів внесено 14 полігонів та 392 сміттєзвалища. Вказані об'єкти займають площу понад 475 га.

За даними статистики, щорічно кількість відходів, які розміщуються на сміттєзвалищах області, становить більше 396,3 тис.тонн.

Інформація про стан полігонів та звалищ твердих побутових відходів на території області, які занесено в обласний реєстр місць видалення відходів, та обсяги розміщених відходів представлена в таблиці 8.1.3.

Табл. 8.1.3 Інформація про стан полігонів та звалищ твердих побутових відходів які внесені до обласного реєстру місць видалення відходів

№ п/п	Назва одиниці адміністративно-територіального устрою регіону (район)	Кількість полігонів та звалищ	Площа зайнята полігонами та звалищами, га
1.	м. Ніжин	1	15,0
2.	м. Прилуки	1	12,5656
3.	м. Чернігів	1	23,8842
4.	Бахмацький	3	11,2
5.	Бобровицький	24	32,5
6.	Борзнянський	38	45,25
7.	Варвинський	11	3,57
8.	Городнянський	61	61,52
9.	Ічнянський	38	44,75
10.	Козелецький	2	25,8
11.	Коропський	27	24,345
12.	Корюківський	22	26,8
13.	Куликівський	1	0,4
14.	Менський	3	8,6266
15.	Ніжинський	9	6,85
16.	Новгород –Сіверський	7	11,78
17.	Носівський	9	8,27

18.	Прилуцький	14	10,3
19.	Ріпкинський	30	41,2
20.	Семенівський	1	1,5
21.	Сосницький	1	3,9
22.	Срібнянський	0	0
23.	Талалаївський	12	9,598
24.	Чернігівський	55	25,3
25.	Щорський	35	20,08
	Разом:	406	474,9894

Слід зазначити, що система обліку твердих побутових відходів не відтворює реальної картини щодо фактичної кількості утворення відходів. Метрологічний облік відходів (зважування) забезпечується лише в м.Ніжин. Облік відходів, які потрапляють на інші полігони ТПВ проводиться візуально лише в одиницях об'єму, що в перерахунку на одиниці маси не відтворює реальну картину обсягів відходів, які розміщуються на об'єктах. На сміттєзвалищах сільських територіальних громад облік взагалі не ведеться. Тому, наявні дані щодо обліку відходів на полігонах ТПВ та сміттєзвалищах мають індикативний характер і не відтворюють реальну картину утворення та накопичення відходів.

8.2 Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)

В області практично вирішена проблема поведження з промисловими відходами I-III класів небезпеки. Вжиття організаційних та адміністративних заходів дало змогу виключити їх розміщення в навколишньому природному середовищі – частина утилізується на існуючих установках, інші – передаються для знешкодження на відповідних потужностях за межі області.

В зв'язку з неповним охопленням власників відходів статистичним спостереженням за формою №1- відходи, отримані дані не відповідають фактичним обсягам утворених відходів і не відображають реальну картину щодо операцій з відходами.

Динаміка поведження з небезпечними відходами I-III класів небезпеки представлена в таблиці 8.2.1.

Табл. 8.2.1 Основні показники поведження з відходами I – III класів небезпеки (тис. тонн)

Пор. №	Показники	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік
1	Утворилося	3,5	2,448	1,0	0,8	0,8
2	Одержано відходів із сторони	0,3	0,128	0,2	0,1	0,0
3	у тому числі з інших країн	–	–	–	–	–
4	Утилізовано(оброблено,перероблено)	1,0	0,162	0,4	0,3	0,2

Пор. №	Показники	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік
5	Знешкоджено (знищено)	0,0	0,026	0,0	0,0	-
6	у тому числі спалено	0,0	0,0259	0,0	0,0	-
7	Направлено в сховища організованого складування (поховання)	0,1	2,775	0,0	0,1	0,0
8	Передано іншим підприємствам	3,0	-	1,1	2,1	0,4
9	у тому числі іншим країнам	0,1	-	-	-	-
10	Направлено в місця неорганізованого складування за межі підприємств	-	-	-	-	-
11	Втрати відходів внаслідок витікання, випаровування, пожеж, крадіжок	-	-	-	-	-
12	Наявність на кінець року у сховищах організованого складування та на території підприємств	3,6	2,49	2,4	0,9	0,3

В м. Чернігові розміщення рідких токсичних відходів, в минулих роках, проводилося в ставку-накопичувачі, збудованому в 1991 році з частковим забезпеченням природоохоронних вимог. За попередній період, на ставках, які виведені з експлуатації, з 1985 року накопичено відходів близько 130 тис. м³. Санітарно-захисна зона (3000 метрів) об'єкту не витримана.

Дослідженнями впливу ставок на навколишнє природне середовище зафіксовано розширення ореолу забруднення ґрунтових вод, забруднення атмосферного повітря продуктами випаровування, забруднення ґрунтів прилеглих територій важкими металами. Ставки негативно впливають на всі компоненти навколишнього природного середовища і підлягають закриттю і рекультивації. З липня 2005 року експлуатація об'єкту припинена. На даний час відходи в ставках-накопичувачах не розміщуються, але негативний вплив об'єкта на довкілля залишається.

Не вдалося вирішити питання системного використання золи КЕП «Чернігівська ТЕЦ» в будівельній галузі. Також не ведеться пошук інших напрямків її використання, що значно зменшило б навантаження на об'єкти довкілля.

Негативним чинником діяльності підприємства є значні обсяги утворення золи від спалювання вугілля, якої щорічно утворюється більше 100 тис. тонн (в 2014 році утворено золи 101228,600 тонн).

Для розміщення основних виробничих відходів – вугільної золи та шлаку КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ «Фірма «ТехНова» використовується золовідвал №1, розташований у II поясі санітарно захисної зони р.Десна на відстані 1 км від підприємства. При допомозі гідравлічної системи відбувається золо та шлаковидалення. Золовідвал №1 займає площу 36 га і поділений на 7 секцій з висотою дамб 8,5-10 метрів. Проектна потужність золовідвала, який експлуатується з 1961

року, згідно проекту, розробленого проектним інститутом «Променергопроект» складає 1851 тис.тонн. На території золовідвалу №1 розташований шламонакопичувач, площа якого складає 1 га та 2 шлаконакопичувачі.

В 2002 році ВАТ «Інститут «Чернігівводпроект» розроблено проект «Золонакопичувач № 2 КЕП «Чернігівська ТЕЦ». Згідно проекту потужність золонакопичувача № 2 складає 900,85 тис.тонн золи.

На сьогоднішній день резерв вільних площ золонакопичувача №2 вичерпано.

У зв'язку з тим, що золонакопичувач № 2 заповнений, розпорядженням Чернігівської РДА від 25.02.2011 р. № 99 затверджено містобудівні умови і обмеження забудови земельної ділянки по об'єкту

«Будівництво золонакопичувача №3» на території Киїнської сільської ради Чернігівського району. Місткість золонакопичувача запланована в межах 1512 тис.тонн, орієнтовно термін експлуатації визначено 8,4 роки.

Станом на 01.01.2015 р. накопичено 3017121,5 тонн золи.

За результатами вишукувань проведених фахівцями Українського наукового гігієнічного центру, зола Чернігівської ТЕЦ може використовуватись для виробництва будівельних матеріалів. Незважаючи на неодноразові звернення до керівництва підприємства, Чернігівського міськвиконкому, який залишається власником об'єкту, не вдалося вирішити питання системного використання золи в будівельній галузі. Також не ведеться пошук інших напрямків її використання, що значно зменшило б навантаження на об'єкти довкілля.

При існуючих темпах спалювання вугілля та відсутності альтернативних джерел палива, питання необхідності виділення додаткових земельних ділянок для складування золи буде постійно поставати перед органами виконавчої влади та місцевого самоврядування відповідних територій.

Проблеми в сфері поводження з твердими побутовими відходами на території області дійсно досягли свого найвищого рівня загострення. Стан місць видалення твердих побутових відходів становить реальну небезпеку для довкілля та населення, що проживає на прилеглих територіях. На більшості їх відсутні спеціальні природоохоронні споруди та системи екологічного моніторингу, не визначені технологічні карти, накопичення сміття проводиться безсистемно, ущільнення та присипка ґрунтом здійснюється не своєчасно або взагалі не проводиться, не ведеться облік відходів, не відновлюється або відсутнє обвалування, прилегла територія засмічена відходами.

Недостатня кількість та технічний стан спеціалізованої техніки взагалі ставить під загрозу процес сміттєвидалення в більшості районних центрів області. На територіях сільських рад відсутні спеціалізовані підприємства у сфері поводження з побутовими відходами, самі відходи складаються у природних рельєфних утвореннях. Існуюча система

санітарного очищення населених пунктів недосконала, її фрагментарність, роз'єднаність та різнорідність не забезпечує достатнього контролю за санітарним станом територій та операціями поводження з побутовими відходами.

Через відсутність на території області сміттєпереробних та сортувальних комплексів, на полігони та сміттєзвалища потрапляє значна частина відходів, які мають ресурсну цінність і підлягають переробці та утилізації. Основну масу відходів як вторинної сировини складають тара (упаковка) від продуктів харчування та продукції споживання населенням.

Крім того, в області існує проблема, яка на сьогодні не містить вираженого характеру, але через певний час її наслідки будуть становити реальну загрозу як об'єктам довкілля, так і здоров'ю населення прилеглих територій. Суть її полягає в тому, що в результаті життєдіяльності населення утворюються відходи, які містять небезпечні складові, зокрема, відпрацьовані люмінесцентні та енергозберігаючі лампи, відпрацьовані хімічні джерела струму, зіпсована електронна техніка та електричне обладнання, відходи автотранспорту тощо. Враховуючи досягнення науково-технічного прогресу, обсяги побутових відходів, що утворюються у населення та містять небезпечні складові будуть постійно збільшуватись. Вказані групи відходів, в основному, не вилучаються, а вивозяться на полігони та сміттєзвалища за унітарною схемою видалення. При цьому, на даному етапі, не можливо оцінити їх обсяги та наслідки для довкілля.

Органи місцевого самоврядування, за відсутності відповідної інфраструктури щодо збору і переробки таких відходів, та цільового фінансування, не забезпечують вирішення зазначеної проблеми.

Основними причинами такого становища є відсутність коштів у органів місцевого самоврядування, на яких покладена відповідальність за забезпечення цієї ділянки роботи та не в повному обсязі виконання своїх обов'язків визначеними комунальними підприємствами.

Станом на 01.01.2015 р. в обласний реєстр мість видалення відходів внесено 14 полігонів та 392 сміттєзвалища, які займають площу понад 475 га.

За даними статистики, щорічно кількість відходів, які розміщуються на сміттєзвалищах області, становить більше 396,3 тис.тонн.

В області існує нагальна проблема по впровадженню інноваційних технологій в сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема для вирішення проблем поводження з твердими побутовими відходами.

З ряду причин, на даний час система роздільного збору твердих побутових відходів та вилучення їх ресурсно-цінних компонентів на території області не запроваджена. Відходи споживання населенням продукції в тарі (упаковці), в основному, не вилучаються і не переробляються, а потрапляють на полігони та сміттєзвалища, що створює додаткові навантаження на ці об'єкти та зменшує економічний потенціал

територій. Існуючі економічні механізми стимулювання збору та утилізації відходів не сприяють збільшенню обсягів їх переробки.

Тому питання будівництва сміттєпереробних комплексів (хоча б для економічно розвинутих територій) є досить актуальним для регіону, і його вирішення в певній мірі дало б вагомий поштовх для зменшення навантаження на довкілля та підвищення економічного потенціалу відповідних територій.

Найкраща організація системи вилучення ресурсноцінних відходів створена в м. Ніжин, де побудовано 5 пунктів по збору твердих побутових відходів з розсортуванням їх для подальшої переробки та утилізації корисних компонентів. В цих приймальних пунктах проводиться первинне сортування відходів та вилучаються їх корисні компоненти, в основному, склобій, макулатура, поліетилен. У приймальних пунктах встановлено 48 контейнерів для збирання твердих побутових відходів. Крім того за даними КП ВУКГ у місті встановлено ще 10 контейнерів. Місткість контейнерів 0,75 м. На сьогодні експлуатуються пункти двох конструкцій: з в'їздом сміттєвоза всередину будівлі і з прийманням контейнерів з вулиці через розсувні ворота. В цих приймальних пунктах проводиться первинне сортування відходів та вилучаються їх корисні компоненти, в основному, склобій, макулатура, поліетилен. Однак функціонування цих пунктів як осередків роздільного збирання твердих побутових відходів і виділення компонентів, що можуть використовуватися як вторинна сировина є досить незначним. В перспективі планується спорудження ще 5 таких пунктів. В сортувальних пунктах вилучається до 10% ресурсноцінних відходів.

Досвід м. Ніжина впроваджено і в м. Прилуки, але через брак коштів побудовано лише 2 пункти збору відходів. Основна маса відходів населеного пункту збирається за унітарною планово-регулярною системою.

У місті Чернігові функціонує унітарна система збору твердих побутових відходів, яка унеможлиблює вилучення відходів що мають ресурсну цінність безпосередньо на об'єктах їх утворення. Вивезення ТПВ із житлової забудови міста здійснюється комунальними підприємствами за планово-регулярною та планово-побудинковою системами. Крім того, вивезення сміття від прибирання закріплених територій здійснюється власним транспортом утворювачів відходів. У багатоповерховому житловому секторі запроваджено створення мережі контейнерних майданчиків для збору твердих побутових відходів.

На даний час облаштовано 131 такий майданчик, загальна кількість встановлених контейнерів складає 600 шт. При цьому не забезпечується роздільний збір відходів, із складу побутових відходів не вилучаються відходи, які мають ресурсну цінність та небезпечні складові відходів.

В районних центрах області вживаються певні заходи по організації збирання ресурсноцінних відходів, на території громад функціонують пункти прийому вторинної сировини, подекуди визначено

місця розміщення контейнерів для збирання побутових відходів від населення, розробляються регіональні програми поводження з побутовими відходами. Але комплексний підхід у вирішенні проблем не простежується.

У сільських населених пунктах області збиранням побутових відходів та вилученням їх ресурсно-цінних компонентів взагалі не займаються. На територіях громад відсутні спеціалізовані підприємства у сфері поводження з побутовими відходами.

З метою забезпечення переробки відходів, для видалення яких на території області відсутні спеціальні споруди та місця, і які розміщуються на полігонах твердих побутових відходів та сміттєзвалищах, Департамент вважає за необхідне:

- створення системи збору, перевезень, сортування та утилізації побутових відходів з одночасним виробництвом теплової енергії;
- будівництво заводу з переробки пластикових відходів і виготовлення готової продукції;
- санація полігону ТПВ м.Чернігова;
- створення потужностей для утилізації твердих побутових відходів на основі технології газифікації.

Крім того, рішенням виконавчого комітету Чернігівської міської ради від 20 жовтня 2009 року № 283 ВАТ «Облтеплокомуненерго» визнано виконавцем проекту «Збір та утилізація звалищного газу на Чернігівському полігоні твердих побутових відходів», яке взяло на себе зобов'язання за власні кошти проводити такі роботи на протязі двадцяти років.

Устаткування системи збирання та утилізації біогазу передбачається розміщувати на 2-х промислових майданчиках: 1-й – на території Чернігівського полігону ТПВ. Загальна площа полігону становить 30,18га, майданчик розміщення технологічного обладнання розташований у південній частині полігону і має розміри 0,09га; 2-й – на території існуючої котельні по вул. Інструментальній, 17, на ділянці площею 0,005га.

Проектом передбачено збір біогазу, який утворюється у зв'язку з проходженням аеробних процесів внаслідок розкладання відходів на полігоні, та утилізація його шляхом спалювання з метою отримання теплової і електричної енергії. Проектна кількість отримання біогазу становить 800м³/год., 6017тис.м³/рік. Склад запроектованих споруд: 1-й пусковий комплекс – свердловини (56шт.) для каптажу біогазу, мережа газового дренажу (2км), магістральні газопроводи (0,6км), установка для вилучення біогазу із свердловин, вузол підготовки біогазу, свіча для факельного спалювання; 2-й пусковий комплекс - установка осушення біогазу, система компресування з охолодженням, транспортний газогін (4,35км), енергетичний комплекс. Технологія використання біогазу:

1. Факельна установка спалювання біогазу. Витрата газу 800м³/год.

2. Використання біогазу в котельні по вул.Інструментальній, 17-а - котел №2 ДКВР-20/13. Максимальна витрата газу 1545м³/год., 4054,76тис.м³/рік.

Проектом передбачається будівництво: підземного газопроводу від полігону вздовж вул.Елеваторна та вул. Любецька до існуючих опор тепломережі; наземного газопроводу по існуючим опорам тепломережі до котельні; ШРП з регуляторами тиску газу.

3.Використання біогазу на енергетичному комплексі, який призначений для покриття потреб котельні в електроенергії. Проектом передбачено будівництво енергетичного комплексу на базі 4-х газотурбінних установок в комплекті з теплоутилізатором відпрацьованих димових газів, електричною потужністю 260кВт/год і тепловою 252кВт/год. Максимальна витрата газу при роботі 4-х турбін становить 260нм³/год, 1926,24тис.нм³/рік. Максимальна витрата води через один модуль 2,5л/год.

На даний час ПАТ «Облтеплокомуненерго» продовжує реалізацію вищезазначеного проекту. На території сміттєзвалища вже проведено роботи по бурінню більше 50 скважин для відбору біогазу.

Загрозу забруднення природних об'єктів, в першу чергу підземних водоносних горизонтів та поверхневих водойм, небезпечними речовинами продовжують створювати накопичені непридатні і заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин.

Станом на 01.01.2015 року на території області існує 53 місць, в яких обліковується 282,5 тонни непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (далі ХЗЗР). Стан 33 складських приміщень незадовільний.

Протягом останніх років, внаслідок здійснення процесів економічної трансформації суспільства, велика кількість непридатних пестицидів перетворилась в безхазяйні відходи, практично залишившись поза доглядом та контролем. Департаментом проводиться постійний супровід бази даних непридатних пестицидів області щодо руху та стану місць їх зберігання, періодично ініціюється проведення інвентаризації отрутохімікатів.

На сьогодні, і з усіх існуючих методів знешкодження непридатних пестицидів, найбільш екологічно ефективним є спалювання в спеціальних високотемпературних печах, обладнаних сучасними системами очищення димового газу та контролю за викидами і небезпечними рештками.

Інформація щодо поводження з непридатними пестицидами в розрізі районів наведена в таблиці 8.2.3.

Об'єкти найбільшої кількості зберігання непридатних отрутохімікатів наведені в таблиці 8.2.4.

Табл. 8.2.3 Поводження з непридатними пестицидами на території Чернігівської області у 2014 році

Пор. №	Район	Перезатарено впродовж року, т	Знешкоджено впродовж року, т	Утворено (виявлено) впродовж року, т	Кількість на кінець року, т
1	Бахмацький	0	0	0,0	0,0
2	Бобровицький	0	0	0,0	0,0
3	Борзнянський	0	0	29,0	29,0
4	Варвинський	0	0	25,5	25,5
5	Городнянський	0	0	0,0	0,0
6	Ічнянський	0	0	45,2	45,2
7	Козелецький	0	0	0,0	0,0
8	Коропський	0	0	0,0	0,0
9	Корюківський	0	0	0,0	0,0
10	Куликівський	0	0	0,0	0,0
11	Менський	0	0	0,0	0,0
12	Ніжинський	0	0	0,0	0,0
13	Новгород-Сіверський	0	0	0,0	0,0
14	Носівський	0	0	39,0	39,0
15	Прилуцький	0	0	98,0	98,0
16	Ріпкинський	0	0	0,0	0,0
17	Семенівський	0	0	21,5	21,5
18	Сосницький	0	0	10,2	10,2
19	Срібнянський	0	0	11,1	11,1
20	Талалаївський	0	0	0,0	0,0
21	Чернігівський	0	0	0,0	0,0
22	Щорський	0	0	3,0	3,0
	Всього по області	0	0	282,5	282,5

Табл. 8.2.4 Місця зберігання найбільшої кількості непридатних або заборонених до використання пестицидів

№	Назва підприємства	Показники
1.	Миколаївська сільська рада Борзнянського району	29 тонн твердих непридатних ХЗРР знаходяться в складі, стан незадовільний
2.	с.Гнідинці Варвинського району	Безхазійні 10,5 тонн знаходяться в непристосованому приміщенні. Стан задовільний.
3.	с. Більмачівка Ічнянського району	Безхазійні 8,8 тонн знаходяться в металевих ємностях в задовільному стані.
4.	м.Носівка	7,0 тонн стан задовільний
5.	с.Білорічиця, Прилуцького району	19,0 тонн знаходяться в незадовільному стані
6.	с.Колісники Прилуцького району	12 тонн знаходяться в незадовільному стані
7.	с.Сергіївка Прилуцького району	18 тонн знаходиться в складі в незадовільному стані
8.	ТОВ «Енергопостач» м.Прилуки	14,0 тонн знаходиться в складі в незадовільному стані

Протягом останніх років, велика кількість непридатних пестицидів, які накопичувались на різноманітних складах та звалищах по всій території Чернігівської області ще з радянських часів, перетворилась в безхазяйні відходи, практично залишившись поза доглядом та контролем, створюючи таким чином небезпеку людям і довкіллю. ХЗЗР перетворилися на своєрідну міну сповільненої дії.

Питанням остаточного вирішення проблеми непридатних пестицидів, зокрема перезатаренням та вивезенням їх на утилізацію за межі області розпочалося Мінприроди України, Чернігівською обласною державною адміністрацією, обласною радою, Держекоінспекцією у Чернігівській області та громадськими екологічними організаціями в 2011 році.

Станом на кінець 2014 року в області чистих від хімікатів 13 районів: Бахмацький, Бобровицький, Городнянський, Козелецький, Коропський, Корюківський, Куликівський, Менський, Ніжинський, Новгород-Сіверський, Ріпкинський, Талалаївський та Чернігівський.

В Чернігівській області докладаються всі зусилля для забезпечення повного звільнення регіону від отрутохімікатів. Адже стратегія державної екологічної політики України щодо очищення території держави від непридатних пестицидів полягає не в ліквідації застарілих пестицидів та отрутохімікатів в окремих точках, а в комплексному повному очищенні території найближчим часом.

Табл. 8.2.5 Проведені заходи щодо зменшення техногенного впливу непридатних або заборонених до використання пестицидів на навколишнє природне середовище

<i>Рік</i>	<i>Кількість перезатарених або знешкоджених пестицидів</i>	<i>Витрачено коштів, тис. грн.</i>	<i>Джерело фінансування</i>
2003	Перезатарено 80,65 тонн	133	100 – Державний фонд охорони навколишнього природного середовища (ОНПС) 33 – обласний фонд ОНПС
2004	Знешкоджено 14 тонн Перезатарено 46 тонн	190	150 - Державний фонд ОНПС 30 - обласний фонд ОНПС 10 - районний фондів ОНПС
2005	Знешкоджено 26,8 тонни	342	280 – обласний фонд ОНПС 62 – районний бюджет
2006	Знешкоджено 48,3 тонни	630	600 - Обласний фонд ОНПС 30 - районний бюджет
2007	Знешкоджено 45,18 тонни	652,6	630 – обласний фонд ОНПС 22,6 – інші джерела фінансування
2008	Знешкоджено 49,34 тонни	945,0	945 – обласний фонд ОНПС
2009	Знешкоджено 52,472 тонни	1060,0	1060,0– обласний фонд ОНПС
2010	Роботи не проводились		
2011	Знешкоджено 768,8 тонни	17280,35	2000,0 - Державний фонд ОНПС 15280,35 - обласний фонд ОНПС

2012	Знешкоджено 341,886	7691,175	7691,175 - Державний фонд ОНПС
2013	Роботи не проводились		
2014	Роботи не проводились		

Згідно Закону України «Про відходи» організацію збирання і видалення побутових відходів, створення полігонів для їх захоронення, а також організацію роздільного збирання корисних компонентів цих відходів забезпечують органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації. Порядок поводження з ТПВ у населеному пункті (селі, селищі, місті) визначається Правилами благоустрою, Схемою санітарної очистки та місцевими програмами поводження з відходами, які затверджуються рішеннями органів місцевого самоврядування. Методи та засоби здійснення операцій з ТПВ обираються органами місцевого самоврядування самостійно з урахуванням складу та властивостей твердих побутових відходів, їх річного обсягу утворення, кліматичних умов регіону, потреби у вторинних енергетичних та матеріальних ресурсах, органічних добривах, економічних факторів та інших вимог.

Через відсутність на території області сміттєпереробних та сортувальних комплексів, на полігони та сміттєзвалища потрапляє значна частина відходів, які мають ресурсну цінність і підлягають переробці та утилізації. Основну масу відходів як вторинної сировини складають тара (упаковка) від продуктів харчування та продукції споживання населенням.

Незважаючи на зусилля, направлені на стабілізацію стану екологічної безпеки, невідпрацьований зв'язок між утворенням, заготівлею та утилізацією або знешкодженням відходів.

Основними напрямками на яких необхідно сконцентрувати увагу всіх причетних до проблеми служб області вважаємо наступні:

- зменшення шкідливого впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини за рахунок впровадження нових сучасних високоєфективних методів збирання, зберігання, перевезення, утилізації та захоронення твердих побутових відходів відповідно до сучасних вимог охорони довкілля;

- налагодження ефективних систем поводження з твердими побутовими відходами в межах територіальних громад, запобігання утворенню несанкціонованих звалищ відходів;

- зменшення утворення і захоронення відходів шляхом впровадження роздільного збирання компонентів твердих побутових відходів;

- концентрація фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів для вирішення проблеми поводження з побутовими відходами, зокрема будівництва та реконструкції полігонів та сміттєзвалищ.

За наявними даними на протязі певного проміжку часу стабільно здійснюють діяльність, пов'язану із збиранням і заготівлею окремих видів відходів як вторинної сировини: ТОВ «Чернігів Еко Втор», ТОВ «Слов'яни», ПП «Чернігів-Вторма», ТОВ «Органіка ЛТД», ТОВ

«Аметист», ПП «Дон-Бас», ТОВ «Еко-Гарантія», ФОП Крюков М.П., ТОВ «Укрпорт-Сервіс», ТОВ «Еко-Втор» (всі м.Чернігів), ПП «Озон» (м. Прилуки), ФОП Кіяшко Г.Г., ФОП Орел А.А. (всі м. Бахмач). Згадані суб'єкти господарювання проводять заготівлю макулатури, склобою, відходів полімерних, відходів гумових, матеріалів текстильних вторинних з подальшою відправкою на переробні підприємства. Спеціалізоване підприємство ПП «Озон» здійснює діяльність з заготівлі та переробки найбільшого переліку відходів як вторинної сировини.

На території області підприємство ТОВ «Аметист», здійснюють переробку макулатури (виробництво туалетного паперу, гофрокартону) та ТОВ «Слов'яни», ТОВ «Чернігів Еко Втор» - подрібнення і гранулювання полімерів.

На підприємстві ТОВ «Слов'яни»

Аналіз наявної інформації показує, що при впровадженні ефективної системи організації збирання і заготівлі відходів обсяги їх перероблення, в перспективі, можуть значно зрости. Досягнення вказаних показників можливе за рахунок забезпечення роздільного збирання відходів, будівництва сміттєпереробних комплексів та розвитку підприємств, які здійснюють переробку відходів.

Дані щодо обсягів утворення, використання і поставку відходів як вторинної сировини обробляються Головним управлінням статистики в області на основі державного статистичного спостереження за формою №14-МТП наведені в таблиці 8.3.

Табл. 8.3. Динаміка використання відходів як вторинної сировини

Пор №	Показник	2000 рік	2001 рік	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік
1.	Обсяги утворення відходів, тис. т	941,2	718,6	1836,3	1314,8	1419,5	1303,4
2.	Обсяги використання відходів, тис. т	150,9	240,9	516,6	435,6	327,3	351,8
3.	Рівень використання, %	16,0	33,5	28,1	33,1	23,1	27,0

З 2010р. статистичне спостереження за ф.№14-мп "Звіт про утворення, використання і поставку вторинної сировини і відходів виробництва" органами статистики не розробляється.

8.3 Транскордонне перевезення небезпечних відходів

Транскордонне перевезення небезпечних відходів здійснюється згідно Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням і «Жовтого» та «Зеленого» переліків відходів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 2000 року № 1120. Експорт, імпорт та транзит небезпечних відходів здійснюється тільки за умови наявності письмової згоди Мінекоресурсів України.

8.4 Державне регулювання в сфері поводження з відходами

Відповідно до ст.28 Закону України «Про відходи», з метою повного обліку та опису місць видалення відходів, Департаментом ведеться реєстр місць видалення відходів (МВВ). Станом на 01.01.2015 р. час в реєстрі обліковувалось 451 об'єкт.

У зв'язку з тим, що в законодавство щодо поводження з відходами в останні роки внесено значну кількість змін і почастишали запитання власників місць видалення відходів про паспортизацію МВВ, а також великою кількістю помилок, які допускаються при заповненні паспортів МВВ, Департаментом було проведено семінар щодо особливостей оформлення документів у цій галузі. Для прискорення паспортизації МВВ усім райдержадміністраціям Чернігівської області було надіслано листи про необхідність інформування власників МВВ щодо процедури оформлення паспортів МВВ.

Слід зазначити, що робота по паспортизації місць видалення відходів пришвидшилась лише за останні роки завдяки проведенню навчальних семінарів, індивідуальних консультацій з власниками МВВ. У 2014 році, затверджено та внесено до обласного реєстру місць видалення відходів 72 об'єкта. В порівнянні з минулими роками паспортизація таких

об'єктів значно збільшилась, так, у 2010 році паспортизовано 1 об'єкт, у 2011 – 26, у 2012 – 16, у 2013 – 15, (рис. 8.4.1).

Майже в повному обсязі паспортизовано об'єкти в Бобровицькому, Борзнянському, Городнянському, Ічнянському, Чернігівському, Щорському, Корюківському, Ріпкинському, Прилуцькому та Коропському районах.

Відповідно до ст. 27, Закону України «Про відходи» з метою забезпечення, збирання, оброблення, збереження та аналізу інформації про об'єкти утворення, оброблення та утилізації відходів Департаментом ведеться реєстр об'єктів утворення відходів (ОУВ) та реєстр об'єктів оброблення та утилізації відходів (ООУВ). На даний час до реєстру ОУВ включено 169 об'єкти, до реєстру ООУВ – 6 об'єктів.

9. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

9.1 Екологічна безпека як складова національної безпеки

Національна безпека, згідно із Законом України від 19.06.2003 №964-IV «Про основи національної безпеки України», це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Серед пріоритетів національних інтересів України у цьому плані є забезпечення екологічно та техногенно-безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів.

У 2014 році населення, об'єкти господарювання та територія Чернігівської області продовжували перебувати під значним негативним впливом вражаючих чинників природного та техногенного походження, які призводили до виникнення надзвичайних ситуацій і небезпечних подій, загибелі людей, погіршення умов життєдіяльності населення та значних економічних збитків.

У природній сфері масштаби, розвиток та наслідки негативної дії небезпечних факторів визначались як природними особливостями території області, так і погіршенням епізоотичного стану та зростанням захворюваності населення на сальмонельоз і харчову токсикоінфекцію.

Рівень безпеки у техногенній сфері посилювався високим рівнем фізичного та морального зносу основних виробничих фондів, обмеженими можливостями щодо фінансування превентивних заходів, недостатнім матеріально-технічним оснащенням органів управління та сил реагування на надзвичайні ситуації. Також негативно впливає на рівень безпеки недосконалість технологічних процесів у багатьох галузях промисловості, недостатні можливості у сфері розвитку і реконструкції виробничого потенціалу з дотриманням сучасних вимог безпеки тощо.

Реалізація державної політики у сфері запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного та природного характеру у 2014 році була одним з пріоритетних напрямків роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади.

Протягом 2014 року на території області зареєстровано 2904 надзвичайних ситуацій і подій, з них 8 класифікованих надзвичайних ситуацій об'єктового рівня.

В порівнянні з 2013 роком кількість надзвичайних ситуацій (у 2013 році – 5) збільшилася на 60% в основному за рахунок надзвичайних ситуацій медико-біологічного характеру, кількість небезпечних подій (у 2013 році – 2491) збільшилася на 16,3% в основному за рахунок збільшення кількості пожеж у природних екосистемах області.

В області є низка небезпечних об'єктів (територій), становище яких потребує вирішення екологічних проблем, пов'язаних з безпекою для навколишнього середовища. Це об'єкти, на яких, або навколо яких, існують проблеми, пов'язані із забрудненням довкілля, включаючи об'єкти, що виробляють, використовують або зберігають хімічні, біологічні речовини, у т.ч. шламонакопичувачі, золівдали, цвинтарі, скотомогильники та інші.

На території області 716 потенційно небезпечних об'єктів, на яких зберігається або використовується значна кількість хімічних, вибухових і пожежонебезпечних речовин.

У структурі потенційно небезпечних об'єктів за видами небезпек домінують об'єкти вибухопожежної та пожежної безпеки.

Особливу небезпеку становить утворення і накопичення токсичних відходів, серед яких найнебезпечнішими є відходи із вмістом важких металів, нафтопродукти, непридатні до застосування пестициди.

На території області утворилось 800,000 т небезпечних відходів I-III класу.

Основна кількість відходів утворюється у більш розвинених промислових зонах області – містах Чернігів та Прилуки. Найбільше відходів утворюється в результаті діяльності підприємств переробної промисловості.

На даний час практично вирішена проблема поводження з промисловими відходами I-III класів безпеки. Вжиття організаційних та адміністративних заходів дало змогу виключити їх розміщення в навколишньому природному середовищі – частина утилізується на існуючих установках, інші – передаються для знешкодження на відповідних потужностях за межі області.

Залишається напруженою ситуація із розміщенням золи, що утворюється при спалюванні вугілля на КЕП «Чернігівська ТЕЦ», де накопичено понад 3000000,000 т золи та швидко продовжують заповнюватись резервні площі для її зберігання.

В м. Чернігові розміщення рідких токсичних відходів в минулих роках проводилося в ставку-накопичувачі, збудованому в 1991 році з частковим забезпеченням природоохоронних вимог. За попередній період, на ставках, які виведені з експлуатації, з 1985 року накопичено відходів близько 130 тис. м³. Санітарно-захисна зона (3000 метрів) об'єкту не витримана.

Дослідженнями впливу ставків на навколишнє природне середовище зафіксовано розширення ореолу забруднення ґрунтових вод, забруднення атмосферного повітря продуктами випаровування, забруднення ґрунтів прилеглих територій важкими металами. Ставки негативно впливають на всі компоненти навколишнього природного середовища і підлягають закриттю і рекультивації. З липня 2005 року експлуатація об'єкту припинена. На даний час відходи в ставках-

накопичувачах не розміщуються, але негативний вплив об'єкта на довкілля залишається.

Наприкінці минулого століття були накопичені і зберігаються на складах райагрохімів та сільгоспвідприємств заборонені і непридатні до використання хімічні засоби захисту рослин, які представляють собою суміші декількох хімічних речовин і представляють значну небезпеку для довкілля та населення. Їх дослідження не проводилося і відповідно клас хімічної та вибухопожежної небезпеки не визначений. Станом на 01.01.2015 року на території області існує 53 місць, в яких обліковується 282,5 тонни непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (далі ХЗЗР). Стан 33 складських приміщень незадовільний.

Господарська діяльність людини створює одну із самих гострих проблем нашої цивілізації проблему захисту природного середовища від негативного впливу відходів виробництва і споживання. Все те, що виробляється, споживається і видобувається, рано чи пізно перетворюється у відходи.

Тверді побутові відходи (ТПВ), що утворюються в результаті життєдіяльності населення, складаються на 14 полігонах і 392 сміттєзвалищах, які займають площу понад 475 га.

За даними статистики, щорічно кількість відходів, які розміщуються на сміттєзвалищах області, становить більше 396 тис.тонн.

Їх заповнення не супроводжується оптимізацією технології експлуатації, зростанням технічної оснащеності та вдосконаленням схем санітарної очистки. На більшості об'єктах відсутні спеціальні природоохоронні споруди та системи екологічного моніторингу. Коштів вистачає лише на приведення об'єктів до мінімальних вимог експлуатації (впорядкування обвалування та під'їзних шляхів, розчистка водовідвідних каналів, ущільнення відходів).

Небезпечні (токсичні) відходи забезпечують найбільш вагомий внесок у техногенне забруднення довкілля і, як наслідок, найбільш негативно впливають на здоров'я людини, стан біоти, забрудненість повітря та водних ресурсів. Значний вплив на об'єкти довкілля області справляють: промислові токсичні відходи, відходи які утворилися в результаті реформування аграрного сектору економіки - непридатні і заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин, накопичені обсяги золи КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова».

Знижують рівень екологічної безпеки області, насамперед, не значні обсяги відходів, що накопичені, а сам екологічний стан тих місць де вони зберігаються.

В області існує нагальна проблема по впровадженню інноваційних технологій в сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема для вирішення проблем поводження з твердими побутовими відходами. Існуючі економічні механізми стимулювання збору та утилізації відходів не сприяють збільшенню обсягів їх переробки. Тому, питання будівництва сміттєпереробних комплексів (хоча б для економічно

розвинутих територій) є досить актуальним для регіону і його вирішення в певній мірі дало б вагомий поштовх для зменшення навантаження на довкілля та підвищення економічного потенціалу відповідних територій.

У господарському комплексі області функціонує 643 пожежо- і вибухопожежонебезпечних об'єктів, з них найнебезпечнішими є: Чернігівське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів, Мринське виробниче управління підземного зберігання газу, нафтогазовидобувне управління «Чернігівнафтогаз», Державна організація комбінат «Айстра», ПАТ «Млибор», Гнідинцівський газопереробний завод, Чернігівський та Бахмацький газонаповнювальні пункти, Прилуцька та Менська газонаповнювальні станції, хлібзаводи, елеватори тощо. Ці підприємства експлуатують понад 150 потенційно небезпечних об'єктів підвищеної небезпеки, у тому числі 4 нафтопромисли («Леляківський», «Гнідинцівський», «Прилуцький» і «Талалаївський»), 2 підземних сховища газу («Олишівське» в Чернігівському районі об'ємом 600 млн. куб. м та «Червоно-Партизанське» у Носівському районі, об'ємом 3 млрд. куб. м).

Переважна кількість цих об'єктів розташована на території міст Чернігів, Прилуки, Ніжин та Бахмацького, Ніжинського, Козелецького і Чернігівського районів.

Абсолютна більшість підприємств області працює на морально застарілому обладнанні, яке використовується понад 20-30 років і більше. Дефіцит інвестицій практично блокує процес оновлення основних фондів промисловості і сільського господарства. Кризовий стан економіки викликав різке падіння технологічної, виробничої, трудової дисципліни, а безвідповідальне ставлення керівників підприємств і населення до виконання правил та норм пожежної безпеки на виробництві та в побуті негативно впливають на реальний рівень пожежної безпеки в області.

Підвищену екологічну безпеку становлять трубопроводи, резервуарні парки нафтопродуктів, зливно-наливні естакади, газонаповнювальні компресорні станції, тощо. Довжина трубопроводів загального користування, які проходить територією області, складає 12790,86 км.

Головною проблемою трубопровідного транспорту, що суттєво впливає на стан техногенної безпеки, є наявність значної кількості основних засобів виробництва із понаднормативними строками експлуатації. Незадовільний стан трубопроводів призводить до їх розгерметизації і супроводжується розливом і потраплянням нафтопродуктів у ґрунт, забрудненням поверхневих та ґрунтових вод.

По території області проходить 12326,66 км газопроводів, які на своїй протяжності мають 1534 переходи, у тому числі через водні перешкоди – 316, автомобільні дороги – 1096, залізниці – 122. З терміном понад 30 років працює близько 3027,4 км газопроводів.

Аналіз пожежної ситуації в лісах за останні роки свідчить, що формується вона переважно під впливом антропогенних факторів та природних умов. Це, насамперед, необережне поводження з вогнем людей,

що разом із погодними умовами (тривалий період сухої погоди, низька відносна вологість повітря, високий температурний фон, сільськогосподарські пали, блискавки тощо) значною мірою обумовлює їх виникнення та інколи розповсюдження на значних площах. Поширення лісових пожеж на значних територіях може створювати реальну загрозу для життя людей, об'єктів господарювання та відпочинку.

Ймовірність загрози за коефіцієнтом пожежної небезпеки для Чернігівщини дещо вище від середньоукраїнського.

Показники імовірності виникнення великих пожеж та найбільші масштаби пошкоджень і матеріальних збитків характерні для лісів, де можливе виникнення пожежної небезпеки III-V класів, особливо на території Городнянського, Козелецького, Корюківського, Новгород-Сіверського і Семенівського районів. Загальна площа таких лісів в області складає близько 226,0 тис. га.

Пожежонебезпечний період 2014 року розпочався у березні. Протягом пожежонебезпечного періоду 2014 року зареєстровано 95 випадків загоряння настилу в лісі на загальній площі 184,69 га. За цей же період минулого року зареєстровано 39 випадків загоряння настилу в лісі на загальній площі 36,03 га.

Департаментом протягом року постійно проводилась профілактично-роз'яснювальна робота через засоби масової інформації, власний веб-сайт щодо виконання заходів пожежної безпеки, правил поведінки та пояснення наслідків можливого виникнення пожеж в навколишньому середовищі.

Чернігівська область на заході та північному заході межує з Гомельською областю Республіки Білорусь, на півночі – з Брянською областю Російської Федерації.

Джерелом потенційного негативного впливу на стан водних об'єктів Чернігівщини з території Республіки Білорусь є господарська діяльність КП «Гомельводоканал» (стічні води проходять механічну та біологічну очистку з подальшим скидом у р. Сож) та сільськогосподарського комплексу з відгодівлі свиней «Сож» у с. Кравцово Гомельського району (в результаті потенційної аварійної ситуації на комплексі можливий скид стічних вод у р. Добрянку).

Потенційно небезпечним об'єктом для області є також Гомельський хімічний завод, на якому виробляються мінеральні добрива, в основному фосфорні, та зберігається близько 15 млн т мінеральної сировини для виготовлення добрив (протягом останніх років фактів аварійних викидів в атмосферне повітря не зафіксовано). Поблизу населеного пункту Речиця на р. Дніпро в районі нафтогазовидобування знаходиться Білоруський газопереробний завод, а в самому місті – гідролізно-дріжджовий завод. У населеному пункті Мозир (р. Прип'ять) знаходиться нафтопереробний завод, в Калінковичах – завод побутової хімії.

Певну небезпеку для області можуть становити підприємства хімічного виробництва в Росії, які розташовані на річках, русла яких

проходять і по території області. Це - завод по виробництву мінеральних добрив біля м. Брянська на р. Десна; один із найбільших у Європі комбінат миючих засобів в населеному пункті Шебекіно; Курський комбінат синтетичного волокна і Курський завод гумотехнічних виробів (на р.Сейм).

Джерелами негативного впливу на стан водних об'єктів басейну р. Десна можуть стати ВАТ «Погарський м'ясокомбінат», ГУП «Погарські інженерні мережі» та Погарське МУЖКГ (Брянська область).

Для централізованого водопостачання використовуються харківський, бучацький, верхньо- і нижньокрейдяний водоносні горизонти.

Централізованим водопостачанням охоплено 61,1% населення області, із них 19,0 % - сільське населення.

Проблемами безпеки питної води систем централізованого водопостачання комунальних водопроводів продовжує залишатись значна зношеність водопровідних мереж, внаслідок чого виникають аварійні ситуації та пориви, що створює умови для виникнення інфекційних захворювань (вірусний гепатит А, кишкові інфекції, тощо).

Більшість сільського населення області користується питною водою з джерел децентралізованого водопостачання (колодязі громадського користування).

Водовідведення господарсько-побутових та виробничих стічних з міських та селищних каналізаційних мереж Чернігівської області проводиться на 23 комплекси очисних споруд повної штучної біологічної очистки стічних вод, з яких 17 комплексів працюють зі скидом зворотних вод у водні об'єкти, 3 - без скиду очищених стічних вод у водні об'єкти та 3 комплекси взагалі не працюють.

На сьогоднішній день підтримуються в задовільному технічному стані каналізаційні мережі та комплекси очисних споруд в містах з значною кількістю населення та де здійснюють виробничу діяльність підприємства. В сільській місцевості в зв'язку з зупинкою підприємств, відсутністю достатньої матеріально-технічної бази і фахівців та зменшенням об'ємів водокористування комплекси очисних споруд біологічної очистки взагалі не використовуються, або експлуатуються з порушенням технологічних регламентів.

Основні проблеми щодо незадовільного очищення зворотних вод виникають на комплексах очисних споруд, які експлуатуються підприємствами житлово-комунального господарства. Зазначені проблеми пов'язані з недовантаженістю, зношеністю обладнання та відсутністю коштів на проведення поточних ремонтних робіт чи реконструкції в цілому. Також нагальною проблемою на сьогоднішній день практично всіх очисних споруд, які приймають комунально-побутові стічні води це використання населенням фосфатовмісних миючих засобів, що в свою чергу приводить до високих показників по вмісту фосфатів на вході до очисних споруд. Існуючі технологічні регламентами роботи очисних споруд на сьогоднішній день не можуть забезпечити ефективну очистку

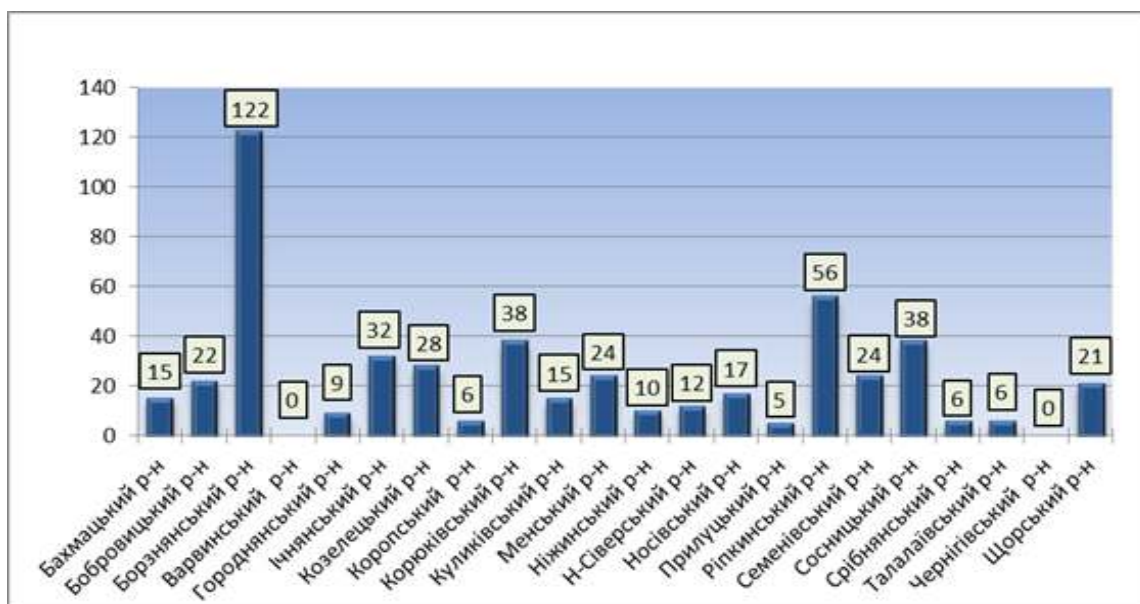
зворотних вод і як наслідок фіксується скид недостатньо очищених стічних вод до поверхневих водних об'єктів з перевищенням граничнодопустимих показників по вмісту фосфатів.

Не працюють комплекси очисних споруд в смт. Талалаївка, с.Наумівка та смт. Срібне. В смт. Талалаївка та смт. Срібне для розміщення стічних вод використовуються поля фільтрації колишніх тваринницьких комплексів. В с. Наумівка Корюківського району видалення стічних вод проводиться на мулові майданчики колишнього комплексу очисних споруд. У напівзруйнованому стані знаходяться комплекси очисних споруд Куликівського виробничого управління житлово-комунального господарства, Бахмацького міського комплексу очисних споруд, комунального підприємства «Вода» Коропської селищної ради. Працюють з порушенням технологічного регламенту очисні споруди штучної біологічної очистки комунального підприємства «Господар» смт. Варва, комунального підприємства «Ніжинського управління водопровідно-каналізаційного господарства», комунального підприємства «Ладан-житлосервіс», комунального підприємства водоканалізаційного господарства «Ічень».

Найбільшу загрозу навколишньому середовищу становлять безхазяйні свердловини, контроль за станом яких майже втрачено. Незважаючи на щорічне проведення на території області робіт по ліквідаційному тампонажу свердловин, їх кількість не тільки не зменшується, а навпаки зростає. При переході права власності на земельні ділянки, новими власниками приймаються рішення щодо доцільності використання розташованих на них артсвердловин, непотрібні кидаються напризволяще і залишаються поза контролем та регулюванням.

За даними районних державних адміністрацій після проведеної інвентаризації в 2014 році по області налічується аж 506 безгосподарських свердловин (рис. 9.1.1).

Рис. 9.1.1 Кількість безгосподарських свердловин у 2014 році

Крім того, розпочалося масове буріння нових свердловин. Роботи проводяться без оформлення відповідних дозволів, проекти виконання робіт не розробляються, пробурені свердловини не ставляться на облік, здійснюється самовільне водокористування.

Загальні обсяги викидів забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел забруднення по Чернігівській області, які на протязі 2005-2008 років збільшувались, в 2011 році дещо стабілізувались, а в 2014 році спостерігається зменшення викидів на 7,2 % в порівнянні з минулим роком. Опосередковано на ці процеси вплинули кризові явища в економіці держави, що загальмувало темпи промислового виробництва.

З метою реалізації державної політики в сфері охорони атмосферного повітря, спрямованої на зменшення забруднення атмосферного повітря, протягом останніх десяти років зусилля були направлені на переведення теплогенеруючих установок з твердого палива на природний газ.

Сьогодні, для подолання газової залежності, пропонується переведення їх на альтернативні види палива – вугілля, мазут, торфобрикети тощо. Незважаючи на безсумнівну необхідність пошуку та запровадження інших джерел теплової енергії, слід враховувати, що газ залишається найбільш екологічно чистим видом палива і використання інших існуючих видів призведе до значного збільшення номенклатури та обсягів викидів забруднюючих речовин. Для досягнення діючих нормативів викидів необхідно буде встановлювати нові типи обладнання або розробляти заходи по зменшенню викидів, що неможливо вирішити в короткі терміни. За попередніми розрахунками при використанні в якості палива вугілля, обсяги викидів забруднюючих речовин зростуть у 26 разів в порівнянні з використанням природного газу, при використанні мазуту – в 10 разів, торфу – у 8 разів. Тому при прийнятті рішень щодо переведення обладнання на альтернативні види палива необхідно враховувати екологічну складову цього питання.

Внаслідок діяльності окремих військових частин в області продовжує залишатись гостра проблема щодо забруднення нафтопродуктами навколишнього природного середовища.

Нафтохімічне забруднення зони аерації ґрунтів та підземних водоносних горизонтів в м. Прилуки Чернігівської області пов'язане з функціонуванням колишньої військової частини Міністерства оборони України. Забруднення ґрунтів та підземних вод нафтопродуктами на території військової частини сталося внаслідок експлуатації складів паливно-мастильних матеріалів та ділянки нафтопродуктопроводу між складами у період з 1954 по 1991 роки. За результатами досліджень встановлено, що на даний час у водоносних горизонтах та зоні аерації ґрунтів знаходиться 17795 тонн нафтопродуктів та зроблено висновок про необхідність прийняття термінових заходів для локалізації і ліквідації негативних наслідків із метою недопущення подальшого поширення нафтопродуктів.

Останні роботи по ліквідації забруднення проводились протягом 2006 року. В 2007 році ТОВ «ЕкоГідроГео» розроблений робочий проект «Природовідновлювальні роботи по локалізації та ліквідації наслідків забруднення нафтопродуктами ґрунтів та ґрунтових вод складів пального, підземного трубопроводу та прилеглої території колишньої військової частини А», загальна вартість запроектованих робіт становить 2613 тис. грн. в цінах 2007 року. Проект не реалізується через відсутність фінансування.

Аналогічна ситуація з забрудненням нафтопродуктами зони аерації ґрунтів існує і на території в/ч в м. Ніжин, яка з 1999 року підпорядкована Міністерству надзвичайних ситуацій. Тут теж роботи по очистці призупинені ще у 1998 році і проблема з ліквідації забруднень навколишнього природного середовища залишається не вирішеною.

9.2 Об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку

Державний реєстр об'єктів підвищеної небезпеки містить докладні відомості про понад 17 тис. об'єктів, до числа яких входять промислові підприємства, шахти, кар'єри, магістральні газо-, нафто- і продуктопроводи, гідротехнічні споруди, вузлові залізничні станції, мости, тунелі, накопичувачі та полігони промислових відходів, місця збереження небезпечних речовин і ін.

Обласною комісією з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій затверджено «Перелік потенційно небезпечних об'єктів та підвищеної небезпеки, розміщених на території Чернігівської області».

Забезпечення екологічної безпеки на потенційно небезпечних об'єктах вимагає технічного переоснащення виробництва з впровадженням новітніх ресурсо- та енергозберігаючих технологій, посилення нагляду за неухильним виконанням вимог промислової безпеки на потенційно небезпечних об'єктах та удосконалення законодавства з питань екологічної безпеки.

За даними Державної екологічної інспекції у Чернігівській області до переліку екологічно небезпечних об'єктів входить 27 об'єктів, які наведені в табл.9.2.1.

Таблиця 9.2.1. Перелік екологічно небезпечних об'єктів загальнодержавного та обласного рівня

Пор. №	Назва об'єкту	Вид економічної діяльності	Відомча належність (форма власності)
1.	КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова»	Виробництво електричної енергії	комунальна
2.	ПАТ «Чернігівське Хімволокно»*	Виробництво хімічних волокон	колективна
3.	КП «Чернігівводоканал»	Надання послуг з водопостачання та	комунальна

		водовідведення	
4.	ВАТ «ЧеЗаРа»	Виробництво електронних приладів	колективна
5.	ПрАТ «КСК «Чексіл»	Виробництво тканин	колективна
6.	Полігон твердих побутових відходів Чернігівської міської ради	Видалення відходів	комунальна
7.	Ставки-накопичувачі рідких промислових відходів підприємств	Видалення відходів	комунальна
8.	ДКП «Бахмач – Водсервіс»	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна
9.	ПАТ «Бобровицький молокозавод»	Виробництво продуктів харчування	колективна
10.	КП «Господар» смт.Варва	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна
11.	Гнідинцівський газопереробний завод ПАТ «Укрнафта»	Переробка природного газу	державна
12.	Городнянське ВУЖКГ (очисні споруди)	Надання послуг з водовідведення	комунальна
13.	КП «Козелецьводоканал»	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна
14.	Куликівське ВУЖКГ (очисні споруди)	Надання послуг з водовідведення	комунальна
15.	ПрАТ «Новгород – Сіверський сирзавод»	Виробництво продуктів харчування	колективна
16.	ПАТ «Словянські шпалери-КФТП»	Виробництво шпалер	колективна
17.	Філія «Менський сир» ППКФ «Прометей»	Виробництво продуктів харчування	колективна
18.	Полігон твердих побутових відходів Ніжинської міської ради	Видалення відходів	комунальна
19.	ДП НП «Очисні споруди» КП НУВКГ	Надання послуг з водовідведення	комунальна
20.	Мринське виробниче управління підземного зберігання газу	Зберігання природного газу	державна
21.	ПАТ «Носівський цукровий завод»	Виробництво цукру	колективна
22.	ПрАТ «А/Т тютюнова компанія «В.А.Т-Прилуки»	Виробництво тютюнових виробів	колективна
23.	Полігон твердих побутових відходів Прилуцької міської ради	Видалення відходів	комунальна
24.	КП «Прилукитепловодопостачання»	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна
25.	ПАТ «Линовицький цукровий завод «Красний»	Виробництво цукру	колективна
26.	Чернігівське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів	Транспортування природного газу	державна
27.	Щорське ПрАТ «Комунальник»	Надання послуг з водопостачання та водовідведення	комунальна

*- підприємство банкрут

9.3 Радіаційна безпека

9.3.1 Стан радіаційного забруднення Чернігівщини

Внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС значна територія держави зазнала радіоактивного забруднення, яке призвело до появи у навколишньому природному середовищі додаткових довгоіснуючих джерел іонізуючого випромінювання.

До головних завдань реалізації державної політики з мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи належить здійснення комплексу

заходів, спрямованих на всебічний захист населення, створення безпечних умов проживання на радіоактивно забруднених територіях. Основою для планування цих заходів є об'єктивна оцінка радіоекологічних умов проживання та розробка відповідних нормативно-правових актів. Більш ніж за 20 років з моменту аварії на Чорнобильській АЕС радіаційна ситуація суттєво покращилася внаслідок:

- прояву природних процесів (фізичного розпаду радіонуклідів, їх фіксації і перерозподілу в різних компонентах довкілля та ін.);
- здійснення комплексу контрзаходів, які були спрямовані на зниження доз опромінення і створення радіаційно безпечних умов проживання громадян на забруднених територіях.

Масштаби забруднення території Чернігівської області та за її межами визначається кількістю та складом радіонуклідів, що були поширені у довкіллі внаслідок існування багатоденного джерела викиду радіоактивних речовин.

Радіаційний аварійний фон порівняно із 1986 роком зменшився у сотні разів. Вжиті заходи, процеси самоочищення природного середовища призвели до зменшення вмісту радіонуклідів в об'єктах навколишнього середовища, в продукції сільського господарства. А це, в свою чергу, зумовило зменшення доз зовнішнього та внутрішнього опромінення населення.

За 20 років після аварії площі території України, що зазнали радіоактивного забруднення суттєво скоротилися. Загальна активність викинутих речовин зменшилася більше ніж у 200 разів, а та радіоактивність, що залишилася на земній поверхні за межами промислового майданчика Чорнобильської АЕС більше ніж на 85 відсотків представлена цезієм-137, майже 10 % - стронцієм-90, решта — на рахунок трансуранових елементів, лівова частка з яких належить плутонію-241. Просторовий розподіл на території України стронцію-90 та ізотопів плутонію суттєво відрізняється від розподілу цезію-137, оскільки більше 60% викинутих із чорнобильського реактора важко летючих елементів (ізотопів трансуранових елементів), а також стронцію-90 залишилося на території зони відчуження.

Внаслідок аварії зазнали радіоактивного забруднення майже 1735 тис.га сільськогосподарських угідь території Чернігівської області. Потребують екологічного оздоровлення та проведення комплексу протирадіаційних заходів 49,9 тис. га сільськогосподарських угідь (2,4%).

На території області відсутні підприємства атомної енергетики, підприємства по видобуванню та переробці уранових руд, спецкомбінати та пункти по захороненню радіоактивних відходів.

Спостереження за щільністю забруднення ґрунту і рівнями забруднення рослинної продукції радіонуклідами проводиться з 1986 року Чернігівською філією ДУ «Держґрунтохорона».

За даними Чернігівської філії ДУ «Держгрунтохорона» забруднення території області техногенними та техногенно-підсиленими джерелами природного походження відображено у таблиці:

№ з/п	Назва одиниці адміністративно-територіального устрою регіону	Кількість населення, тис. осіб	Радіаційний фон на території, мкЗв/год	Питома активність забруднюючих радіонуклідів, Бк/кг земель				
				цезій-137 (техногенний)	стронцій-90 (техногенний)	радій (природний)	торій (природний)	калій (природний)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Бахмацький	45,8	0,06-0,1	0,069	0,02	-	-	-
2	Бобровицький	33,8	0,07-0,08	0,127	0,039	--	-	-
3	Борзнянський	32,4	0,07-0,1	0,069	0,029	-	-	-
4	Варвинський	16,5	0,07-0,1	0,098	0,039	-	-	-
5	Городянський	28,9	0,08-0,12	0,078	0,029	-	-	-
6	Ічнянський	32,2	0,08-0,1	0,088	0,029	-	-	-
7	Козелецький	47,0	0,09-0,14	0,323	0,078	-	-	-
8	Коропський	23,9	0,08-0,12	0,157	0,059	-	-	-
9	Корюківський	27,5	0,1-0,2	0,363	0,029	-	-	-
10	Куликівський	17,5	0,08-0,14	0,245	0,049	-	-	-
11	Менський	37,1	0,08-0,14	0,098	0,029	-	-	-
12	Ніжинський	28,1	0,07-0,08	0,127	0,029	-	-	-
13	Н-Сіверський	13,7	0,1-0,16	0,265	0,049	-	-	-
14	Носівський	29,8	0,06-0,08	0,206	0,049	-	-	-
15	Прилуцький	36,0	0,06-0,07	0,098	0,039	-	-	-
16	Ріпкинський	28,1	0,09-0,16	0,470	0,088	-	-	-
17	Семенівський	18,3	0,1-0,2	0,686	0,059	-	-	-
18	Сосницький	19,1	0,1-0,14	0,176	0,049	-	-	-
19	Срібнянський	11,6	0,07-0,1	0,088	0,039	-	-	-
20	Талалаївський	13,4	0,07-0,1	0,069	0,029	-	-	-
21	Чернігівський	52,1	0,12-0,22	0,333	0,333	-	-	-
22	Щорський	24,3	0,07-0,1	0,157	0,157	-	-	-
	м. Чернігів	294,7	-	-	-	-	-	-
	м. Ніжин	72,4	-	-	-	-	-	-
	м. Н.-Сіверський	13,8	-	-	-	-	-	-
	м. Прилуки	57,7	-	-	-	-	-	-
	По області	1055,7	0,06-0,22	0,206	0,206	-	-	-

За інформацією Департаменту з питань цивільного захисту та оборонної роботи облдержадміністрації на здійснення заходів з мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи за програмою «Радіологічний захист населення та екологічне оздоровлення території, що зазнала радіоактивного забруднення» Міністерство екології та природних ресурсів України передбачило області в 2014 році бюджетні асигнування в сумі 165,5 тис. гривень для підтримки радіологічних служб Мінагрополітики. Всього отримано за станом на 01.10.2014 року на вказані цілі 116,7 тис. гривень (100% до плану на 9 місяців 2014 року).

В січні – вересні 2014 року у 5-ти радіаційно забруднених районах області 9 радіологів проводили контрольні дослідження

сільськогосподарської, харчової та лісгосподарської промисловості. Станом на 01.10.2014 виконані роботи з дослідження 4287 зразків зазначеної продукції; перевищення допустимого рівня вмісту радіонуклідів не виявлено. Узагальнена інформація про результати досліджень щомісячно передавалась до відповідального виконавця за вказаною програмою - Державного агентства України з управління зоною відчуження.

Згідно з листом Державного агентства України з управління зоною відчуження від 15.08.2014 року № 01-2280/1.5 фінансування за зазначеною програмою на жовтень-грудень 2014 року було призупинено.

Радіаційний вплив, причиною якого можуть бути окремі виробництва, об'єкти і матеріали, є одним із найбільш небезпечних техногенних факторів, які мають негативний вплив на умови життя населення і навколишнє середовище. В Чернігівській області відсутні підприємства атомної енергетики, підприємства по видобуванню та переробці уранових руд, спецкомбінати та пункти по захороненню радіоактивних відходів. Проте, існують об'єкти, що використовують у господарській, медичній та науковій діяльності джерела іонізуючого випромінювання (ДІВ) і які потребують постійного контролю стану радіаційної безпеки.

Джерела іонізуючого випромінювання використовуються у вигляді радіоактивних речовин або генеруючих іонізуюче випромінювання пристроїв у медицині, промисловості, будівництві, наукових дослідженнях та інших галузях господарства. На підприємствах, в установах та організаціях області наявні лише закриті ДІВ (за винятком медичних закладів), рентгенапарати, еталонні та контрольні джерела.

За інформацією Північної державної інспекції з ядерної та радіаційної безпеки Державної інспекції ядерного регулювання України (далі – Північна держінспекція), надаємо перелік суб'єктів діяльності у Чернігівській області, що використовують ДІВ з високим ступенем ризику:

<i>№ з.п.</i>	<i>Найменування ліцензіата (повне та скорочене)</i>	<i>Місце розташування * (поштова адреса)</i>	<i>Примітка</i>
1.	КЛПЗ «Чернігівський обласний онкологічний диспансер»	14029, м. Чернігів, пр. Миру, 211	Закриті радіонуклідні ДІВ: гамма-терапевтичний апарат РОКУС-М, тип ДІВ - ГК60Т05-2, радіонуклід Со-60, максимальною активністю одиничного джерела $2,2 \times 10^i$ Бк; гамма-терапевтичний апарат Агат-Р1, тип ДІВ - ГИК-8-4, радіонуклід Со-60, максимальною активністю одиничного джерела $1,6 \times 10^{14}$ Бк; гамма-терапевтичний апарат Агат-ВУІ, тип ДІВ - ГК60Т2, радіонуклід Со-60, максимальною активністю одиничного джерела $4,9 \times 10^{1n}$ Бк; гамма-терапевтичний апарат Агат-В, тип ДІВ - ГИТ-К-10, радіонуклід Со-60,

			максимальною активністю одиничного джерела $4,6 \times 10^{10}$ Бк
2.	КЛПЗ «Чернігівська обласна лікарня»	14029, м. Чернігів, вул. Волковича, 25	відкриті ДІВ у ядерній медицині: радіонуклід Тс-99м, фізичний стан - рідина, хімічна сполука - пертехнетат технецію, максимальною активністю $1,2 \times 10^{10}$ Бк; радіонуклід I-131, фізичний стан - рідина, хімічна сполука - гіпурат, максимальною активністю $8,0 \times 10^7$ Бк; набори для in vitro діагностики, мічені радіонуклідом I-125, фізичний стан рідина, максимальною активністю $1,0 \times 10^6$ Бк
3.	КЛПЗ «Чернігівська міська лікарня № 3» Чернігівської міської ради	14034, м. Чернігів, вул. 1 Травня, 170	Відкриті ДІВ у ядерній медицині: радіонуклід I-131, фізичний стан - рідина, хімічна сполука - гіпурат, максимальна активність $8,0 \times 10^7$ Бк; радіонуклід I - 125, фізичний стан рідина, хімічна сполука - натрію йодид, максимальна активність $1,0 \times 10^7$ Бк

У 2014 році випадків радіаційних аварій на території Чернігівської області не зафіксовано.

Область розміщена в зоні потенційно небезпечного впливу можливих аварій на трьох АЕС: Курської і Смоленської (Росія) з викидом 10 % активності та Ігналінській (Литва) – з викидом до 50% активності. Крім вищезгаданих, область може зазнати негативного впливу в разі аварії на Калінінській, Нововороніжській АЕС (Росія) і на АЕС, що розташовані в Болгарії, Угорщині, Чехії та Словаччині.

Головним шляхом забезпечення радіаційної безпеки має бути забезпечення надійного контролю за станом радіаційної безпеки об'єктів та сховищ радіоактивно забруднених відходів дезактивації, під час використання джерел іонізуючого випромінювання.

9.3.2. Поводження з радіоактивними відходами

Спеціальну діяльність по поводженню з радіоактивними відходами, що утворюються при використанні джерел іонізуючого випромінювання в народному господарстві, виконує Державне спеціалізоване підприємство «Київський державний міжобласний спеціалізований комбінат» (далі – ДСП «Київський ДМСК»).

Радіоактивні відходи, накопичені в області, за інформацією Департаменту з питань цивільного захисту та оборонної роботи облдержадміністрації, утворились в результаті закінчення терміну експлуатації джерел ДІВ, які використовувались на підприємствах, в установах та організаціях, в медицині, промисловості та наукових дослідженнях.

За інформацією Північної державної інспекції з ядерної та радіаційної безпеки Державної інспекції ядерного регулювання України до переліку суб'єктів використання ДІВ у промисловості та науці на території Чернігівської області відносяться:

№	Назва власника ДІВ	Адреса власника ДІВ	Перелік ДІВ	Характеристика ДІВ
1.	Державне підприємство «Чернігівський експертно-технічний центр Держгірпромнагляду України» (ДП «Чернігівський ЕТЦ»)	14026, м. Чернігів, вул. Красносільського, 89	апарат рентгенівський імпульсний наносекундний автономний типу АРИНА-02	максимальна прискорювальна напруга 170 кВ
2.	Відкрите акціонерне товариство «Ніжинський механічний завод» (ВАТ НМЗ»)	16600, Чернігівська обл., м. Ніжин, вул. Б.Хмельницького, 37	апарат рентгенівський пересувний РУП-200-5-2	максимальна прискорювальна напруга 200 кВ
3.	Публічне акціонерне товариство «Слов'янські шпалери-КФТП» (ПАТ «Слов'янські шпалери-КФТП»)	15300, Чернігівська обл., Корюківський р-н, м. Корюківка, вул. Передзаводська, 4	1) вимірювач параметрів паперу, типу ВКr5.P02.212, з радіонуклідом криптон-85 2) вимірювач параметрів паперу, типу КАС 10881, з радіонуклідом криптон-85	максимальна активність 2,0x10 ⁹ Бк максимальна активність 3,7x10 ⁹ Бк
4.	Публічне акціонерне товариство по газопостачанню та газифікації «Чернігівгаз» (ПАТ «Чернігівгаз»)	14021, м. Чернігів, вул. Любецька, 68	апарати рентгенівські імпульсні наносекундні автономні типів: МИРА-2Д АРИНА 02 (05)	максимальна прискорювальна напруга 200 кВ
5.	Гнідинцівський газопереробний завод (Гнідинцівський ГПЗ) ПАТ «УКРНАФТА»	17600, Чернігівська область, смт. Варва, вул. Лісова, 1	рентгенівський апарат типів АРИНА-1 (05-2М)	максимальна прискорювальна напруга 220 кВ
6.	Нафтогазовидобувне управління «Чернігівнафтогаз» (НГВУ «Чернігівнафтогаз») ПАТ «УКРНАФТА»	17500, Чернігівська область, м. Прилуки, вул. Вокзальна, 1	1) рентгенівські апарати типів: МИРА 2-Д АРИНА-3 (05-2М) АРИНА-02М 2) дефектоскоп рентгенівський АОЛОНГ ХХQ-2005	Максимальна прискорювальна напруга 200 кВ максимальна прискорювальна напруга 200 кВ
7.	Чернігівське відділення Публічного	14037, м. Чернігів, вул. Інструментальна, 20	рентгенівські прилади: Promecon 2000	максимальна прискорювальна напруга 70 кВ

	акціонерного товариства «САН ІнБев Україна»		Promecon 4000 Chekmat K-707-ALE F-X Filtex FT-701 Heuf Spectrum	
8.	Товариство з обмеженою відповідальністю «БУ-1 Прилуки» (ТОВ «БУ-1 Прилуки»)	17500, Чернігівська обл., м. Прилуки, вул. Індустріальна, 2	апарат рентгенівський імпульсний наносекундний автономний типу АРИНА-5	максимальна прискорювальна напруга 220 кВ
9.	Публічне акціонерне товариство «Чернігівгазбуд» (ПАТ «Чернігівгазбуд»)	14029, м. Чернігів, проспект Миру, 225-А	апарати рентгенівські імпульсні наносекундні автономні типів МИРА-2Д та АРИНА 02	максимальна прискорювальна напруга 200 кВ
10.	Чернігівське відділення Українського державного геологорозвідувального інституту	14000, м. Чернігів, вул. Щорса, 8	рентгенівський апарат ДРОН-3	максимальна прискорювальна напруга 30 кВ
11.	Державне підприємство «Чернігівський науково-виробничий центр стандартизації, метрології та сертифікації» (ДП «Чернігівстандартметрологія»)	14005, м. Чернігів, вул. П'ятницька, 110-А	Cs-137, тип ГСs 7.023.1 Sr-90+Y-90, типів: ЗСО-213; ЗСО-214; ЗСО-215; ЗСО-216; ЗСО-217; ЗСО-327; ЗСО-803; ЗСО-804; ЗСО-806; 4СО-805	максимальна активність 2,6x 10 ¹² Бк максимальна активність 3,2x 10 ⁷ Бк.
12.	Ніжинська експедиція з геофізичних досліджень у свердловинах Державного геофізичного підприємства «Укргеофізика»	16601, м. Ніжин, Чернігівська обл., вул. Носівський шлях, 19.	Am ²⁴¹ , тип ИГИА-1 Cs ¹³⁷ , тип ГС.S7.021.2 Pu ²³⁸ , типу ИБН-8-4 Pu+Be, тип ИБН-19 Ra ²²⁶ , типів: EP-1; C-41; C-61; PA-16	максимальна активність 4,8x10 ⁶ Бк максимальна активність 1,2x10 ¹⁰ Бк максимальна активність 1,2x10 ¹¹ Бк максимальна активність 2,5x10 ⁹ Бк максимальна активність 4,0x10 ⁷ Бк

Діяльність щодо поводження з радіоактивними відходами, які утворюються при використанні джерел іонізуючого випромінювання в народному господарстві, виконує Державне об'єднання «Радон», яке має у своєму складі 6 міжобласних спеціалізованих комбінатів. Територіально Чернігівська область закріплена за Київським міжобласним спецкомбінатом.

Основна маса радіоактивних відходів, накопичених в області, утворилась в результаті проведення дезактивації території і споруд. На

території Чернігівської області розташовано 3 сховища радіоактивно забруднених відходів дезактивації, утворених під час проведення робіт з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС – «Корюківське», «Семенівське», «Ріпкинське». Всі вони знаходяться в лісовій зоні, на безпечній відстані від населених пунктів (зони гарантованого добровільного відселення), малих рік і водойм і не викликають загрозу довкіллю та здоров'ю населення. Всі ці об'єкти перебувають на післяексплуатаційному обслуговуванні в державному об'єднанні «Радон», що включає контроль за їх технічним та радіаційним станом.

За інформацією ДСП «Київський ДМСК» від 17.03.2015 № 16/125 регламентні роботи в Чернігівській області в 2014 році не виконувались. Останні регламентні роботи в області виконані в осінній період 2012 року в Ріпкинському, Корюківському та Семенівському районах. Оцінка радіаційного стану 3-х зазначених сховищ – задовільна, параметри радіаційного контролю знаходяться в межах тимчасово визначених контрольних рівнів.

В подальшому, ДСП «Київський ДМСК» необхідно виконувати обстеження з метою контролю за технічним та радіаційним станом на ПЗВД та в навколишньому природному середовищі відповідно до «Інструкції з проведення контролю за технічним станом, радіаційною обстановкою на пунктах зберігання відходів дезактивації та в навколишньому природному середовищі».

За інформацією Північної держінспекції було виявлено ДІВ у незаконному обігу (зафіксовано підвищений рівень радіоактивного випромінювання) на міжнародному пункті пропуску для автомобільного сполучення «Сеньківка», розташованому в с. Сеньківка Городянського району Чернігівської області. Відповідно до вимог «Порядку взаємодії органів виконавчої влади та юридичних осіб, які провадять діяльність у сфері використання ядерної енергії, в разі виявлення радіонуклідних джерел іонізуючого випромінювання у незаконному обігу», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 02.06.2003 № 813, був складений відповідний Акт та прийняте спільне рішення щодо передачі вилученого підозрюваного матеріалу, ПЕД, якого перевищує встановлені контрольні рівні, на зберігання до ПЗРВ КДМСК ДК Укр ДО «Радон» до завершення слідчих дій.

Радіоактивні відходи на території Чернігівської області відсутні, згідно звітності ліцензіатів про фактичні обсяги радіоактивних відходів до Північної держінспекції.

За даними щорічних звітів з радіаційної безпеки ліцензіатів за 2014 рік, радіаційний фон на території об'єктів, за межами зон з обмеженим доступом, знаходився в межах природного радіаційного фону.

9.3.3 Стан і проблеми зони відчуження Чорнобильської АЕС

Стан і проблеми зони відчуження Чорнобильської атомної станції не відносяться до компетенції Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської облдержадміністрації.

10. ПРОМИСЛОВІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

10.1 Структура та обсяги промислового виробництва

Промисловий комплекс Чернігівської області формують близько 250 великих і середніх промислових підприємств двадцяти п'яти основних видів економічної діяльності, на яких працюють 42,5 тис. осіб. Він характеризується високим рівнем розвитку галузі з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, з виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності, машинобудування. Промисловими центрами області є міста Чернігів, Ніжин, Прилуки. Потужні промислові підприємства розташовані також у містах Корюківка, Мена, Ічня, Козелець та смт Варва.

За даними Головного управління статистики упродовж 2014 р. промислові підприємства області реалізували промислової продукції (товарів, послуг) на суму 16448,1 млн.грн. В обсягах реалізації 70,7% займала продукція переробної промисловості. Зокрема, частка підприємств із виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів становила 41,5%, виготовлення виробів із деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності – 13,2%, машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування, – 4,8%, текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів – 3,0%.

Питома вага підприємств із постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря становила 17,9%, добувної промисловості і розроблення кар'єрів – 10,1%, забору, очищення та постачання води – 0,5%.

В обсязі реалізації продукції 43,6% займали споживчі товари короткострокового використання, 30,7% – енергія, 21,2% – товари проміжного споживання, 4,2% – інвестиційна продукція, 0,3% – споживчі товари тривалого використання.

За підсумками 2014р. порівняно з 2013р. індекс промислової продукції становив 97,2%.

У добувній промисловості і розробленні кар'єрів обсяги промислового виробництва становили 91,8%, а в переробній промисловості – 99,2%.

У постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря у 2014р. порівняно з 2013р. випуск промислового виробництва становив 97,5%.

Обсяги реалізованої промислової продукції (по інформації обласного Головного управління статистики) за основними видами діяльності та підсумки роботи промисловості Чернігівської області за 2014 рік наведено в табл. 10.1.1 та 10.1.2.

Таблиця 10.1.1 Обсяг реалізованої промислової продукції за основними видами діяльності у 2014 році¹ (уточнені дані)

	Код за КВЕД-2010	Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) без ПДВ та акцизу	
		тис.грн.	у % до всієї реалізованої продукції
Промисловість	В+С+D+E	16448124,3	100
Добувна та переробна промисловість; постачання електроенергії, газу, пару та кондиційованого повітря	В+С+D	16228233,0	98,7
Добувна та переробна промисловість	В+С	13281934,1	80,8
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	В	1658756,2	10,1
Переробна промисловість	С	11623177,9	70,7
з неї: Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	10-12	6831980,9	41,5
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	13-15	491785,5	3,0
Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	16-18	2164588,6	13,2
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	19	... ²	... ²
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	20	154865,1	0,9
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	21	–	–
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	22,23	352965,3	2,2
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	24,25	190087,9	1,2
Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	26-30	794322,3	4,8
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	2946298,9	17,9
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	219891,3	1,3

¹ Короткострокові дані щодо обсягу реалізованої промислової продукції розроблено на підставі місячної звітності. Дані за видами промислової діяльності сформовані за функціональним принципом (по однорідних продуктах) (з урахуванням уточнень підприємств станом на кінець лютого 2015р.).

² Інформація конфіденційна відповідно до Закону України «Про державну статистику».

На Чернігівщину припадає 1,4 % загальноукраїнського обсягу реалізованої промислової продукції. Найбільша частка обсягів реалізованої продукції промисловості області зосереджена на підприємствах переробної промисловості. Основна її галузь в регіоні – харчова, яка забезпечує більше 41 % від загального обсягу реалізованої промислової продукції області.

Таблиця 10.1.2 Підсумки роботи промисловості Чернігівської області
за січень–грудень 2014 року¹

Індекси промислової продукції за основними видами діяльності

відсотків

	Грудень 2014р. до листопада 2014р.	Грудень 2014р. до грудня 2013р.	Січень– грудень 2014р. до січня– грудня 2013р.	Довідково:
				січень–грудень 2013р. до січня–грудня 2012 р.
Промисловість	98,2	96,0	97,0	89,6
Добувна та переробна	96,2	96,2	96,9	87,8
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	103,7	94,5	91,8	81,8
Переробна промисловість з неї	93,5	96,9	98,8	90,4
Виробництво харчових продуктів напоїв та тютюнових виробів	90,1	98,8	102,7	88,5
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	98,0	78,6	87,3	95,7
Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	77,1	99,8	100,7	94,7
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	... ²	... ²	... ²	... ²
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	76,2	70,7	83,3	116,1
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	–	–	–	–
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	104,5	103,8	90,1	94,4
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	130,3	133,7	95,8	91,8
Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	139,5	86,2	88,4	81,3
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	107,1	95,2	97,5	100,5

У переробній промисловості збільшення обсягів відбулося на підприємствах із виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових

виробів (на 2,7%), з виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності (на 0,7%).

Більше вироблено соняшникової нерафінованої олії (у 2,5 раза), ковбасних виробів (на 11,8%), вершкового масла (на 5,9%), обробленого рідкого молока (на 20,4%), взуття (на 6,2%), паперу та картону (на 9,6%), цегли невогнетривкої керамічної будівельної (на 7,3%).

Серед підприємств переробної промисловості порівняно із 2013 року, спостерігалось зниження випуску жирних сирів, борошна, круп, хліба та виробів хлібобулочних. Менше вироблено елементів конструкцій збірних для будівництва з цементу, бетону або штучного каменю, ручних інструментів, вогнегасників, верстатів для оброблення деревини, пожежних машин.

Таблиця 10.1.3 Виробництво найважливіших видів промислової продукції

	Вироблено за січень–грудень 2014 р.	Січень–грудень 2014 р. до січня–грудня 2013 р., у %
Переробна промисловість		
М'ясо великої рогатої худоби свіже чи охолоджене, т	2271	131,7
Вироби ковбасні, т	1299	111,8
Олія соняшникова нерафінована та її фракції, крім фракцій зі зміненим хімічним складом, т	15481	245,8
Молоко рідке оброблене (пастеризоване, стерилізоване, гомогенізоване, топлене, пептизоване), т	13175	120,4
Масло вершкове, т	3689	105,9
Сири жирні, т	7664	54,2
Йогурт та інші ферментовані чи сквашені молоко та вершки, т	5531	99,9
Борошно, т	31060	98,7
Хліб та вироби хлібобулочні, нетривалого зберігання, т	34840	91,0
Горілка з вмістом спирту менше 45,4%, тис.дал	83,9	383,1
Тканини вовняні, бавовняні, з ниток синтетичних та штучних, тис.м ²	2074,3	70,5
Взуття, тис. пар	797,1	106,2
Цегла невогнетривка керамічна будівельна (крім виробів з борошна кам'яного кремнеземистого чи ґрунтів діатомітових), млн.шт.умов. цегли	30,7	107,3
Елементи конструкцій збірні для будівництва з цементу, бетону або каменю штучного, тис.м ³	26,7	63,0
Автобуси, шт.	185	66,3

¹ Можливі уточнення даних у наступних статистичних виданнях.

² Інформація конфіденційна відповідно до Закону України «Про державну статистику».

Таблиця 10.1.4 Обсяг реалізованої промислової продукції по містах та районах за 2014 рік (уточнені дані)

	Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) без ПДВ та акцизу	
	тис.грн.	у % до всієї реалізованої продукції
Чернігівська область	16448124,3	100,0
м.Чернігів	6241409,9	38,0
м.Ніжин	623147,5	3,8
м.Н.-Сіверський	154902,3	0,9
м.Прилуки	4362361,2	26,6
райони		
Бахмацький	18820,6	0,1
Бобровицький	78753,7	0,5
Борзнянський	40756,9	0,2
Варвинський	547525,0	3,3
Городнянський	40616,6	0,2
Ічнянський	595815,8	3,6
Козелецький	183899,8	1,1
Коропський	26525,9	0,2
Корюківський	1883312,4	11,5
Куликівський	101071,3	0,6
Менський	627598,8	3,8
Ніжинський	127165,9	0,8
Н.-Сіверський	3223,8	0,0
Носівський	39582,9	0,2
Прилуцький	475185,9	2,9
Ріпкинський	74499,9	0,5
Семенівський	37088,0	0,2
Сосницький	60577,2	0,4
Срібнянський	–	–
Талалаївський	113,7	0,0
Чернігівський	37612,1	0,2
Щорський	66557,2	0,4

Примітка. Короткострокові дані щодо обсягів реалізованої промислової продукції розроблено на підставі місячної звітності.

10.2 Вплив на довкілля

Промисловий комплекс має першорядне місце серед забруднювачів навколишнього природного середовища відходами, викидами, стічними водами всіх видів виробництв, сільського та комунального господарств населених пунктів регіону та держави загалом.

Три підприємства області: КП «Чернігівводоканал» Чернігівської міської ради, КЕП «Чернігівська теплоелектроцентраль ТОВ фірми «ТехНовА» входять до «Переліку 100 об'єктів, які є найбільшими забруднювачами довкілля в Україні» внаслідок виробничої діяльності,

розробленого Міністерством охорони навколишнього природного середовища України. ПАТ «Чернігівське Хімволокно», яке входило до «Переліку 100 об'єктів, які є найбільшими забруднювачами довкілля в Україні», зупинило виробничу діяльність.

Однією з причин зменшення обсягів випуску промислової продукції в області є стабільна негативна динаміка в добувній промисловості. Через зменшення видобутку вуглеводнів внаслідок природного вичерпування родовищ обсяги виробництва скоротились на 8,2%.

Виключити повністю вплив антропогенної діяльності на стан довкілля в сучасних умовах нереально. Необхідно систематично вдосконалювати діючі, та впроваджувати нові норми й правила забезпечення гармонійного існування людини в природній системі. Одним з перспективних напрямів такого вдосконалення повинна стати систематизація і широке та активне впровадження нормативно-правових актів щодо стандартизації в сфері використання, збереження та охорони довкілля на промислових та хімічно-небезпечних об'єктах

10.2.1 Гірничодобувна промисловість

На території Чернігівської області проводиться використання підконтрольних кар'єрів та розробка гірничо-видобувних підприємств області. Дана діяльність представлена підприємствами «Чернігівторф». Видобування вуглеводнів (нафти): Прилуцьке нафтогазовидобувне управління «Чернігівнафтогаз», ПАТ «Укрнафта». Видобування неенергетичних матеріалів – видобування крейди: ПАТ «Н.-Сіверський завод будівельних матеріалів»; видобування піску та глини: ТОВ «Папернянський кар'єр скляних пісків».

У добувній промисловості і розробленні кар'єрів обсяги промислового виробництва становили 91,8%.

До підприємств добувної промисловості Чернігівської області (крім паливно-енергетичних підприємств), що мали викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в 2014 році (за статистичними даними), відносяться 3 суб'єкти господарювання. Ними в повітря області викинуто 15,827 т забруднюючих речовин.

10.2.2 Металургійна промисловість

У 2014 р. від'ємний результат отримано у машинобудуванні (-11,6%), металургійному виробництві (лиття металів), виробництві готових металевих виробів (-4,2 %).

До підприємств металургійної промисловості Чернігівської області, що мали викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в 2014 році (за статистичними даними) відносяться 4 суб'єкти господарювання. Ними в повітря області викинуто 30,813 т забруднюючих речовин.

10.2.3 Хімічна та нафтохімічна промисловість

Хімічна промисловість Чернігівщини виробляє фарби та лаки, малярні шпатлівки, антифризні речовини, засоби мийні та для чищення, нитки монофіламентні штучні, мило, шампуні, полірувальні засоби, креми та засоби для догляду за взуттям або шкірою тощо.

Серед основних виробників продукції – ДП «Пластмас» ТОВ «Пластмас-Прилуки», ДП «Компанія «Короп-пласт», ТОВ «Делфін Індастрі Україна», ТОВ «Мейнпак», ТОВ «Планета-інкс», ПАТ «Ніфар», ТОВ «Канон».

Від’ємний результат отримано у виробництві хімічних речовин і хімічної продукції (-16,7%), гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції (-9,9%).

До підприємств хімічної промисловості Чернігівської області, що мали викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в 2014 році (за статистичними даними) відносяться 3 суб'єкти господарювання. Ними в повітря області викинуто 12,894 т забруднюючих речовин.

ПАТ «Чернігівське Хімволокно» було одним з найбільших підприємств серед об'єктів хімічної промисловості області. Протягом 2013-2014 років «Чернігівське Хімволокно» повністю зупинило діяльність.

10.2.4 Харчова промисловість

Харчова промисловість, одна з галузей народного господарства, що є джерелом негативного впливу на навколишнє середовище. Виробництво харчових продуктів супроводжується утворенням рідких, газоподібних та твердих відходів, що забруднюють гідросферу, атмосферу та ґрунти.

Галузь об'єднує більше 70 підприємств, які забезпечують майже половину промислового виробництва області. Крім того, випуском харчових продуктів займаються структурні підрозділи непромислових організацій та малі підприємства.

У виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів отримано приріст (+2,7%) переважно за рахунок збільшення виробництва тютюнових виробів, олії та тваринних жирів (у 2,5 р.б.), перероблення та консервування фруктів і овочів (+8,9 %). Продовольчих товарів в 2014 році було реалізовано на 1627,5 млн.грн. Серед них домінували молочні продукти, масло та сири, шоколад та вироби кондитерські цукрові, цукор, пиво, борошно, олії рослинні, води мінеральні та напої безалкогольні й соки фруктові та овочеві, рис, кава, крупи, борошно грубого помелу, гранули та інші продукти з культур зернових, м'ясо та м'ясні продукти, чай.

Підприємства області надавали перевагу товарам українських виробників. В області за їх рахунок формувався оптовий ринок майже всіх продовольчих товарів.

До підприємств харчової промисловості Чернігівської області, що мали викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в 2014 році (за статистичними даними) відноситься 31 суб'єкт господарювання. Ними в повітря області викинуто 377,659 т забруднюючих речовин.

Усі підприємства харчової промисловості потребують великої кількості води, що використовується безпосередньо в технології основного продукту (пивоварна, спиртова, цукрова промисловість), для миття обладнання та інших цілей. Більшість цієї води у вигляді забруднених стоків виводиться із процесу та надходить у навколишнє середовище.

На даний час на більшості харчових підприємств Чернігівської області застарілі, неефективні очисні споруди. Підприємства харчової промисловості скидають стічні води у водні об'єкти недостатньо очищеними.

10.3 Заходи з екологізації промислового виробництва

Основні принципи забезпечення покращання результатів в сфері охорони навколишнього природного середовища від виробничо-господарської діяльності це: невиснажливе використання природних ресурсів; впровадження нових технологій, які забезпечують значну економію енергетичних і матеріальних ресурсів, утилізація і повторне використання відходів; виробництво екологічно чистої продукції, яке характеризується незначним (екологічно безпечним) впливом на навколишнє природне середовище і людину; екологічний аудит території і підприємств та моніторингу за станом природних ресурсів і якістю компонентів навколишнього середовища. А також врахування екологічних вимог і обмежень при прийнятті управлінських рішень щодо розвитку територій і видів виробничо-господарської діяльності; зниження рівнів забруднення атмосферного повітря, поверхневих вод, ґрунтів; безпечного для людей і навколишнього середовища поводження з промисловими відходами; проведення екологічного аудиту території і підприємств; розвиток ефективної системи моніторингу навколишнього природного середовища.

Істотним чинником негативного впливу на природні ресурси області є: викиди в атмосферу, скиди недостатньо очищених стічних вод, продукування та накопичення відходів, небезпечних речовин. З метою мінімізації негативного впливу на довкілля за 2014 рік Департаментом видано 146 дозволів на спецводокористування; 199 дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами. Протягом 2014 року відбулися позитивні зміни у зменшенні викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення. Обсяги забруднюючих речовин, які надійшли у повітряний басейн у 2014 році від стаціонарних джерел забруднення, за даними Головного управління статистики, зменшилися в порівнянні з 2013 роком на 4,1% і складають 41,869 тис. тонн.

Підприємствами області на протязі року проводились відповідні природоохоронні заходи. Проведено аналіз ефективності виконання підприємствами заходів, спрямованих на зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. На КЕП «Чернігівська ТЕЦ» виконані планові роботи по щорічному ремонту існуючих очисних установок. Загальний обсяг витрат КЕП «Чернігівська ТЕЦ» за кошторисною вартістю склав 682 тис. грн.

В м. Чернігові ПАТ «Облетеплокомуненерго» проведено реконструкції 4 котелень з заміною котлів НІСТУ – 5 з КПД 86% на котли RTQ з КПД, в середньому, 93%. Обсяг витрат за кошторисною вартістю склав 9174,903 тис. грн., при цьому економія палива складає біля 92 тис.м³ на рік. Після впровадження заходів, обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря зменшились на 68,25 тонн.

Значно зменшує забруднення атмосферного повітря переведення громадського транспорту на менш токсичні види палива (пропан-бутанові суміші, метан).

На підприємстві розроблено техніко-економічне обґрунтування реконструкції та модернізації підприємства з монтажем газотурбінної установки та котла утилізатора, що дасть змогу значно зменшити час експлуатації вугільних котлів та зменшити обсяги викидів майже на 1,4 тис. тонн на рік. Для досягнення затверджених Державних нормативів гранично допустимих обсягів викидів підприємством розроблено план заходів, реалізація якого закінчиться в 2017 році, при цьому планується зменшити обсяги викидів майже на 1,4 тис. тонн на рік.

Комунальним підприємством «Чернігівводоканал» Чернігівської міської ради, протягом 2014 року для зниження негативного впливу на довкілля проводився капітальний ремонт відстійників, аеротенків та іншого обладнання на каналізаційних спорудах загальною вартістю 2850,3 тис. грн. За кошти підприємства (3472,1 тис. грн.) вивезено 30,2 тис. т мулу з мулових карт очисних каналізаційних споруд. Постійно здійснювався контроль за скидом стічних вод від промислових підприємств в міську каналізацію м. Чернігова, перевірено 73 підприємства (в 51 виявлено перевищення гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин в стічній воді на суму 1811,9 тис. грн.). Своєчасно вивозились тверді побутові відходи з території підприємства. Зони суворого режиму на артезіанських свердловинах підтримувались в належному санітарно-технічному стані, проводився ремонт огорож санітарних зон артезіанських свердловин.

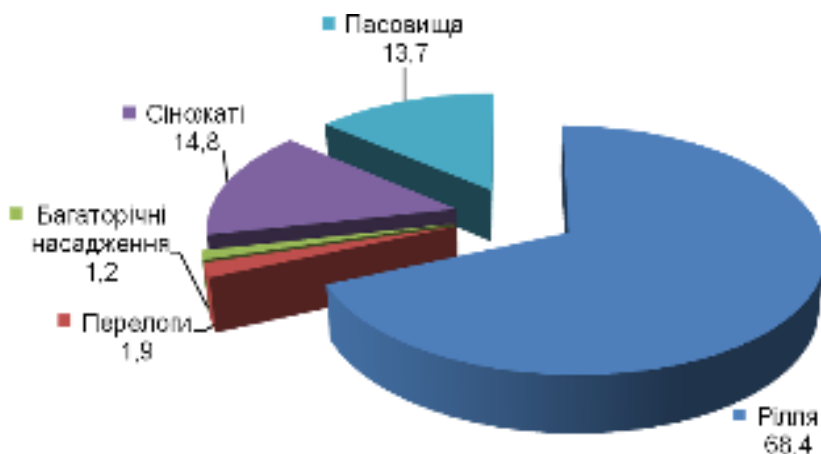
Протягом 2014 р., за даними Головного управління статистики в області, в охорону навколишнього природного середовища підприємствами, організаціями та установами області було вкладено 223 млн.грн. Ці витрати, зокрема, склали: 37% - на очищення зворотних вод, 27% – на охорону атмосферного повітря і проблеми зміни клімату, 22% – на поводження з відходами, 10% – на збереження біорізноманіття і середовища існування.

11. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

11.1 Тенденції розвитку сільського господарства

Чернігівщина має значний потенціал у галузі сільського господарства. Загальна площа сільськогосподарських угідь становить 64,8% земель області. У структурі сільськогосподарських угідь 70,3% припадає на рілля та перелogi, 1,2% – багаторічні насадження, 14,8% – сіножаті та 13,7% – пасовища.

Рис. 11.1.1 Структура сільськогосподарських угідь, %

За інформацією Департаменту агропромислового розвитку Чернігівської облдержадміністрації, попри кризові явища в економіці, як в цілому, так і сільськогосподарському виробництві всіма категоріями господарств всіх форм власності області у 2014 році через посівну площу використовувалось 79,5% ріллі. Загальна посівна площа під урожай 2014 року, в порівнянні з 2013 роком, зменшилась на 32,4 тис. га або на 3% і складала 1125,5 тис. га. Зменшення обсягу загального посіву 2014 року відбулося в сільськогосподарських підприємствах за рахунок скорочення площ посіву озимих зернових культур.

В структурі посіву зернові та зернобобові культури з кукурудзою на зерно займали 658,2 тис. га або 58,5% загальної площі (в 2013 році – 59,4%), під технічними культурами знаходилось 247,3 тис. га або 22,0% площ (в 2013 році – 20,6%), картопля та овочі були посаджені на площі 90,8 тис. га або 8,1% (в 2013 році – 8,0%), кормові культури – 129,2 тис. га або 11,5% (в 2013 році – 12,0%).

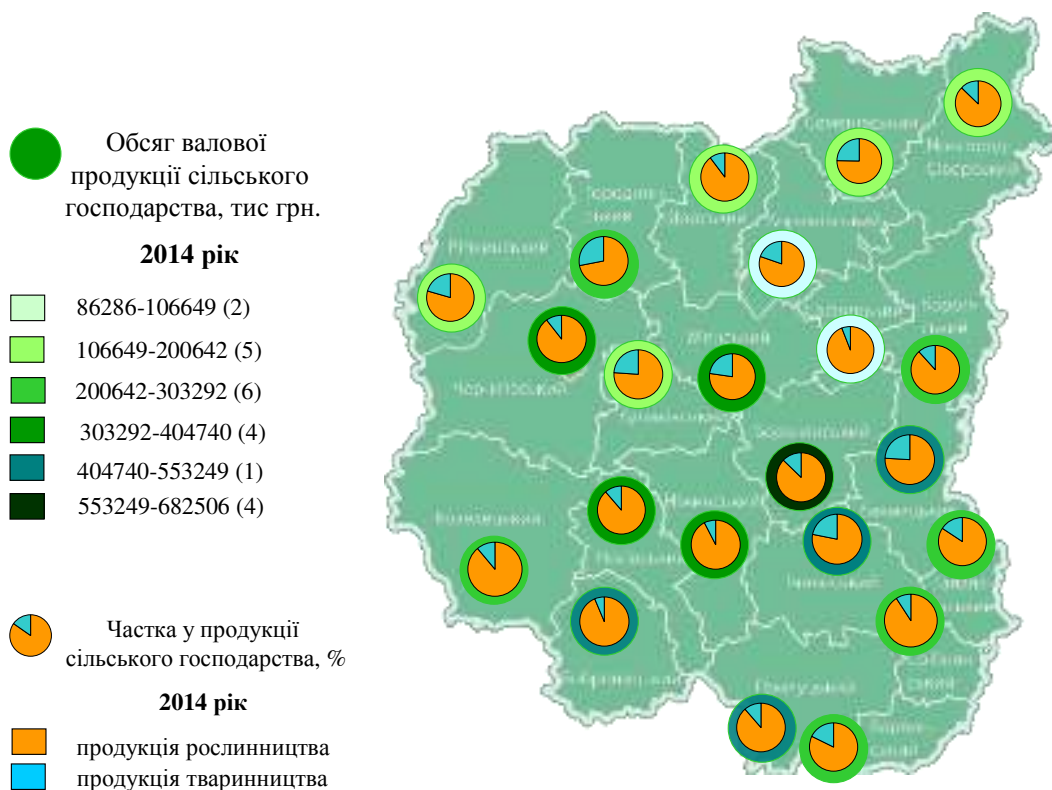
Загальний валовий збір зерна урожаю 2014 року у вазі після доробки склав 3,69 млн. т, що є рекордним досягненням аграріїв в історії нашої області.

Також аграрії відзначились наступними рекордами в історії області:

- 2,66 млн. т – вал кукурудзи на зерно;
- 301,5 тис. т – вал соняшнику на зерно;
- 128,1 тис. т – вал сої;

- 56,5 ц/га – урожайність зернових культур;
- 45,3 ц/га – урожайність пшениці.

Рис. 11.1.2 Територіальна структура сільськогосподарського виробництва області

За 2014 рік, всіма категоріями господарств реалізовано худоби та птиці на забій 64,4 тис. т, що на 1,9 тис. т (3,0%) більше ніж за 2013 рік, вироблено молока 572,2 тис. т, що менше на 10,2 тис. т (1,8%), одержано яєць 293,0 млн. штук, що більше на 3,9 млн. штук (1,3%).

Поголів'я ВРХ за 2014 рік у порівнянні з 2013 роком зменшилось на 29,7 тис. гол., або 12,4%; корів зменшилось на 10,8 тис. гол., або 8,3%, поголів'я свиней зменшилось на 33,7 тис. гол., або 14,0%.

В сільгосп підприємствах:

- вирощування м'яса худоби та птиці зменшено на 2,9 тис. т (7,8%).
- реалізація м'яса зменшилась на 1,0 тис. т (2,9%).

Виробництво молока у сільськогосподарських підприємствах області збільшено на 4,6 тис. т (2,2%).

В середньому по області продуктивність дійної череди збільшилась на 127 кг (3,0%) і склала 4325 кг.

Поголів'я ВРХ у сільгосп підприємствах за 2014 рік у порівнянні з 2013 роком зменшилось на 17,9 тис. гол. або 12,3%. Поголів'я корів у сільгосп підприємствах за 2014 рік, у порівнянні з 2013 роком, зменшилось

на 5,2 тис. гол., або 9,1%. Поголів'я свиней у сільгоспідприємствах за 2014 рік, у порівнянні з 2013 роком, зменшилось на 4,2 тис. гол., або 4,2%.

За 2014 рік по області, у середньому, на 100 корів отримано 71 теля, що менше на 6 голів ніж у 2013 році. Поросят на 100 основних свиноматок отримано у середньому 1467 голів, що більше на 245 голів ніж за 2013 рік.

Середньодобові прирости за 2014 рік ВРХ склали 553 г., що на 19 г., або 3,6%, більше у порівнянні з минулим роком. Середньодобові прирости свиней склали 415 г., що на 15 г., або 3,8%, більше у порівнянні з минулим роком.

Господарства населення.

За 2014 рік реалізовано худоби та птиці на забій 30,7 тис. т, що на 2,9 тис. т (10,4%) більше ніж за 2013 рік, вироблено молока 354,6 тис. т, що менше на 14,8 тис. т (4,0%), одержано яєць 240,7 млн. штук, що більше на 0,3 млн. штук (0,1%).

Поголів'я ВРХ за 2014 рік у порівнянні з 2013 роком зменшилось на 11,8 тис. гол. або 12,7%, корів зменшилось на 5,6 тис. гол. або 7,6%, свиней зменшено на 29,5 тис. гол. або 21,1%, поголів'я птиці зменшено на 130,1 тис. гол. або 4,0%.

Інформація щодо валового збору сільськогосподарських культур надана у таблиці 11.1.1.

Таблиця 11.1.1 Валовий збір сільськогосподарських культур у всіх категоріях господарств

(тисяч центнерів)

Роки	Усі зернові культури	Цукрові буряки (фабричні)	Соняшник на зерно	Льондовунець (волокно)	Картопля	Овочі	Кормові коренеплоди	Кукурудза на силос і зелений корм	Усього трав на сіно		Плоди та ягоди
									одно-річних	багато-річних	
2014	36929,4	2553,9	3015,1	1,6	15274,2	1983,5	3687,8	5640,7	567,3	2163,6	177,1

В таблиці 11.1.2 відображено збір зернових культур всіма категоріями господарств Чернігівської області:

Таблиця 11.1.2 Валовий збір зернових культур у всіх категоріях господарств

(тисяч центнерів)

Роки	Усі зернові культури	у тому числі									
		пшениця		жито		ячмінь ярий	овес	просо	гречка	кукурудза на зерно	зернобобові
		озима	яра	озиме	яре						
2014	36929,4	6946,6	107,1	884,0	–	1119,0	731,2	53,4	90,4	26619,1	320,6

У нашій області на 1 листопада 2014 р. налічувалося 662 фермерські господарства, з них 488 – діючі. Протягом 2014р. на фермерських господарствах були зайняті 2207 працівників. У власності та користуванні фермерів знаходилося 115 тис.га сільгоспугідь, у т.ч. 107 тис.га ріллі. У 2014 р. відбулося подальше укрупнення фермерських господарств: на одне господарство в середньому припадало 174 га сільськогосподарських угідь (на 10% більше, ніж рік тому), у т.ч. 162 га ріллі (на 11% більше).

У 2014 році фермерськими господарствами було вироблено зернових – 229 тис.т, соняшника – 28 тис.т, цукрового буряка (фабричного) – 60 тис.т, картоплі – 34 тис.т, плодів та ягід – 2 тис.т, м'яса в забійній вазі – 2 тис.т, молока – 19 тис.т. Загалом фермерами вироблено понад 5% продукції сільського господарства області.

Протягом року 98% отриманих фермерами прибутків були від реалізації продукції рослинництва, 2% – тваринництва. Економічно вигідним було виробництво соняшника, зернових, овочів, картоплі, плодоягідних культур та цукрових буряків, рентабельність яких коливається від 43% до 13%. Прибутки отримано також від вирощування великої рогатої худоби (12%), свиней (5%), реалізації молока (8%).

Для розвитку сільських територій перспективним напрямком є широке запровадження в області сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів переробного, заготівельного, постачальницького та сервісного напрямків. На сьогодні в області функціонує лише 23 таких кооперативи, найбільш успішно у Коропському, Борзнянському та Сосницькому районах.

11.2 Вплив на довкілля

Ґрунтовий покрив, рівнинність території і агрокліматичні умови фізико-географічних зон Полісся і Лісостепу, в межах яких розташована Чернігівська область, визначають оптимальне природне середовище для ведення сільського господарства.

Основна спеціалізація галузі рослинництва регіону – вирощування зернових та технічних культур, кормовиробництво, тваринництва – молочно-м'ясне скотарство та виробництво свинини. Сільськогосподарський комплекс області налічує 985 діючих сільськогосподарських підприємств різних форм власності та господарювання, в тому числі 289 господарських товариств, 123 приватні підприємства, 19 кооперативів, 488 фермерських господарств, 8 державних підприємств, 58 підприємств інших форм господарювання, а також 155,8 тис. одиниць особистих селянських господарств.

В свою чергу, при утриманні тварин утворюється велика кількість відходів. Гній та стічні води забруднюють ґрунт і водойми, а аміак та сірководень надходять до атмосфери. Тваринницькі комплекси призводять до забруднення атмосфери пилом, що утворюється, головним чином, при підготовці та транспортуванні кормів, аміаком, сірководнем та іншими газами. Це робить тваринництво одним з екологічно небезпечних виробництв.

Підживлення сільськогосподарських культур, підвищені дози добрив, порушення технології їх внесення несприятливо впливають на ґрунти, навколишнє середовище.

Земельний фонд Чернігівської області станом на 01 січня 2015 року складає 3190,3 тис. га, з яких 2068,1 тис. га (64,7 %) зайнято сільськогосподарськими угіддями, у складі яких рілля становить 68,5 %.

На території області спостерігається високе аграрне навантаження та розораність ґрунтів. Це спричиняє їх деградацію, а саме погіршення властивостей, родючості і якості земельних ресурсів. Намітилась досить складна ситуація, пов'язана зі зменшенням вмісту гумусу, рухомого фосфору, обмінного калію та азоту, масштабним проявом процесу підкислення, засолення і проявом ерозії ґрунтових ресурсів. Це свідчить про необхідність проведення природоохоронних заходів щодо збереження та підвищення продуктивності земельних ресурсів.

11.2.1 Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження

Сучасні системи землеробства повинні бути енерго- і ресурсозберігаючими та забезпечувати з застосуванням особливостей ґрунтово-кліматичної зони, маючи сальну продуктивність сільськогосподарських культур з бажаними показниками якості,

забезпечувати розширене відтворення родючості ґрунтів та максимальний рівень біологізації.

За повідомленням Департаменту агропромислового розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації, тенденції щодо зміни агрохімічних показників якості ґрунтів, під впливом яких формується урожай сільськогосподарських культур, контролює Чернігівська філія ДУ «Держґрунтохорона», що проводить обстеження та паспортизацію земель області. Результатами такої роботи (окремо по кожному господарству) є виготовлення агрохімічних картограм еколого-агрохімічної оцінки ґрунтів, поширення кислих ґрунтів, забезпеченості рухомими формами фосфору та калію тощо, що необхідно для ведення науково-обґрунтованого агровиробництва.

Земельний фонд області складає 3190,3 тис. га, з яких 2068,4 тис. га (64,8 %) зайнято сільськогосподарськими угіддями.

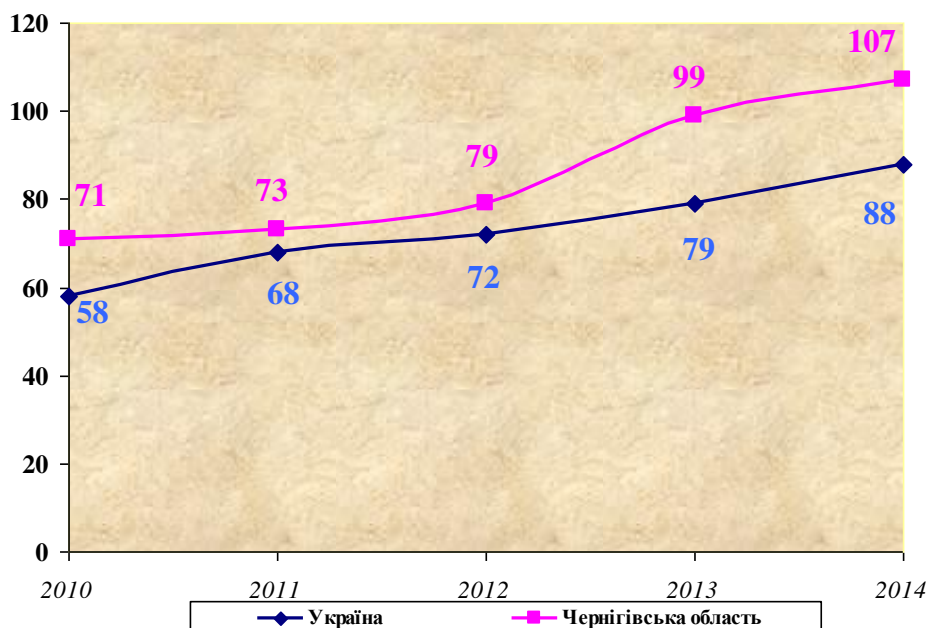
За останнє десятиріччя минулого століття обсяги застосування добрив значно зменшились. Різке зменшення досягло найнижчого рівня в 2000 році, коли було внесено лише по 10 кг поживних речовин мінеральних добрив на 1 га посівної площі. З 2001 року в розрахунку на 1 га посіву обсяги внесення туків нарощувались, проте загальна їх кількість залишається на досить низькому рівні. В середньому за 2001-2005 роки на 1 га посівної площі було внесено по 31 кг поживних речовин мінеральних і 1,6 т органічних добрив, що порівняно з 1986-1990 роками менше, відповідно, в 5,3 і 6,7 разів.

Щоб загострити увагу землекористувачів до проблем раціонального використання земельних ресурсів, Департаментом агропромислового розвитку облдержадміністрації постійно, через організаційні заходи (наукові та науково-практичні семінари, наради і конференції, інші заходи), приділяється значна увага питанням збереження та підвищення родючості ґрунтів, що є найважливішою умовою сталого та безпечного виробництва сільськогосподарської продукції. Таким чином здійснюється вплив на аграріїв, який спрямований на стабілізацію роботи галузі рослинництва, науково-обґрунтоване ведення виробництва, збереження та підвищення родючості ґрунтів.

Як результат, в останні роки, в цілому по області спостерігається позитивна динаміка по внесенню мінеральних добрив під посіви сільськогосподарських культур, крім того, вона краща, ніж в цілому по Україні.

Зокрема, вже за 2006-2010 роки на 1 га посівної площі в середньому було внесено майже по 61 кг поживних речовин мінеральних, в 2011-2012 – по 76 кг, в 2013 – по 99 кг. Під урожай 2014 року (відповідно даних статистичної звітності) було внесено 96,9 тис. т поживних речовин мінеральних добрив, що склало 105% до попереднього року. Рівень удобрення 1 га збільшився з 99 кг на 1 га до 107 кг на 1 га – на 8% (див. діаграму):

Діаграма 11.2.1.1 Динаміка внесення мінеральних добрив, кг/га пож. реч.

По внесенню поживних речовин мінеральних добрив на гектар посівної площі Чернігівщина в останні роки вийшла на 10 місце.

В останні роки більше 100 господарств області застосовують мікробіологічні препарати, тоді, як десять років тому їх кількість була в 6-8 разів меншою. З кожним роком їх кількість збільшується.

Щодо органічних добрив – виробництво гною залишилось на тому ж рівні, але поступово розширюються посіви сидеральних культур, майже повністю припинилось спалювання соломи на полях, яка в основному подрібнюється і приорується, так як і рослинні рештки кукурудзи та соняшника.

Стрімке розширення площ посівів кукурудзи на зерно в останні роки, а відтак значні надходження рослинних залишків після неї, зумовили поповнення ґрунту значною кількістю органічної речовини – 3,9 млн т, що рівноцінно 15,0 млн т умовного гною. З врахуванням цього джерела органіки, внесення її на 1 га посівної площі в середньому по області зросте до 16 т/га.

Стосовно застосування хімічних засобів захисту та елементів біологізації землеробства – включно до 2012 року в області щорічно збільшувалось застосування хімічних засобів захисту рослин (з 827,3 т в 2009 році до 1526,1 т 012 році), вартість яких постійно зростає, і крім того є загрозою для екології навколишнього природного середовища.

Завдяки впровадженню інноваційних наукових розробок у виробництво, за останні два роки, в порівнянні з 2012, вдалося зменшити на 17% або 260 т внесення пестицидів (1266,5 т у 2014 році). Цьому посприяло зростання у рази обсягів застосування біологічних методів захисту рослин та використання мікробіологічних препаратів для підвищення продуктивності сільськогосподарських культур і їх стійкості

до стресових умов вирощування (з 2009 по 2014 роки у 15 раз – з 11 тис. га до 164 тис. га), в тому числі застосування біологічного агента – трихограми зросло майже в 30 разів (з 3,5 тис. га до 102,9 тис. га).

В області заготовлено більше 16 тис. т (17%) сінажу з використанням мікробного консерванту Інституту мікробіології, та більше 120 тис. т силосу (24%) з використанням силосної закваски. Проведені аналізи сінажу і силосу засвідчують їх дуже високу якість та приріст виробництва продукції більше 15%. Товаровиробники області, попри позитивну динаміку, недостатньо приділяють цьому уваги, зокрема застосуванню трихограми та мікробіологічних препаратів, посіву сидеральних культур, тощо. Але ж це в деякій мірі альтернатива застосуванню хімічних засобів захисту рослин та мінеральних добрив, що в свою чергу має позитивний вплив на довкілля, забезпечуючи отримання екологічно чистої продукції та підвищення родючості ґрунтів.

Розширення посівів сидератів, припинення спалювання на полях соломи колосових культур та рослинних решток інших культур, з їх подрібненням та приорюванням, позитивно впливає на динаміку вмісту гумусу в ґрунтах області, що підтверджується дослідженнями Чернігівської філії ДУ «Держґрунтохорона»:

Позитивні зрушення в підтриманні родючості ґрунтів вплинули і на досягнення у виробництві продукції рослинництва, серед яких у 2014 році отриманий рекордний за всю історію існування Чернігівської області валовий збір зернових та зернобобових культур у вазі після доробки, в тому числі кукурудзи на зерно, а також соняшнику та сої. Зокрема намолочено майже 3,7 млн т зернових та зернобобових культур, в т. ч. кукурудзи на зерно намолочено – 2,7 млн т, а також соняшнику та сої, відповідно, 301 та 128 тис. т.

За обсягом валового збору зерна та за рівнем врожайності Чернігівщина вперше в своїй історії зайняла шості місця по державі, а за темпами приросту валу зерна до минулорічного показника – четверте місце.

Однак, інтенсивне використання ґрунтів та значний антропогенний вплив на них, відсутність державної підтримки вапнування кислих ґрунтів зумовлюють необхідність постійного контролю за рівнем їх родючості.

На Чернігівщині налічується майже 600 господарств, які використовують земельні ділянки площею понад 100 га для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, з них біля 80 господарств використовують земельні ділянки площею понад 3000 га.

Але слід зауважити, що на сьогодні в Україні на законодавчому рівні відсутні не тільки критерії оцінки агрохімічної деградації ґрунтів (нормативи та критерії визначення суттєвості зниження родючості ґрунтів), але й нормативно-правові акти по встановленню відповідальності землекористувачів та відшкодування ними нанесених збитків за зниження родючості земель. На часі створення спеціальної системи моніторингу якості ґрунтів і ґрунтового покриву, тобто системи спостереження, прогнозування та оперативного впливу шляхом управління родючістю ґрунтів у всіх випадках їх деградації. Інформація щодо внесення мінеральних та органічних добрив наведена в таблицях 11.2.1.1 – 11.2.1.4.

Таблиця 11.2.1.1 Внесення мінеральних та органічних добрив у ґрунт сільськогосподарськими підприємствами¹

	2014
Загальна посівна площа, тис. га	906,9
Мінеральні добрива:	
Всього внесено в поживних речовинах, тис. ц	969,5
У тому числі: азотних, тис. ц	699,4
фосфорних, тис. ц	138,0
калійних, тис. ц	132,1
азотно-фосфорно-калійних, тис. ц	...
Удобрена площа під урожай, тис. га	782,1
% удобреної площі	86,2
Внесено на 1 га, кг	107
У тому числі: азотних, кг	...
фосфорних, кг	...
калійних, кг	...
азотно-фосфорно-калійних, кг	...
Органічні добрива:	
Всього внесено в поживних речовинах, тис. т	704,7
Удобрена площа, тис. га	23,5
% удобреної площі	2,6
Внесено на 1 га, т	0,8

¹ Крім малих підприємств (за даними Головного управління статистики у Чернігівській області).

Таблиця 11.2.1.2 Унесення добрив під сільськогосподарські культури

	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014
Загальна посівна площа, тис. га	1418,9	900,4	774,9	846,7	912,6	934,0	906,9
<i>Мінеральні добрива</i>							
Усього внесено в поживних речовинах, тис. ц	2349,6	87,9	548,4	615,7	718,9	925,8	969,5
Удобрена площа під урожай, тис. га	1252,8	124,6	507,3	596,6	679,4	778,9	782,1
% удобреної площі	88,3	13,8	65,5	70,5	74,4	83,4	86,2
Унесено в ґрунт у поживних речовинах на 1 га, кг: посівної площі	166	10	71	73	79	99	107
<i>Органічні добрива</i>							
Усього внесено, тис. т	14390,3	1582,5	697,6	704,1	676,2	626,4	704,7
Удобрена площа, тис. га	256,0	35,8	22,7	17,8	20,8	41,9	23,5
% удобреної площі	18,0	4,0	2,9	2,1	2,3	4,5	2,6
Унесено на 1 га, т: посівної площі	10,1	1,8	0,9	0,8	0,7	0,7	0,8

Таблиця 11.2.1.3 Унесення мінеральних добрив під сільськогосподарські культури

(на 1 га посівної площі, кг)

	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014
Унесено під усі посіви	166	10	71	73	79	99	107
у тому числі:							
зернові культури (без кукурудзи)	146	8	50	54	55	73	88
пшениця	185	18	78	81	87	108	116
кукурудза на зерно	390	46	123	100	111	132	141
Технічні культури – всього	312	38	89	94	86	98	88
з них під:							
цукрові буряки (фабричні)	472	85	185	202	242	255	274
соняшник	–	2	71	82	74	89	79
картоплю	200	81	364	311	241	325	387
овочі	138	38	59	158	123	150	198
Кормові культури	151	5	17	26	24	34	40
з них під:							
кукурудзу на силос і зелений корм	218	16	45	57	61	80	82

*Таблиця 11.2.1.4 Унесення органічних добрив під
сільськогосподарські культури*

(на 1 га посівної площі, т)

	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014
Унесено під усі посіви	10,1	1,8	0,9	0,8	0,7	0,7	0,8
у тому числі: зернові культури (без кукурудзи)	1,7	0,4	0,3	0,3	0,4	0,5	0,6
пшениця	3,3	0,8	0,2	0,4	0,5	0,4	0,5
кукурудза на зерно	22,4	2,0	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4
Технічні культури – всього	14,4	3,8	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2
з них під: цукрові буряки (фабричні)	31,4	9,9	0,4	1,1	0,8	0,0	1,1
соняшник	–	0,8	0,7	0,3	0,1	0,2	0,3
картоплю	76,6	61,3	13,8	9,8	9,0	7,2	4,9
овочі	57,9	12,2	0,9	7,3	2,2	1,9	2,1
Кормові культури	7,0	2,3	3,2	3,9	3,2	3,8	5,2
з них під: кукурудзу на силос і зелений корм	11,2	8,2	10,2	11,5	10,0	10,9	13,3

11.2.2 Використання пестицидів

При застосуванні хімічних засобів захисту рослин та елементів біологізації землеробства – включно до 2012 року в області щорічно збільшувалось їх застосування (з 827,3 т в 2009 році до 1526,1 т 012 році). Вартість цих засобів постійно зростає, їх використання, крім того, є загрозою для екології навколишнього природного середовища.

За інформацією Департаменту агропромислового розвитку облдержадміністрації, завдяки впровадженню інноваційних наукових розробок у виробництво, за останні два роки, в порівнянні з 2012, вдалося зменшити на 17% (або на 260 т) внесення пестицидів (1266,5 т у 2014 році). Цьому посприяло зростання у рази обсягів застосування біологічних методів захисту рослин та використання мікробіологічних препаратів для підвищення продуктивності сільськогосподарських культур і їх стійкості до стресових умов вирощування (з 2009 по 2014 роки у 15 раз – з 11 тис. га до 164 тис. га), в тому числі застосування біологічного агента – трихограми зросло майже в 30 разів (з 3,5 тис. га до 102,9 тис. га).

За інформацією обласної Державної фітосанітарної інспекції на території Чернігівської області було використано пестицидів і біопрепаратів (та їх залишки) за 2014 рік (загальні зведені дані по групах):

(тонни)

<i>Найменування груп засобів захисту рослин</i>	<i>Залишок на 01.01.2014 року</i>	<i>Надійшло в область за 2014 рік</i>	<i>Використано за 2014 рік</i>	<i>Залишок на 01.01.2015 року</i>
Інсектициди та акарициди	-	71,6	71,6	-
Фунгіциди	-	142,7	142,7	-
Препарати для протруювання насіння	-	55,6	55,6	-
Гербіциди	-	823,2	823,2	-
Десиканти	-	141,3	141,3	-
Родентициди	-	9,49	9,49	-
Всього пестицидів	-	1243,89	1243,89	-
Біопрепарати	-	22,57	22,57	-
Разом	-	1266,46	1266,46	-

11.2.3 Екологічні аспекти зрошення та осушення земель

Необхідність меліорації земель визначається кліматичними умовами території. Держводагенство України здійснює моніторинг зрошуваних та осушуваних земель (глибина залягання та мінералізація ґрунтових вод, ступінь засоленості та солонцюватості ґрунтів).

За повідомлення Деснянського басейнового управління водних ресурсів (БУВР) у Чернігівській області налічується 300,3 тис. га меліорованих земель, з них: 299,8 – осушуваних та 0,5 – зрошуваних. Крапельне зрошення – відсутнє.

На осушуваних землях збудовано закритий дренаж на площі 167,4 тис.га (56 %), системи з двобічним регулюванням на площі 240,8 тис.га (80 %). Площа, яка захищається від підтоплення – 21,8 тис.га.

Балансова вартість меліоративних фондів Чернігівської області становить 799,9 млн.грн., у тому числі на балансі водогосподарських організацій 229,5 млн.грн. (29%).

Водогосподарський комплекс області включає:

Об'єкти	Од. виміру	Всього по області	З них на балансі водогосподарських організацій
Площа осушуваних земель	тис.га	299,8	
Протяжність відкритої осушувальної мережі	км	7994,45	3918,3
Протяжність закритої осушувальної мережі	"-	54495	-
Протяжність дамб обвалування	"-	140,7	127,9
Кількість польдерних насосних станцій	од.	8	8
Кількість гідротехнічних споруд:			
- на відкритій мережі	од.	6461	2541
- на закритій мережі	"-	51271	-
Режимно-спостережні свердловини	"-	628	628
у т.ч. на балансі МУВГ	"-	122	122
на балансі Чернігівської ГГМЕ	"-	506	506
Площа зрошуваних земель	тис.га	0,5	
Протяжність зрошувальної мережі, у т.ч.:	км	15,84	-
відкритої зрошувальної мережі	"-	-	-
закритої зрошувальної мережі	"-	15,84	-
колекторно-дренажної мережі	"-	-	-
Кількість насосних станцій у зоні зрошення	од.	2	1
Кількість гідротехнічних споруд на зрошувальній та дренажно-скидній мережах			
Кількість водосховищ	од.	-	-
Повний об'єм водосховищ	од.	-	-
Корисний об'єм водосховищ	млн.куб.м	-	-
	млн.куб.м	-	-

Експлуатацію державної міжгосподарської осушувальної мережі здійснюють 6 міжрайонних управлінь водного господарства:

Борзнянське МУВГ – 46,6 тис.га (зрошення – відсутнє).

Козелецьке МУВГ – 38,7 тис.га (зрошення – відсутнє).

Корюківське МУВГ - 39,8 тис.га (зрошення – відсутнє).

Ніжинське МУВГ – 82,1 тис.га (зрошуваних – 05 тис.га, осушуваних – 81,6 тис.га).

Сосницьке МУВГ – 21,2 тис.га (зрошення – відсутнє).

Чернігівське МУВГ – 71,9 тис.га (зрошення – відсутнє).

Протягом останніх двох років в Україні реалізується проект Програми розвитку ООН в Україні та Європейської Комісії «Clima East: Збереження та стале використання торфовищ». У рамках даної Програми провадяться напрацювання щодо реалізації пілотного Проекту Європейської Комісії на території Ніжинського району Чернігівської області. В рамках проекту готується створення регіонального ландшафтного парку «Ніжинський» площею біля 3733 га. Передбачено створення нових робочих місць для обслуговування меліоративних споруд, відновлення луків для пасовищ та сінокосів.

В листопаді в приміщенні Деснянського басейнового управління водних ресурсів, в рамках вищезазначеного проекту, з метою забезпечення захисту торфових ґрунтів та торфовищ в межах осушувально-зволожувальної системи, відбулось засідання технічної ради з питань обговорення робочого проекту «Реконструкція гідротехнічних споруд осушувально-зволожувальної системи «Смолянка» на площі 2300 га в Ніжинському районі Чернігівської області». На території району передбачено провести капітальний ремонт об'єктів інженерної інфраструктури меліоративної системи «Смолянка» для забезпечення можливості покращення гідрологічного режиму та підвищення рівнів ґрунтових вод для зменшення емісії (викидів) парникових газів із осушених торфових земель. В засіданні взяли участь представники: Держводагентства України, Проекту «Clima East» в Україні, ДП Проектно-технологічного бюро ІВПіМ НААН України, Державної екологічної інспекції у Чернігівській області, Ніжинської районної адміністрації та сільських рад Ніжинського району.

На рівнинних торфосховищах Українського Полісся через зниження вологості виділяється велика кількість тепла, спричиняючи самозапалювання. З початку 2014 року на території Чернігівської області зареєстровано 15 випадків загоряння торфу на загальній площі 171,59 га, з них 1 випадок зареєстрований як надзвичайна ситуація (між селами Горошківка та Стівпівка Городнянського району пожежа торфу сталась на загальній площі близько 120 га). В цей раз загрози населеним пунктам та лісовим масивам не було.

Болота нашої області – це важливі екосистеми, які є джерелом лікарських та медоносних рослин, ягід, грибів. У зв'язку з проведенням осушувальних меліорацій виникають небезпечні екологічні зміни водного балансу території та порушення режиму підземних вод, небажані зміни в гідроекологічному режимі, посилюються процеси деградації ґрунтів і зменшення продуктивності сільськогосподарських угідь.

11.2.4 Тенденції в тваринництві

Природно-кліматичні умови Чернігівщини зумовлюють розвиток скотарства, у якому традиційно домінує молочно-м'ясна галузь. У 2014 році внутрігалузева спеціалізація тваринництва розподілялась на: скотарство – 74 %; свинарство – 17 %; птахівництво – 6 %; інші галузі – 3%.

Поголів'я основних видів худоби та птиці на 1 січня 2015 року¹

	Усі категорії господарств		У тому числі			
			сільськогосподарські підприємства		господарства населення	
	тис. голів	у % до 1 січня 2014 р.	тис. голів	у % до 1 січня 2014 р.	тис. голів	у % до 1 січня 2014 р.
Велика рогата худоба	219,5	92,0	127,9	87,8	91,6	98,5
у т.ч. Корови	120,7	92,2	51,9	90,9	68,8	93,2
Свині	225,8	93,8	97,4	96,5	128,4	91,8
Вівці та кози	34,4	100,6	3,7	94,9	30,7	101,3
Птиця	3646,0	90,1	525,8	65,9	3120,2	96,0

Виробництво продукції тваринництва знаходиться в прямій залежності від поголів'я худоби. За даними обліку худоби на початок нинішнього року господарствами всіх категорій в області утримувалося 208,9 тис. голів великої рогатої худоби, у тому числі 120,1 тис. корів, 207,0 тис. голів свиней, 32,4 тис. овець та кіз.

Поголів'я великої рогатої худоби до 1 січня минулого року становило 87,6%, у т.ч. корів – 91,7%; свиней – 86,0%, овець та кіз – 94,7%.

Скорочення поголів'я всіх видів худоби по області відбулося як за рахунок його зменшення в сільськогосподарських підприємствах, так і в господарствах населення. На початок 2015 р. на особистих подвір'ях селян нараховувалося 38,9% загальної чисельності в області великої рогатої худоби, 56,8% – корів, 53,3% – свиней, 88,6% – овець та кіз.

Найбільша кількість великої рогатої худоби утримується в господарствах Бахмацького, Борзнянського та Ічнянського районів; свиней – Бахмацького, Прилуцького та Бобровицького районів; овець та кіз – Прилуцького та Ніжинського районів.

Таблиця 11.2.4.1 Чисельність худоби в сільгосп підприємствах
Чернігівської області

(тис. голів)

	2014
Велика рогата худоба	127678
у т. ч. корови	
(без корів на відгодівлі та нагулі)	51877
Свині	96739
Вівці	3713
Кози	–
Коні	1463

Індекс виробництва продукції тваринництва за 2014 р. до 2013 р. становив 98,4%, у т.ч. в сільськогосподарських підприємствах – 100,0%, господарствах населення – 97,2%.

У структурі реалізації аграрними підприємствами худоби та птиці на забій частка великої рогатої худоби становила 50,3% (у 2013 р. - 50,7%), свиней – 37,3% (29,5%), птиці всіх видів – 12,3% (19,7%).

За 2014 р. аграрними підприємствами (крім малих) вирощені 34,6 тис.т худоби та птиці, що на 1,5% більше реалізованих на забій. Середньодобові прирости великої рогатої худоби становили 550 г (на 14 г більше 2013 р.), свиней - 415 г (на 15 г більше).

Станом на 1 січня 2015 р. в сільськогосподарських підприємствах (крім малих) були в наявності корми всіх видів у кількості 250,6 тис.т корм.од., що на 1,7% більше, ніж на 1 січня 2014 р. У розрахунку на одну умовну голову в середньому в області припадало кормів усіх видів 18,1 ц корм.од. проти 15,6 ц корм.од. торік.

З метою виробництва молочної продукції високої якості, яка б відповідала вимогам світових стандартів, на території Чернігівської області здійснюється будівництво та реконструкція комплексів із доїльними залами, впроваджуються нові технології утримання, в т.ч. і система годівлі. За 2014 рік введено у експлуатацію 5 об'єктів (в тому числі 2 доїльні зали), 4 із яких з виробництва молока на загальне поголів'я 2200 корів та 1 об'єкт у свинарстві на 3200 свиней.

Всього у сільськогосподарських підприємствах області працюють 43 доїльні зали.

Селекційно-племінна база молочного скотарства регіону нараховує 13 племінних господарств, із них 4 племінні заводи та 9 племінних репродукторів. Це дозволяє в області розводити п'ять порід корів молочного напрямку продуктивності.

По кількості м'ясної худоби область займає друге місце в державі та 16,6% питомої ваги у загальноукраїнській чисельності поголів'я. Флагманом розвитку цього напрямку в області є ТОВ «Агрікор Холдинг», створене в 2006 році у Прилуцькому районі. Підприємство має найбільше м'ясне поголів'я, середньодобові прирости близько одного кілограма.

11.3 Органічне сільське господарство

За інформацією Департаменту агропромислового розвитку облдержадміністрації сучасний розвиток землеробства на території Чернігівської області щорічно нарощує обсяги екологічно обґрунтованих методів виробництва продукції. Набуває поширення органічне виробництво продуктів харчування, нарощуються площі, на яких застосовуються біологічні методи захисту рослин від хвороб та шкідників.

На Чернігівщині працюють 8 операторів органічного виробництва: ПрАТ «Етнопродукт», ТОВ «Етнопродукт», ФГ «Макишинський сад» у Городнянському районі, ТОВ «Чернігівський м'ясний двір» - у Чернігівському, СОК «Надія» - у Куликівському, ПАФ «Тарасівка», ФГ «Золотий пармен» - у Коропському та ТОВ «Український аграрний союз» у Ніжинському районах. Підприємства вирощують зернові культури, овочі, фрукти, виробляють молочні та м'ясні продукти.

При виготовленні органічних добрив виробництво гною залишилось на тому ж рівні, але поступово розширювалися посіви сидеральних культур, майже повністю припинилось спалювання соломи на полях, яка в основному подрібнювалась і приорювалась, так як і рослинні рештки кукурудзи та соняшника. Стрімке розширення площ посівів кукурудзи на зерно в останні роки, а відтак значні надходження рослинних залишків після неї, зумовили поповнення ґрунту значною кількістю органічної речовини – 3,9 млн т, що рівноцінно 15,0 млн т умовного гною. З врахуванням цього джерела органіки, внесення її на 1 га посівної площі в середньому по області зростає до 16 т/га.

В області заготовлено більше 16 тис. т (17%) сінажу з використанням мікробного консерванту Інституту сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН (м. Чернігів), та більше 120 тис. т силосу (24%) з використанням силосної закваски. Проведені аналізи сінажу і силосу засвідчують їх дуже високу якість та приріст виробництва продукції більше 15%. Товаровиробники області, попри позитивну динаміку, недостатньо приділяють цьому уваги, зокрема застосуванню трихограми та мікробіологічних препаратів, посіву сидеральних культур, тощо. Але ж це в деякій мірі альтернатива застосуванню хімічних засобів захисту рослин та мінеральних добрив, що в свою чергу має позитивний вплив на довкілля, забезпечуючи отримання екологічно чистої продукції та підвищення родючості ґрунтів.

Науковці Інституту сільськогосподарської мікробіології переконані, що управління родючістю ґрунтів – це, перш за все, керування перебігом мікробіологічних процесів деструкції-синтезу органічної речовини та колообігу біогенних елементів для відтворення продуктивного потенціалу ґрунтів та забезпечення конструктивних і енергетичних потреб сільськогосподарських культур. Тому техногенні заходи сучасного землеробства повинні здійснюватися з врахуванням реакції або адаптивних можливостей мікроорганізмів ґрунту до антропогенного навантаження.

Органічне сільське господарство має підтримувати та поліпшувати здоров'я ґрунту, рослин, тварин, людей і навколишнього природного середовища в цілому.

12. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

12.1 Структура виробництва та використання енергії

До підприємств по виробництву та розподіленню електроенергії, газоподібного палива, тепла, води відносяться КЕП «Чернігівська теплоелектроцентральної ТОВ фірми «ТехНовА», ПАТ «Чернігівобленерго», КП електричних мереж зовнішнього освітлення «Облсвітло», ПАТ по газопостачанню та газифікації «Чернігівгаз», ПАТ «Облтеплокомуненерго», ТОВ «Ніжинтепломережі», КП «Прилуки тепловодопостачання».

В наступній таблиці вказано використання окремих видів енергетичних матеріалів на території області, за інформацією обласного Головного управління статистики.

Таблиця 12.1.1 Використання окремих видів енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти підприємствами і організаціями області (включаючи реалізацію населенню та працівникам підприємств) у містах обласного значення та районах за 2014 рік

	Вугілля кам'яне, т	природний, тис.м ³	Бензин моторний ¹ , т	(паливо дизельне) ¹ , т	Дрова для опалення, м ³ щільн.	мастила нафтові, т	Пропан і бутан скраплені ¹ , т
Чернігівська область	480929,2	793805,0	21259,2	90100,6	255069,7	1917,8	6028,7
м.Чернігів	467720,2	612670,	4654,4	11078,3	19054,0	297,2	1502,8
м.Ніжин	3522,1	22862,7	581,0	1340,1	47735,6	41,5	344,4
м.Н.-Сіверський	53,0	2105,7	518,3	1200,0	10141,1	19,9	28,6
м.Прилуки	506,6	22506,1	2844,4	3894,1	326,8	119,1	551,8
Райони:							
Бахмацький	1046,3	2357,8	880,9	5903,8	3381,3	119,3	30,3
Бобровицький	165,3	8803,3	1045,3	9017,0	124,5	104,0	598,7
Борзнянський	1381,8	3084,7	729,4	2993,9	8831,3	37,1	38,2
Варвинський	61,7	60177,8	1252,5	7130,0	–	322,9	439,6
Городнянський	253,9	784,3	494,8	1821,2	9718,3	54,2	16,2
Ічнянський	96,0	7081,3	952,1	6227,3	2273,5	123,9	1196,5
Козелецький	1027,7	8591,9	540,4	2814,6	39911,3	45,0	103,8
Коропський	743,0	726,7	303,4	1233,7	2308,0	14,8	–
Корюківський	314,8	9806,9	737,7	2207,5	34151,6	74,7	28,2
Куликівський	272,7	1384,2	698,1	1328,3	91,6	26,7	–
Менський	593,5	6605,2	586,1	3003,8	3002,9	81,7	71,3
Ніжинський	81,7	1669,0	281,9	2193,5	107,9	21,7	508,7
Н.-Сіверський	90,2	80,8	148,3	628,4	1003,0	18,1	31,9
Носівський	129,7	3143,2	284,7	2322,8	387,5	44,0	32,3
Прилуцький	814,1	12490,5	1260,6	10181,5	44,4	108,0	36,5
Ріпкинський	328,9	2135,7	348,6	1464,7	14087,7	34,4	65,0
Семенівський	–	590,9	427,1	1931,9	12775,4	51,3	2,4
Сосницький	56,8	540,3	139,6	616,7	13545,8	16,5	–

Срібнянський	935,0	337,3	257,9	1871,8	35,5	14,4	–
Талалаївський	387,5	1062,1	268,4	1710,0	116,5	25,9	3,9
Чернігівський	122,7	877,6	690,3	4417,4	19677,1	51,4	112,1
Щорський	224,0	1328,2	333,0	1568,3	12237,1	50,1	285,5

Найбільшими споживачами паливно-енергетичних ресурсів залишаються підприємства промисловості та сільськогосподарські. Використання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти за видами економічної діяльності підприємств спостерігалось найбільше – в промисловості, найменше – в закладах освіти та інших.

В наступній таблиці відображено залишки використання енергетичних матеріалів в області:

Залишки енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти

	На 1 лютого 2015р.	Приріст, зниження (–) на 1 лютого 2015р., у % до	
		1 січня 2015р.	1 лютого 2014р.
Вугілля кам'яне, т	33492,5	–61,1	–63,8
Нафта сира, включаючи газовий конденсат, т	... ¹	–16,4	–34,4
Бензин моторний ² , т	2921,0	–18,3	–45,7
Газойлі (паливо дизельне) ² , т	6648,5	9,0	2,3
Мазути топкові важкі, т	2216,2	–13,4	82,6

¹Інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику".

²З урахуванням міжрегіонального обміну даних за ф.№1-торг (нафтопродукти).

³Без урахування обсягів продажу населенню через АЗС.

У 2014 р. підприємствами та організаціями області використано 1,9 млн.т умовного палива енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти, що становило 92% від рівня 2013 р. Основними споживачами палива були промислові та сільськогосподарські підприємства (77% та 11% від загальнообласного обсягу споживання).

У структурі використаного палива в області майже половину визначав газ природний, 21% – вугілля кам'яне, 9% – паливо дизельне, 8% – нафта сира.

Проти 2013 р. збільшилося використання пропану й бутану скраплених, нафти сирої, дров для опалення, торфу неагломерованого паливного та брикетів торф'яних. Водночас зменшилося споживання вугілля кам'яного, газу природного, бензину моторного, палива дизельного, мазутів топкових, олив та мастил, бітуму нафтового й сланцевого.

У запасах енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти на 1 січня 2015 р. нарахувалося 125 тис.т умовного палива; з них 34% – це вугілля кам'яне, 32% – нафта сира, 11% – дрова для опалення.

12.2 Ефективність енергоспоживання та енергозбереження

Енергоемність національної економіки у 3-4 рази більша, ніж у країн Європи. Найбільшим споживачем сировини і паливно-енергетичних ресурсів і, відповідно, найбільшим виробником продукції у промисловості є гірничо-металургійний комплекс. Його енергоспоживання складає 65 % від загального енергоспоживання в промисловості.

Найбільшими споживачами енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти в Чернігівській області залишаються підприємства та організації міст Чернігова, Ніжина, Прилук та Варвинського, Корюківського та Прилуцького районів. Їх частка в загальному споживанні становила 83%.

З метою забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів діє Програма енергоефективності Чернігівської області на 2009-2015 роки.

За інформацією Департаменту житлово-комунального господарства, регіонального розвитку та інфраструктури Чернігівської облдержадміністрації упродовж 2014 року в усіх сферах суспільного виробництва області впроваджені енергозберігаючі заходи на загальну суму 88 млн грн., що дасть можливість економити щорічно 32,4 тис. тонн умовного палива на загальну суму 75 млн гривень.

Враховуючи тенденції в обмеженні постачання енергоносіїв у 2014 році велась робота щодо оптимізації використання енергоресурсів, в першу чергу, природного газу. На 72 об'єктах бюджетної сфери проведено роботи з реконструкції котелень, в тому числі на використання альтернативних видів палива на 50-ти котельнях.

Вжито заходи щодо залучення інвесторів, які провели роботу по переведенню котелень на альтернативні види палива на 25 об'єктах, продовжуються роботи на 7 об'єктах. Активно працюють з інвесторами Бобровицький, Сосницький райони (ТОВ «Укртепло»), Городнянський район (ТОВ «Віана груп»), Ічнянський район (ФОП «Денисенко»), Талалаївський район (ТОВ «Бренвель»), Ніжинський район (ТОВ «Українська теплопостачальна компанія»).

Крім того, за рахунок субвенції з державного бюджету проведені роботи з будівництва та реконструкції 14 котелень у 9 районах та 2 котелень – у м. Прилуки. В основному, на цих об'єктах залишилось виконати пусконаладжувальні роботи та підключення котельного обладнання до існуючих мереж.

В цілому, за останні роки, прослідковується динаміка зменшення витрат паливно-енергетичних матеріалів, що обумовлено як зменшенням обсягів виробництва окремих видів продукції, так і впровадженням на підприємствах енергоефективних заходів та новітніх технологій.

12.3 Вплив енергетичної галузі на довкілля

У 2014 р. підприємствами та організаціями області було використано 1268,4 тис.т паливно-енергетичних ресурсів (у перерахунку на умовне паливо), що на 8,6% менше, ніж у 2013 р. У структурі використання паливно-енергетичних ресурсів вагому частку (65,5%) формувало котельно-пічне паливо, 20,7% – електроенергія, 13,8% – теплоенергія.

На виробничо-експлуатаційні та комунально-побутові потреби було використано котельно-пічного палива 831,2 тис.т умов. палива, що на 9,7% менше, ніж рік тому, теплоенергії – 1018,8 тис.Гкал (на 10,0% менше), електроенергії – 806,1 млн.кВт·год (на 3,7% менше).

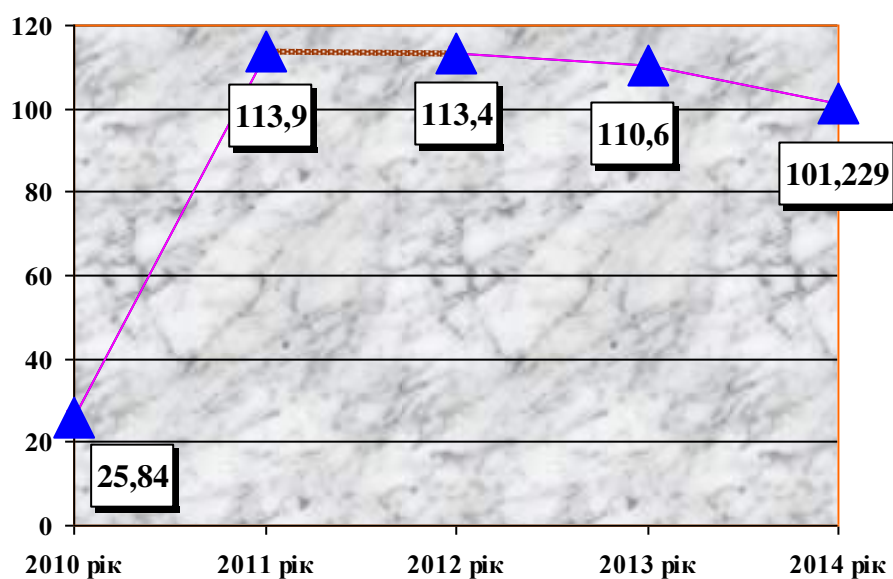
Найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, як і в попередні роки, мають підприємства електроенергетики, транспортування газу трубопроводами, добування природного газу, на які припадає майже 25 % загальних викидів забруднюючих речовин, або 52 % викидів від стаціонарних джерел забруднення. Основними забруднювачами атмосферного повітря в Чернігівській області за 2014 рік залишаються: КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова», Гнідинцівський газопереробний завод ПАТ «Укрнафта», Чернігівське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів ПАТ «Укртрансгаз», Мринське виробниче управління підземного зберігання газу ПАТ «Укртрансгаз».

Викиди КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова» (найбільшого забруднювача атмосферного повітря в Чернігівській області) в повітря складають біля 44% від викидів стаціонарних джерел Чернігівської області та біля 91% від викидів по місту Чернігову. Вид палива, що використовується на протязі року, впливає на загальний об'єм викидів області.

Речовинами, які вносять вагомий кількісний вклад у сумарні викиди забруднюючих речовин підприємства та негативно впливають на стан навколишнього природного середовища, є: зола, сполуки азоту, сполуки сірки та оксид вуглецю.

Небезпечні промислові відходи забезпечують найбільш вагомий внесок у техногенне забруднення довкілля і, як наслідок, найбільш негативно впливають на здоров'я людини, стан біоти, забрудненість повітря та водних ресурсів. Так, накопичені обсяги золи КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова» знижують рівень екологічної безпеки області насамперед не тільки своїми значними обсягами, що накопичені, а самим екологічним станом тих місць, де вони зберігаються (в заплаві р. Десна).

Діаграма 12.3.1 Обсяги утворення та накопичення золи на золовідвалах
КЕП Чернігівська ТЕЦ (тис. тонн)

Одним з можливих напрямків вирішення проблеми накопичення золи є впровадження в будівельній галузі області технологій з використанням її як сировини, зокрема при виробництві шлакоблоків та будівництві автодоріг.

12.4 Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики

Зважаючи на підвищення цін на енергоносії, Чернігівська область постійно йде шляхом зниження у паливному балансі частки природного газу. Розроблена Програма енергоефективності області на 2009-2015 роки передбачає конкретні кроки щодо економії енергоресурсів. У 2014 році впроваджено енергозберігаючих заходів на 88 мільйонів гривень. Що дає щорічну економію понад 32 тисячі тонн умовного палива, або на 75 мільйонів гривень.

Впровадження нетрадиційних джерел енергії забезпечує значну економію енергоресурсів. У 2014 році із 72 реконструйованих котелень – 50 переведено на використання альтернативних видів палива. При цьому залучено інвесторів до реконструкції 25 котелень на об'єктах бюджетної сфери. В результаті в цілому у 2014 році зменшилось споживання природного газу на 12 відсотків (майже на 100 мільйонів кубометрів).

Розробляється проект регіональної програми підтримки реалізації енергоефективних заходів населенням на 2015-2017 роки.

Також на території Чернігівщини реалізуються наступні проекти:

➤ ПАТ «Облтеплокомуненерго» продовжує реалізацію проекту «Упровадження системи збирання та утилізації біогазу на полігоні ТПВ у м. Чернігові», яким передбачається будівництво та введення в експлуатацію енергетичного комплексу на базі чотирьох газотурбінних установок. Загальна вартість проекту – 70,0 млн грн, при щорічній економії природного газу понад 10 млн м³. На території сміттєзвалища вже проведено роботи по бурінню більше 50 скважин для відбору біогазу;

➤ в рамках реалізації проекту «Теплові насоси в Україні» облдержадміністрація звернулася до Інституту технічної теплофізики НАН України з проханням включення м. Чернігів до переліку міст, в яких планується реалізація пілотних проектів з будівництва теплонасосних станцій. Проект «Будівництво теплонасосної станції, що використовує тепло стічних вод для теплопостачання мікрорайону по вул. Савчука у м. Чернігові» має техніко-економічне обґрунтування. Орієнтовна вартість реалізації проекту становить 120,0 млн грн., економія природного газу – 4,0 млн м³ на рік;

➤ інвестиційний проект «Підвищення енергоефективності в секторі централізованого теплопостачання України», яким передбачено залучення коштів Міжнародного банку реконструкції та розвитку на проведення реконструкції основного обладнання КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірма «ТехНова», вартість проекту 35 млн доларів США.

Одним із шляхів зменшення обсягів споживання первинних енергоресурсів є впровадження нетрадиційних джерел енергії. Область має значний потенціал нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії. Однак на даний час їх частка в енергетичному балансі не перевищує 5,0%.

13. ТРАНСПОРТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

13.1 Транспортна мережа Чернігівської області

Транспортний комплекс Чернігівської області представлений залізничним, автомобільним та міським електричним транспортом.

Головним транспортним вузлом області є м. Чернігів, через який проходять основні міжнародні залізничні і автомобільні магістралі, в якому зосереджені об'єкти різних видів транспорту по обслуговуванню перевезень пасажирів і вантажів у всіх видах сполучення.

Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування в області складає 851 км, 20 із 22 районів області мають вихід на залізничні магістралі.

Через Чернігівську область проходить Критський міжнародний коридор № 9, що поєднує Україну, Республіку Білорусь, Російську Федерацію, Скандинавію, Польщу і Західну Європу.

Найбільші залізничні вузли: Чернігів, Прилуки, Ніжин, Бахмач.

Маршрутна мережа Чернігівської області налічує 535 автобусних маршрутів загального користування, в т.ч. приміських маршрутів - 261, міжміських - 182, міських - 92, які обслуговують близько 150 перевізників. На маршрутах задіяно близько 1200 транспортних засобів. Крім того, 14 міжнародних та 38 міжобласних автобусних маршрутів загального користування проходять за розкладом руху через автостанції області.

Для організації пасажирських перевезень в області функціонує 31 автостанція. Транспортним сполученням охоплено понад 90% сільських населених пунктів області. Щодня автостанційними послугами користуються більше 9 тис. пасажирів, з платформ автостанцій відправляється більше 1,6 тис. рейсів.

13.1.1 Структура та обсяги транспортних перевезень

У 2014 р. вантажооборот підприємств Чернігівської області, що експлуатували автомобільний транспорт (власний або орендований), становив 506,91 млн.ткм, що становить 93,2% від обсягу 2013 р. Підприємствами, що експлуатували автомобільний транспорт, перевезено 11,0 млн.т вантажів, що становить 92,9% від обсягів 2013 р.

Таблиця 13.1.1.1 Обсяги транспортних перевезень

Вид транспорту	Рік	Перевезено вантажів		Вантажооборот		Перевезено пасажирів		Пасажирооборот	
		млн. т	%	млн.т.км	%	млн.	%	млн.пас.км	%
Залізничний	2014	... ¹	–	... ¹	–	9,5	103,1	... ¹	–
Автомобільний	2014	11745,1	92,1	827,0	96,2	61,6	89,1	718,4	97,1
Водний	2014	–	–	–	–	0,0	89,8	0,3	88,5

Авіаційний	2014	–	–	–	–	–	–	–	–
Трубопровідний	2014	–	–	–	–	–	–	–	–
Міський електротранспорт	2014	–	–	–	–	37,0	101,4	170,1	101,4
Всього	2014	11745,1	92,1	827,0	96,2	108,1	94,1	888,8	97,9

¹ Показники обчислюються на державному рівні.

За даними державного статистичного спостереження на ринку нефінансових послуг області кожне сьоме підприємство надавало транспортні послуги.

Таблиця 13.1.1.2 Обсяги перевезень вантажів автомобільним транспортом в 2014 році

	Обсяги перевезень	
Вантажооборот, тис.ткм		506861,7
з нього в міжнародному сполученні		176073,8
Перевезено вантажів, тис.т		10976,2
з них у міжнародному сполученні		117,2

Пробіг автомобільного транспорту

(тис.км)

	Вантажні автомобілі	Пасажи́рські автобуси	Пасажи́рські легкові автомобілі	Спеціальні автомобілі	
				Легкові	нелегкові
Загальний пробіг	146973,0	70816,9	109618,0	17789,1	20839,5
виконаний на бензині	38850,5	8807,2	85179,8	15554,8	10094,9
дизельному паливі	80123,8	39831,1	14947,8	1126,5	6786,4
зрідженому нафтовому газі	16984,9	2424,7	8662,5	1021,4	2478,0
стисненому природному газі	11013,8	19753,9	827,9	86,4	1480,2

З урахуванням перевезень вантажів для власних потреб підприємств.

Пасажи́рським автотранспортом області упродовж 2014 р. було перевезено 61,6 млн. пасажирів, що становить 89,1% рівня 2013 р. Обсяг виконаного пасажирообороту скоротився на 2,9% й становив 718,4 млн.пас.км.

У структурі пасажирських перевезень, основний обсяг пасажиропотоку формувався у внутрішньоміському сполученні – 76,1% від загального обсягу. Частка приміських перевезень становила 18,7%, міжміських – 5,1%, міжнародних – 0,1%.

Найбільші обсяги пасажирських перевезень виконано автоперевізниками м.Чернігова (66,4% загального обсягу), м.Ніжина (15,4%).

Пасажирські перевезення у 2014р. здійснювали 40 автопідприємств області. Їх послугами скористалися 31,8 млн. пасажирів, що становить 80,3% рівня 2013р.

Крім автотранспортних підприємств, послуги з перевезення пасажирів надавали 153 приватні перевізники, у власності яких знаходилося 457 автобусів загальною пасажиромісткістю 10 тис. місць для сидіння. Їх частка в загальному обсязі пасажироперевезень області становила 48,4%, пасажирообороту – 48%.

Послугами маршрутного автотранспорту області впродовж 2014 р., в середньому, щоденно користувалися 168,6 тис. пасажирів (у т.ч. м.Чернігова – 112 тис.пасажирів).

Упродовж 2014 р. в області понад тисячу підприємств, що експлуатували автомобільний транспорт, перевезли 11 млн.т вантажів, з яких 117,2 тис.т (1,1%) – у міжнародному сполученні. Вантажооборот виконано в обсязі 506,9 млн.ткм, у т.ч. понад третину (176,1 млн.ткм) – у міжнародному сполученні. У порівнянні з 2013 р. обсяг вантажних перевезень скоротився на 7,1%, вантажообороту – на 6,8%, натомість, у міжнародному сполученні показники збільшилися, відповідно, на 8,4 та 4%.

Перевезення здійснювалися, в основному, для власних потреб підприємств, комерційні перевезення склали лише 6,8% загального обсягу.

13.1.2 Склад парку та середній вік транспортних засобів

Найбільшу частку у загальній кількості рухомого складу становили легкові автомобілі, вантажні, пасажирські автобуси та інші транспортні засоби.

На автобусних маршрутах задіяно більше 1200 транспортних засобів, переважна більшість марки «ПАЗ», «Рута», «Еталон» різних модифікацій. Середній вік автобусів, що здійснюють приміські і міжміські перевезення складає більше 8 років.

Витрати пального на експлуатацію автомобілів² відображені в таблиці:

	<i>Бензин, тис.л</i>	<i>Дизельне паливо, тис.л</i>	<i>Газ зріджений, тис.л</i>	<i>Газ стиснений, тис.м³</i>
Усього	26003,1	37361,6	8099,5	7465,9
вантажні автомобілі	10177,2	26519,1	4646,2	2669,3
пасажирські автобуси	2255,3	6452,0	696,3	4297,1
пасажирські легкові автомобілі	9152,2	1285,7	1279,8	98,7

спеціальні автомобілі легкові	1578,8	122,0	127,9	13,6
спеціальні автомобілі нелегкові	2839,6	2982,8	1349,3	387,2

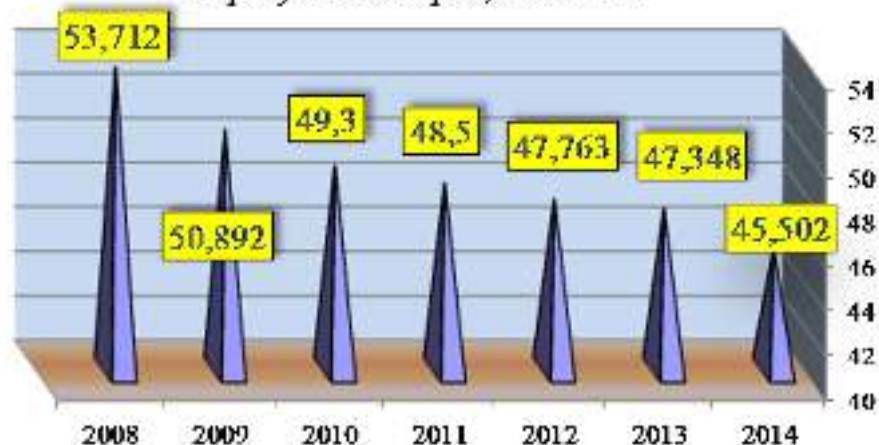
З урахуванням роботи автомобілів, виконаної на пальному замовника.

13.2 Вплив транспорту на довкілля

Обсяги викидів від пересувних джерел в 2014 році склали 45,502 тис. тонн, що на 1846,340 тонни (3,9 %) менше минулорічного показника.

Викиди забруднюючих речовин (крім вуглецю діоксиду) в

Рис. 13.2.1. Динаміка викидів в атмосферне повітря від пересувних джерел, тис. тонн

атмосферне повітря від окремих видів автотранспорту підприємств Чернігівської області:

Рік	Вантажні автомобілі	Пасажирські автобуси	Пасажирські легкові автомобілі	Спеціальні легкові автомобілі	Спеціальні нелегкові автомобілі
2014	6,1	1,8	2,8	0,4	1,2

тис. т

Вантажні автомобілі працювали переважно на дизельному паливі та бензині. Ними використано 71% загальної кількості дизпалива та 39,1% бензину, витрачених автотранспортом області.

Аналіз динаміки викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря дає змогу констатувати, що найбільше викидів здійснюють вантажні автомобілі.

13.3 Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля

На території держави діють та розробляються нормативно-правові акти з мінімізації впливу всіх видів транспорту на довкілля. Розроблено Методику оцінки викидів парникових газів від автомобільного транспорту.

За останні роки намітилась тенденція до певного оновлення автомобільного парку, як на підприємствах, так і в приватному секторі. Нові європейські стандарти більш жорстко регламентують вміст забруднюючих речовин у вихлопних газах, що не може позитивно не вплинути на загальну ситуацію у сфері охорони атмосферного повітря.

За інформацією Департаменту житлово-комунального господарства, регіонального розвитку та інфраструктури Чернігівської облдержадміністрації, на території області значна частина транспортних засобів працює на природньому скрапленому газу, що в свою чергу сприяє зменшенню шкідливих викидів у навколишнє середовище.

14. ЗБАЛАНСОВАНЕ ВИРОБНИЦТВО ТА СПОЖИВАННЯ

14.1 Тенденції та характеристика споживання

На теперішній час ринкова економіка побудована на принципі задоволення всезростаючих потреб суспільства. При цьому все більше відбувається збільшення навантаження на довілля, природні ресурси швидше вичерпуються, збільшується рівень питомої природоємності економіки.

У розподілі за напрямками споживання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти, за даними обласного Головного управління статистики, 46,9%, або 872,0 тис. т умов. палива становили витрати на перетворення в інші види палива та енергії, що на 8,3% менше, ніж рік тому. Серед палива, яке використовувалося для перетворення, найбільш вагому частку займали вугілля кам'яне (43,8%), газ природний (36,2%) та нафта сира (16,2%). Частка палива, використана на кінцеве споживання (з урахуванням реалізації населенню), становила 48,0%, або 892,7 тис.т умов. палива, що на 7,3% менше, ніж рік тому.

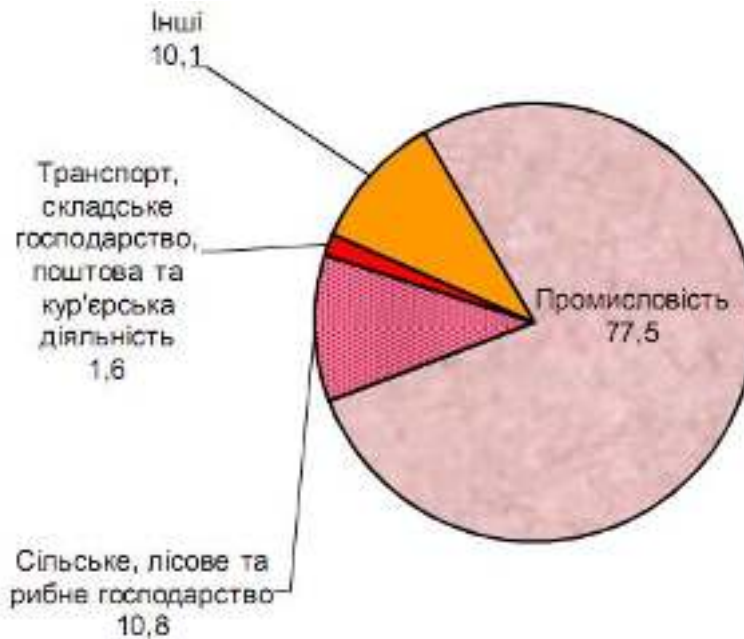
Використання основних видів енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти підприємствами та організаціями області:

	<i>Використано у 2014 р.</i>	<i>У % до 2013 р.</i>
Усього, т умов. палива	1860380,5	92,5
Вугілля кам'яне, т	480929,2	93,5
Брикети, котуни та подібні види твердого палива з торфу, т	9871,4	105,7
Нафта сира, у тому числі нафта, одержана з мінералів бітумінозних (включаючи газовий конденсат), т	101290,3	108,9
Газ природний, тис.м3	793805,0	86,7
Дрова для опалення, м3 щільн.	255069,7	107,1
Паливні брикети та гранули з деревини та іншої природної сировини, т	1397,6	85,6
Інші види первинного палива, т умов. палива	20603,1	112,3
Бензин моторний, т	68891,7	91,9
Газойлі (паливо дизельне), т	112741,4	99,2
Дистиляти нафтові середні; фракції середні інші, т	72,5	21,5
Оливи та мастила нафтові, т	1917,8	96,2
Пропан і бутан скраплені, т	18754,0	114,5
Бітум нафтовий (включаючи сланцевий), т	2580,2	57,7

Для неенергетичних цілей було використано 7,3 тис.т умов. палива (0,4% від загального обсягу спожитого палива), що на 26,0% менше, ніж рік тому. Утрати палива при транспортуванні, розподілі та зберіганні становили 41,7 тис.т умов. палива, або 2,2% загального обсягу використання.

Основними споживачами палива в області були промислові та сільськогосподарські підприємства (77,5% та 10,8% від загального обсягу споживання).

Використання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти за видами економічної діяльності за 2014 рік
(у відсотках)

Промисловими підприємствами використано 1441,8 тис.т палива в умовному вимірі, з нього 76,1% – на постачання електроенергії, газу, пара та кондиційованого повітря.

Підприємствами сільського господарства, мисливства та лісового господарства спожито 200,6 тис.т умов. палива, з нього на сільське господарство та надання пов'язаних із ним послуг припадало 64,5%, на лісове господарство та лісозаготівлю – 35,4%.

Найбільшими споживачами енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти в області залишаються підприємства та організації м.Чернігова (65,1% від загального використання), Варвинського району (12,9%), м. Ніжина (2,9%) та м. Прилук (2,4%). Найменшими – Срібнянського (0,2%), Коропського, Куликівського та Талалаївського районів (по 0,3% в кожному).

Населенню області у 2014р. реалізовано 657,3 тис.т умов. палива, що на 5,5% менше, ніж у 2013р. Найбільше реалізовано газу природного 407,0 млн.м³ (71,8% від загального обсягу реалізації палива населенню), бензину моторного – 47,6 тис.т (10,8%), дров для опалення – 194,6 тис.щільн.м³ (7,8%), газойлів (палива дизельного) – 22,6 тис.т (5,0%) та пропану й бутану скраплених – 12,7 тис.т (3,0%). Частка реалізації палива населенню становила 35,3% від загального обсягу використання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти. При цьому частка реалізації дров для опалення склала 76,3%, бензину моторного –

69,1%, пропану й бутану – 67,8%, газу природного – 51,3%, газойлів (палива дизельного) – 20,1% від загальних обсягів використання.

Частка використання вугілля кам'яного підприємствами нашої області в обсязі загальноукраїнського використання становила 0,9%, газу природного – 2,1%, бензину моторного – 2,2%, газойлів (палива дизельного) – 2,1%, дров для опалення – 8,7%.

У запасах енергетичних матеріалів на 1 січня 2015 р. нараховувалося 125,4 тис.т умов. палива, з них у споживачів – 70,3 тис.т, у постачальників – 55,1 тис.т.

Запаси торфу неагломерованого паливного збільшилися у 8,8 раза, мазутів паливних важких – у 2,6 раза, дров для опалення – на 20,8%, брикетів, ковтунів та подібних видів твердого палива з торфу – на 18,8%, газойлів (палива дизельного) – на 12,3%.

Зменшилися залишки вугілля кам'яного у 2,9 раза, газу природного на 33,3%, пропану й бутану скраплених (на 17,6%), бензину моторного (на 16,9%).

Головною метою споживачів залишається економне та бережливе ставлення до споживання енергетичних матеріалів у всіх сферах господарювання.

14.2 Структурна перебудова та екологізація економіки

Через галузеву структурну недосконалість та науково-технічну відсталість багатьох галузей матеріального виробництва, низьку їх товарність щодо виготовлення кінцевої продукції, як правило сировинну та напівфабрикатну спрямованість, велику енерго- та матеріалоємну вагу, в нашій державі спостерігається подальше забруднення навколишнього природного середовища від діяльності виробничого комплексу.

На території Чернігівської області діє Середньострокова Програма соціально-економічного розвитку Чернігівської області на 2011-2015 роки «Чернігівщина-2015. Спільний шлях до добробуту». В її рамках органами виконавчої влади постійно проводиться аналіз ефективності виконання підприємствами заходів, спрямованих на зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Для зменшення забруднення довкілля Чернігівщини КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова» продовжувала вкладати кошти у природоохоронні заходи, а саме:

Капіталовкладення КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова»

<i>Викиди шкідливих речовин в тис. тонн</i>					
<i>Назва підприємства</i>	<i>2010 р.</i>	<i>2011 р.</i>	<i>2012 р.</i>	<i>2013 р.</i>	<i>2014р.</i>
КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова»	17,462	20,925	19,22	19,084	18,067
	<i>Затрачено коштів на ремонт пилогазоочисного обладнання та котлоагрегатів в тис. грн.</i>				
	67,8	23,2	65,8	820,0	682,0

Також, з метою охорони атмосферного повітря Чернігівщини від забруднення у 2014 р. підприємства області здійснили 10 заходів, які сприяли зменшенню шкідливих викидів у атмосферу на 103,295 тонн.

В сфері поводження з відходами (за повідомленням Головного управління статистики в Чернігівській області): у 2014 р. на території області утворилося 848,3 тис. т відходів I – IV класів небезпеки.

Протягом року утилізовано, оброблено (перероблено) 146,5 тис. тонн (17,27% від загальної кількості утворених), спалено – 8,6 тис. тонн відходів, з них 97,7 % використано у вигляді палива з метою отримання енергії.

14.3 Впровадження елементів «більш чистого виробництва» в Чернігівській області

Екологічно чисте виробництво передбачає можливість продукування товарів та послуг з мінімальним впливом на навколишнє природне середовище. Такий вид виробництва не перешкоджає розвитку будь-якої сфери людської діяльності. Більш раціональне використання сировини, матеріалів та енергоносіїв, мінімізація застосування (або вилучення) токсичних матеріалів, зменшення обсягів усіх видів викидів, скидів, утворення відходів на рівні джерела їх виникнення шляхом зміни сировини і технологій, впровадження економічних та інформаційних заходів забезпечує впровадження «більш чистого виробництва».

Протягом 2014 року на території Чернігівській області збереження біорізноманіття, створення геоінформаційної системи місць видалення відходів та повітряного басейну області, сприяння мінімізації негативного впливу на водозбірні басейни річок, ґрунти, атмосферне повітря, підвищення рівня екологічної свідомості громадян стало основними напрямками діяльності Департаменту.

Підприємствами, організаціями та установами області в природоохоронні заходи було вкладено 223 млн.грн., а саме: 37% - на очищення зворотних вод, 27% – на охорону атмосферного повітря і проблеми зміни клімату, 22% – на поводження з відходами, 10% – на збереження біорізноманіття і середовища існування.

В регіоні наявні значні запаси альтернативних природному газу та кам'яному вугіллю видів палива, таких як торф, дрова, відходи деревообробки (гілля, щепи, тирса), сировина сільськогосподарського виробництва та інші.

Тому на найближчу перспективу пріоритетом є надійне, ефективне та екологічно чисте енергозабезпечення за умов зменшення питомих витрат палива та збільшення обсягів використання місцевих видів палива, впровадження нових енергоощадних технологій, модернізація застарілого обладнання, використання альтернативних (відновлювальних) джерел енергії тощо.

14.4 Ефективність використання природних ресурсів

Основним критерієм ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів Чернігівської області є питомі витрати на виробництво одиниці продукції, виконання робіт і надання послуг. Порівняно з 2013 р. відбулося зменшення фактичних питомих витрат котельно-пічного палива (на 0,3%), теплоенергії (на 1,1%) та збільшення фактичних питомих витрат електроенергії (на 1,2%):

Фактичне середнє зниження (зростання) питомих витрат палива та енергії

(відсотків)

	2012	2013	2014
Котельно-пічне паливо	1,9	0,2	-0,3
Електроенергія	2,6	0,4	1,2
Теплоенергія	0,8	-2,2	-1,1

Частка нашої області в обсязі загальноукраїнського використання паливно-енергетичних ресурсів незначна й становила: котельно-пічного палива – 1,0%, теплоенергії – 1,7%, електроенергії – 1,0%.

Область виділяється своїми лісовими і водними ресурсами. Природні ресурси – це найважливіші компоненти навколишнього природного середовища, які використовують для задоволення матеріальних і культурних потреб людини. Особлива увага в регіоні приділяється ефективному використанню природних ресурсів, зокрема, лісових ресурсів.

Лісистість території області розподіляється нерівномірно і коливається від 37-41 % - в північних районах, до 8-11 % - у південних. У породному складі лісів переважають хвойні насадження, основною лісоутворюючою породою є сосна звичайна. Загальний запас деревостанів становить 175,4 млн куб. метрів. Середній запас на 1 га лісовкритих площ становить 260 м³. В середньому щорічно заготовляється 1100 – 1500 тис. м³ деревини.

Особлива увага в регіоні приділяється ефективному використанню природних ресурсів, зокрема, лісових ресурсів. Основними лісокористувачами області (обласне управління лісового та мисливського господарства, КП «Чернігівоблагроліс») у 2014 році було заготовлено 701,736 тис.м³ деревини.

Значна частина відходів деревообробки і лісопиляння використовується населенням та організаціями області в якості палива. Також частково в промислових, побутових котлах лісогосподарських підприємств та для побутових потреб населення в якості палива використовується тирса.

В регіоні існують запаси високоякісних скляних пісків загальнодержавного значення (Ріпкинський район), нафти, торфу. Велике промислове значення мають родовища крейди у Н.-Сіверському районі та

цегельної сировини по всій території області. Налічується близько 15 родовищ глини, придатних для гончарства, виготовлення черепиці, кахлів, різноманітних виробів художньої кераміки.

На території області відкрито єдине в Україні родовище бішофиту (Ічнянський район, с. Новоподільське) унікальне за своїми запасами і лікувальними якостями.

Торф'яні ресурси Чернігівської області складаються з 94 родовищ із запасами 60416 тис. т (9% від загальних по Україні).

За інформацією Департаменту економічного розвитку облдержадміністрації, продовжувалось впровадження Програми Європейського союзу та Організації Об'єднаних Націй «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». У рамках угоди щодо реалізації II фази Програми, впроваджується 32 мікропроекти, з них 6 – за напрямом з енергозбереження і енергоефективності та використання відновлювальних джерел енергії. Всього по проектах станом на 01.01.2015 сукупно профінансовано 5,7 млн. грн. або на 77,1% від запланованої вартості. З них: кошти організацій громад – 543,8 тис. грн. (на 75,2%), кошти ПРООН – 2,7 млн. грн. (на 91,9%) та з місцевих бюджетів – 2,5 млн. грн. (на 65,6%).

14.5 Оцінка «життєвого циклу виробництва»

Основні принципи життєвого циклу виробництва – зменшення негативного впливу процесів виробництва продукції на умови життєдіяльності людини та довкілля упродовж усього її життєвого циклу (від проектування до використання та утилізації або захоронення відходів) шляхом змін у самій продукції та поводженні з нею.

На території Чернігівської області протягом року продовжувались роботи, спрямовані на запровадження замкнених виробничих циклів як у молочному, так і у м'ясному напрямках. Тваринницькі комплекси мають власну племінну базу, власне виробництво та кормову базу, а також займаються власною переробкою продукції. Замкнені виробничі цикли як у молочному, так і у м'ясному напрямках – це процес «від поля — до столу». Подальшою метою замкнених виробничих циклів як у молочному, так і у м'ясному напрямках є вивезення за межі області та країни не тільки сировини, а готової продукції, що дасть не лише відтворення виробництва, а й додаткову додану вартість, збільшення кількості робочих місць та відрахувань до бюджетів усіх рівнів області.

15. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

15.1 Регіональна екологічна політика

Розвиток Чернігівської області нерозривно пов'язаний зі станом довкілля, наявністю проблем та їх вирішенням.

На території області здійснюється політика, спрямована на забезпечення раціонального використання, охорони і відтворення природних ресурсів.

З метою проведення ефективної і цілеспрямованої діяльності по організації і координації заходів щодо охорони навколишнього природного середовища в області рішенням двадцятої сесії шостого скликання Чернігівської обласної ради затверджена Програма охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2014 - 2020 роки та перелік видатків обласного фонду охорони навколишнього природного середовища на 2014 рік.

Мета Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2014 - 2020 роки містить у собі сім стратегічних цілей:

1. Підвищення рівня суспільної екологічної свідомості.
2. Поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки.
3. Досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища.
4. Інтеграція екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління.
5. Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі.
6. Забезпечення екологічно збалансованого природокористування.
7. Удосконалення регіональної екологічної політики.

Також необхідно зазначити, що протягом 2014 року основними напрямками екологічних дій в області були:

- інвентаризація та паспортизація місць видалення відходів на території області;
- зниження обсягів викидів шкідливих речовин в атмосферу на 4,1%;
- покращення санітарно-гігієнічного та екологічного стану територій в результаті облаштування сміттєзвалищ;
- розширення мережі природно – заповідних територій (створено 7 нових об'єктів);
- здійснення заходів із інформування екологічної культури населення, активізація екологічної освіти й виховання, створення цивілізованих процедур інформування населення про стан природного середовища і рівень його безпеки;

- налагодження конструктивної співпраці державних і місцевих органів влади з громадськими екологічними рухами.

15.2 Удосконалення системи управління та нормативно-правового регулювання у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки

Система органів управління у сфері екології – це внутрішньо-організована сукупність структурних елементів, яка взаємопов'язана й обмовлена однією метою, виконує для її досягнення відповідні функції.

Тенденцією останніх років є усунення недоліків існуючої системи управління у галузі охорони довкілля. Саме тому відповідно до Закону України від 16.10.2012 № 5456-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні», передано повноваження від територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, обласним, Київській, Севастопольській міським державним адміністраціям, органам виконавчої влади Автономної Республіки Крим. Водночас потрібно зазначити, що нормативно-правова база залишається невдосконаленою, відповідно до існуючих на даний час змін, що створює проблеми в реалізації державної політики у галузі охорони навколишнього природного середовища.

15.3. Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства

Протягом 2014 року Державною екологічною інспекцією у Чернігівській області здійснено 1450 перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства, перевірено 692 об'єкти господарювання (підприємств, організацій) по дотриманню вимог природоохоронного законодавства.

Починаючи з серпня і до кінця року державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області не перевірялися суб'єкти господарювання, які здійснюють водопостачання та водовідведення на території Чернігівської області в зв'язку з введенням в дію норм Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» щодо мораторію на проведення перевірок підприємств, установ та організацій, фізичних осіб – підприємців контролюючими органами (крім Державної фіскальної служби України) протягом серпня – грудня 2014 року.

В результаті відсутності контролю за діяльністю вище зазначених суб'єктів господарювання на сьогоднішній день практично відсутня інформація щодо якісного та кількісного складу зворотних вод, які надходять з комплексів очисних споруд до водних об'єктів області.

Враховуючи відсутність контролю, тяжкий економічний стан підприємств, які експлуатують комплекси очисних споруд та залишковий принцип фінансування природоохоронних заходів створюються всі умови для псевдо економії ресурсів шляхом порушення регламентів експлуатації споруд для очистки стічних вод та скиду забруднених вод до природних водойм, що в подальшому може привести до катастрофічних наслідків.

За звітний період інспекторським складом позапланово перевірено 178 об'єктів, з них: перевірки по виконанню приписів та рішень – 66, за зверненнями фізичних та юридичних осіб – 52, за дорученням правоохоронних органів – 52, по зверненню інших державних органів – 8.

За порушення чинного законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища складено 1111 протоколів, до адміністративної відповідальності притягнуто 1051 особу, сума накладених штрафів складає, 173,706 тис. грн., сума стягнутих штрафів – 228,446 тис. грн. Матеріали по 69 справах передано до правоохоронних органів.

За збитки, заподіяні державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства, пред'явлено 132 претензії на суму 5173,448 тис. грн., стягнуто 142 претензії на суму 609,717 тис. грн.

Загальна сума розрахованих збитків склала 17298,504 тис. грн., з них до правоохоронних органів з метою встановлення осіб порушників направлено матеріали на загальну суму 7700,96 тис. грн.

Органами прокуратури відкрито кримінальні провадження по наступних матеріалах:

- по факту незаконної порубки дерев (ліс) на території земель запасу Корюківської РДА (колишнього ДП «Промінь») невідомими особами, збитки на суму 5 091,133 тис. грн.;

- по факту незаконної порубки дерев в Корюківському районі (с. Майбутнє), збитки становлять 299,732 тис. грн.;

- по факту порубки дерев в полезахисній лісосмузі на території Головеньківської сільської ради Борзнянського району, сума шкоди 68,203 тис. грн., матеріали передані до УБОЗ УМВС України в Чернігівській області;

- по факту незаконної порубки дерев на території Хрипівської сільської ради Городнянського району, сума шкоди становить 96,028 тис. грн.;

- по факту незаконної порубки сухостійних дерев на території ДП «Ніжинрайагролісництво», сума шкоди 405,787 тис. грн.;

- по факту самовільного водокористування Куликівським ВУЖКГ на загальну суму 4368,1 тис. грн.;

- по факту засмічення земельної ділянки ТОВ «Монофіламент» м. Чернігів на суму 405, 8 тис. грн.;

- по факту незаконного знесення дерев на території парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення «Парк

Жевахівщина» Прилуцького району невстановленими особами, збитки становлять 310,615 тис. грн.;

- по факту рубки дерев на території об'єкту природно-заповідного фонду місцевого значення – парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Рівчак-Степанівський» Носівського району.

Пред'явлено до окружного адміністративного суду 3 адміністративних позови щодо застосування заходів реагування у вигляді заборони діяльності.

Дві позовні вимоги задоволено в повному обсязі – тимчасово призупинено (заборонено) виконання робіт. По одній справі постановою суду апеляційної інстанції залишено в силі рішення суду I інстанції про відмову в задоволенні позову.

За 2014 рік відділом інструментально-лабораторного контролю відібрано та проаналізовано: проб стічних вод - 45, де виконано 684 визначення, проб поверхневих вод - 122, де виконано 1420 визначень, підземних вод із спостережувальних свердловин 9 проб – 90 визначень. Проконтрольовано 42 поверхневі водойми по 99 створах, з них 16 річок (Десна, Остер, Судость, Удай, Снов, Борзенка-36, Дніпро, Стрижень, Білоус, Крюкова, Бреч, Пакулька, Іченька, Замглай, Мена, Кістер) та 10 озер.

Проведено аналітичний контроль відповідності нормативним показникам 18 комплексів очисних споруд. На 9 об'єктах було допущено скид з перевищенням ГДС. За збитки, заподіяні державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства підприємствам пред'явлено претензії.

Також проведено контроль промислових викидів в атмосферне повітря на 18 підприємствах по 72 джерелах викидів.

Крім, того, держінспекторами проконтрольовано 112 пересувних транспортних засобів.

Відібрано та проаналізовано на вміст нафтопродуктів та техногенних домішок 93 проби ґрунту.

1. Контроль за охороною та використанням вод, відтворенням водних ресурсів

Протягом січня-грудня 2014 року здійснено 56 перевірок по контролю за станом використання поверхневих водних ресурсів. За результатами перевірок складено 42 протоколи, накладено штрафів на суму 6,698 тис. грн., стягнуто – 10,302 тис. грн. Пред'явлено 6 претензій на суму 32,344 тис. грн. Стягнуто 9 претензій на суму 36,432 тис. грн.

По контролю за станом підземних вод проведено 172 перевірки, за виявлені порушення складено 131 протокол, притягнуто до адмінвідповідальності 131 особа. Пред'явлено штрафних санкцій на суму 17,952 тис. грн., стягнуто 24,82 тис. грн. Пред'явлено 38 претензій на суму 4468,863 тис. грн. Стягнуто 37 претензій на суму 364,399 тис. грн.

2. Контроль за охороною атмосферного повітря

Протягом звітного періоду здійснено 311 перевірок по контролю за станом атмосферного повітря. За результатами перевірок складено 146 протоколів, притягнуто до адмінвідповідальності 146 посадових осіб. Сума накладених штрафів складає 25,160 тис. грн., стягнуто – 35,734 тис. грн. Пред'явлено 44 претензії на суму 161,896 тис. грн., стягнуто 43 претензії на суму 84,712 тис. грн.

3. Контроль за охороною та використанням земель

За звітний період 2014 року здійснено 105 перевірок по контролю за станом земельних ресурсів, 27 з яких на землях лісогосподарського призначення, 35 на землях природно-заповідного фонду, 1 на землях оздоровчого та рекреаційного призначення, 24 - на землях іншого призначення; 18 - землі органів місцевого самоврядування. Складено 12 протоколів на суму 9,520 тис. грн. Стягнуто 10,370 тис. грн. Пред'явлено 13 претензій на суму 436,778 тис. грн., стягнуто 14 претензій на суму 31,419 тис. грн. 8 матеріалів передано до правоохоронних органів.

Загальна сума розрахованих збитків склала 911,801 тис. грн.

У ході перевірки ТОВ «Монофіламент» встановлено, що земельна ділянка використовується підприємством без правостановлюючих документів на землю, виявлено факт несанкціонованого розміщення виробничих відходів (поліетиленова плівка, залишки утеплювача різних видів, залишки руберойду). Даний факт є порушенням ст. 35, 46 Закону України «Про охорону земель» та ст. 33 Закону України «Про відходи». Розмір шкоди становить 405787 грн. 37 коп. Товариству направлено претензію для добровільного відшкодування збитків. Відкрито кримінальне провадження.

4. Контроль за охороною та використанням земель водного фонду

За 2014 рік Держекоінспекцією було проведено 42 перевірки по контролю за охороною та використанням земель водного фонду, в ході яких за виявлене порушення складено 4 протоколи на суму 1,105 тис. грн. Загальна сума стягнутих штрафних санкцій склала – 0,850 тис. грн. 3 матеріали передано до правоохоронних органів. Загальна сума розрахованих збитків становить 0,733 тис. грн. Пред'явлено 2 претензії на суму 0,506 тис. грн. Стягнуто 1 претензію на суму 0,149 тис. грн.

5. Контроль за поводженням з відходами

Протягом звітного періоду поточного року здійснено 503 перевірки суб'єктів господарювання щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства з екологічної та радіаційної безпеки при поводженні з відходами та отруйними речовинами, з них 231 – з промисловими відходами, 193 – з побутовими відходами, 61 перевірку – з пестицидами та агрохімікатами, 18 – з хімічними речовинами. За результатами перевірок складено 384 протоколи та 384 особи притягнуто до адмінвідповідальності. Сума штрафних санкцій склала 57,052 тис. грн., стягнуто – 81,294 тис. грн.

На виконання Доручення від 02.03.2012 року №2/1-8-371 щодо перевірок підприємств, які в своїй діяльності використовують тару та пакувальні матеріали протягом звітнього періоду інспекторським складом було перевірено 35 підприємств. За результатами перевірок надано 10 приписів.

За звітний період згідно плану роботи було перевірено 82 суб'єкти господарювання, внаслідок діяльності яких утворюються відпрацьовані мастила (оливи). Основні виявлені порушення це: порушення правил ведення обліку відпрацьованих мастил, відсутній договір на передачу відпрацьованих мастил, змішування відходів. Також відсутність дозволу та лімітів на утворення і розміщення відпрацьованих мастил.

За виявлені порушення природоохоронного законодавства притягнуто до адмінвідповідальності 45 осіб на суму 9,707 тис. грн., які сплачено.

Було перевірено 12 суб'єктів господарювання, в результаті діяльності яких утворюються відпрацьовані олії та харчові жири, надано 1 припис.

За результатами роботи проведеної органами місцевого самоврядування, з урахуванням перевірок Держекоінспекції у Чернігівській області було виявлено 1132 несанкціонованих сміттєзвалищ на території Чернігівської обл. Ліквідовано 1107 сміттєзвалищ. Загальна очищена площа від звалищ склала 30,01 га.

6. Контроль за охороною, захистом, використанням рослинного світу

Протягом звітнього періоду здійснено 83 перевірки щодо охорони рослинного світу. За результатами перевірок складено 129 протоколів (в т.ч. ліси - 95). 127 осіб притягнуто до адміністративної відповідальності на загальну суму 19,414 тис. грн., стягнуто – 27,268 тис. грн.

За збитки заподіяні державі порушенням природоохоронного законодавства пред'явлено 26 претензій на суму 71,931 тис. грн., стягнуто 27 претензій на суму 70,863 тис. грн., загальна сума розрахованих збитків складає 7340,053 тис. грн. в тому числі ліс – 6850,347 тис. грн. Матеріали по 29 справах передано до правоохоронних органів. Відкриті кримінальні провадження по 5 справах.

За результатами проведеної операції «Новорічна ялинка» 2014 року здійснено 18 перевірок. Виявлено 2 порушення порядку заготівлі новорічних ялинок, 2 випадки самовільних рубок. Складено 2 протоколи, притягнуто до адмінвідповідальності 1 особу на суму 0,085 тис. грн.; другий протокол скасовано, у зв'язку з передачею матеріалів до правоохоронних органів для відкриття кримінального провадження. Загальна сума розрахованих збитків становить 115,024 тис. грн. Пред'явлено 1 претензію на суму 0,198 тис. грн. 1 матеріал (збитки становлять 55, 281 тис. грн.) передано до правоохоронних органів для встановлення осіб порушників

В ході операції «Чистий ліс» 38 осіб притягнуто до адмінвідповідальності за ст.ст. 52, 73 КУпАП на загальну суму 4,675 тис. грн., стягнуто – 5,015 тис. грн. Розраховані збитки та пред'явлено 5 претензій на суму 3,457 тис. грн., претензії сплачено.

Протягом звітного періоду інспекторами відділу екологічного контролю природно-заповідного фонду, рослинного та тваринного світу комісійно проведено 359 обстежень зелених насаджень (7099 дерев, 4 кущі, 16620 м² порослі) по м. Чернігів та 304 обстеження зелених насаджень (3496 дерев, 115 м² квітників) по області.

За січень–грудень проведено 50 перевірок об'єктів природно-заповідного фонду, за виявлені порушення складено 19 протоколів, які передано до суду. Загальна сума розрахованих збитків склала 381,293 тис. грн. Матеріали по 2 справах передано до правоохоронних органів.

7. Контроль за охороною, використанням та відтворенням тваринного світу та водних живих ресурсів

За 2014 рік здійснено 70 перевірок по контролю за станом тваринного світу, в т.ч. 46 по браконьєрству. За результатами перевірок складено 101 протокол, 7 протоколів передано до суду, до адмінвідповідальності притягнуто 94 особи. Загальна сума накладених штрафів складає 25,551 тис. грн., стягнуто – 26,826 тис. грн. Загальна сума розрахованих збитків становить 31,1 тис. грн. 1 матеріал передано до правоохоронних органів для встановлення осіб порушників, 1 матеріал передано до Менського суду для вирішення питання по суті за незаконне полювання на козулю.

Протягом звітного періоду проведено 58 перевірок по контролю за станом водних живих ресурсів (48 по браконьєрству). За результатами перевірок складено 90 протоколів, 32 протоколи передано до суду, 58 осіб притягнуто до адмінвідповідальності, сума накладених штрафів складає 7,531 тис. грн., стягнуто 7,259 тис. грн. Загальна сума розрахованих збитків становить 14, 687 тис. грн. пред'явлено 1 претензію на суму 0,459 тис. грн. Сплачено 6 претензій на суму 7,378 тис. грн.

Протягом звітного періоду проведено екологічний контроль 4457 партій вантажів вагою 771224,7 тонн та радіологічний контроль транспортних засобів і вантажів 73841 партій вагою 2837715,59 тонн. За виявлені порушення складено 53 протоколи, 53 осіб притягнуто до адмінвідповідальності на суму 3,723 тис. грн.

15.4 Виконання державних цільових екологічних програм

Фінансування природоохоронних заходів в області відбувається у відповідності до державних та регіональних програм.

У 2014 році Департаментом екології та природних ресурсів Чернігівської облдержадміністрації розроблена та затверджена рішенням двадцятої сесії обласної ради шостого скликання від 17 червня 2014 року Програма охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2014-2020 роки (далі - Програма-2020).

Програма-2020 визначає напрямки фінансування по таких розділах:

- охорона і раціональне використання водних ресурсів;
- охорона і використання земель;
- охорона та раціональне використання природних ресурсів, збереження природно-заповідного фонду;
- раціональне використання, зберігання і утилізація відходів виробництва та побутових відходів;
- організація системи екологічного моніторингу довкілля;
- наука, інформація і освіта.

Програма-2020 є підставою для фінансування природоохоронних заходів, які визначені постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1147 із змінами та доповненнями.

Джерелами фінансування природоохоронних заходів, включених до Програми-2020, є Державний, обласний та місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища та інші джерела фінансування.

У 2014 році у відповідності до Програми-2020 заходи виконувались за рахунок коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища (далі – обласний фонд).

В процесі впровадження Програми-2020, заходи можуть корегуватися в залежності від змін екологічної ситуації і економічного стану. Перелік об'єктів будівництва, реконструкції та конкретних природоохоронних заходів визначається переліком видатків обласного фонду, який щороку затверджується в установленому порядку відповідно до Положення про обласний фонд.

Фактично у звітному періоді виконано природоохоронних заходів на загальну суму 3792,875 тис. грн, що становить 31,2% від передбачених переліком видатків обласного фонду на 2014 рік.

Керуючись Законом України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки», була розроблена Програма формування національної екологічної мережі в Чернігівській області на 2003-2015 роки, яка затверджена рішенням обласної ради від 14 серпня 2003 року.

Основною метою Програми є збільшення в області земель з природними ландшафтами до рівня близького до притаманного їм природного стану, та формування територіально єдиної системи,

побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин, яка б забезпечувала збереження природних екосистем, видів рослинного і тваринного світу та їх популяцій.

На виконання заходів щодо розбудови екомережі в області проводяться щорічні заходи щодо створення захисних лісових насаджень, рекультивациі малопродуктивних земель, розширення мережі природно-заповідного фонду області.

З метою збереження біологічного та ландшафтного різноманіття та розширення мережі об'єктів і територій природно-заповідного фонду області, в 2014 році Чернігівською обласною радою було оголошено 7 природно-заповідних об'єктів місцевого значення, велись роботи по розробці проектів створення нових природно-заповідних об'єктів місцевого значення.

15.5. Моніторинг навколишнього природного середовища

Моніторинг навколишнього природного середовища області в 2014 році здійснювали суб'єкти регіональної системи моніторингу довкілля згідно відомчих планів в рамках бюджетного фінансування.

Також, вперше, в рамках виконання заходів «Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2014 - 2020 роки», здійснено заміри вмісту забруднюючих речовин в точках найбільш імовірного забруднення атмосферного повітря м. Чернігів та визначено токсичність води річок Білоус, Стрижень та Десни.

Департаментом екології та природних ресурсів узагальнювалася екологічна моніторингова інформація від суб'єктів системи моніторингу довкілля області та щомісячно оновлювалася на сайтах Чернігівської облдержадміністрації, Департаменту, Інформаційно-аналітичного центру Мінприроди в вигляді інформаційно-аналітичного огляду «Стан довкілля Чернігівської області».

Важливим є впровадження у систему охорони довкілля геоінформаційних технологій, що дозволяють візуалізувати та моделювати екологічну ситуацію в області. На сайті Департаменту в інтерактивному доступі є геоінформаційна система природо-заповідного фонду та екологічної мережі області. Розроблено геоінформаційну систему водних ресурсів області та визначено зони підтоплення в межах м. Чернігів. В 2014 році розроблено геоінформаційна система місць розташування відходів та повітряного басейну області.

На засіданні територіальної Міжвідомчої комісії з питань моніторингу довкілля області, яке відбулося 23 грудня 2014 року прийнято рішення про здійснення моніторингових дослідження суб'єктам системи моніторингу довкілля області максимально враховуючи свої можливості, результати моніторингових досліджень надавати Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської обласної

державної адміністрації для формування баз даних, продовжити дослідження стану атмосферного повітря міста Чернігів та визначення токсичності поверхневих водних об'єктів.

На основі моніторингової діяльності здійснюється визначення інтегрального показника екологічного стану регіону за екологічними показниками, розробленими Європейською Економічною Комісією ООН.

Інтегральний показник екологічного стану являє собою середньозважене значення інтегральних показників якості водних ресурсів, атмосферного повітря, земельних ресурсів та визначається 5 класами: сприятлива ситуація, задовільна ситуація, напружена ситуація, критична ситуація, кризова ситуація.

За розрахунковими даними екологічний стан довкілля області є задовільним.

15.6. Державна екологічна експертиза

Відносини в галузі екологічної експертизи регулюються Законами України «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про екологічну експертизу», «Про охорону навколишнього природного середовища» та іншими законодавчими актами України.

Здійснення державної екологічної експертизи є обов'язковим для видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, перелік яких затверджено Постановою КМУ від 28.08.2013 р. № 808.

На підставі ст. 14 Закону України «Про екологічну експертизу» об'єктами державної екологічної експертизи є:

- державні інвестиційні програми, проекти схем розвитку і розміщення продуктивних сил, розвитку окремих галузей економіки;
- генеральних планів населених пунктів, схем районного планування;
- документація по перепрофілюванню, консервації та ліквідації діючих підприємств, окремих цехів, виробництв та інших промислових і господарських об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, в тому числі військового та оборонного призначення;
- проекти законодавчих та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини в галузі забезпечення екологічної (в тому числі радіаційної) безпеки, охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів, діяльності, що може негативно впливати на стан навколишнього природного середовища;
- документація по впровадженню нової техніки, технологій, матеріалів і речовин (у тому числі тих, що закуповуються за кордоном), які можуть створити потенційну загрозу навколишньому природному середовищу;
- документація щодо генетично модифікованих організмів, що

призначаються для використання у відкритій системі.

Заявки на проведення державної екологічної експертизи подаються на розгляд до еколого-експертного підрозділу Мінприроди.

Екологічна експертиза проектів будівництва об'єктів підвищеної екологічної небезпеки здійснюється експертними організаціями, у відповідності до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».

Протягом 2014 року Департаментом надавались пропозиції щодо врахування державних інтересів при розробленні містобудівної документації.

З метою реалізації положень Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» у Чернігівській області створені архітектурно-містобудівні ради, впроваджено «Порядок проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні», «Порядок надання містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки, їх склад та зміст».

У нашому регіоні діє довгострокова комплексна регіональна Програма розроблення містобудівної документації населених пунктів області на 2004-2020 роки, у районах області затверджені відповідні районні Програми. Схема планування території Чернігівської області затверджена рішенням Чернігівської обласної ради від 28 вересня 2012 року.

Протягом року на розгляд обласної архітектурно-містобудівної ради винесено містобудівну документацію: «Зміни до генерального плану населеного пункту с. Новий Білоус Новобілоуської сільської ради Чернігівського району Чернігівської області». Надавалась інформація Управлінню містобудування та архітектури облдержадміністрації щодо визначення державних інтересів для урахування під час розроблення генерального плану міста Прилуки та смт. Варва, а також інформація для розробки містобудівної документації по проекту «Зміни до генерального плану населеного пункту смт. Седнів Седнівської селищної ради Чернігівського району Чернігівської області».

На протязі року Департаментом здійснювалась консультативна допомога з питань проведення державної екологічної експертизи. Представники Департаменту брали участь у засіданнях обласної архітектурно-будівельної ради при управлінні містобудування та архітектури облдержадміністрації.

Діяльність місцевих органів влади, які керуються Конституцією та законами України та активна участь громадян у обговоренні та схваленні планів перспективного розвитку територій позитивно сприятимуть містобудівній діяльності у Чернігівській області.

15.7. Економічні засади природокористування

15.7.1. Економічні механізми природоохоронної діяльності

Однією з найбільш актуальних проблем в галузі охорони навколишнього природного середовища є збереження, відновлення і раціональне використання природних ресурсів, що неможливе без забезпечення надійної роботи еколого- економічного механізму. Пріоритетним завданням у цьому напрямку є забезпечення ефективного контролю за правильністю, повнотою та своєчасністю справляння екологічного податку до природоохоронних фондів усіх рівнів, а також цільового, ефективного та своєчасного використання коштів фондів охорони навколишнього природного середовища у складі Державного, обласного та місцевих бюджетів.

Плата за спеціальне використання природних ресурсів та шкідливий вплив на довкілля, що стимулює природокористувачів до зменшення шкідливого впливу на довкілля, раціонального та ощадливого використання природних ресурсів та зменшення енерго- і ресурсомісткості одиниці продукції шляхом впровадження еколого- економічних інструментів, є головною складовою економічного механізму природоохоронної діяльності

Джерелами фінансування природоохоронних заходів є фонди охорони навколишнього природного середовища: державний, обласний та місцеві. Формуються природоохоронні фонди за рахунок сплати екологічного податку, а також збору за забруднення навколишнього природного середовища та грошових стягнень за збитки, завдані державі понаднормативними та аварійними забрудненнями довкілля. Податковим кодексом України встановлено, що екологічний податок є головним джерелом надходжень до фондів охорони навколишнього природного середовища та загальнодержавний обов'язковий платіж.

Пунктом 51 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України (БКУ) встановлено, що екологічний податок (крім податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк) зараховується з 2014 року у таких пропорціях:

1) до спеціального фонду державного бюджету - 65 відсотків, з них 50 відсотків із спрямуванням на фінансове забезпечення виключно цільових проектів екологічної модернізації підприємств у межах сум сплаченого ними екологічного податку у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

2) до спеціального фонду місцевих бюджетів - 35 відсотків згідно з п. 10 частини другої ст. 69 БКУ, а саме 35 відсотків екологічного податку (крім податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами

ліцензії строк), у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів - 25 відсотків, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим - 10 відсотків, бюджетів міст Києва та Севастополя - 35 відсотків.

Згідно з пп. 4 частини третьої ст. 29 БКУ джерелом формування спеціального фонду Державного бюджету України на 2014 р. у частині доходів є екологічний податок, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад встановлений особливими умовами ліцензії строк (100-відсотково). На підставі пп. 14 цього пункту інші доходи, не передбачені БКУ, визначаються Законом про Державний бюджет України.

Відповідно до п. 10 ст. 11 Закону екологічний податок за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів у 2014 р. у повному обсязі надходить до спеціального фонду державного бюджету.

За даними Департаменту фінансів Чернігівської облдержадміністрації фактичне надходження коштів від екологічного податку та платежів за спеціальне використання природних ресурсів до державного та місцевих бюджетів у 2014 році становлять:

- екологічного податку – 36905,3 тис. грн, в тому числі до місцевого бюджету – 17125,1 тис. грн, або 125,0% від затвердженого плану на рік;

- збору за забруднення навколишнього природного середовища 8,2 тис. грн (місцевий бюджет);

- грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища – 589,2 тис. грн, або 102,8% річного плану (місцевий бюджет).

Платежі за спеціальне використання природних ресурсів до державного та місцевих бюджетів склали 1320079,4 тис. грн.

У порівнянні з 2013 роком надходження коштів від екологічного податку збільшилися у 1,27 рази.

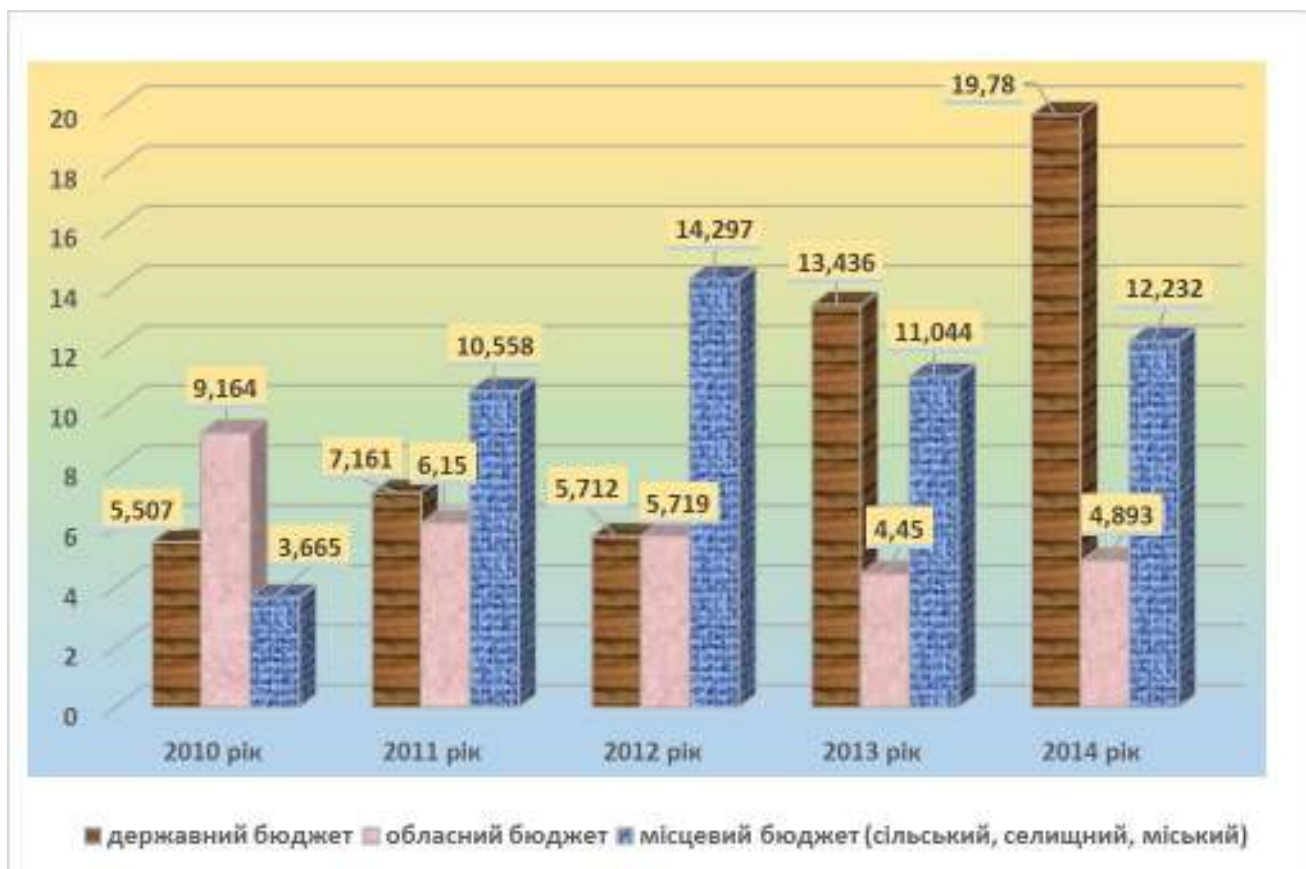

Рис. 15.7.1.1 – Динаміка фактичного надходження коштів від екологічного податку (з 2010 року) до державного та місцевих бюджетів, млн. грн.

Показники фактичних надходжень зборів за спеціальне використання природних ресурсів до державного та місцевих бюджетів у 2014 році наведені втабл. 15.7.1.1

Табл. 15.7.1 Фактичні надходження зборів за спеціальне використання природних ресурсів за 2014 рік

КБК	Назва	Сплачено до бюджетів у 2014 році (тис. грн.)		
		Державний бюджет Факт	Місцевий бюджет	
			План	Факт
13010000	Збір за спеціальне використання лісових ресурсів	24983,6	33407,1	38735,0
13020000	Збір за спеціальне використання води	8607,5	8871,6	8607,5
13030000	Плата за користування надрами	1004794,3	4750,2	6015,8
13050000	Плата за землю	-	214909,7	228328,5
13070000	Плата за спеціальне використання рибних та інших водних ресурсів	-	3,1	7,2

	<i>Всього за спеціальне використання природних</i>	1038385,4	261941,7	281694,0
19010000	Екологічний податок	19780,2	13701,6	17125,1
	<i>Разом</i>	1058165,6	275643,3	298819,1

15.7.2. Стан фінансування природоохоронної галузі

В області фінансування природоохоронних заходів здійснюється за рахунок коштів Державного та місцевих бюджетів (в тому числі Державного, обласного та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища), а також із власних коштів підприємств, організацій і установ.

Кошти фондів охорони навколишнього природного середовища спрямовуються на фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, що відповідають основним напрямкам державної політики в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, визначених згідно з «Переліком видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1147 із змінами та доповненнями.

У 2014 році за рахунок коштів обласного фонду ОНПС виконано природоохоронних заходів на загальну суму 3892,78 тис. грн, що становить 31,7 % від передбачених переліком видатків на 2014 рік.

Розпорядниками коштів по виконанню природоохоронних заходів були визначені:

- по поточних видатках - Департамент екології та природних ресурсів облдержадміністрації,
- по капітальних видатках - Департамент інвестиційного розвитку та капітального будівництва облдержадміністрації.

Департаментом екології та природних ресурсів облдержадміністрації виконувались наступні заходи:

1. Організація і здійснення заходів з екологічної освіти, пропаганди екологічних знань - 79,8 тис. грн, зокрема:

- з метою пропаганди бережного ставлення до водних джерел, облаштовано 5 джерел у Сосницькому, Н-Сіверському, Козелецькому та Бобровицькому районах і витоки річки Оржиця Ніжинського району та струмка Ястребний Носівського району.

- заходи з озеленення відбулись в Бобровицькому, Коропському, Куликівському районах та в м. Чернігів. Висаджені саджанці дерев та кущів біля Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Т.Шевченка, Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді, Департаменту екології та природних ресурсів облдержадміністрації. В Мезинському національному природному парку закладена «Алея слави».

2. Видано Доповіді про стан навколишнього природного середовища в Чернігівській області за 2012 та 2013 роки, екологічні

паспорти області за 2012 та 2013 роки, екологічний календар на 2015 рік, дитяча книга-розмальовка «Тварини, рослини і гриби Мезинського національного природного парку» - 70 тис. грн;

3. Забезпечення функціонування Орхуського центру - 15 тис. грн;
Придбано витратні матеріали та відремонтовано оргтехніку.

4. Створення геоінформаційної системи місць видалення відходів та повітряного басейну області - 99,9 тис. грн;

Для реалізації системи моніторингу довкілля створення регіональної інформаційної системи є об'єктивно необхідним для управління якістю довкілля. На сьогодні технічна можливість для такого рішення пов'язується із ГІС-технологіями. Перспективи впровадження ГІС полягають в тому, що саме таким чином вдається поєднати картографічний образ з іншими видами інформації: супутниковими зображеннями, матеріалами рівнів забруднення довкілля, даними стану водних об'єктів, зокрема зон підтоплення залежно від рівнів повені, місць розташування відходів з базою даних про їх стан та інше.

5. Визначення вмісту забруднюючих речовин в атмосферному повітрі в м.Чернігів - 1,94 тис. грн;

6. Досвід інших країн та областей України вказує на необхідність визначення такого показника стану поверхневих вод, як токсичність. Лабораторією КП «Чернігівводоканал» визначено токсичність води річок Білоус, Стрижень та Десни. Витрати склали 19,12 тис. грн;

7. Оснащення суб'єктів системи моніторингу довкілля області технічними засобами - 50,0 тис. грн;

8. Наукове дослідження щодо резервування територій для заповідання в межах Чернігівської області - 99,9 тис. грн.

Департаментом інвестиційного розвитку та капітального будівництва облдержадміністрації виконані природоохоронні заходи, зазначені в табл.15.7.2.1.

Табл. 15.7.2.1 Виконання природоохоронних заходів Департаментом інвестиційного розвитку та капітального будівництва облдержадміністрації (тис. грн.)

№ п/п	Напрямки використання	Затверджено переліком видатків на 2014 рік	Фактично виконано заходів станом на 01.01.2015р.	Не використані кошти станом на 01.01.2015р.
1.	Тампонаж недіючих артезіанських свердловин (розробка проектно-кошторисної документації)	100,000	100,000	0,000
2.	Будівництво полігону твердих побутових відходів в смт.Ріпки	3009,000	1073,727	1935,273

3.	Придбання контейнерів для сміття в м.Г ородня	30,000	30,000	0,000
4.	Підключення житлових будинків по вул. Комсомольській 34 - 46 до самопливного колектору в смт.Козелець	381,000	376,672	4,328
5.	Реконструкція каналізаційної насосної станції № 1 з підключенням житлових будинків по вул. Комсомольській 54, 56 до самопливного і напірного колектору в смт.Козелець	706,500	701,942	4,558
6.	Реконструкція очисних споруд і каналізаційної насосної станції в с.Киселівка Чернігівського району продуктивністю 200 м куб/добу	970,000	0,000	970,000
7.	Будівництво інженерних мереж водовідведення від багатоквартирних житлових будинків по вул. Перемоги в м.Бахмач	301,000	210,605	90,395
8.	Реконструкція каналізаційних мереж по вул. Леніна, Некрасова, Р.Люксембург в м.Щорс	1919,000	570,958	1348,042
9	Реконструкція каналізаційних очисних споруд в с.Снов'янка Чернігівського району	1547,200	0,000	1547,200
10	Реконструкція каналізаційних очисних споруд в смт.Куликівка	1437,300	0,000	1437,300
11	Реконструкція каналізаційних очисних споруд в м.Ніжин	700,000	0,000	700,000
12	Реконструкція каналізаційної мережі по вул.Вознесенській з підключенням районного будинку дитячої творчості в смт.Короп	50,000	46,763	3,237
13	Реконструкція системи каналізації Коропської центральної районної лікарні	182,000	0,000	182,000
14	Реконструкція дощової каналізації по вул.Залізничній та О.Матросова в м.Щорс	200,000	192,003	7,997
15	Виготовлення проектно-кошторисної документації на реконструкцію каналізаційних очисних споруд з застосуванням енергозберігаючих технологій в м.Семенівка	150,000	150,000	0,000

16	Придбання насосів для центральної каналізаційної насосної станції в м.Семенівка	120,000	0,000	120,000
17	Будівництво водовідведення поверхневих вод із частковим водопониженням ґрунтових вод для захисту від підтоплення вул.Калініна в смт.Ріпки	4,440	4,440	0,000
	Разом	11807,440	3457,110	8350,330

Надходження та використання коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища за 2010-2014 роки приведені в табл.15.7.2.2.

Табл. 15.7.2.2 Надходження та використання коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища (тис. грн.)

Пор №	Обіг коштів	Рік				
		2010	2011	2012	2013	2014
1.	Залишок коштів на початок звітнього періоду	5984,87	11319,89	638,6	4993,0	8504,2
2.	Надійшло коштів у звітньому періоді - всього	9163,82	6150,4	5978,6	3511,2	5063,5
3.	Використано коштів - всього	3828,80	16831,7	1624,2	0	3892,8
4.	Залишок коштів на кінець звітнього періоду	11319,89	638,6	4993,0	8504,2	9674,9
5.	% використання коштів	25,3	96,3	24,5	0	28,7

15.8 Технічне регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування

Технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки спрямовані на впровадження науково обґрунтованих та безпечних для навколишнього природного середовища і здоров'я населення вимог до процесів, товарів та послуг.

Відповідно до статті 32 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» державні стандарти у галузі охорони довкілля є обов'язковими для виконання і визначають поняття і терміни, режим використання й охорони природних ресурсів, методи контролю за станом навколишнього природного середовища, вимоги щодо запобігання забрудненню навколишнього природного середовища, інші питання,

пов'язані з охороною навколишнього природного середовища та використанням природних ресурсів.

На сьогодні для технічного регулювання у сфері охорони навколишнього середовища використовуються:

- *ГОСТи* (колишні державні стандарти СРСР, які визнано чинними на території України як міждержавні стандарти із збереженням аббревіатури «ГОСТ», згідно з Угодою СНД про проведення узгодженої політики в галузі стандартизації, метрології та сертифікації від 13.03.1992 та Протоколами до неї від 03.11.1995 та 20.06.2000);

- *Державні стандарти України – ДСТУ* (система стандартів ДСТУ, у тому числі у сфері охорони довкілля, почала розвиватись в Україні з 1992 року; після набуттям чинності державного стандарту України (ДСТУ) міждержавний стандарт (ГОСТ), що регулював відповідні відносини у сфері охорони довкілля, втрачає чинність);

- *Міжнародні стандарти, насамперед стандарти міжнародної організації з питань стандартизації – ISO* (у 90-х роках в Україні розпочато адаптування державних стандартів України до групи стандартів ISO, якими регулюються питання екологічного менеджменту, екологічного аудиту, а також екологічного маркування);

- *Галузеві стандарти або технічні умови* (стандарти, дія яких поширюється на підприємства (установи, організації), підпорядковані певному міністерству чи іншому центральному органу виконавчої влади, яким і затверджуються відповідні стандарти);

- *Міжгалузеві стандарти* (якщо дія стандартів поширюється на підприємства, що підпорядковані двом (кільком) центральним органам виконавчої влади, вони підлягають затвердженню всіма цими органами і набувають юридичної сили міжгалузевих стандартів);

- *Стандарти підприємства* (нормативно-технічні документи, затверджені наказом керівника (органу управління) конкретного підприємства, на яке і поширюється їх дія).

Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року визначено стратегічні завдання щодо технічного регулювання у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки та раціонального природокористування. Перш за все це інтеграція екологічних норм, вимог та правил відповідно до законодавчої бази Європейського Союзу. Впровадження міжнародних стандартів у сфері ресурсозбереження, охорони навколишнього природного середовища, надрокористування, систем екологічного управління та екологічних критеріїв до товарів та послуг надасть можливість вітчизняному товаровиробнику покращити екологічні аспекти виробництва і продукції та рівень конкурентоздатності на міжнародних ринках.

15.9 Дозвільна діяльність у сфері природокористування

Одним із основних напрямків Департаменту є розгляд матеріалів та видача документів дозвільного характеру.

Згідно змін, які внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру» №1193-VII від 09.04.2014р. дозвіл на розміщення відходів і проект лімітів на утворення та розміщення відходів виключені з переліку документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності, тому видача таких документів була припинена на початку 2014 року.

Департаментом, після затвердження відповідних порядків отримання документів дозвільного характеру Кабінетом Міністрів України, на майбутні роки планується видача нового документу - дозвілу на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, а також реєстрація декларацій про відходи. Зазначені порядки мали бути розроблені до 26.07.2014р., але, на жаль, досі питання не вирішено на державному рівні.

Для забезпечення раціонального використання і охорони водних ресурсів, запобігання та попередження забруднення водних об'єктів до водокористувачів доводяться ліміти водоспоживання та водовідведення.

У 2014 році видано 146 дозволів на спецводокористування та 11 водокористувачам, які здійснюють скид стічних вод у водні об'єкти, встановлено нормативи гранично допустимого скиду речовин (за 2013 рік – відповідно 117 та 13). При видачі дозволів, в порівнянні з попередніми роками, висуваються більш суворі вимоги щодо дотримання водоохоронного законодавства, встановлюються більш жорсткі ліміти водоспоживання та нормативи скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти.

Для оцінки та забезпечення раціонального використання води у галузях економіки встановлюються технологічні нормативи використання води. В минулому році погоджено поточні індивідуальні технологічні нормативи використання питної води 29 водокористувачам.

Одним із невирішених питань є стан отримання дозволів на спеціальне водокористування в сільській місцевості. Особливо це актуально в населених пунктах, де ліквідовані сільськогосподарські підприємства і водогосподарські споруди знаходяться на балансі сільських рад. На сьогоднішній день діючим законодавством не передбачено застосування засобів адміністративного впливу до органів місцевого самоврядування, які здійснюють експлуатацію водогосподарських споруд. В той же час органами місцевого самоврядування не приймаються заходи щодо створення комунальних підприємств і, як наслідок, в сільській місцевості здійснюється забір води з артезіанських свердловин без відповідних дозволів.

Для забезпечення екологічної безпеки, запобігання шкідливому впливу атмосферного повітря на здоров'я людей та навколишнє природне середовище видано 199 дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, в яких визначено шляхи та терміни зменшення обсягів викидів.

В останні роки спостерігається тенденція до зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Починаючи з 2011 року викиди від стаціонарних джерел забруднення а також від автотранспорту зменшуються в середньому на 5%.

15.10 Екологічний аудит та екологічне страхування

Екологічний аудит - це документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту.

Діяльність щодо екологічного аудиту здійснюється згідно Закону України «Про екологічний аудит» аудиторами, що мають чинний сертифікат екологічного аудитора, виданий Мінприроди України в установленому порядку і включені до реєстру екологічних аудиторів, ведення якого покладено на Мінприроди України.

Страхування відповідальності за забруднення навколишнього природного середовища найбільш ефективно захищає інтереси підприємств по отриманню прибутків, суспільства по захисту здоров'я людей та держави через створення сприятливого інвестиційного клімату, гарантій податкових надходжень та соціальну стабільність.

Проте страхування екологічних ризиків в Україні, а також в області, не набуло поширення із-за недостатнього нормативно-правового забезпечення.

На даний час обов'язкове страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яка може бути заподіяна пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного і санітарно-епідеміологічного характеру, проводиться з метою забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та майну третіх осіб, у тому числі довкілля (природним ресурсам, територіям та об'єктам природно-заповідного фонду), внаслідок пожеж та аварій на об'єктах підвищеної небезпеки (Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 №1788).

Окрім правових, розвиток ринку екологічного страхування гальмується слабкими стимулами добровільного страхування, відсутністю надійних та загальноприйнятих методик оцінки ризику та розрахунку ймовірної шкоди та низькою потужністю самого ринку, що позбавляє змоги здійснювати страхування небезпечних та великих за величиною екологічних ризиків.

15.11 Стан та перспективи наукових досліджень у галузі охорони довкілля

Сучасна екологія нині перебуває у стані постійного розвитку, пошуку нових наукових напрямів для вирішення різноманітних проблем, що виникають у процесі взаємодії природи і суспільства. Цими потребами визначається поява новітніх галузей екології, спрямованих на дослідження складних життєвих ситуацій та вирішення найважливіших проблем.

Посилення впливу людини на природу надає все більшої гостроти екологічним проблемам взаємодії людини та природи, людства та біосфери. Сучасна наука розглядає й окрему людину, і людство в цілому, і навколишнє середовище як єдину систему.

Використовуючи досягнення науки, технологічний процес можна організувати так, щоб відходи виробництва не забруднювали навколишнє середовище, а знову надходили у виробничий цикл як вторинна сировина. Приклад дає сама природа: вуглекислий газ, виділюваний тваринами, поглинається рослинами, що виділяють кисень, необхідний для дихання тварин.

Слід зазначити, що Чернігівщина має значний науковий потенціал, висококваліфіковані кадри вчених і спеціалістів у галузі природничих та суспільних наук, якими здійснюються розробки і наукові дослідження в сфері екології і природокористування, впливу довкілля на стан здоров'я людини. Наукові установи виконують цілий комплекс різноманітних робіт з екологічних питань – це і наукові дослідження навколишнього середовища як регіону в цілому, так і окремих підприємств. Ці установи активно співпрацюють з промисловими підприємствами. На підставі виявлених проблем ведеться пошук нових напрямів співробітництва в частині модернізації та реконструкції виробництв, що забезпечує значне зниження витрат енергоносіїв, покращення технологічних та екологічних показників підприємств.

В 2014 році найбільш активними, в проведенні наукових досліджень та розробок були: Чернігівський національний технологічний університет, Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук України, Чернігівський національний педагогічний університет.

В 2014 році, у Чернігівському національному технологічному університеті (ЧНТУ) здійснено перший випуск магістрів зі спеціальності «Економіка довкілля та природних ресурсів», спеціалізація «Промислова екологія», в рамках європейського освітнього проекту TEMPUS-IEMAST «Establishing Modern Master-level Studies in Industrial Ecology» (координатор Королівський технологічний інститут (Швеція)).

Крім навчальної роботи та теоретичної підготовки, важливим є популяризація екологічних знань та мислення у суспільстві. Магістранти, протягом року, працювали з громадськими організаціями,

підприємствами м. Чернігова та області. Почали розробляти екологічний паспорт мікрорайону ЧНТУ та механізм управління твердими побутовими відходами у м. Чернігові.

В ЧНТУ налагоджено збір використаних батарейок та акумуляторів. Заплановано, разом з Громадським ТБ, розробити відеоролік про несанкціоновані сміттєзвалища та стан екології у місті.

В 2014 році розроблена уніфікована бальна оцінка впливу техногенного забруднення довкілля (інгредієнтного, енергетичного) на екологічний стан техноприродних систем (трубопровідний транспорт, тощо), яка враховує 10 показників: забруднення атмосферного повітря – за індексом забруднення атмосфери, забруднення ґрунту – за сумарним показником забруднення, забруднення водоєм – індексом забруднення водоєм, рослин – за коефіцієнтом акумуляції забруднювачів у рослинах, здоров'я населення – за ризиком, електромагнітні поля – за напруженістю магнітної складової, вібрації – за рівнем, радіаційного забруднення – за питомою активністю, тривкості конструкційного матеріалу в забрудненому середовищі – за глибинним показником руйнування, за витривалістю КМ в забрудненому середовищі – за коефіцієнтом впливу середовища в умовах малоциклового навантаження. Екологічний стан характеризується сумою балів складових від «сприятливого» до «катастрофічного».

У 2014 році Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук України здійснював науково-дослідні та координаційні роботи, як головна установа, за ПНД НААН «Сільськогосподарська мікробіологія».

Дослідження були спрямовані на вивчення перебігу мікробіологічних процесів у ґрунтах агроценозів за дії біологічних і техногенних чинників, особливостей взаємовідносин і взаємодії мікроорганізмів з макроорганізмом, умов формування угруповань мікроорганізмів при консервації кормів, впливу вірусів на продукційний процес культурних рослин і тварин та ін. Розроблено низку наукових рішень і заходів для оптимізації сільськогосподарського виробництва і збереження довкілля.

Сьогодні вважається, що симбіози й асоціації мікроорганізмів з рослинами є основою життя останніх. Розвиток мікроорганізмів у кореневих сферах культурних рослин сприяє оптимізації низки біологічних процесів, завдяки чому недоступні для рослинного метаболізму сполуки біогенних елементів трансформуються у засвоювані. Добре відома роль мікроорганізмів у процесах біологічної фіксації атмосферного азоту, перетворенні важкодоступних сполук фосфору в мобільні, продукуванні фізіологічно активних речовин, які позитивно впливають на синтез і функціонування ферментів рослинного організму.

Створені на основі селекціонованих активних штамів мікроорганізмів різної функціональної спрямованості мікробні препарати є суттєвим чинником впливу на продуктивність сільськогосподарських

культур та оздоровлення ґрунтів сільськогосподарського призначення, особливо за сучасного їхнього стану.

Результати проведених досліджень свідчать про значні перспективи такого агрозаходу як передпосівна інокуляція насіння сільськогосподарських культур новими вітчизняними мікробними препаратами. Ефективність біопрепаратів залежить від досліджуваних агрофонів і є найвищою за використання добрив у межах фізіологічної доцільності. Ці показники можна надійно визначати при застосуванні методики біологічної індикації стану ґрунтів агроценозів. В основу її покладено оцінку спрямованості біологічних процесів трансформації сполук азоту в кореневих сферах культурних рослин.

У звітному році на прикладі таких сільськогосподарських культур як пшениця озима, ячмінь ярий, овес, горох, люпин вузьколистий, картопля, соя та ін. підтверджено результати попередніх років щодо еквівалентності впливу мікробних препаратів дії певної дози мінеральних добрив (залежно від культури і умов вирощування). Діапазон цих показників становить 30-60кг/га мінерального азоту і 20–40кг/га фосфору. Такий ефект досягається внаслідок позитивної дії інтродукованих в агроценози мікроорганізмів на поглинальну здатність кореневої системи рослин і, відповідно, на коефіцієнти використання ними діючої речовини з добрив, що позначається на рівнях урожайності.

Слід зазначити, що ефект бактеризації позначається не лише на економії добрив та підвищенні урожайності сільськогосподарських культур, але й на якості продукції. Так, наприклад, використання препарату Альбобактерину для передпосівної інокуляції гібриду цукрового буряка Константа сприяло додатковому отриманню 2,2т/га цукру. Застосування біопрепаратів у технологіях вирощування зернових і зернобобових культур сприяє збільшенню вмісту в зерні білка, що пояснюється активізацією діяльності азотасиміляторних рослинних ферментів, зокрема нітратредуктази і глутамінсинтетази.

Окрім позитивних результатів щодо впливу біопрепаратів на формування урожайності сільськогосподарських культур, низкою досліджень встановлено відсутність такого ефекту у випадку внесення в ґрунт гною. Це може свідчити про створення конкурентного для інтродукованих мікроорганізмів середовища. Водночас, за цих умов спостерігається покращення якості продукції (наприклад, у бульбах картоплі зростає вміст аскорбінової кислоти та крохмалю), що вірогідно пов'язано з дією фізіологічно активних речовин біопрепаратів на окремі ланки продукційного процесу культурних рослин. На відміну від гною, застосування передпосівної бактеризації по фоні сидеральних добрив забезпечує оптимізацію низки ґрунтових процесів та формування відповідних мікробних угруповань. Наслідком цього є активізація процесу азотфіксації і зниження активності процесів нітрифікації і біологічної денітрифікації в кореневій зоні культурних рослин. Зазначений ефект пояснюється зменшенням концентрації сполук азоту в

кореневих сферах і, відповідно, субстратів для розвитку нітрифікаторів і денітрифікаторів. Отже, застосування мікробних препаратів у системі органічного виробництва є перспективним.

У лізіметричних дослідах з картоплею показано, що за використання мікробного препарату Біограну суттєво зменшується вимивання сполук біогенних елементів та водорозчинного гумусу по ґрунтовому профілю, що пов'язано як зі зростанням їх виносу збільшеним урожаєм сільськогосподарських культур, так і з тимчасовим закріпленням у ґрунті розвиненою кореневою системою.

Отже, системне використання мікробних препаратів у технологіях вирощування сільськогосподарських культур сприяє зростанню продуктивності виробництва, оздоровленню агроценозів і покращенню стану довкілля.

Продовжувались дослідження стосовно можливостей поєднання в одному технологічному циклі біопрепаратів і агрохімікатів. Показано, що з певними фунгіцидами можливе одночасне застосування мікробних препаратів. Так, біоагент препарату Альбобактерин зберігає життєздатність у робочій суміші для протруєння та на протруєному насінні ріпаку, що дозволяє проводити сумісно бактеризацію Альбобактерином та протруєння насіння інсектицидом Канонір завчасно – протягом трьох місяців до посіву. Допускається одночасне використання Поліміксобактерину та фунгіцидних протруйників насіння Моноліт, Родоліт Форте, Флуосан у технологіях вирощування ячменю ярого, пшениці озимої та кукурудзи.

Ефективне функціонування агроєкосистем неможливе також без вирішення проблеми захисту рослин від шкідливих макро- і мікроорганізмів, життєдіяльність яких призводить до значних втрат урожаю. Протягом тривалого періоду часу у вирішенні зазначеної проблеми перевагу надають хімічному методу захисту. Проте масове застосування пестицидів негативно впливає на довкілля. У зв'язку з цим сьогодні на чільне місце виходить інтегрований захист сільськогосподарських культур, який передбачає активне використання біологічних методів профілактики і боротьби зі збудниками захворювань та фітофагами. Одним із найважливіших векторів є ведення насінництва на основі оздоровленого біотехнологічними методами вихідного насінневого матеріалу. Особливого значення при цьому набуває фітовірусологічний контроль. Підвищення ефективності рослинницької галузі потребує розробки сучасних методів діагностики рослинних вірусів та організації виробництва тест-систем.

У звітному році серед ґрунтових грибів відібрано перспективні біологічні агенти, інтродукція яких в агроценози значною мірою обмежує захворювання рослин, що продемонстровано польовими дослідженнями з кукурудзою, люпином та хмелем. Зокрема, застосування мікробного препарату Хетоміка у технології вирощування хмелю забезпечує зниження ураження кореневими гнилями до 52,9%, а їх поширення до

50,0%; дозволяє знизити зрідженість хмільників та забезпечує прибавку врожаю від 0,12 до 0,31 т/га шишок хмелю.

При проведенні вірусологічного моніторингу насаджень картоплі в агроценозах Чернігівської області визначено поширення основних вірусних хвороб на насінневих посадках картоплі – мозаїчне закручування листків (73%) та крапчаста мозаїка (33,3%). За даними імунологічних та електронно-мікроскопічних досліджень в розсадниках елітного насінництва картоплі виявлено М-, S-, Y-віруси картоплі, як у моноінфекції, так і у складі патокомплексів.

За умов штучного і природного інфікування фітопатогенними вірусами доведено, що мікробні препарати, покращуючи основні показники фізіологічного стану рослин картоплі, відіграють важливу роль у зниженні шкідливого впливу вірусних інфекцій і збереженні врожайності цих сільськогосподарських культур. Зокрема, застосування біопрепаратів Біограну та Бактопасльону сприяли збільшенню висоти уражених пробіркових рослин картоплі по відношенню до контролю на 15,5% та 6,0%; сумарного вмісту хлорофілу – на 14,0% та 3,3% відповідно; за дії Поліміксобактерину врожайність картоплі 1-го року розмноження в залежності від сорту збільшувалась на 9,5% – 16,7%, за використання Бактопасльону – на 9,8% – 19,1% порівняно з контрольними показниками.

Значну роль у збереженні здоров'я та підвищенні продуктивності сільськогосподарських тварин відіграють мікроорганізми - представники природної мікробіоти шлунково-кишкового тракту, які приймають активну участь у процесах травлення, протидіють розвитку багатьох збудників хвороб, підвищують неспецифічну резистентність організму. Застосування біопрепаратів на основі мікробних культур-пробіотиків з лікувально-профілактичною метою, на відміну від антибіотиків, стимулює імунну відповідь організму тварин, відновлює нормоценоз, при цьому продукція тваринництва характеризується високими якісними показниками. Пробіотичні препарати також мають важливе значення при силосуванні кормів, оскільки, на відміну від синтетичних консервантів, сприяють підвищенню вмісту молочної та оцтової кислот, вітамінів групи В, пригнічують перебіг гнильних процесів. При цьому силос набуває виразних пробіотичних властивостей, а його згодовування сприяє народженню здорового приплоду, зниженню захворюваності молодняку шлунковими хворобами та підвищенню продуктивності тварин.

Одержані цікаві результати досліджень ланки метаболічного обміну організму лабораторних тварин за дії токсинів мікроміцетів роду *Aspergillus* та коригуючих речовин. В експериментах на тваринах показано негативний вплив афлатоксину В1 на організм (на клітини крові, нирок, слизової оболонки тонкого кишечника тварин), і стабілізацію процесів метаболічного обміну організму лабораторних тварин за використання ентеросорбентів «Вітакорм-РЕО» та «Вітакорм-Ацидус». Обнадійливим щодо цього є результати сумісного застосування

дріжджів і вермикуліту. Експериментальні дані показують підвищення за їх використання життєдіяльності мікроорганізмів рубця тварин та активізацію метаболічних процесів у ньому.

З метою створення синбіотичного препарату для тварин за звітний період проведено дослідження щодо впливу пребіотиків (речовин різної природи, які стимулюють нормофлору шлунково-кишкового тракту та не розкладаються під дією ферментів) на ріст та метаболічну активність представників нормофлори шлунково-кишкового тракту телят. Одержані результати засвідчили ефективний вплив лактулози у 2% концентрації на ростову активність 78% штамів молочнокислих бактерій, ізольованих із шлунково-кишкового тракту телят. У досліджах *in vitro* продемонстровано активну стимуляцію антагоністичної активності молочнокислих бактерій метаболітами аеробних бацил, застосованих як пребіотик.

Перспективними є дослідження Інституту за напрямками ґрунтової мікробіології та біологічного захисту рослин і тварин, зоотехнічної мікробіології, а саме:

- управління процесами деструкції-гуміфікації рослинних решток;
 - створення умов активного синтезу мікроорганізмами фізіологічно активних речовин для оптимізації продукційного процесу сільськогосподарських культур;
 - корекція складу мікробних угруповань корневих сфер культурних рослин;
 - активізація процесів забезпечення рослин біологічним азотом;
 - оптимізація процесів біологічної трансформації азоту в ґрунтах;
- визначення фізіологічно доцільних доз добрив у технологіях вирощування сільськогосподарських культур;
- регулювання розвитку фітопатогенів в агроценозах;
 - розвиток фізичних (електронно-променевих, мікрохвильових тощо) методів обеззараження насіння в поєднанні з біологічними;
 - розробка технології біологічного захисту рослин від фітопатогенних вірусів;
 - створення пробіотичних препаратів;
 - розробка технологій консервування кормів з використанням пробіотичних мікроорганізмів.

Основні напрямки екологічної освіти, наукової та дослідної роботи **Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка**, протягом 2014 року, базувались на пріоритетах Чернігово-Сіверського регіону, міжнародних аспектах міжрегіонального співробітництва в рамках Єврорегіону «Дніпро», технічних можливостях та практичній спрямованості, а саме:

I. Біорізноманіття та його складові: фіто-, ценотичне та екосистемне різноманіття Лівобережного Полісся, його соціологічні аспекти; фіторізноманіття та ценотичне різноманіття Східного Полісся; ентомофауна та нематодофауна Чернігівщини; стан популяцій хребетних (птахів, амфібій) Чернігова та приміських зон; просторово-часові

трансформації ландшафтних комплексів лесових островів Чернігівського Полісся.

II. Фізіологічні та біохімічні механізми впливів та взаємодій організмів: екологічна фізіологія і біохімія водних організмів, екологічні механізми діяльності вищих гідробіонтів.

III. Заповідна, справа, інтродукція та агрокультура нематодофауна агроєкосистем, її видовий склад та консорційні поєднання; заплавні лісові екосистеми, їх різноманіття та їх фітосозологічні аспекти; феноритми та сезонні зміни деревних видів родини *Rosaceae*; дендрофлора зелених зон міст Лівобережного Полісся, її систематичні та еколого-ценотичні особливості та механізми її стійкості.

IV. Екологічна освіта, виховання та природоохоронні аспекти: студентський екологічний та природоохоронний рух; практичні екологічні проекти та їх вплив на формування світоглядних аспектів студентів природничих спеціальностей ВНЗ.

V. Техноекоекологічні аспекти охорони довкілля та його компонентів шляхи зменшення техногенного впливу на довкілля та його складові; технологічні аспекти водозабезпечення і водовідведення.

Університет постійно співпрацює (її викладачі залучені до розробки наукових проектів, беруть участь у наукових семінарах, засіданнях відділів та Вчених рад) з низкою наукових установ Національної Академії Наук України (зокрема, Інститутом ботаніки ім. М.Г-Холодного, Національним природничим музеєм), Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, Львівським Національним Університетом імені Івана Франка, Ніжинським державним університетом імені Миколи Гоголя та рядом інших.

Протягом 2014 року здійснювалася співпраця з національними природними парками «Ічнянський» та «Мезинський», Університет з 2007 року є Науковим куратором цих природоохоронних установ. В рамках реалізації наукової програми моніторингу на базі природно-заповідних території спільно було випущено черговий (восьмий) том «Літопису природи Мезинського НПП за 2014р.».

Викладачами університету в 2014 році були здійснені експедиційні виїзди по дослідженню флори і рослинності Чернігівщини (Новгород-Сіверський, Коропський, Ріпкинський, Семенівський та Щорський р-ни), та суміжних регіонів Республіки Білорусь (Гомельська область).

Дослідження стану природно-заповідної мережі Чернігівської області з метою оптимізації та розширення проводилися на території 15 районів області: поліська частина (11 районів,) лісостепова - 4 райони та у місті Чернігові. Викладачі кафедри екології та охорони природи та інших кафедр ЧНПУ імені Т.Г.Шевченка були залучені до виконання НДР резервування територій для заповідання в межах Чернігівської області (договір № 4-2014/2 про послуги щодо проведення наукового дослідження та експериментального розробляння у сфері природничих наук від 16.09.2014 р).

Щорічно поповнювався гербарний фонд близько 200 зразками з районів області, де проводилися відповідні польові практики з ботаніки і загальної екології (Новгород-Сіверський, Коропський, Ріпкинський р-ни), проводилася робота зі збору колекційного та наочного польового матеріалу для лабораторних занять з ботаніки, екології, фізіології рослин і основ сільського господарства.

Налагодження тісних контактів із закордонними організаціями для кафедри є перспективним напрямком-наукової діяльності. Викладачі кафедри приймали участь в міжнародних наукових конференціях. Серед яких слід зазначити ряд:

- Міжнародний екологічний форум «Довкілля для України» (м. Київ, Міжнародний виставковий центр, 23 квітня 2014 р.)
- Конференція щодо Конвенцій Ріо та Сталого Розвитку «Інтеграція положень Конвенції Ріо у національну політику України» (Київ, 3 липня 2014 р.).
- III Международная научно-практическая конференция «Трансграничное сотрудничество в области экологической безопасности и охраны окружающей среды» (Мозырь (Республика Беларусь), 12 сентября, 2014 г.);
- III Международная научно-практическая конференция «Биоразнообразие и устойчивое развитие» (Симферополь (Крым) 15-19 сентября, 2014 г.).

Основними напрямками організаційно-масової екоосвітньої роботи є пропаганда екологічних знань та проведення профорієнтаційної роботи. Викладачами університету у ЗМІ, на обласному радіо, телеканалах постійно висвітлювалися актуальні питання сучасного стану довкілля міста та області, охорони навколишнього середовища регіону. Здійснювався зв'язок із освітніми закладами міста та громадськістю з проблематики сучасних аспектів екологічної науки, екологічної освіти і виховання. Вони ведуть активну роботу в галузі екологічної освіти, є членами ряду громадських екологічних організацій, зокрема Всеукраїнського товариства охорони природи, осередків Всеукраїнської екологічної ліги, Українського ботанічного та гідроекологічного товариств; беруть участь у засіданнях наукової ради Всеукраїнської екологічної ліги.

В університеті продовжував працювати обласний осередок Міжнародної асоціації екологів університетів, діяльність якого передбачала координування екоосвітніх та проектних напрямків діяльності.

20 лютого 2014 року на базі кафедри було проведено міжнародний науково-практичний семінар «Приоритеты научной ценности особо охраняемых природных территорий Полесья», під час якого було презентовано 2 книги, авторами-викладачами кафедри, зокрема «Біологічне та ландшафтне різноманіття лісових територій ПЗФ Лівобережного Полісся в межах Чернігівської області» та «Созологически

ценные растительные сообщества Полесья». До участі в цьому заході була запрошена делегація з Республіки Білорусь.

На базі університету спільно з Державною екологічною академією Мінприроди України проведено курси з підвищення кваліфікації на тему «Збереження та відтворення ландшафтного і біотичного різноманіття природних комплексів і зелених зон міст як складових регіональних екомереж (на прикладі Чернігівської області)» (м. Чернігів, 06-08 травня 2014 р.)

Національний університет виступив як основний організатор та приймаюча сторона 2 конференцій екологічного спрямування:

1. Міжнародної наукової конференції «Природні та техногенно змінені екосистеми прикордонних територій у постчорнобильський період» та

2. Міжнародної науково-практичної студентської конференції «Структурно-функціональна організація природних і антропогенно трансформованих екосистем прикордонних територій».

Конференції розпочалися 09 жовтня 2014 р. пленарним засіданням в Чернігівському НПУ імені Т.Г.Шевченка, в їх рамках проводився екологічний польовий практикум з проблематики геоботанічних, зоологічних, гідрологічних та мікологічних досліджень. 10 жовтня 2014 року біля 40 науковців провели секційні засідання у візит-центрі Мезинського НПП. У роботі секційних засідань взяли участь науковці Інституту ботаніки ім. Н.Г. Холодного НАН України, ДЕ А Мінекології, ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, працівники Мезинського НПП та інших природоохоронних установ України, представники освітніх закладів України, гості з Гомельського університету імені Ф.Скорини та Брянського державного університету імені Петровського. За результатами роботи конференцій було видано збірник наукових статей.

Здійснювався обмін друкованими матеріалами та методиками фітобіологічних досліджень з науковцями Гомельського державного університету (Республіка Беларусь) та Брянського університету (Російська Федерація).

9 жовтня 2014 року викладачами кафедри екології та охорони природи, студентами хіміко-біологічного факультету та учнями ряду міських шкіл було проведено виставку «Скарбниця Деметри», присвячену святу осіннього врожаю та пропаганді екобезпечного землеробства.

19 грудня 2014 року було проведено викладачами та співробітниками кафедри екології та охорони природи з залученням студентів факультету та школярів м. Чернігова і області проведено виставку-конкурс «Замість ялинки - зимовий букет», інформацію про який було опубліковано в місцевих мас-медіа.

За звітний період колектив Університету спрямовував свою науково-дослідну та еколого-освітню діяльність в рамках регіональних пріоритетів і потреб, та навчально-методичної, науково-дослідної, виховної та організаційної еколого-просвітницької роботи з стратегічних

підходів освіти в інтересах збалансованого розвитку.

15.12 Участь громадськості у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля

Право на участь громадськості у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля, є одним із важливих екологічних прав, спрямованих не лише на раціональне використання природних ресурсів та охорону довкілля, й розглядається як важливий механізм побудови демократичного суспільства.

В наш час громадськість повинна не тільки брати участь у конкретних акціях з охорони довкілля, що вона робила до цього часу, а й повинна мати можливість здійснювати громадський контроль за рішеннями влади щодо її діяльності та бути причетною до державних справ з охорони і покращення навколишнього природного середовища.

Департаментом екології та природних ресурсів Чернігівської облдержадміністрації з метою врахування пропозицій та зауважень громадськості щодо стану навколишнього природного середовища, та відповідно до плану консультацій з громадськістю керівництвом та спеціалістами-екологами, протягом року, проводились засідання за «круглим столом» та зустрічі з громадськістю.

Під час проведення еколого-просвітницьких заходів запрошувались спеціалісти відповідних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, представники зацікавленої громадськості, підприємств та організацій, студентська молодь та регіональні мас-медіа.

Спеціалістами та керівництвом Департаменту взято участь в організації та проведенні 11 засідань за «круглим столом», 12 зустрічах з громадськістю. Департаментом активно проводились екологічно-просвітницькі та роз'яснювальні заходи серед студентської та учнівської молоді області. Екологами надавалась всебічна допомога та консультації старшокласникам загальноосвітніх шкіл, вищих навчальних закладів щодо екологічних проблем області та шляхів їх вирішення, сприяння участі молоді у Всеукраїнських екологічних конкурсах, написаннях профільних бакалаврських, дипломних робіт.

Зустрічі з громадськістю та засідання за «круглим столом» були присвячені нагальним екологічним питанням в області та розглядалися шляхи їх вирішення. Враховано пропозиції та матеріали громадськості про проведені екологічні, природоохоронні заходи протягом 2014 року для підготовки регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища області.

15.12.1 Діяльність громадських екологічних організацій

В Чернігівській області діє дуже багато громадських організацій екологічного спрямування, які мають широкі напрацювання для розвинення природоохоронної діяльності, спрямовуються зусилля на покращання екологічного стану області.

Департамент екології та природних ресурсів Чернігівської облдержадміністрації тісно співпрацює в екологічному напрямку з інститутами громадянського суспільства.

Одна з громадських організацій яка бере активну участь у екологічному розвитку міста є екологічний клуб «Берізка».

Основна мета роботи екологічного клубу «Берізка» - виховання в дітей любові до Батьківщини, бережливого ставлення до її природних багатств, пропаганда екологічних знань, залучення юннатів до практичної природоохоронної роботи та їх оздоровлення.

На заняттях секцій клубу «Берізка» юннати поглиблюють свої знання з екології та охорони природи, вивчають теми: «Теорія сучасної екології», «Екологічні проблеми та суспільство», «Проблеми охорони природи» тощо.

В 2014 році в клубі було проведено ряд заходів екологічного спрямування, учасники брали активну участь в екологічному місячнику «Садимо дерева – відроджуємо землю», в природоохоронних акціях та операціях «Зелений вінок пам'яті», «Ялинка», «Синичка», «Береза», «Первоцвіти», «Зелена-аптека» «Джерело», «День довкілля», «День зустрічі птахів», які сприяли поглибленню знань про довкілля, природу України, залученню учнів до природоохоронної роботи.

Приймаючи участь в екологічному місячнику «Садимо дерева – відроджуємо землю», юннати доглядали за зеленими насадженнями території КЗ «Чернігівська обласна станція юних натуралістів» (ОБЛСЮН), провели ряд екологічних суботників по благоустрою території станції, виростили розсаду однорічних квітково-декоративних рослин для озеленення території ОБЛСЮН та освітніх закладів міста і Чернігівського району.

До Міжнародного дня Землі вихованці клубу організували і провели бесіди «Чорнобильська трагедія - біль України», «Бережімо землю», у відеолекторії показані фільми про екологічні проблеми, природоохоронні території України. Юннати КЗ «Чернігівська обласна станція юних натуралістів» провели підживлення і весняну посадку кімнатних рослин, висіяли розсаду декоративних рослин в ящики, провели трудові десанти по прибиранню території станції.

Приймаючи участь в акції «День довкілля», вихованці клубу провели екологічні трудові десанти «Уквітчаємо рідну Землю», екскурсії в природу з метою проведення моніторингових досліджень, лекції, бесіди, години спілкування за такою тематикою «Довкілля – неповторна казка», «Людина і природа», «Природно-заповідний фонд Чернігівщини», «Історія заповідної справи», «Твій внесок у примноження краси рідної України», конкурси малюнків, плакатів «Природа-наш дім, бережемо його», «Природа-чарівниця, «Природа-чарівниця, як тебе людям зберегти?», вікторини та екологічні ігри.

До Міжнародного дня зустрічі птахів юннати виготовили вироби власними руками, аплікації, оригамі, провели конкурс малюнків,

змагання «Птахи- наші друзі», гру «У пташиному царстві». Діти випустили листівки, плакати, виготовили та розвісили шпаківні в саду ОБЛСЮН.

Під час операції «Ялинка», яка вже стала традиційною на Чернігівщині, юні природоохоронці організували виставки новорічних та різдв'яних композицій.

В рамках операції «Синичка» систематично підготовували пернатих друзів протягом зимового періоду, виготовили та розвісили годівнички в саду ОБЛСЮН. Діти організували та провели змагання присвячені зимуючим птахам, випустили стінгазети, листівки, плакати, фоторепортажі.

Кожного року вихованці клубу приймають активну участь в операціях «Первоцвіти», «Береза». Під час операції «Первоцвіти» школярі провели практичні роботи по догляду за первоцвітами в дендрологічному відділку НДЗД ОБЛСЮН, випустили листівки «Охорона первоцвітів - справа кожного з нас» та розвісили їх в місцях стихійних продажів. Під час екскурсій учні провели спостереження за ранньоквітучими рослинами у природі. В рамках операції «Береза» юннати виготовили листівки, пам'ятки «Правила заготівлі березового соку». Школярі організували виставки дитячих малюнків «Нектар Полісся», «Березові сльози».

Виконуючи завдання операції «Зелена аптека» юннати кожного року вивчають радіопротекторні рослини своєї місцевості, переносять їх з дикої флори на колекційну ділянку «Сад лікарських культур» НДЗД ОБЛСЮН.

Юні екологи під час екологічних екскурсій в урочища «Ялівщина», «Подусівка» вивчали видовий склад плазунів та земноводних своєї місцевості, познайомилися з їх поведінкою, способом життя. Було виявлено і описано 5 видів плазунів, під час орнітологічних екскурсій вулицями міста, в сквери, парки Чернігова вивчили видовий склад синантропних птахів. Було виявлено і описано 25 видів птахів. Діти познайомилися з рослинами дикої природи, спостерігали за осінніми та весняними явищами в житті природи, екологічним станом місцевих урочищ, парків, водойм. Під час зимової екологічної екскурсій в приміські ліси, на околиці міста, в міський парк відпочинку ознайомилися з ареалом поширення зимуючих птахів, спостерігали за живленням, поведінкою пернатих друзів. Діти провели облік чисельності зимуючих птахів, нарахували 130 видів. Серед них: горлиця садова – 5 особин, сорока – 3 особини, горобець хатній – 20 особин, синиця велика – 17 особин, галка – 30 особин, великий строкатий дятел 2 –особини, сойка- 2 особини. Рідше зустрічалися омелюх – 2 особини, підкоришник звичайний – 1 особина, повзик – 2 особини. Природоохоронці виготовили та розвісили на території станції 7 годівничок, систематично підготовували пернатих друзів. Діти організували і провели

природоохоронні заходи: екологічну гру «Що ми знаємо про птахів», свято «Знавці птахів», вікторину «Подорож до зимового лісу».

Під час проходження екологічних акцій, конкурсів, толок, суботників протягом 2014 року клубівцями проведені виховні заходи: екологічний брейн-ринг «Знавці природи», турнір юних знавців природи «Вивчаємо, щоб зберегти», пізнавально-розважальний захід «Лелеки щастя в дім приносять», розважально-інтелектуальну гру «Пташині знавці».

15.12.2 Діяльність громадських рад

При Чернігівській обласній державній адміністрації утворено консультативно-дорадчий орган – Громадську раду, метою якої є створення в місцевих органах виконавчої влади сприятливих умов для покращення та активізації участі інститутів громадянського суспільства, зацікавленої громадськості в процесі прийняття рішень, що стосуються життєдіяльності регіону. Членами ради є 171 представників інститутів громадянського суспільства Чернігівщини.

Протягом 2014 р. за участі представників Департаменту на засіданнях Громадської ради при облдержадміністрації розглянуті питання: проекту положення про наглядову раду комунального закладу «Регіональний ландшафтний парк «Ялівщина»; діяльності комунального закладу «Регіональний ландшафтний парк «Ялівщина»; створення громадської наглядової ради комунального закладу «Регіональний ландшафтний парк «Ялівщина» обласної ради та багато інших.

Громадськістю обговорювалась подальша взаємодія громадських екологічних організацій з державними службами в системі підходів до збереження довкілля Чернігівщини.

В додатку 4 даної Доповіді відображено перелік громадських організацій природоохоронного спрямування.

15.13 Екологічна освіта та інформування

Усвідомивши своє місце в природі, можливо зберегти екологічну рівновагу серед всього живого, забезпечуючи цим благополуччя для себе та для оточуючих. Отож, першочерговим завданням сьогодні є екологічна освіта та виховання громадян починаючи з дитинства.

Еколого-просвітницька робота з молоддю та громадськістю, популяризація природоохоронної роботи, привернення уваги до збереження об'єктів та розширення площ природно-заповідного фонду Чернігівщини є одним із пріоритетних напрямків діяльності Департаменту.

Екологічна освіта та інформування громадськості, учнівської та студентської молоді протягом року відбувалось шляхом проведення природоохоронних акцій, семінарів, засідань «за круглим столом»,

лекцій, зустрічей та консультацій з екологічних питань, що хвилювали суспільство та здійснювалось розповсюдження екологічної літератури, календарів та дитячих розмальовок екологічного спрямування.

Наповнення та оновлення інформації протягом 2014 року на офіційному веб-порталі Департаменту (<http://eco23.gov.ua>) розширило можливість участі громадськості в прийнятті рішень з питань, що стосуються довкілля Чернігівщини.

На допомогу освітнім закладам області, зацікавленим організаціям та управлінням, науковим, бібліотечним закладам, підприємствам і організаціям, широкому колу громадськості підготовлено та розміщено на сайті Департаменту Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Чернігівській області за 2013 рік та Екологічний паспорт Чернігівщини.

На базі Департаменту екології та природних ресурсів Чернігівської облдержадміністрації для студентів III-IV курсів Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка проводилась учбова та переддипломна практики.

15.14. Міжнародне співробітництво у галузі охорони довкілля

Зовнішньоекономічна діяльність та транскордонне співробітництво регіону відбувається в рамках Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2010 року № 1088, Регіональної цільової програми розвитку зовнішньоекономічної діяльності на 2011-2015 роки, затвердженою 30.12.2010 2 сесією обласної ради VI скликання, на рівні установ і організацій, а також в громадському секторі.

15.14.1 Європейська та Євроатлантична інтеграція

27 червня 2014 року Грузія, Молдова і Україна підписали Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Мета цих угод – сприяти економічному розвитку, довгостроковій стабільності, ефективності і передбачуваності бізнесу. Угоди про асоціацію є також підґрунтям для встановлення глибоких і всеосяжних зон вільної торгівлі (ГВЗВТ). Вони, своєю чергою, створять нові торговельні можливості, збільшать прямі іноземні інвестиції, сприятимуть економічній модернізації і підвищать зайнятість у цих трьох країнах. ГВЗВТ у докорінний спосіб змінять бізнесові правила і положення у кожній з країн. Ці зміни вплинуть не лише на експортерів у Євросоюз, але й на всі компанії – адже внутрішньодержавний бізнесовий клімат також повинен бути наближений до європейських стандартів.

15.14.2. Залучення міжнародної технічної допомоги та координація діяльності щодо програм/проектів зовнішньої допомоги

Міжнародна технічна допомога (МТД) – ресурси та послуги, що відповідно до міжнародних договорів України надаються донорами на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 №153 «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» затверджено Порядок, який визначає процедуру залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги, в тому числі державної реєстрації, моніторингу проектів (програм), акредитації виконавців (юридичних осіб - нерезидентів).

Міжнародна технічна допомога може залучатись у вигляді: будь-якого майна, необхідного для забезпечення виконання завдань проектів (програм), яке ввозиться або набувається в Україні; робіт і послуг; прав інтелектуальної власності; фінансових ресурсів (грантів) у національній

чи іноземній валюті; інших ресурсів, не заборонених законодавством, у тому числі стипендій.

Міжнародна технічна допомога надається Україні на безоплатній та безповоротній основі країнами-донорами та міжнародними організаціями з 1992 року практично в усіх сферах економіки та суспільного життя країнами-донорами та міжнародними організаціями.

В Україні налічується більше трьохсот діючих проектів міжнародної технічної допомоги, що реалізуються в Україні та пройшли державну реєстрацію (перереєстрацію) у Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України.

Згідно вищезазначеного переліку Чернігівська обласна державна адміністрація виступає бенефіціаром Проектів:

ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду – III фаза» реалізація якої здійснюється з 02.10.2014 року до 31 березня 2018 року, (I та II фази Проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» реалізовані). Визначено 7 районів-учасників: Бахмацький, Бобровицький, Срібнянський, Городнянський, Семенівський, Сосницький, Ніжинський. Резервні райони: Куликівський, Корюківський і Ріпкинський. Реалізація Проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» в області має ряд позитивних напрацювань. Одним із основних досягнень – це розуміння громадами того, що власними силами можна змінити життя на краще. Проект дає поштовх до самоорганізації громад та залучення інвестицій, на вирішення місцевих проблем, сприяє сталому соціально-економічному розвитку на місцевому рівні через підтримку та співфінансування громадських ініціатив у всіх регіонах України. Впровадження мікропроектів покращує інфраструктуру населених пунктів, сприяє налагодженню діалогу між представниками влади та громадами і в подальшому дозволить використовувати методологію співфінансування соціальної сфери.

ПРООН «Clima East: збереження та стале використання торфовищ», реалізація якої здійснюється з 09.07.2013 року до 31.12.2016 року. Донором Проекту виступає ПРООН, реципієнтами – Вертіївська, Кукшинська, Стодольська та Колісниківська сільські ради Ніжинського району. Координатором проекту визначено Департамент агропромислового розвитку облдержадміністрації.

Проект сприяє вирішенню екологічних проблем, відновленню окремих ділянок занедбаних деградованих торфовищ та матиме соціально важливе значення для місцевого населення і збереження біорізноманіття.

З початку реалізації Проекту розроблена методологія обліку викидів парникових газів і відповідних даних для Національної системи інвентаризації парникових газів України для органічних ґрунтів (підхід другого рівня); підготовлено настанови та критерії щодо проектів із повторного зволоження торфовищ, інтегрованих у діяльність Національної схеми «зелених» інвестицій; розроблена соціально-економічна модель відновлення сільськогосподарських торфовищ на приватних землях для пом'якшення

наслідків зміни клімату та збереження біорізноманіття в рамках природоохоронної території; створені сільськогосподарські кооперативи у селах Кукшин та Вертіївка Ніжинського району («Калина», «Вертіївський»); підготовлено проектну документацію на відновлення (реконструкцію) гідротехнічних споруд осушувально-зволожувальної системи «Смолянка» задля подальшої екологічної реабілітації порушених (деградованих) торфовищ; опрацьовано питання створення регіонального ландшафтного парку «Ніжинський».

Планується здійснити верифікацію методики визначення запасів надземної біомаси з використанням дистанційних методів зондування; відновити (реконструювати) гідротехнічні споруди осушувально-зволожувальної системи «Смолянка»; забезпечити повноцінне функціонування створених сільськогосподарських кооперативів.

ЄС «Українська регіональна платформа громадських ініціатив», реалізація якої здійснюється з 29.01.2014 року до 29.01.2018 року.

Донором Проекту виступає Європейський Союз, реципієнт – громадська організація «МАРТ». Координатором проекту визначено Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю облдержадміністрації.

Метою проекту є підтримка місцевих організацій громадянського суспільства, зокрема тих, що знаходяться у сільських та віддалених місцевостях, з метою забезпечення їх активної участі у демократичних змінах.

Крім того, Чернігівська обласна державна адміністрація надала згоду виступити бенефіціаром з реалізації проекту «Модернізація вуличного освітлення у м. Мена» в рамках програми Європейського Союзу SUDEP «Підтримка міст Східного Партнерства в імплементації Планів дій сталого енергетичного розвитку (SEAP) в рамках Угоди Мерів».

15.14.3. Двостороннє та багатостороннє співробітництво

Важливим аспектом транскордонного співробітництва є діяльність єврорегіонів. Чернігівська область входить до складу Єврорегіону «Дніпро».

З метою збереження цінних природних комплексів, в рамках єврорегіону ведуться роботи по створенню національного природного парку «Дніпровсько-Деснянське міжріччя» на базі існуючого регіонального ландшафтного парку «Міжрічинський».

В I та II кварталах 2014 року здійснювалося співробітництво басейнових водогосподарських управлінь Чернігівської області України та Брянської області Російської Федерації на основі Міжурядової Угоди про спільне використання і охорону прикордонних водних об'єктів, підписаної 19.10.1992 року в м. Києві.

Також, в листопаді 2014 року у м. Брест (Республіка Білорусь) відбулось засідання білорусько-української Робочої групи спільного використання водних ресурсів, проектування, будівництва та експлуатації водогосподарських об'єктів в рамках виконання Угоди між урядом Республіки Білорусь і Кабінетом Міністрів України про спільне використання і охорону транскордонних вод.

В Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т.Г.Шевченка продовжував працювати обласний осередок Міжнародної асоціації екологів університетів, діяльність якого передбачала координування екоосвітніх та проектних напрямків діяльності. 20 лютого 2014 року на базі кафедри екології було проведено міжнародний науково-практичний семінар «Приоритеты научной ценности особо охраняемых природных территорий Полесья», під час якого було презентовано 2 книги, авторами-викладачами кафедри, зокрема «Біологічне та ландшафтне різноманіття лісових територій ПЗФ Лівобережного Полісся в межах Чернігівської області» та «Созологически ценные растительные сообщества Полесья». До участі в цьому заході була запрошена делегація з Республіки Білорусь.

ВИСНОВКИ

У 2014 році намітилися позитивні тенденції в сфері збереження навколишнього природного середовища у Чернігівській області.

Департаментом екології та природних ресурсів Чернігівської обласної державної адміністрації здійснено комплекс заходів направлених на покращення екологічної ситуації в регіоні. Збільшилася площа природно-заповідного фонду в області на 1126,01 га, успішно вирішувались питання нормування гранично допустимого впливу на довкілля, продовжувались роботи в рамках регіональної системи екологічного моніторингу, удосконаленню економічного регулювання природокористування, більш тісною та ефективною була співпраця з контролюючими службами, правоохоронними органами та громадськістю.

Вагомим здобутком діяльності Департаменту в поточному році була розробка Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2014-2020 роки, яка затверджена рішенням 20 сесії Чернігівської обласної ради від 17 червня 2014 року. Основною метою Програми є створення умов для забезпечення екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища та поліпшення його стану, реалізація ефективної природоохоронної політики на обласному рівні.

Актуальними екологічними проблемами в області залишаються:

- не утилізовані хімічні засоби захисту рослин, яких налічується 282,5 тонн, які спричиняють вагомий негативний вплив на довкілля та впливають на зростання можливих ушкоджень здоров'я населення області;
- невирішеним питанням залишається знешкодження накопичених біля 130 тис. тонн рідких промислових токсичних відходів в ставках-накопичувачах м. Чернігова;
- неефективна робота очисних споруд, яка негативно впливає на гідрохімічний стан річок області;
- боротьба з несанкціонованим випалюванням сухої трави, стерні та рослинних решток;
- потребують пошуку не бюджетних джерел фінансування заходи щодо роздільного збирання твердих побутових відходів, окремого збору ресурсоцінних відходів та їх утилізація;
- недостатня реалізація фінансових можливостей здійснення природоохоронної діяльності.

Тому, пріоритетними напрямками діяльності Департаменту екології є посилення ролі екоуправління в загальній системі управління з орієнтацією на першочерговість екозбалансованого розвитку, збереження та поліпшення стану навколишнього природного середовища шляхом розвитку природно-заповідного фонду, підвищення якості екологічної освіти та виховання, участі громадськості у формуванні та реалізації екополітики, співпраці з громадськими екологічними організаціями,

засобами масової інформації та населенням, посилення відповідальності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування за доступність та достовірність офіційної екологічної інформації.

Підписаний Президентом України в цьому році Закон «Про засади державної регіональної політики» створив законодавчу основу нової регіональної політики, зокрема в екологічній діяльності, яка буде охоплювати значне коло питань, ніж просто збереження навколишнього природного середовища області.

Вирішення екологічних проблем повинно стати одним із найвищих пріоритетів діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, а відтак – сприятимуть поліпшенню якості довкілля та життя мешканців в Чернігівщини.

Додатки

Табл. 4.12. Перелік основних водокористувачів – забруднювачів та обсяги забруднення водних об'єктів

Пор. №	Відомство	Підприємство – забруднювач	Водний об'єкт	Об'єм скидання, млн.м ³			Обсяг забруднюючих речовин, що скидаються, т/рік
				разом	НО	НДО	
2012 рік							
1	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Бахмач–водсервіс», м. Бахмач	р. Борзенка	0,1691	-	0,1691	158,5315
2	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Господар», смт. Варва	р. Удай	0,0969	-	0,0969	183,3406
3	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП ВКГ «Ічень», м. Ічня	р. Іченька	0,0726	-	0,0726	109,8409
4	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	Остерське ВУЖКГ, м. Остер	біологічна водойма	0,0259	-	0,0259	24,6203
5	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Вода» Коропської селищної ради, смт. Короп	оз. Коноплянка	0,0126	-	0,0126	11,9577
6	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	Куликівське ВУЖКГ, смт. Куликівка	р. Вдвизжа	0,026	-	0,026	48,5712
7	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	ТОВ «Комунальник» м. Новгород – Сіверський	р. Десна	0,0012	-	0,0012	41,6235
8	Державна пенітенціарна служба України	УВП № 31, м. Новгород-Сіверський	р. Десна	0,0064	-	0,0064	5,7507

Пор. №	Відомство	Підприємство – забруднювач	Водний об'єкт	Об'єм скидання, млн.м ³			Обсяг забруднюючих речовин, що скидаються, т/рік
				разом	НО	НДО	
9	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	ПрАТ «Комунальник» м. Щорс	р. Снов	0,0479	-	0,0479	39,0677
10	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Чернігівводоканал», м. Чернігів	р. Білоус	18,089	-	18,089	13479,3379
Разом по області:				18,5476		18,5476	14102,64
2013 рік							
1	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Бахмач–водсервіс», м. Бахмач	р. Борзенка	0,1783	-	0,1783	163,9397
2	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Вода» Коропської селищної ради, смт. Короп	оз. Коноплянка	0,0145	-	0,0145	14,5405
3	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Чернігівводоканал», м. Чернігів	р. Білоус	16,1126	-	16,1126	12243,9769
4	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Господар», смт. Варва	р. Удай	0,0873	-	0,0873	132,225
5	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	Остерське ВУЖКГ, м. Остер	біологічна водойма	0,0224	-	0,0224	20,126
6	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	ПрАТ «Комунальник» м. Щорс	р. Снов	0,0461	-	0,0461	34,257
7	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП ВКГ «Ічень», м. Ічня	р. Іченька	0,2533	-	0,2533	449,6348

Пор. №	Відомство	Підприємство – забруднювач	Водний об'єкт	Об'єм скидання, млн.м ³			Обсяг забруднюючих речовин, що скидаються, т/рік
				разом	НО	НДО	
8	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	Куликівське ВУЖКГ, смт. Куликівка	р. Вдвжижа	0,0252	-	0,0252	36,7569
9	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Козелецьводоканал» смт. Козелець	р. Остер	0,0276	-	0,0276	30,1278
10	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Водоканал» Ладанської селищної ради смт. Ладан	р. Удай	0,0232	-	0,0232	28,5217
11		ПАТ «Бобровицький молокозавод» м. Бобровиця	р. Бистриця	0,1534	-	0,1534	147,2675
Разом по області:				16,9439		16,9439	13301,3738
2014 рік							
1	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Бахмач–водсервіс», м. Бахмач	р. Борзенка	0,1835	-	0,1835	166,8532
2	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Вода» Коропської селищної ради, смт. Короп	оз. Коноплянка	0,015	-	0,015	9,4258
3	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Чернігівводоканал», м. Чернігів	р. Білоус	18,3046	-	18,3046	14393,4085
4	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Господар», смт. Варва	р. Удай	0,0802	-	0,0802	36,8058
5	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	Остерське ВУЖКГ, м. Остер	Біологічна водойма	0,0272	-	0,0272	22,3219
6	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	ПрАТ «Комунальник» м. Щорс	р. Снов	0,0427	-	0,0427	35,7492

Пор. №	Відомство	Підприємство – забруднювач	Водний об'єкт	Об'єм скидання, млн.м ³			Обсяг забруднюючих речовин, що скидаються, т/рік
				разом	НО	НДО	
7	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП ВКГ «Ічень», м. Ічня	р. Іченька	0,2344	-	0,2344	399,9227
8	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	Куликівське ВУЖКГ, смт. Куликівка	р. Вzdвижа	0,025	-	0,025	32,7092
9	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Козелецьводоканал» смт. Козелець	р. Остер	0,0214	-	0,0214	24,0445
10	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	КП «Водоканал» Ладанської селищної ради смт. Ладан	р. Удай	0,0378	-	0,0378	33,8859
11		ПАТ «Бобровицький молокозавод» м. Бобровиця	р. Бистриця	0,0012	-	0,0012	0,9035
12	Міністерство регіонального розвитку будівництва та ЖКГ України	ТОВ «Комунальник» м. Н.-Сіверський	р. Десна	0,0075	-	0,0075	5,2391
	Разом по області:			18,9805		18,9805	15161,2693

Табл. 4.13. Типи очищення зворотних вод

Рік	Водний об'єкт	Скинуто разом	Нормативно очищених на очисних спорудах				Потужність очисних споруд	
			разом	біологічна очистка	фізико-хімічна очистка	механічна очистка	разом	в т.ч. перед скиданням до водного об'єкта
2012	р. Десна	96,26	2,982	2,867	0,115	-	52,84	47,02
	р. Сула	14,27	1,420	1,420	-	-	12,54	8,065
	р. Трубіж	0,178	0,178	0,178	-	-	0,770	0,770
	р. Дніпро	6,531	-	-	-	-	0,128	-

Рік	Водний об'єкт	Скинуто разом	Нормативно очищених на очисних спорудах				Потужність очисних споруд	
			разом	біологічна очистка	фізико-хімічна очистка	механічна очистка	разом	в т.ч. перед скиданням до водного об'єкта
	р. Супой	-	-	-	-	-	-	-
	р. Сож	-	-	-	-	-	-	-
Всього по області:		117,2	4,580	4,466	0,115	-	66,28	55,86
2013	р. Десна	93,5	4,928	4,821	0,107	-	53,01	46,98
	р. Сула	13,79	1,702	1,702	-	-	11,66	8,065
	р. Трубіж	0,153	-	-	-	-	0,770	0,770
	р. Дніпро	6,523	-	-	-	-	0,128	-
	р. Супой	-	-	-	-	-	-	-
	р. Сож	-	-	-	-	-	-	-
Всього по області:		114,0	6,63	6,523	0,107	-	65,57	55,82
2014	р. Десна	84,77	2,94	2,848	0,092	-	51,77	46,98
	р. Сула	9,86	1,615	1,615	-	-	11,66	8,065
	р. Трубіж	0,125	0,124	0,124	-	-	0,77	0,77
	р. Дніпро	5,937	-	-	-	-	0,128	-
	р. Супой	-	-	-	-	-	-	-
	р. Сож	-	-	-	-	-	-	-
Всього по області:		100,7	4,679	4,587	0,092	-	64,32	55,82

Табл. 4.14. Скидання зворотних вод

млн. м³ на рік

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневі водні об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунгосп	Інші галузі	

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневій водній об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунгосп	Інші галузі	
2012 р.	О	р. Десна	2,982	-	-	1,081	-	1,879	0,022	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		18,38	-	-	-	-	18,37	0,006	
	НЧБО		74,90	-	-	67,14	7,759	-	-	
	Всього:		96,26	-	98,70	68,22	7,759	20,25	0,028	2,442
	О	р. Сула	1,420	-	-	-	-	1,420	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		0,170	-	-	-	-	0,170	-	
	НЧБО		12,68	-	-	1,242	11,44	-	-	
	Всього:		14,27	4,807	20,12	1,242	11,44	1,590	-	0,983
	О	р. Трубіж	0,178	-	-	0,178	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		0,178	-	0,240	0,178	-	-	-	0,062
	О	р. Дніпро	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		6,531	-	-	-	6,531	-	-	
	Всього:		6,531	-	6,555	-	6,531	-	-	0,024
	О	р. Супой	-	-	-	-	-	-	-	

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневі водні об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунгосп	Інші галузі	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		-	-	0,014	-	-	-	-	0,014
	О	р. Сож	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		-	-	0,004	-	-	-	-	0,004
Всього по області:										
	О		4,580	-	-	1,259	-	3,299	0,022	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		18,55	-	-	-	-	18,54	0,006	
	НЧБО		94,11	-	-	68,38	25,73	-	-	
	Всього:		117,2	4,807	125,6	69,64	25,73	21,84	0,028	3,529
2013 р.	О	р. Десна	4,928	-	-	1,006	-	3,897	0,025	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		16,43	-	-	-	-	16,43	-	
	НЧБО		72,15	-	-	64,42	7,724	-	0,001	
	Всього:		93,51	-	95,78	65,43	7,724	20,33	0,026	2,277
	О	р. Сула	1,7	-	-	-	-	1,7	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		0,36	-	-	-	-	0,364	-	
	НЧБО		11,72	-	-	0,868	10,85	-	-	

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневі водні об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунгосп	Інші галузі	
	Всього:		13,78	4,165	18,82	0,868	10,85	2,06	-	0,869
	О	р. Трубіж	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		0,153	-	-	0,153	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		0,153	-	0,208	0,153	-	-	-	0,055
	О	р. Дніпро	-	-	-	-	-	-	-	-
	НО		-	-	-	-	-	-	-	-
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	-
	НЧБО		6,523	-	-	-	6,523	-	-	-
	Всього:		6,523	-	6,546	-	6,523	-	-	0,023
	О	р. Супой	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		-	-	0,016	-	-	-	-	0,016
	О	р. Сож	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		-	-	0,006	-	-	-	-	0,006
Всього по області:										
	О		6,63		-	1,006	-	5,599	0,025	
	НО		-		-	-	-	-		
	НДО		16,94		-	0,153	-	16,794		

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневі водні об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунальн.	Інші галузі	
	НЧБО		90,39		-	65,288	25,1		0,001	
	Всього:		114,0	4,165	121,4	66,45	25,1	22,39	0,026	3,24
2014 р.	О	р. Десна	2,94	-	-	0,938	-	1,978	0,02	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		18,63	-	-	-	-	18,63	-	
	НЧБО		63,2	-	-	55,48	7,724	-	0,006	
	Всього:		84,77	-	86,8	56,42	7,724	20,6	0,026	2,021
	О	р. Сула	1,615	-	-	-	-	1,615	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		0,352	-	-	-	-	0,352	-	
	НЧБО		7,894	-	-	1,128	6,766	-	-	
	Всього:		9,861	5,335	16,15	1,128	6,766	1,967	-	0,954
	О	р. Трубіж	0,124	-	-	0,124	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		0,001	-	-	0,001	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		0,125	-	0,190	0,125	-	-	-	0,065
	О	р. Дніпро	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		5,937	-	-	-	5,937	-	-	
	Всього:		5,937	-	5,956	-	5,937	-	-	0,018

Роки	Категорія очищення	Річковий басейн	Скинуто зворотних вод			Скидання зворотних вод				Скинуто зворотних вод в накопичувачі (поля фільтрації)
			У поверхневій водній об'єкти	У підземні горизонти	Всього	Промисловість	Сільське господарство	Комунальн	Інші галузі	
	О	р. Супой	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		-	-	0,016	-	-	-	-	0,016
	О	р. Сож	-	-	-	-	-	-	-	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		-	-	-	-	-	-	-	
	НЧБО		-	-	-	-	-	-	-	
	Всього:		-	-	0,004	-	-	-	-	0,004
Всього по області:										
	О		4,679	-	-	1,06	-	3,593	0,03	
	НО		-	-	-	-	-	-	-	
	НДО		18,98	-	-	0,001	-	18,98	-	
	НЧБО		77,03	-	-	56,61	20,43	-	-	
	Всього:		100,7	5,335	109,1	57,67	20,43	22,57	0,03	3,078

Табл.4.15. Скидання забруднюючих речовин у поверхневій водній об'єкти

<i>Скидання забруднюючих речовин по регіону</i>	<i>2012 рік</i>		<i>2013 рік</i>		<i>2014 рік</i>	
	<i>обсяг забруднюючих речовин, тис. т</i>	<i>% до загального обсягу</i>	<i>обсяг забруднюючих речовин, тис. т</i>	<i>% до загального обсягу</i>	<i>обсяг забруднюючих речовин, тис. т</i>	<i>% до загального обсягу</i>
Скинуто забруднюючих речовин, усього	19,825	X	20,994	X	21,598	X
Скинуто забруднюючих речовин з перевищенням нормативів гранично допустимого скидання	14,061	70,9	13,301	63,4	15,161	70,2

Табл. 4.2.1 Використання води у системах оборотного, повторно-послідовного водопостачання та безповоротне водокористування.

млн. м³ на рік

Роки	Водний об'єкт	Галузь народного господарства	Оборотне	Повторно-послідовне	Безповоротне водоспоживання	Економія свіжої води, %
2012	р. Десна		68,68	8,907	5,631	72,23
		промисловість	68,64	1,588	4,978	78,76
		сільське господарство	-	7,319	-	-
		транспорт	0,033	-	0,240	22,91
		лісове господарство	-	-	0,037	-
		будівництво	0,010	-	0,013	42,56
		житлокомунгосп	-	-	5,496	-
	р. Сула		52,28	6,449	26,28	78,36
		промисловість	52,28	6,448	5,856	95,47
		сільське господарство	-	-	18,48	-
		будівництво	-	0,001	0,006	14,87
		житлокомунгосп	-	-	1,934	-
	р. Трубіж		0,215	-	0,323	61,13
		промисловість	0,215	-	0,036	61,30
		сільське господарство	-	-	0,117	-
		лісове господарство	-	-	0,001	-
		транспорт	-	-	0,002	-
		житлокомунгосп	-	-	0,167	-
	р. Дніпро				1,499	-
		промисловість	-	-	-	-
		сільське господарство	-	-	1,466	-
		житлокомунгосп	-	-	0,033	-
	р. Супой		-	-	0,033	-
		сільське господарство	-	-	0,033	-
	р. Сож		-	-	0,097	98,14
		промисловість	-	-	0,043	98,25
		сільське господарство	-	-	0,005	-
		лісове господарство	-	-	0,002	-
		житлокомунгосп	-	-	0,047	-
	Всього по області:		123,2	15,36	33,92	72,39
2013	р. Десна		74,85	8,332	5,374	74,12
		промисловість	74,82	1,013	5,071	80,8
		сільське господарство	-	7,319	-	-
		транспорт	0,031	-	0,235	24,47
		лісове господарство	-	-	0,022	-
		будівництво	0,004	-	0,007	30,47
		житлокомунгосп	-	-	4,962	-

<i>Роки</i>	<i>Водний об'єкт</i>	<i>Галузь народного господарства</i>	<i>Оборотне</i>	<i>Повторно-последовне</i>	<i>Безповоротне водоспоживання</i>	<i>Економія свіжої води, %</i>
	р. Сула		58,24	1,892	23,81	77,63
		промисловість	58,24	1,892	2,091	95,65
		сільське господарство	-	-	20,02	-
		будівництво	-	-	0,005	-
		житлокомунгосп	-	-	1,697	-
	р. Трубіж		0,168	-	0,342	58,56
		промисловість	0,168	-	0,035	59,01
		сільське господарство	-	-	0,125	-
		лісове господарство	-	-	0,001	-
		транспорт	-	-	0,012	-
		житлокомунгосп	-	-	0,169	-
	р. Дніпро		-	-	1,468	-
		промисловість	-	-	-	-
		сільське господарство	-	-	1,446	-
		житлокомунгосп	-	-	0,022	-
	р. Супой		-	-	0,033	-
		сільське господарство	-	-	0,033	-
	р. Сож		2,669	-	0,092	98,06
		промисловість	2,669	-	0,051	98,1
		сільське господарство	-	-	0,003	-
		лісове господарство	-	-	-	-
		житлокомунгосп	-	-	0,038	-
	Всього по області:		135,9	10,2	31,1	73,28
2014	р. Десна		75,83	8,147	3,755	75,05
		промисловість	75,8	0,828	5,361	81,79
		сільське господарство	-	7,319	-	-
		транспорт	0,032	-	0,318	25,34
		лісове господарство	-	-	0,024	-
		будівництво	-	-	0,003	-
		житлокомунгосп	-	-	3,095	-
	р. Сула		59,77	2,186	25,05	79,71
		промисловість	59,77	2,186	2,022	95,28
		сільське господарство	-	-	21,28	-
		будівництво	-	-	0,008	-
		житлокомунгосп	-	-	1,741	-
	р. Трубіж		0,146	-	0,38	65,23
		промисловість	0,146	-	0,024	65,94
		сільське господарство	-	-	0,147	-
		лісове господарство	-	-	0,001	-
		транспорт	-	-	0,013	-
		житлокомунгосп	-	-	0,179	-

<i>Роки</i>	<i>Водний об'єкт</i>	<i>Галузь народного господарства</i>	<i>Оборотне</i>	<i>Повернено-попереднє</i>	<i>Безповоротне водоспоживання</i>	<i>Економія свіжої води, %</i>
	р. Дніпро		-	-	1,364	-
		промисловість	-	-	-	-
		сільське господарство	-	-	1,347	-
		житлокомунгосп	-	-	0,018	-
	р. Супой		-	-	0,038	-
		промисловість	-	-	0,003	-
		сільське господарство	-	-	0,035	-
	р. Сож		1,85	-	0,104	96,86
		промисловість	1,85	-	0,057	97,0
		сільське господарство	-	-	0,003	-
		лісове господарство	-	-	0,004	-
		житлокомунгосп	-	-	0,04	-
	Всього по області:		137,6	10,3	30,7	74,82

Табл.5.2.5 Перелік видів флори, що охороняється, в Чернігівській області (станом на 01.01.2014 року)

Назва виду (звичайна і наукова)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	Європейський Червоний список
Альдрованда пухирчаста – <i>Aldrovanda vesiculosa</i>	+	+		
Береза низька – <i>Betula humilis</i>	+			
Баранець звичайний – <i>Hypersia selago</i>	+			
Булатка довголиста – <i>Cephalanthera longifolia</i>	+			
Булатка червона – <i>Cephalanthera rubra</i>	+			
Бровник однобульбовий – <i>Herminium monorchis</i>	+			
Верба чорнична – <i>Salix myrtilloides</i>	+			
Верба Старке – <i>Salix starkeana</i>	+			
Водяний горіх плаваючий – <i>Trapa natans</i>	+	+		
Гніздівка звичайна – <i>Neottia nidus-avis</i>	+			
Горицвіт весняний – <i>Adonis vernalis</i>			+	
Гудайєра повзуча – <i>Goodyera repens</i>	+			
Діфазіаструм сплюснутий – <i>Diphasiastrum complanatum</i>	+			
Діфазіаструм Зейлера – <i>Diphasiastrum zeileri</i>	+			
Жировик Лезеля – <i>Liparis loeselii</i>	+	+		
Зозулинець болотний – <i>Orchis palustre</i>	+			
Зозулинець блощичний – <i>Orchis coriophora</i>	+			
Зозулинець жилкуватий – <i>Orchis nervulosa</i>	+			
Зозулинець шоломоносний – (<i>Orchis militaris</i>)	+			
Зозулинець салеповий – <i>Orchis morio</i>	+			
Зозулині сльози яйцевидні – <i>Listera ovata</i>	+			
Зозулині черевички справжні – <i>Cypripedium calceolus</i>	+	+		
Ковила волосиста – <i>Stipa capillata</i>	+			
Ковила дніпровська – <i>Stipa borysthena</i>	+			
Козельці українські – <i>Tragopogon ucrainicus</i>				+
Коручка болотна – <i>Epipactis palustris</i>	+			
Коручка темно-червона – <i>Epipactis atrorubens</i>	+			
Коручка чемерниковидна – <i>Epipactis helleborine</i>	+			
Косарики болотні – <i>Gladiolus palustris</i>	+			
Косарики тонкі – <i>Gladiolus tenuis</i>	+			
Лікоподієла заплавна – <i>Licopodiella inundata</i>	+			
Ломикамінь болотний – <i>Saxifraga hirculus</i>	+	+		
Лілія лісова – <i>Lilium martagon</i>	+			
Любка дволиста – <i>Platanthera bifolia</i>	+			
Любка зеленоквіткова – <i>Platanthera chlorantha</i>	+			
Маточник (дудник) болотний – <i>Ostericum palustre</i>		+		
Осока затінкова – <i>Carex umbrosa</i>	+			
Пальчатокорінник бузиновий – <i>Dactylorhiza sambucina</i>	+			
Пальчатокорінник м'ясочервоний – <i>Dactylorhiza incarnata</i>	+			
Пальчатокорінник плямистий – <i>Dactylorhiza maculata</i>	+			
Пальчатокорінник травневий – <i>Dactylorhiza majalis</i>	+			

Назва виду (звичайна і наукова)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	Європейський Червоний список
Пальчатокорінник Фукса – <i>Dactylorhiza fuchsii</i>	+			
Підсніжник білосніжний – <i>Galanthus nivalis</i>	+		+	
Плаун колючий – <i>Lycopodium annotinum</i>	+			
Росичка англійська – <i>Drosera anglica</i>	+			
Росичка середня – <i>Drosera intermedia</i>	+			
Сальвінія плаваюча – <i>Salvinia natans</i>	+	+		
Сон чорніючий – <i>Pulsatilla nigricans</i>	+			
Сон широколистий – <i>Pulsatilla patens</i>		+		
Тофільдія чашечкова – <i>Tofieldia calyculata</i>	+			
Хамарбія болотна – <i>Hammarbya paludosa</i>	+			
Цибуля ведмежа – <i>Allium ursinum</i>	+			
Шолудивник королівський – <i>Pedicularis sceptrum-carolinum</i>	+			
Шейхцерія болотна – <i>Scheuchzeria palustris</i>	+			
Юринея волошковидна (Ю. несправжньоволошковидна) – <i>Jurinea cyanooides</i>		+		+
Усього	50	9	2	2

Табл. 7.4.1 Використання надр на території Чернігівської області (станом на 01.01.2014 р.)

№ з/п	Загальна кількість кар'єрів, шахт, розрізів та розробок		Наявність документації			Загальна площа порушених земель, га	Площа відпрацьованих земель, що підлягають рекультивации	Рекультивовано у 2013 році
	Перелік родовищ	Кількість кар'єрів	Гірничий відвод	Земельний відвод	Ліцензія			
ТОВ «Папернянський кар'єр скляних пісків»								
1.	Папернянське	1	від 01.03.2000 безстроковий	27.03.2001 на 20 років та 16.02.2012 на 10 років	від 22.03.2000 на 20 років	77.2	50.7	-
2.	Грибово-Руднянське	1	від 04.08.2004 на 19 років	15.06.2005 на 5 років	від 28.02.2003	7	4.68	-
ПрАТ «Н-Сіверського ЗБМ»								
3.	Новгород-Сіверське родовище цементної сировини	1	від 01.12.2003 на 10 років	25.05.2007 на 10 років та 16.02.2012 на 10 років	від 26.03.2001 на 10 років продовжено до 26.03.2031	15.1	-	-
ПрАТ «Чернігівський цегельний завод №3»								
4.	Мажугівське родовище суглинків	1	від 26.03.2012 до 30.05.2017	01.10.2013 на 3 роки та 26.06.2012 на 3 роки	від 30.05.1997 на 20 років	3.53	3.53	-
ПрАТ «Ніжинський цегельний завод»								
5.	Ніжинське родовище суглинків	1	від 03.02.2004 безстроково	14.09.2005 на 10 років 11.8 га	від 13.08.1996 на 20 років	12.02	12.04	-

ТОВ «АПБ-Цегла»								
6.	Західно-Борзнянське родовище цегельної сировини	1	від 25.03.2008 до 04.10.2027	01.01.2009 до 01.01.2014	від 04.10.2007 на 20 років	3.0	1.57	-
ДП «» Чернігівторф								
7.	«Дроздовиця» Городнянський р-н	1	-	26.03.2007 на 5 років	від 03.04.2009 на 10 років	6.45	-	-
8.	«Ірванцівське» Семенівський р-н	1	-	22.04.2009 на 10 років	від 12.07.1996 на 20 років	164.0	47.0	-
9.	«Гнилуське» Чернігівський р-н	1	-	від 26.08.1993 дог. Оренди з Козелець кою райдержадміністрацією від 15.02.2007 на 8 років	від 05.03.1997 на 20 років	216.0	71.0	-
10.	«Немигівське» Сосницький р-н	1	-	23.12.2010 на 7 років	від 21.07.1997 на 20 років	53.0	2.4	-
ТОВ «АННАТ КЕРАМІКА»								
11.	Львівське родовище глини	-	03.02.2009 на 20 років	24.04.2012 на 49 років	від 29.10.2007 на 20 років	-	-	-
ПП «Кварцбуд»								
12.	Михайло-Коцюбинське родовище пісків будівельних	1	рішення обл. ради 26.01.2007 на 20 років	12.01.2007 на 20 років	від 16.11.2006 на 20 років	2.0	-	-

ТОВ «Чернігівські будівельні конструкції»								
13.	Новоселківське родовище піску	1	рішення обл. ради 14.03.2010 на 20 років	18.10.2010 на 20 років	від 22.10.2012 на 20 років	0.48	-	-
ТОВ ВТФ «Керамік-Прилуки»								
14.	Мацієвське родовище	1	від 19.06.2001 безстроково	25.07.2007 на 20 років	від 27.04.2001 на 15 років	1.5	-	-
ТОВ «Березнянський цегельний завод»								
15	Березнянське-II родовище	1	від 02.11.2008 на 11 років	11.12.2008 До 30.05.2017	від 31.05.2006 на 11 років	2.7	-	-

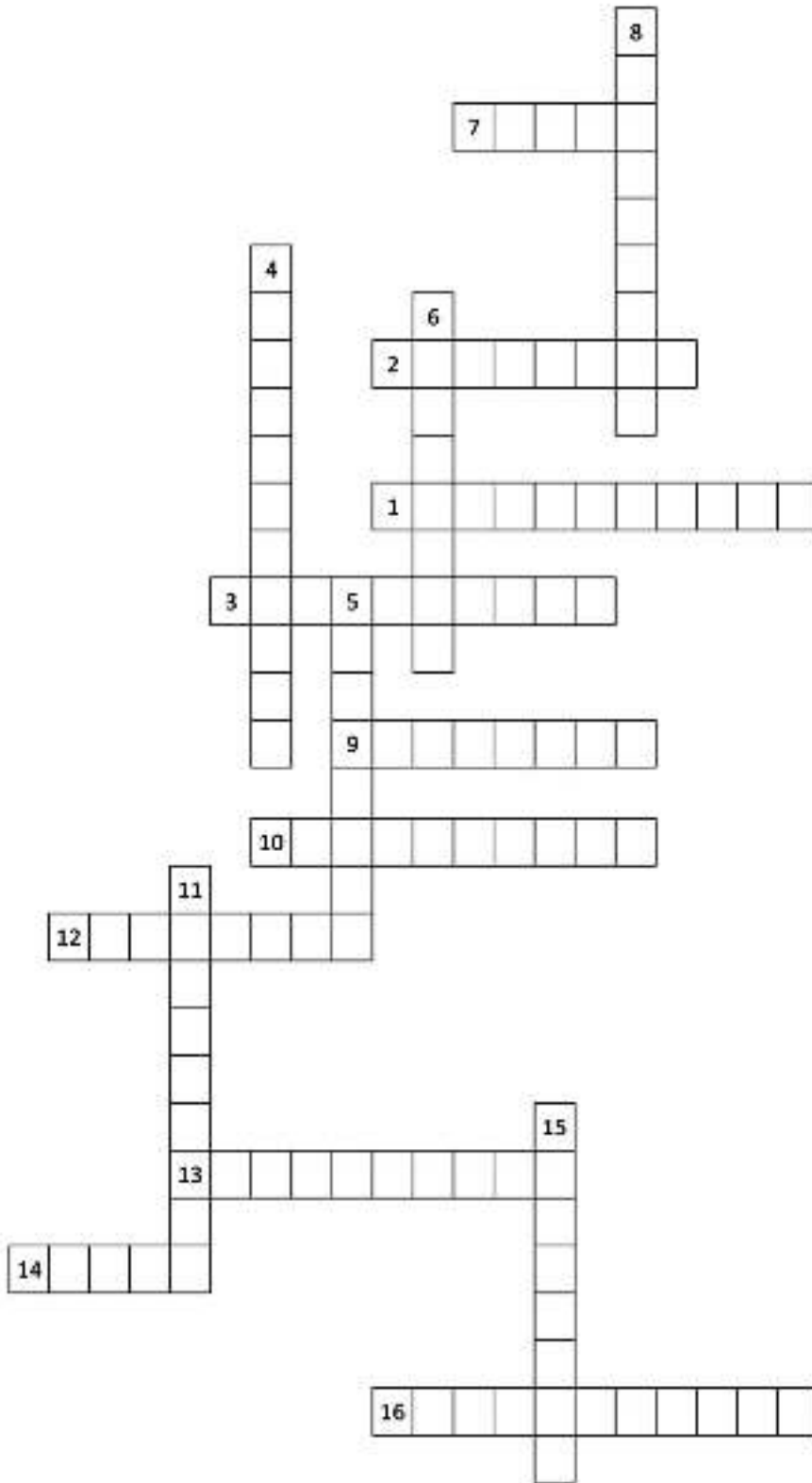
Додаток 4

**Громадські організації, що діють на території області
(загальнодержавні, місцеві)**

з/п	Назва організацій	Юридична адреса
1	2	3
2	Всеукраїнська екологічна ліга – обласна організація	14000 м. Чернігів, урочище Ялівщина
3	Всеукраїнська екологічна ліга – міська організація	14000 м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53
4	Обласна організація Партії зелених України	14000 м. Чернігів, пр-т Миру, 49, оф. 2
5	Варвинська райорганізація Партії Зелених України	смт Варва, вул.Українська, 13
6	Чернігівська обласна організація Українського товариства охорони природи	14000 м. Чернігів, вул. Чернишевського, 14
7	Екологічний клуб «Берізка» Чернігівської обласної станції юних натуралістів	14000 м. Чернігів, вул. Франка, 2а
8	Чернігівський студентський екологічний клуб	14000 м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53
9	Обласна організація Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта»	14000 м. Чернігів, урочище Ялівщина
10	Обласний центр дитячого та юнацького туризму і екскурсій	14000 м. Чернігів, вул. Нахімова, 3
11	Чернігівський районний Центр сприяння розвитку сільського зеленого туризму	14000 м. Чернігів, в. Стрілецька, 1
12	Чернігівська обласна організація товариства меліораторів та водогосподарників України	14017, м. Чернігів, проспект Перемоги, 39а
13	Ічнянський районний центр спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму	16700 Ічнянський р-н, смт Парафіївка
14	Петрушівський осередок спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму	с. Петрушівка, вул.Набережна
15	Корюківська районна організація сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні	15300 м. Корюківка, вул.Бульварна, 3/1
16	Чернігівський центр для дітей та юнацтва «Аратта»	14017, м. Чернігів, вул. Островського, 37
17	Чернігівська міська молодіжна громадська організація «Еко-Моцарт»	14000 м. Чернігів, пр-т Миру, 194/4
18	Чернігівський обл. осередок Всеукраїнської громадської організації «Фонд сприяння захисту Землі»	14000 м. Чернігів, пр-т Миру, 61
19	Асоціація «Зелений світ»	14000 м. Чернігів, вул. Войкова, 5
20	Ніжинська громадська екологічна організація «МАМА-86-Ніжин»	16600 м. Ніжин, вул. Шевченка, 97/В, кв.60
21	Чернігівська міська громадська організація «Родова земля»	14000 м. Чернігів вул. Савчука, 7а, кв.36
22	Центр гуманістичних технологій «АХАЛАР»	14000 м. Чернігів, а/с 69, вул. Воровського, 25
23	Чернігівська міська громадська організація «Центр захисту тварин»	14000 м. Чернігів, вул.Коцюбинського, 47
24	Громадська організація «Спілка Чорнобиль»	17400 Бобровицький р-н м.Козацьке, вул. Леніна,28
25	Громадська організація «Еко-безпека»	17400 Бобровицький р-н, с. Браниця, вул. Шутова,4
26	Районна організація соціально-екологічної партії	15200 м. Щорс, вул. Щорса, 23

	«Союз. Чорнобиль. Україна»	
27	Районна організація Всеукраїнської політ. партії «Екологія та соціальний захист»	15200 м. Щорс, вул. Неретті, 44/21
28	Селищна громадська організація «Центральний Замглай»	15000 Ріпкинський р-н, смт Замглай, пр.Перемоги, 3/4
29	Районна організація Всеукраїнської політ. партії «Екологія та соціальний захист»	15000 Ріпкинський р-н, с. Сіберіж, вул.Перемоги, 3
30	Ічнянська райорганізація охорони природи	16700 м. Ічня, пл. Т.Шевченка 2
31	Куликівський районний туристичний клуб «Вогнище»	16300 смт Куликівка, вул. Щорса, 4а
32	Бахмацька громадська організація «Планета»	16500 м. Бахмач, 8-й пров. Поліський
33	Бахмацька громадська організація «Мічуринець»	16500 м. Бахмач, вул. Мічурина
34	Міська громадська організація екологічно-туристичний клуб «Екоспектр»	17500 м. Прилуки, в/м 12, буд.45
35	Прилуцька міська первинна організація Товариства лісівників України	17500 м. Прилуки, вул. Київська, 288
36	Чернігівська міська громадська організація «Родова земля»	м. Чернігів, вул. Рокосовського, 54/31
37	Міська громадська організація «Центр громадянських ініціатив Північна Зірка»	м. Чернігів, вул. Дніпровська, 34
38	Чернігівська міська молодіжна громадська організація «Сфера»	14005 м. Чернігів, вул. Київська, 2/100
39	Чернігівська міська організація «ЗООШАНС»	14027 м. Чернігів, а/с 509
40	Чернігівське міське відділення Всеукраїнської ГО «Українська Академія Управління, Міжсистемного Прогнозування і Кардинальної Психології»	14030 м. Чернігів, вул. Шевченка, 105а
41	Чернігівська обласна Агенція регіонального розвитку «Вектор»	14000 м. Чернігів, вул. П'ятницька, 50
42	Всеукраїнська громадська організація «Громадський контроль»	14000 м. Чернігів, вул.Щорса, 37а/4
43	Міська громадська організація «Нові перспективи Ялівщини»	14000 м.Чернігів, вул. Шевченка, 175
44	Чернігівська обласна організація всеукраїнського жіночого народно-демократичного об'єднання «Дія»	14000 м. Чернігів, вул. Паризької Комуни, 45/1

Екологічний кросворд

Питання до екологічного кросворду

По горизонталі:

- 1) Прізвище автора вчення про біосферу та ноосферу.
- 2) Одна з оболонок нашої планети.
- 3) Сукупність фізичних, природно-антропогенних, соціальних чинників життя людини.
- 7) Компонент ландшафту для якого причиною деградації є ерозія, засолення, заболочення.
- 9) Складний природно-географічний комплекс, однорідна за умовами розвитку і нерозривна система.
- 10) Зниження господарського і естетичного потенціалу ландшафту.
- 12) Природно- антропогенне середовище.
- 13 Співтовариство живих організмів та середовища існування, що становить єдине ціле на основі харчових зв'язків і способів отримання енергії.
- 14) Сукупність видів рослин і тварин, що населяють певну територію.
- 16) Властивість деяких хімічних елементів, сполук і біогенних речовин згубно впливати на живі організми (рослини, тварини, гриби, мікроорганізми) і здоров'я людей (бензапірен, важкі метали, кислотні сполуки, оксиди азоту, сірки).

По вертикалі:

- 4) Привнесення в природно-антропогенне середовище, виникнення в ньому нових, не характерних для середовища фізичних, хімічних, біологічних речовин, агентів, які негативно впливають на людину і живі організми.
- 5) Наука про довкілля.
- 6) Складова частина біосфери.
- 8) Стійкий компонент навколишнього середовища.
- 11) Територіальна система об'єктів, що перебувають під охороною.
- 15) Природна територія, що виділяється і створюється з метою збереження і відтворення природних комплексів.

Відповідальні за підготовку розділів Доповіді

<i>Назва розділу</i>	<i>Структурні підрозділи, відповідальні за виконання розділів</i>	<i>Прізвища керівників підрозділів</i>
Загальні відомості	Відділ економіки природокористування, моніторингу навколишнього природного середовища та зв'язків з громадськістю	Новак В.А. – (04622)67-71-10
Забруднення атмосферного повітря та руйнування озонового шару	Відділ регулювання водних ресурсів, атмосферного повітря та відходів	Воловатова Є.О. (04622)4-10-50
Зміна клімату		
Водні ресурси	Відділ економіки природокористування, моніторингу навколишнього природного середовища та зв'язків з громадськістю	Новак В.А. (04622)67-71-10
Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та формування регіональної екологічної мережі	Відділ природно-заповідного фонду, біоресурсів та екомережі	Синіговець В.Д. (04622)4-22-51
Земельні ресурси та ґрунти		
Надра		
Відходи	Відділ регулювання водних ресурсів, атмосферного повітря та відходів	Воловатова Є.О. (04622)4-10-50
Екологічна безпека	Відділ економіки природокористування, моніторингу навколишнього природного середовища та зв'язків з громадськістю	Новак В.А. (04622)67-71-10
Промисловість та її вплив на довкілля		
Сільське господарство та його вплив на довкілля		
Енергетика та її вплив на довкілля		
Транспорт та його вплив на довкілля		
Збалансоване виробництво та споживання		
Вступ Висновки	Керівництво Департаменту Структурні підрозділи Департаменту	Тканко К.В. (04622)4-91-58

Підписано до друку: 07.08.2015 року

Наклад: 500 примірників